

Одеський державний аграрний університет
Міністерство освіти і науки України
Миколаївський національний аграрний університет
Міністерство освіти і науки України

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

Казанджі Альона Вікторівна

УДК 631.15:665.11

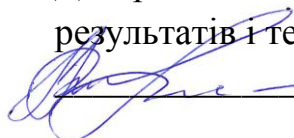
ДИСЕРТАЦІЯ

**Управління виробничою та зовнішньоекономічною діяльністю
підприємств олійно-жирового комплексу України**

08.00.04 – економіка та управління підприємствами – за видами економічної
діяльності

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

 А.В. Казанджі

Науковий керівник: Запша Галина Миколаївна, доктор економічних наук,
професор

Одеса-2019

АНОТАЦІЯ

Казанджі А.В. Управління виробничою та зовнішньоекономічною діяльністю підприємств олійно-жирового комплексу України. – Кваліфікаційна праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). – Одеський державний аграрний університет, Одеса, 2019 р. Миколаївський національний аграрний університет, Миколаїв, 2019 р.

Дисертація присвячена обґрунтуванню теоретико-методичних засад та розробці практичних рекомендацій з удосконалення управління виробничою та зовнішньоекономічною діяльністю підприємств олійно-жирового комплексу України.

За результатами дослідження доведено, що управління виробничою та зовнішньоекономічною діяльністю підприємств є холістичним управлінським процесом, що передбачає послідовне, циклічне та безперервне здійснення функцій планування, організації, координації, мотивації, аналізу та контролю виробничої і зовнішньоекономічної діяльності як цільного об'єкту управління з метою отримання економічного, соціального, екологічного та інституціонального ефекту від використання можливостей ведення бізнесу на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Виявлені основні чинники, що сприяють позитивній динаміці розвитку олійно-жирового комплексу України: сприятливі природно-кліматичні умови вирощування олійних культур; збільшення кількості населення планети; переорієнтація в структурі харчування населення на олії і жири рослинного походження; вигідне геополітичне розташування України; розвиток біоенергетики, що обумовлює стійкий попит на олійні культури.

Серед детермінант, що впливають на розвиток підприємств олійно-жирового комплексу, виявлено специфічні галузеві особливості, що формуються

під впливом взаємодії сукупності об'єктивних і суб'єктивних факторів та проявляються через процеси менеджерсько-маркетингового, техніко-технологічного, соціально-економічного, інституційно-правового характеру.

Здійснено класифікацію чинників внутрішньогосподарського та зовнішнього походження, що впливають на розвиток виробничої та зовнішньоекономічної діяльності підприємств олійно-жирового комплексу. Першу групу формують внутрішньогосподарські фактори (ресурсні, технологічні, управлінські, маркетингові), що залежні від ринкових суб'єктів та керуються ними. Другу групу формують фактори зовнішнього середовища регіонального, національного та міжнародного (економічні, соціальні, інституційно-правові, природно-географічні, інфраструктурні та науково-технологічні), що не керуються підприємствами олійно-жирового комплексу проте приймаються до уваги при прийнятті ними управлінських рішень.

Удосконалено методичний інструментарій для аналізу та проектування результативності управління виробничою та зовнішньоекономічною діяльністю підприємств олійно-жирового комплексу, який на відмінну від інших включає сукупність індикаторів економічної, соціальної та екологічної оцінки результативності управління, а також структурно-логічну схему її здійснення, алгоритм якої включає три етапи (I – підготовчий, II – розрахунковий, III – аналіз отриманих результатів та формування пропозицій).

Ідентифіковано суб'єкти олійно-жирового комплексу України, до числа основних з яких віднесено: суб'єкти виробництва олійного насіння, суб'єкти сервісного обслуговування, суб'єкти переробки олійного насіння та виробництва олійно-жирової продукції, суб'єкти інфраструктурного забезпечення та продажу, суб'єкти освітнього та науково-дослідного забезпечення та суб'єкти інформаційно-регулюючого забезпечення.

Встановлено, що протягом 2013-2017 рр. посівні площі в Україні під олійними культурами збільшилися на 20,1% та складають 8917,0 тис гектар. Розширення посівних площ під олійними культурами була зумовлено

зростанням попиту на продукцію олійних культур на світовому ринку. Загальний обсяг виробництва продукції основних олійних культур в Україні збільшився на 14,6 % та звітного року становив 18411,4 тис тонн. Традиційно найбільшу питому вагу в структурі виробництва продукції олійних культур займає соняшник. Водночас, постійно зростаючий світовий попит на рослинні олії сприяв активним темпам нарощування виробничих потужностей оліє-добувних підприємств країни. Протягом 2013-2017 рр. виробничі потужності олійно-добувних підприємств України зросли в 1,7 рази, з 13319,7 тис т до 21486,5 тис тонн. Обсяги виробництва рослинної олії в Україні щорічно зростають і в 2017 р. досягли 6243,7 тис тонн. Найбільшу питому вагу займає соняшникова олія, питома вага якої в структурі виробництва олії в 2017 р. складала 96,1 відсоток.

Виявлено, що головними причинами низького рівня врожайності насіння соняшнику є недотримання основних вимог сівозміни і технології вирощування культури. З'ясовано, щонарощування темпів виробництва сої ведеться шляхом використання генетичномодифікованого насіння.

Встановлено, що Україна є лідером серед країн експортерів соняшникової олії. За підсумком 2017/2018 МР частка України у світовому виробництві соняшникової олії становила 55,1 відсоток. Протягом періоду дослідження експортно-імпортні операції стосовно продукції олійно-жирового комплексу України демонструють загальний висхідний тренд. Темпи зростання експорту випереджали темпи зростання імпорту, що забезпечує щорічне формування позитивного сальдо зовнішньоторговельного балансу, вартість якого постійно знаходиться в межах від 5919,1 млн дол США (2013 р.) до 6097,3 млн дол США (2015 р.), складаючи звітного року 6952,6 млн дол США.

Доведено, що потреба у формуванні організаційно-економічного механізму управління розвитком збалансованих економічних відносин підприємств олійно-жирового комплексу зумовлена неузгодженістю міжгалузевих зав'язків на всіх стадіях олійно-продуктового ланцюга. Визначено,

що організаційно-економічний механізм управління розвитком збалансованих економічних відносин підприємств олійно-жирового комплексу являє собою сукупність організаційних форм, адміністративних, економічних та соціально-психологічних методів та інструментів управління, за допомогою яких здійснюється регулювання організаційно-технологічних та соціально-економічних відносин з метою реалізації інтересів суб'єктів цих відносин та підвищення економічної ефективності спільної діяльності на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Обґрунтовано доцільність створення регіонального кластера з виробництва органічної високоолеїнової соняшникової олії в Одеській області, під яким розуміється добровільне об'єднання підприємств та інших організаційних структур в межах олійно-жирової галузі, які ведуть спільну діяльність з виробництва органічної високоолеїнової соняшникової олії.

Розроблено авторську економіко-математичну модель оптимізації структури виробництва кластерного об'єднання з виробництва органічної високоолеїнової соняшникової олії, що виготовлена за сертифікованими технологіями з дотриманням екологічних стандартів на всіх етапах – від вирощування насіння соняшнику до виробництва олії та продуктів її переробки, їх зберігання та реалізації. В розробленій моделі поставлена мета полягає у визначенні оптимальної програми економічного розвитку суб'єктів кластера та отримання їх максимального прибутку як цільної територіально-просторової системи, що передбачає реальні пропорції всіх елементів виробництва та високий рівень інтенсифікації використання економічного потенціалу кожного суб'єкта досліджуваної структури. Результати розв'язку економіко-математичної моделі, свідчать про високі показники ефективності та перспективи економічного зростання підприємств-учасників кластера. Перспективним напрямом збуту є експорт, особливо до країн Європейського Союзу, де попит на таку продукцію постійно зростає.

Обґрунтовано пропозиції щодо удосконалення організаційно-економічного та маркетингового забезпечення розвитку зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів олійно-жирового комплексу, що передбачає: посилення державного контролю за дотриманням правил біологічної і генетичної безпеки вирощування сільськогосподарських рослин, розвиток інформаційно-консалтингового сервісу, формування державної політики щодо підтримки виробників органічної продукції, науковий супровід розробки регіональних програм розвитку олійно-жирових кластерів, підготовку та підвищення кваліфікації фахівців у сфері експортно-імпортової діяльності підприємств аграрного сектора економіки.

Ключові слова: управління, виробнича діяльність, зовнішньоекономічна діяльність, підприємства олійно-жирового комплексу, чинники розвитку, оцінка результативності управління.

SUMMARY

Kazandzhi A.V. Management of production and foreign economic activity of enterprises of the oil and fat complex of Ukraine. – Qualification work on the rights of the manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Economics. Specialty 08.00.04 – Economics and Enterprise Management (by types of economic activity). – Odessa State Agrarian University, Odessa, 2019. Mykolayiv National Agrarian University, Mykolayiv, 2019.

According to the results of the study, it was proved that the management of industrial and foreign economic activity of enterprises is a holistic management process. This process involves the consistent, cyclic and continuous implementation of the functions of planning, organizing, coordinating, motivating, analyzing and controlling production and foreign economic activity as a whole object of management, in order to obtain economic, social, environmental and legal effects from the use of business opportunities in the internal and external markets.

In the course of the research, the main factors contributing to the positive dynamics of the development of the oil and fat complex of Ukraine were identified: favorable natural and climatic conditions for the cultivation of oilseeds; increase in the population

of the planet; reorientation in the structure of the population's nutrition in oils and fats of vegetable origin; favorable geopolitical location of Ukraine; the development of bioenergy, which leads to a steady demand for oilseeds.

Among the determinants affecting the development of enterprises of oil and fat complex, identified industry-specific characteristics that are influenced by the interaction of the aggregate of objective and subjective factors and are manifested through managerial processes-marketing, technical-technological, socio-economic, institutional and legal nature.

A comprehensive classification of factors influencing the development of production and foreign economic activity was proposed. These factors were divided into internal-branded (resource, technological, managerial, marketing) and external factors of the regional, national and international environment (economic, social, institutional, legal, natural-geographical, infrastructure and scientific and technological).

The methodical approach to the analysis of the effectiveness of management of production and foreign economic activity of the oil and fat complex enterprises was improved. This approach includes a set of indicators of economic, social and environmental assessment of management effectiveness, as well as a structural and logical scheme for its implementation. The algorithm of the scheme includes three stages (I – preparatory, II – calculation, III – analysis of the results and the formulation of proposals).

It was discovered that the functional areas of the oil and fat complex subjects are the production of oilseeds, their storage, processing for food products and their implementation both on the domestic and foreign markets. An integral part of the oil and fat complex is the research and information support of its functioning.

It has been established that over the period of study the sown areas under oilseeds increased by 20,1% and amounted to 8917,0 thousand hectares. The expansion of sown areas under oilseeds was driven by an increase in demand for oilseed crops on the world market. The total production of main oilseeds in Ukraine increased by 14.6% and amounted to 18411,4 thousand tons. Traditionally, the largest share in the structure of production of oilseeds is sunflower. At the same time, the ever-increasing world demand

for vegetable oils contributed to the rapid growth of production capacities of oil companies in the country. During 2013-2017, the production capacities of oil and gas companies in Ukraine grew 1,7 times, from 13319,7 thousand tons to 21486,5 thousand tons. Volumes of vegetable oil production in Ukraine grow annually and in 2017 they reached 6243.7 thousand tons. The largest share is sunflower oil, the share of which in the structure of oil production in 2017 was 96,1 percent.

It was found that the main reasons for the low level of sunflower seed yield are the non-compliance with the basic requirements of crop rotation and the technology of cultivating culture. It is determined that soybean production rates increase by using genetically modified seeds.

It is established that Ukraine is the leader among the countries exporting sunflower oil. According to the results of 2017-2018, the share of Ukraine in the world production of sunflower oil was 55,1 percent. During the research period, export-import operations concerning the products of the oil and fat complex of Ukraine show a general upward trend. The growth rate of exports surpassed the growth rate of imports, which ensures the annual formation of a positive balance of foreign trade balance, the value of which is constantly in the range from \$ 5919,1 million (2013) to \$ 6097,3 million (2015). In the reporting year, it was \$ 6952,6 million.

It is proved that the need to formulate the organizational and economic mechanism for managing the development of balanced economic relations of enterprises of the oil and fat complex is determined by the inconsistency of inter-branch ties at all stages of the oil and product chain. It is determined that the organizational and economic mechanism of management of the development of balanced economic relations of enterprises of the oil and fat complex is a set of organizational forms, administrative, economic and socio-psychological methods and management tools. With the help of these methods, organizational-technological and socio-economic relations are regulated, in order to realize the interests of the subjects of these relations and increase the economic efficiency of joint activities in the domestic and foreign markets.

The expediency of establishing a regional cluster for the production of organic high-oleic sunflower oil in the Odessa region was substantiated. Under the cluster is a

voluntary association of enterprises and other organizational structures within the oil and fat industry, which are conducting joint activities for the production of organic high oleic sunflower oil.

The economic-mathematical model of optimization of the structure of production of a cluster association for the production of organic high-oleic sunflower oil was developed. This oil is produced by certified technologies in compliance with environmental standards at all stages-from sunflower seed production to the production of oil and products for its processing, storage and sale. The purpose of the developed model is to determine the optimal program of economic development of cluster subjects, obtaining them the maximum profit as a completely territorial-spatial system. This implies real proportions of all elements of production and a high level of intensification of the use of economic potential of each subject of the investigated structure. The results of the solution of the economic-mathematical model indicate high performance and prospects of economic growth of enterprises-members of the cluster. Export is a promising area of sales, especially to the countries of the European Union, where the demand for such products is constantly increasing.

The proposals on improving organizational, economic and marketing support for development of foreign economic activity of oil and fat complex subjects are substantiated. These proposals include: strengthening of state control over observance of the rules of biological and genetic safety of growing of agricultural plants; development of information and consulting service; formation of the state policy on support of producers of organic products; scientific support of the development of regional development programs for oilseed fat clusters; training and professional development of experts in the field of export-import activity of enterprises of the agrarian sector of the economy.

Key words: management, production activity, foreign economic activity, enterprises of oil and fat complex, factors of development, evaluation of management efficiency.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

1. Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дисертації

1.1 Публікації у наукових фахових виданнях України та у виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз:

1. Казанджі А. В. Теоретичні аспекти управління виробничою діяльністю аграрних підприємств // Аграрний вісник Причорномор'я. Серія: економічні науки. 2014. Вип. 75. С. 30-38. **Включено до міжнародних наукометричних каталогів та баз даних: Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського.**

2. Казанджі А. В., Лопотан Л. В. Порівняльна оцінка виробництва насіння соняшнику в Україні та Одеській області як складової сировинної бази олійно – жирового підкомплексу АПК // АгроСвіт. 2015. №10. С. 36-40. *(Особистий внесок – здійснено аналіз посівних площ та виробництва насіння соняшнику, виокремлено основні проблеми виробництва насіння соняшнику в Україні).* **Включено до міжнародних наукометричних каталогів та баз даних: Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського.**

3. Казанджі А. В. Сутність дефініцій «управління», «менеджмент», «керівництво» та діалектика їх зв'язку // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2016. № 1. С. 254-259. **Включено до міжнародних наукометричних каталогів та баз даних: Index Copernicus, Google Scholar, РИНЦ, Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського.**

4. Сахацький М. П., Казанджі А. В. Теоретико-методичні засади оцінки результативності управління виробничо-господарською діяльністю підприємства // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. 2017. Випуск 1(22). С.135-141. *(Особистий внесок – узагальнено існуючі методичні підходи до оцінки результативності управління, визначено основні принципи та представлено логічну схему її здійснення).* **Включено до міжнародних наукометричних каталогів та баз даних: Web of Science, Index Copernicus, Google Scholar, РИНЦ, Ulrich's Periodicals Directory; Citefactor; Research Bib; Universal Impact Factor, Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського.**

5. Казанджі А. В. Тенденції та перспективи розвитку експортної діяльності

олійно-жирового підкомплексу України // Глобальні та національні проблеми економіки. Електронне наукове фахове видання. 2017. № 19. С. 165-170. URL:<http://global-national.in.ua/archive/19-2017/34.pdf> (дата звернення: 06.06.2019.)

Включено до міжнародних наукометричних каталогів та баз даних: Index Copernicus, Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського.

6. Казанджі А. В., Кравчук А. О. Публічні закупівлі в Україні: новації реформи // Аграрний вісник Причорномор'я. Серія: економічні науки. 2017. № 86. С.76-89.*(Особистий внесок – визначено основні економічні та соціальні аспекти функціонування електронної системи публічних закупівель ProZorro)*. **Включено до міжнародних наукометричних каталогів та баз даних: Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського.**

7. Казанджі А. В. Стратегічні вектори розвитку ринку органічної продукції України // ІНТЕЛЕКТ XXI». 2018. № 1. С.72-76. **Включено до міжнародних наукометричних каталогів та баз даних: Index Copernicus, Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського.**

1.2. Публікацій у наукових періодичних виданнях інших держав:

8. Запша Г. Н., Казанджі А. В. Отраслевые особенности функционирования масложировых предприятий Украины // Buletinul Științific al Universității de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul. 2015. №. 2 (14). С.102-109. *(Особистий внесок – визначено роль олійно-жирової галузі в економіці України, узагальнено основні галузеві особливості діяльності олійно-жирових підприємств)*.

2. Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

9. Казанджі А. В. Сучасний стан розвитку сільськогосподарських підприємств та напрями підвищення їх конкурентоспроможності // Підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 13-14 черв. 2013 р.). Одеса, 2013. С.77-79.

10. Казанджі А. В. Проблемні аспекти зовнішньоекономічної діяльності

підприємств олійно-жирового підкомплексу України // Тенденції сталого розвитку економіки країни: прогнози та пропозиції: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 28-29 серп. 2015 р.). Львів, 2015. С.48 – 50.

11. Казанджі А. В. Ресурсне забезпечення виробничої діяльності в аграрних підприємствах // Науково-економічний розвиток: менеджмент, фінанси та аудит: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 24-25 лип. 2015 р.). Київ, 2015. Ч.1. С.84 – 87.

12. Казанджи А. В. Масложировой подкомплекс Украины в контексте обеспечения продовольственной безопасности страны // Общество и экономическая мысль в XXI в.: пути развития и инновации: материалы междунар. науч.-практ. конф. (г. Воронеж, 31 мар. 2016 г.). Воронеж, 2016. С. 93-97.

13. Казанджі А. Організаційна культура як чинник розвитку підприємства // Стратегія економічного розвитку України: теоретичні засади та механізми реалізації: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ніжин, 14-15 квіт. 2016 р.). Ніжин, 2016. С.139-141.

14. Казанджі А. В. Встановлення експортного мита на сою та ріпак як напрям розвитку олійно-жирового підкомплексу України // Сучасні тенденції розвитку світової економіки: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 26 трав. 2017р.). Харків, 2017. С.45 - 46.

15. Kazandzhi A.V. The role of oil and fat subcomplex in the economy of Ukraine // Trends of modern science – 2017»: materials of the XIII Interna. scient. and pract. conf. (Sheffield 30 May - 07 June, 2017). Sheffield, 2017. P.17-19.

16. Казанджі А. В. Електронна система публічних закупівель в Україні та її роль в економіці країни // НАУКА, ИССЛЕДОВАНИЯ, РАЗВИТИЕ. Экономика. Менеджмент: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Rotterdam/Роттердам 30-31 берез. 2018 р.). Rotterdam. 2018. С.38-40.

17. Казанджі А. В. Актуальні проблеми розвитку ринку органічної продукції України // Реалізація концепції сталого розвитку: взаємодія держави та бізнесу: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 20 жовт. 2018 р.). Дніпро, 2018. С.24-29.

18. Казанджі А. В. Олійно-жировий підкомплекс України та його суб'єктний склад // Сучасні тенденції економічного зростання: стратегії, напрями та пріоритети: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 25 трав. 2019 р.). Запоріжжя, 2019. С.16-19.

3.Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

19. Казанджі А. В. Теоретико-методичні засади управління виробничою та зовнішньоекономічною діяльністю підприємств олійно-жирового комплексу України. Одеса, 2019. 32 с. (Препринт/Одеса).

ЗМІСТ

ВСТУП.....	15
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ВИРОБНИЧОЮ ТА ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ ОЛІЙНО-ЖИРОВОГО КОМПЛЕКСУ.....	23
1.1. Управління виробничою та зовнішньоекономічною діяльністю підприємств: сутність, компоненти та взаємозв'язки.....	23
1.2. Чинники розвитку виробничої та зовнішньоекономічної діяльності підприємств олійно-жирового комплексу	38
1.3 Методичні підходи щодо оцінки результативності управління виробничою та зовнішньоекономічною діяльністю підприємств олійно-жирового комплексу.....	57
Висновки до 1 розділу.....	71
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ВИРОБНИЧОЮ ТА ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ ОЛІЙНО-ЖИРОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ.....	73
2.1. Суб'єктний склад та ресурсне забезпечення олійно-жирового комплексу.....	73
2.2 Стан та тенденції розвитку виробничо-економічного потенціалу підприємств олійно-жирового комплексу.....	86
2.3 Економіко-статистичний аналіз експортно-імпоротної діяльності підприємств олійно-жирового комплексу.....	115
Висновки до 2 розділу.....	136
РОЗДІЛ 3. ОСНОВНІ НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ВИРОБНИЧОЮ ТА ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ ОЛІЙНО-ЖИРОВОГО КОМПЛЕКСУ.....	140
3.1. Формування організаційно-економічного механізму управління розвитком збалансованих економічних відносин підприємств олійно-жирового комплексу.....	140
3.2 Економіко-математичне моделювання розвитку бізнес-процесів у сфері виробництва, переробки та реалізації продуктів олійно-жирового комплексу.....	159
3.3. Організаційно-економічне та маркетингове забезпечення розвитку зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів олійно-жирового комплексу.....	171
Висновки до 3 розділу.....	187
ВИСНОВКИ.....	189
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	194
ДОДАТКИ.....	214

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Олійно-жировий комплекс є одним з найбільших та значущих в структурі економіки України. Вирощування олійних культур та виробництво олійно-жирової продукції є передумовою для функціонування суміжних галузей національної економіки, що забезпечують населення, підприємства і організації продукцією продовольчого і не продовольчого призначення.

Розвиток підприємств олійно-жирового комплексу в Україні має перспективи з точки зору зростаючих потреб внутрішнього і зовнішнього ринків в якісних та безпечних олійно-жирових продуктах. Проте існуючі проблеми щодо підвищення екологічності вирощування олійних культур, необхідність збалансування економічних відносин між підприємствами в ланцюгу виробництво – переробка – зберігання – реалізація олійно-жирової продукції, важливість нарощування обсягів збуту на зовнішній ринок продуктів з високою часткою доданої вартості (продукція переробки сої та ріпаку) та інші вимагають надійного наукового забезпечення удосконалення управління виробничою та зовнішньоекономічною діяльністю підприємств олійно-жирового комплексу з метою отримання економічного, соціального та екологічного ефекту від використання можливостей ведення бізнесу на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Теоретичні та практичні засади формування системи управління знайшли широке відображення у наукових працях вітчизняних та зарубіжних вчених, серед яких: Атаманчук Г. В., Альберт М., Дем'яненко С. І., Дракер П., Кузьмін О. Є., Мескон М., Осовська Г. В., Федоренко В. Г., Хедоурі Ф., Шатун В. Т. та ін. Досить надійну науково-методичну базу для моніторингу результативності управлінських систем сформували Дракер П., Демченко А. О., Кондрикова В. А., Момот О. І., Поршнев А. Г., Плотникова І. В., Сахацький М. П., Сінк Д. С., Федулова Л. І. та інші. Тенденціям функціонування і розвитку олійно-жирового комплексу України у різні періоди присвячено праці таких вчених-економістів як Благодир Л. М.,

Заїнчковський А. О., Пилявець В. М., Чехова І. В., Чехов С. А., Чирва О. Г., Швед Т. В. та інші. Вагомий внесок у дослідження ролі олійно-жирового комплексу України в національній економіці на та світовому ринку зробили Бутенко Л. М., Жадан Т. А., Запша Г. М., Манойленко О. В., Яценко В. М. та інші. Вивченню теоретичних і методологічних проблем формування організаційно-економічного механізму господарювання аграрних підприємств присвячена значна кількість праць вчених-економістів, серед яких Єрмаков О. Ю., Кормишкін Ю. А., Кушнірук В. С., Шобаніна О. В., Шобанін В. С., Червен І. І. Особливості регулювання розвитку зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств досліджують Ключник А. В., Король В. І., Минюк Д. І., Нагірна М. Я. та інші вчені.

Водночас, необхідність подальшого розвитку підприємств олійно-жирового комплексу України та його зростаюча роль у формуванні продовольчої безпеки як країни, так і світу в цілому, потреба підвищення рівня конкурентоспроможності вітчизняної олійно-жирової продукції на міжнародному ринку потребують подальших наукових досліджень. Актуальність зазначених питань і обумовила вибір теми дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідної роботи Одеського державного аграрного університету в межах теми: «Розвиток менеджменту і маркетингу в аграрному секторі економіки України в умовах економічної глобалізації» (номер реєстраційної картки 0115u007157), в рамках якої здобувачем досліджено теоретичні основи управління виробничою та зовнішньоекономічною діяльністю підприємств, проведено аналіз результативності управління виробничою та зовнішньоекономічною діяльністю підприємств олійно-жирового комплексу України, розроблено шляхи удосконалення механізму управління їх виробничою та зовнішньоекономічною діяльністю.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є обґрунтування теоретико-методичних засад та розробка практичних рекомендацій з удосконалення управління виробничою та зовнішньоекономічною діяльністю підприємств олійно-жирового комплексу України.

Для досягнення поставленої мети в дисертаційній роботі визначено та вирішено наступні завдання:

- узагальнити теоретичні положення щодо сутності, змісту, функцій та процесів управління виробничою та зовнішньоекономічною діяльністю підприємств;

- ідентифікувати та систематизувати чинники управління виробничою та зовнішньоекономічною діяльністю підприємств олійно-жирового комплексу;

- удосконалити методичний підхід щодо оцінки результативності управління виробничою та зовнішньоекономічною діяльністю підприємств олійно-жирового комплексу;

- визначити суб'єктний склад та оцінити ресурсне забезпечення підприємств олійно-жирового комплексу України;

- здійснити аналіз тенденцій розвитку виробничо-економічного потенціалу підприємств олійно-жирового комплексу;

- провести економіко-статистичний аналіз експортно-імпортової діяльності підприємств олійно-жирового комплексу;

- обґрунтувати пропозиції щодо удосконалення організаційно-економічного механізму управління розвитком збалансованих економічних відносин підприємств олійно-жирового комплексу;

- розробити оптимізаційну модель розвитку бізнес-процесів у сфері виробництва, переробки та реалізації продуктів олійно-жирового комплексу;

- сформулювати рекомендації щодо розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємств олійно-жирового комплексу.

Об'єктом дослідження є процеси управління виробничою та зовнішньоекономічною діяльністю підприємств олійно-жирового комплексу України.

Предметом дослідження є теоретико-методичні та прикладні аспекти управління виробничою та зовнішньоекономічною діяльністю підприємств олійно-жирового комплексу.

Методи дослідження. Під час дослідження використано наступні загальнонаукові та спеціальні методи пізнання: системний підхід – для визначення об’єкта й предмета дослідження; логічного аналізу – для дослідження ролі олійно-жирового комплексу в економіці країни; абстрактно-логічний – при теоретичних узагальненнях праць вітчизняних та зарубіжних вчених; метод статистичного групування та кореляційно-регресійного аналізу – для розподілу сукупності аграрних підприємств – виробників продукції олійних культур на типові групи за рівнем спеціалізації, концентрації та інтенсифікації виробництва з метою всебічної характеристики їх стану, взаємозв’язків факторіальних та результативних показників; економіко-математичний – при розробленні оптимізаційної моделі розвитку бізнес-процесів у сфері виробництва, переробки та реалізації продуктів підприємствами олійно-жирового комплексу; графічний та табличний – при наданні наочності матеріалу дисертації.

Джерелами інформації слугували законодавчі та нормативно-правові акти України, статистична інформація Державної служби статистики України, Головного управління статистики в Одеській області, асоціації виробників «Укроліяпром», інформаційно-аналітичного агентства «АПК-Інформ», Департаменту сільського господарства США (USDA), українського науково-дослідного інституту олій та жирів Національної академії аграрних наук України; матеріали звітності сільськогосподарських підприємств Березівського району Одеської області, наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених, результати власних досліджень автора.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в обґрунтуванні теоретико-методичних засад та розробці практичних підходів з удосконалення управління виробничою та зовнішньоекономічною діяльністю підприємств олійно-жирового комплексу України, зокрема:

вперше:

– запропоновано комплексний підхід до управління виробничою та зовнішньоекономічною діяльністю підприємств як холістичного управлінського процесу, що передбачає послідовне, циклічне та безперервне здійснення функцій

планування, організації, мотивації, аналізу та контролю виробничої і зовнішньоекономічної діяльності як цільного об'єкту управління з метою отримання економічного, соціального, екологічного та інституціонального ефекту від використання можливостей ведення бізнесу на внутрішньому та зовнішньому ринках;

удосконалено:

– методичний підхід щодо аналізу результативності управління виробничою і зовнішньоекономічною діяльністю підприємств олійно-жирового комплексу, який на відмінну від інших включає сукупність індикаторів економічної, соціальної та екологічної оцінки результативності управління, а також структурно-логічну схему її здійснення;

– класифікацію чинників розвитку виробничої і зовнішньоекономічної діяльності підприємств олійно-жирового комплексу, які розмежовано на внутрішньо-фірмові (ресурсні, технологічні, управлінські, маркетингові) та зовнішні фактори регіонального, національного та міжнародного середовища (економічні, соціальні, інституційно-правові, природно-географічні, науково-технологічні, інфраструктурні);

дістали подальшого розвитку:

– наукові обґрунтування наявності передумов для нарощування масштабів органічного виробництва та експорту олійно-жирової продукції в Україні, що актуалізується позитивним трендом розвитку світового ринку органічної продукції;

– управлінська модель створення кластера з виробництва та експорту органічної високоолеїнової соняшникової олії, що ґрунтується на принципах інноваційного розвитку, економічної взаємовигідності та соціальної відповідальності учасників кластера. Економічне обґрунтування здійснювалося на основі авторської економіко-математичної моделі, цільовою функцією якої є максимізація прибутку за умови дотримання сучасних стандартів ведення органічного виробництва;

– заходи маркетингового забезпечення зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів олійно-жирового комплексу, що передбачають: удосконалення товарної

політики за рахунок розширення асортименту виробленої продукції (переробка насіння сої та ріпаку); впровадження сучасної технології управління якістю – НАССР, принципами якої є фокусування на ідентифікації, моніторингу та контролі небезпек в критичних точках в ланцюгу виробництва, переробки та реалізації олійно-жирових продуктів; організацію систематичних маркетингових досліджень, інформаційного та консалтингового забезпечення діяльності виробників та експортерів органічної продукції.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає у тому, що його теоретичні та практичні результати, висновки та пропозиції можуть бути використані у діяльності підприємств, а також при розробці державних, регіональних та районних програм розвитку. Основні положення дисертаційного дослідження прийнято до використання:

– ТОВ «Мрія» Березівського району Одеської області (довідка №11 від 04.06.2018 р.) – пропозиції щодо структури чинників розвитку виробничої та зовнішньоекономічної діяльності підприємств, які розмежовано на внутрішньо-фірмові та зовнішні, що дає змогу контролювати їх вплив та підвищити результативність здійснення виробничо-господарської діяльності;

– СФГ «Імпульс» Березівського району Одеської області (довідка №5 від 12.04.2018 р.) – пропозиції щодо переходу до органічного землеробства на основі економіко-математичної моделі;

– Управлінням агропромислового та економічного розвитку Березівської районної державної адміністрації (довідка № 12/01-24/1085 від 30.05.2019 р.) – пропозиції щодо створення сприятливих умов для формування кластера з виробництва органічної високоолеїнової соняшникової олії, що передбачають організацію консультативної допомоги підприємствам-виробникам органічної продукції, популяризацію органічного виробництва та споживання серед населення;

– Одеським державним аграрним університетом (довідка № 01-18/19-748 від 13.06.2019 р.) – привикладанні дисциплін: «Менеджмент», «Маркетинг»,

«Зовнішньоекономічна діяльність підприємства», «Управлінський консалтинг», «Рекламний менеджмент».

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійною завершеною роботою автора, спрямованою на удосконалення механізму управління виробничою та зовнішньоекономічною діяльністю підприємстволійно-жирового комплексу України. Теоретичні та практичні здобутки автора, сформовані висновки та пропозиції розроблені ним особисто. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертації використано лише ті ідеї та положення, які особисто належать автору.

Апробація матеріалів дисертації. Результати наукових досліджень оприлюднено на міжвузівських та міжнародних науково-практичних конференціях різного рівня: V Міжнародній науково-практичній конференції «Підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках» (м. Одеса 13-14 червня 2013 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Тенденції сталого розвитку економіки країни: прогнози та пропозиції» (м. Львів, 28-29 серпня 2015 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Науково-економічний розвиток: менеджмент, фінанси та аудит» (м. Київ, 24-25 липня 2015 р.); IV Міжнародній науково-практичній конференції «Общество и экономическаямысль в XXI в.: пути развития и инновации» (м. Воронеж, 31 березня 2016 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Стратегія економічного розвитку України: теоретичні засади та механізми реалізації» (м. Ніжин, 14-15 квітня 2016р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні тенденції розвитку світової економіки» (м. Харків, 26 травня 2017 р.); XIII Міжнародній науково-практичній конференції «Trends of modern science – 2017» (м. Шефїлд, 30 травня-07 червня 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «НАУКА, ИССЛЕДОВАНИЯ, РАЗВИТИЕ. Экономика. Менеджмент» (м. Варшава, 30-31 березня 2018 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Реалізація концепції сталого розвитку: взаємодія держави та бізнесу» (м. Дніпро 20 жовтня 2018 р.); Науково-практичній конференції професорсько-викладацького складу і аспірантів ОДАУ (м. Одеса, 2016 р., 2017 р.,

2018 р.); Науково-практичній конференції науково-педагогічного складу ОНАХТ (м. Одеса 18-22 квітня 2016 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні тенденції економічного зростання: стратегії, напрями та пріоритети» (м. Запоріжжя, 25 травня 2019 р.).

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (221 найменування) та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 268 сторінок комп'ютерного тексту, включає 60 таблиць, 38 рисунків та 48 додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ВИРОБНИЧОЮ ТА ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ ОЛІЙНО-ЖИРОВОГО КОМПЛЕКСУ

1.1. Управління виробничою та зовнішньоекономічною діяльністю підприємств: сутність, компоненти та взаємозв'язки

Сучасні умови активного розвитку ринкових відносин та євроінтеграційних процесів вимагають підвищення рівня конкурентоспроможності вітчизняних підприємств. Ключовим аспектом забезпечення їх комерційного успіху постає формування таких систем управління, які б гарантували їм ефективне функціонування в умовах конкурентного середовища на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Управлінська діяльність бере свій початок з виникненням суспільства і є предметом досліджень психологів, соціологів, економістів, фахівців з державного управління та менеджменту. Тому в науковій літературі термін «управління» розглядається в контексті різних наук, що є свідченням складності, багатогранності цього поняття, яке стосується всіх сфер суспільного життя – економіки, освіти, охорони здоров'я, культури, мистецтва і т.д.

Слово «управління» запозичено з латинської мови і походить від «administratio», що у Великому тлумачному словнику сучасної української мови трактується як спрямування діяльності кого -, чого-небудь [1, с. 1300].

Близьким до цього зустрічаємо визначення і у тлумачному словнику В. Даля, де управління визначається як управляти чимось, правити, даючи хід, напрям [2, с.489].

Управління є багатогранним явищем і як засвідчують дослідження науковців [3; 4; 5] має місце в живій та неживій природі, а також в суспільстві. Управління може здійснюватися в різних підсистемах «людина – техніка», «людина – технологія», «людина – природа», «людина – техніка (технологія) – природа» та ін.

Об'єднує їх те, як справедливо зазначає Атаманчук В. Г., що в них первинним, «керуючим» компонентом виступає людина, та й створені вони з метою обслуговування інтересів людини [6, с. 40]. На думку науковця, управління в буквальному значенні цього поняття починається тоді, коли в яких-небудь взаємозв'язках, відносинах, явищах, процесах присутнє свідоме начало, інтерес і знання, мета й воля, енергія й дії людини [6, с. 41]. Воно, як зазначає Атаманчук В. Г. «...створене людьми з метою свідомої саморегуляції своєї життєдіяльності й полягає в забезпеченні їхніх потреб та інтересів і має настільки ж важливе значення, як родина і власність, мораль і право, спосіб виробництва і держава, знання й інформація, інші суспільні інститути» [6, с. 41].

Таким чином, особливістю управління, як справедливо зауважує Атаманчук В. Г., є його соціальний характер. При цьому слушно підкреслюється, що за наявності різноманітних соціальних, технічних, біологічних об'єктів будь-яке управління є соціальним, оскільки всі його види пов'язані з об'єднанням зусиль людей для досягнення відповідних цілей, але спрямовані на різні об'єкти [7, с. 5].

Багатогранність та складність управління як явища реальної дійсності породжує різноманітність поглядів щодо його сутності та форм реалізації в наукових дискусіях. Так, Федоренко В. Г визначає управління «...як вид діяльності, що полягає у керуванні людьми, процесами, елементами і системами соціально-економічного та політичного життя суспільства. Тобто це сукупність скоординованих заходів, спрямованих на досягнення певної мети» [8].

Пітер Дракер, відомий вчений, який присвятив декілька десятків праць дослідженню проблем управління акцентує увагу на його організуючому характері і стверджує, що «управління – це особливий вид діяльності, що перетворює неорганізований натовп в ефективну цілеспрямовану і продуктивну групу» [9, с.18]. Однак в даному визначенні не уточнюється як відбувається таке перетворення. У зв'язку з цим заслуговує на увагу думка Авер'янова В. Б., який відзначає, що «управління» у справжньому науковому розумінні цього поняття сприймається як владно-організуєчий вплив на суспільну діяльність з метою її впорядкування, координації і спрямування [10, с. 71]. Науковець робить акцент на керівному

впливі суб'єкта на об'єкт, надаючи терміну управлінню владний характер. Керівний вплив, як зазначає Попов С. М., є прерогативою суб'єкта управління, оскільки управління стає реальним за умови підпорядкування об'єкта суб'єкту управління [11, с. 167].

Управляючий вплив має три складових елементи, що відрізняють його від інших суспільних явищ – цілепокладаючі, організуючі та регулюючі якості. Управлінський вплив, надаючи будь-якій діяльності визначені цілі, організовуючи в ній взаємодію, покликаний також у рамках цих цілей та організації чітко регулювати діяльність кожного з учасників керованого процесу [12]. Основними постулатами при цьому є інтереси, знання, думки та цілі людини. Слушно зазначено, що «...для того, щоб управляти, потрібно, по-перше, впливати і, по-друге, бачити мету цього впливу...» [13, с. 12].

Специфічною особливістю управління як виду діяльності є те, що воно з одного боку являється частиною спільної діяльності людей, а з іншого – виступає у якості її організаційного засобу для реалізації управлінських рішень і задоволення власних потреб.

В свою чергу, Баєва О. В розглядаючи феномен «управління», визначає його як загальну функцію складних організованих систем, спрямовану на досягнення належного стану в самій системі та в навколишньому середовищі [3, с. 10].

Управління як функція організованих систем, на думку Мельтюхової Н., забезпечує реалізацію мети і підтримку режиму діяльності, сталість і розвиток певних структурних елементів [14, с. 722]. Приблизним за своєю сутністю є визначення науковців, які під управлінням розуміють функцію системи управління, що забезпечує організацію цілеспрямованої діяльності керованої системи, тобто діяльності, щодо досягнення деякої цілі [15, с. 121]. Втім, дані визначення не розкривають конкретний зміст цієї функції, а також за допомогою чого відбувається її реалізація.

В тлумачних словниках [16, с. 763; 17, с. 1552; 18, с. 729] термін «функція» трактується як (лат. *functio* – вчинення, виконання) діяльність, роль об'єкта в рамках деякої системи, робота здійснювана органом, організмом або як роль,

значення (призначення) чого-небудь.

В управлінні функція характеризує напрям та вид управлінського впливу, який здійснює суб'єкт управління на об'єкт. Підтримуємо думку Ушачова І. Г., який характеризує функції управління як комплекс взаємопов'язаних організаційних дій суб'єкта управління, які спрямовані на конкретну ділянку об'єкта управління і в сукупності забезпечує досягнення цілі системи управління [19].

В дослідженнях відомих західних вчених Мескона М., Альберта М. та Хедоурі Ф. управління розглядається як процес «... тому що робота по досягненню цілей за допомогою інших – це не якась одноразова дія, а серія безперервних взаємопов'язаних дій» [20, с. 71]. Ці дії, як зазначають науковці, кожна з яких саме по собі є процесом називаються управлінськими функціями [20, с. 71].

Більш ширше трактують управління як процес Бурмака М. М. та Бурмака Т. М., які у своїй монографії дійшли висновку, що «управління – це циклічно повторюваний процес впливу суб'єкта управління на об'єкт управління, у якому послідовно на основі обробки вихідної інформації про стан об'єкта та оцінки оточення розробляється план досягнення мети та міри для його реалізації, здійснюється передача впливів на об'єкт управління та контроль їх виконання, корегування плану в залежності від зміни умов оточення та стану об'єкта, розробка та передача нових впливів, обраних з множини варіантів, що забезпечують досягнення конкретної мети при оптимальних витратах ресурсів [21, с. 11].

На відміну від процесного підходу в працях Скібіцької Л. І. та Скібіцького О. М. вказується, що управління може здійснюватися лише в тому випадку, коли існує реально діюча система, яка вирішує завдання управління. Система управління є формою реального втілення управлінських взаємозв'язків та виступає у вигляді реально існуючої субстанції, за допомогою якої управління набуває конкретного змісту й конкретного вияву, а функція управління – практичної реалізації» [22, с.53]. Як наголошує Попов С. М., управління як внутрішня якість цілісної системи складається з набору елементів чи підсистем, слугує інтересам взаємодії, що складають ту чи іншу систему елементів [11, с.167].

З позицій трактування управління як системи Нечаюк Л. І. та Телеш Н. О., визначають його як загальну систему відносин і явищ управління в природі та суспільстві [23, с. 11]. Таким чином призначення управління як невід'ємного атрибуту суспільного життя полягає в організації та регулюванні взаємовідносин суспільства.

Існування такого підходу до визначення управління можна пояснити тісним взаємозв'язком об'єкту та суб'єкту управління (підсистем управління) [24, с. 89]. Тобто, управління відбувається за умови наявності двох основних елементів – суб'єкта управління, який здійснює керуючий вплив та об'єкта, на який спрямований цей керівний вплив. Головною рисою суб'єкта управління є наявність у нього певної компетенції або владних повноважень, які дають змогу втілювати свою волю у формі управлінських рішень, керівних команд, обов'язкових до виконання. Відповідно об'єкт управління повинен підкорятися владній волі суб'єкта та виконувати його рішення [25, с. 443].

У системі взаємовідносин суб'єкт-об'єкт суттєвим моментом управлінської взаємодії виступає мета. Як наголошує, Кнорринг В. І., в управлінні проблема мети є центральною, вона визначає і регулює дії і є основним законом, складним алгоритмом поведінки, що підкоряють собі всі сторони управляючого впливу [26, с. 213]. Метою в управлінні є ідеальний образ бажаного стану об'єкта управління, тобто, те задля чого і функціонує система. Саме виходячи з характеру цілей управління підбираються і властивості підсистем та елементів управлінської системи, саме цілі управління є системоутворюючим елементом [27, с. 37].

Управлінську діяльність нерідко порівнюють з мистецтвом. Як стверджував Макнамара Р., управління – найбільш творче мистецтво, мистецтво мистецтв, оскільки це мистецтво організовувати таланти [28, с. 11]. Мистецтво управління проявляється у здібностях керуючих, інтуїції та умінні застосовувати креативність в практиці. У своїй повсякденній діяльності управлінці мають справу із нестандартними, ситуаціями, вирішення яких є неможливим при застосуванні готових чи аналогічних рішень, тому такі якості управлінця як креативність стають запорукою їх ефективної діяльності [29].

Узагальнюючи наведені тлумачення сутності управління слід, на наш погляд, виокремити три основні підходи (рис. 1.1).

Як вид діяльності управління полягає в цілеспрямованому, організуючому та регулюючому впливі суб'єкта на об'єкт з метою зміни його стану в бажаному напрямі.

Рисунок 1.1 – Підходи до визначення сутності управління

Джерело: сформовано автором

З позицій процесного підходу, управління являє собою послідовне, циклічне та безперервне здійснення суб'єктом управління функцій планування, організації, координації, мотивації, аналізу та контролю, які гуртуються на врахуванні певних закономірностей функціонування керуючої та керованої підсистем для досягнення поставленої мети.

В рамках системного підходу, управління, з одного боку, є специфічною системою, яка складається з сукупності елементів (суб'єктів, об'єктів, закономірностей, принципів, функцій, методів, структур, кадрів, управлінських взаємозв'язків, технологій прийняття рішень, інших), цільна єдність яких забезпечую досягнення поставлених цілей [30]. З іншої сторони, управління є синтезуючою підсистемою в більш складних соціально-економічних системах, формуючи їх цілісність та вектор розвитку.

В економічній літературі поряд з поняттям «управління» зустрічається термін «менеджмент», який в багатьох джерелах використовується як синонім категорії «управління».

Слово «менеджмент» в українській мові є запозиченим з англійської і походить від «to manage» – керувати, управляти, справлятися з певним видом діяльності. В Оксфордському словнику англійської мови термін «менеджмент» визначається як спосіб (манера) спілкування з людьми; влада і мистецтво управління; особливого роду вміння й адміністративні навички; орган управління, адміністративна одиниця [31, с. 106].

Основні погляди науковців відносно трактування поняття «менеджмент» наведено в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1 Погляди науковців, щодо трактування поняття «менеджмент»

Автори	Визначення поняття
Діденко В. М. [32, с. 9]; Хміль Ф. І. Хміль Ф. І. [33, с. 4]	система організації колективної праці, ефективного використання ресурсів, концентрації зусиль на безперервному підвищенні якості роботи персоналу підприємства (організації)
Дем'яненко С. І. [34, с. 11-12]	1.це процес організації певної діяльності групи людей для досягнення поставлених перед нею цілей; 2.певна система, метод, підхід визначення і добору специфічних цілей, делегування та контроль певних виробничих і управлінських функцій, оцінка діяльності, згідно з якою можуть відбуватися певні зміни в планах і виробничій діяльності
Кравченко В. О. [35, с. 6]	процес планування, організування, мотивування, контролювання та регулювання, покликаний забезпечити формування та досягнення цілей організацій
Кузьмін О, Петришин Н., Сиротинська Н. [36]	цілеспрямований вплив на колектив працівників або окремих виконавців із метою виконання поставлених завдань та досягнення визначених цілей
Рульєв В. А., Гуткевич С. О. [37, с. 299]	це самостійний вид професійної діяльності, направлений на досягнення визначених цілей шляхом раціонального використання матеріальних і трудових ресурсів з обов'язковим застосуванням економічних методів управління.
Крамарчук С. П. [38, с. 360]	система економічного управління виробництвом, яка включає сукупність принципів, методів, форм і прийомів управління.
Щокін В., Головатий М. Ф, Антонюк О. В., Сладкевич В. П. [39, с. 13]	певне вміння досягати відповідної мети за рахунок використання праці, інтелекту, здібностей, мотивів поведінки, діяльності інших людей. організації тощо.

Джерело: сформовано автором

Очевидним є те, що наведені поняття «управління» та «менеджмент» є схожими, але водночас не можна вести мову про їх абсолютну ідентичність. Зміст

поняття «менеджмент» містить в собі всі ознаки, які притаманні управлінню, як виду діяльності, процесу, системі та мистецтва. Поряд з цим науковці трактують його як орган управління та адміністративну одиницю. Розділяємо думку науковців [36; 40, с. 12; 41, с. 102; 42, с. 65], які наголошують на тому, що категорія «управління» значно ширше, ніж «менеджмент», оскільки охоплює системи живої та неживої природи «...управляти можна різними процесами, приміром хімічною реакцією, проте невірно казати «менеджмент хімічної реакції» або «менеджмент автотранспорту».

Менеджмент часто трактують як вид професійної діяльності, яку виконують відповідні фахівці – менеджери. В сучасному розумінні менеджер – це професійний управлінець, який має фахову підготовку і здійснює управління організацією (підприємством) в ринкових умовах [43].

Підприємства і організації різних галузей ведуть господарську діяльність, серед видів якої важливе значення для розвитку національної економіки відіграє виробнича та зовнішньоекономічна діяльність.

Виробнича діяльність є основою функціонування підприємств, яка спрямована на задоволення потреб споживачів, забезпечення розширеного відтворення ресурсного потенціалу організації та досягнення інших соціально-економічних цілей за рахунок прибутку. В наукових джерелах сутність виробничої діяльності розглядається досить неоднозначно. Зокрема, серед наукового загалу ведуться дискусії стосовно визначення предмету виробничої діяльності. При цьому одні [44, с. 30; 45, с. 46] стверджують, що вона зводиться лише до виготовлення продукції, яка має матеріальні цінності, а інші [46, с. 49; 47, с. 67] наголошують на тому, що виробнича діяльність передбачає створення будь-якої продукції як товарів так і послуг. В Законі України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» [48] виробництво (виготовлення) трактується як діяльність, пов'язана з випуском продукції, яка включає всі стадії технологічного процесу, а також реалізацію продукції власного виробництва.

Існуючі розбіжності тлумачення термінів в літературних джерелах та в нормативно-правових документах вимагають узагальнення теоретичних розробок

авторів щодо сутності виробничої діяльності підприємств та її основних складових. В результаті проведених досліджень слід виділити два основних підходи щодо визначення сутності виробничої діяльності підприємств.

Прихильники першого, функціонального підходу [44, с. 30] стверджують, що виробнича діяльність «...передбачає організацію та регулювання процесу виготовлення продукції». Тобто науковці характеризують виробничу діяльність з позицій таких функцій як організація та регулювання.

Переважає більшість науковців розглядають виробничу діяльність підприємств через призму другого – процесного підходу. Так, колектив авторів навчального посібника за редакцією Никифорак В. А. зазначає, що виробництво можна представити як цілеспрямований процес перетворення вхідних елементів (сировини, матеріалів) у вихідні елементи (різні види продукції) [45, с. 46]. Тобто виробнича діяльність, на їх думку, є певною технологією, за якою відбувається трансформація вкладених ресурсів у кінцевий результат – продукцію.

З точки зору процесного підходу визначають виробничу діяльність і науковці Капінос Г. І. та І. В. Бабій, які тлумачать її як сукупність цілеспрямованих процесів, що здійснюються людьми за допомогою засобів праці чи природних процесів, у результаті яких предмети праці перетворюються в готову продукцію, змінюючи при цьому свій склад, стан, форму та отримуючи певні нові властивості [49, с.9]. Подібні поглядимають місце в публікаціях Геделевича Є. В. та Бондаренко Т. Ю., згідно яких сутність виробничої діяльності визначається як сукупність цілеспрямованих дій працівників із застосуванням засобів та предметів праці, необхідних для перетворення ресурсів в готову продукцію та послуги з метою задоволення соціально-економічних потреб [47, с. 67; 46, с. 49].

Таким чином, основою виробничої діяльності є виробничий процес, який являє собою сукупність взаємозв'язаних дій людей, які використовують відповідні засоби виробництва (засобів та предмети праці і природи), потрібних для цілеспрямованого, поетапного перетворення вихідної сировини та матеріалів у готову продукцію, яка призначена як для споживання, так і для подальшої переробки [50, с. 36].

Колектив авторів під керівництвом Покропивного С. Ф. наголошують на тому, що виробнича діяльність складається з постійно здійснюваних заходів, до яких науковці віднесли: обґрунтування обсягу виготовлення продукції певної номенклатури та асортименту відповідно до потреб ринку; формування маркетингових програм для окремих ринків і кожного виду продукції, їхню оптимізацію відносно виробничих можливостей підприємства; збалансування виробничої потужності та програми випуску продукції на поточний і кожний наступний рік прогнозного періоду; забезпечення виробництва необхідними матеріально-технічними ресурсами; розробку й дотримання узгоджених у часі оперативно-календарних графіків випуску продукції [51, с. 12].

Завдання виробничої діяльності передбачають максимально можливий обсяг виробництва і продажу продукції заданого асортименту, потрібної якості у визначені терміни при найкращому використанні виробничого потенціалу, сприятливих умов зовнішнього економічного середовища, досягнень науки і техніки для стійкого насичення ринку конкурентоспроможною продукцією та досягнення високих фінансових результатів [52, с. 156].

Узагальнюючи викладені аспекти змісту та форм прояву виробничої діяльності, можна визначити її як комплекс цілеспрямованих та взаємопов'язаних заходів, які обумовлені технологією виробництва продукції та здійснюються людьми, у результаті чого предмети праці перетворюються в готову продукцію з метою задоволення потреб ринку та досягнення соціально-економічного ефекту [53].

Виробнича діяльність підприємств зумовлена постійним рухом різних видів ресурсів, які зазнають перетворення та набувають нових форм. В даному контексті виробничу діяльність підприємств можна розглядати як складну систему, яка забезпечує взаємоузгодженість всіх складових, що формують її:

– живу працю людей як активну частину виробництва, що становить основу трудового процесу. Саме робітники є головними творцями матеріальних і нематеріальних благ;

- предмети праці, над якими працює людина для перетворення їх у проміжний чи кінцевий продукт з метою задоволення певних потреб споживачів;
- засоби праці – частину засобів виробництва (машини, обладнання, інструмент, оснащення тощо), за допомогою яких людина впливає на предмети праці [49, с. 9].

Логічним продовженням виробництва є реалізація, яка може мати місце як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку. В умовах посилення впливу глобалізаційних чинників та поглиблення інтеграційних процесів зростає роль зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД), яка відкриває можливості для підприємств щодо нарощування обсягів виробництва та збуту продукції (послуг) в наслідок розширення територіальних ринків, підвищення конкурентоспроможності за параметрами якості і ціни за рахунок залучення нових технологій, використання передового досвіду, дешевших факторів виробництва. В свою чергу результатом активізації зовнішньоекономічної діяльності підприємств є збільшення валютних надходжень держави, покращення стану платіжного балансу, стабілізація валютного ринку, підвищення дохідної частини бюджету за рахунок додаткових митних платежів. Все це сприяє соціально-економічному піднесенню національної економіки. Саме тому за останній період прийнято низку нормативно-правових актів щодо державної підтримки експорту в Україні, серед яких: Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» [54], Закон України від 20 грудня 2016 року № 1792-VIII «Про забезпечення масштабної експансії експорту товарів (робіт, послуг) українського походження шляхом страхування, гарантування та здешевлення кредитування експорту» [55], Постанова КМУ від 4 липня 2017 р. № 455 «Про утворення Ради з міжнародної торгівлі» [56], Постанова КМУ від 7 лютого 2018 р. № 65 «Питання утворення Експортно-кредитного агентства» [57].

Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» визначає її як діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, яка побудована на взаємовідносинах між ними, що має місце як на території України, так і за її межами» [58]. Господарський кодекс

України, трактуючи сутність зовнішньоекономічної діяльності, вносить уточнення в частині того, що її здійснення потребує перетинання митного кордону України майном та/або робочою силою [59]. Виходячи з законодавчих положень Минюк Д. зазначає, що зовнішньоекономічна діяльність являє собою засновану на законах, підзаконних нормативних актах України та міжнародних правових документах узгоджена діяльність суб'єктів підприємницької діяльності на території України або за її межами, яка у процесі її здійснення потребує перетинання товарами, капіталами та робочою силою митного кордону України [60, с. 127].

Більш комплексно підходять до визначення зовнішньоекономічної діяльності Шталь Т. та Зосимова Ж., розуміючи під нею сукупність видів діяльності суб'єктів господарювання, що виникають внаслідок взаємодії із зарубіжними партнерами та контрагентами як на території України, так і за її межами, з метою ефективного використання переваг міжнародного поділу праці, що підкреслює основні сутнісні характеристики зовнішньоекономічної діяльності підприємства: зовнішньоекономічна діяльність підприємства є складовою частиною загальноєкономічної діяльності; діяльність, яка пов'язана з виходом на зовнішній ринок, тобто на інший, міжнародний, рівень функціонування; суб'єктами діяльності є контрагенти та партнери з різних країн; зовнішньоекономічна діяльність підприємства є способом включення економіки країн до процесів міжнародного поділу праці та міжнародної кооперації; метою діяльності є ефективне використання переваг міжнародного поділу праці; специфічними умовами реалізації діяльності є врахування національного та міжнародного законодавства, правила розрахунків, ділові звичаї країн-партнерів [61, с. 135].

Законодавство України дозволяє широкий перелік видів зовнішньоекономічної діяльності, до складу яких відноситься: експорт та імпорт товарів, капіталів та робочої сили; надання суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності України послуг іноземним суб'єктам господарської діяльності; наукова, науково-технічна, науково-виробнича, виробнича, навчальна та інша кооперація з іноземними суб'єктами господарської діяльності; міжнародні фінансові операції та

операції з цінними паперами; кредитні та розрахункові операції між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності; спільна підприємницька діяльність; організація та здійснення діяльності в галузі проведення виставок, аукціонів, торгів, конференцій, симпозіумів, семінарів та інших подібних заходів; товарообмінні (бартерні) операції та діяльність побудована на формах зустрічної торгівлі; операції щодо придбання, продажу та обміну валюти на валютних аукціонах, валютних біржах та на міжбанківському валютному ринку; робота за контрактом тощо [58].

Виходячи з викладеного, зовнішньоекономічна діяльність підприємства є специфічною сферою господарської діяльності, спонукальним мотивом ведення якої є отримання економічного, соціального, екологічного та інституціонального ефекту від використання можливостей ведення бізнесу на зовнішньому ринку та яка проявляється у врегульованих законодавством та договірними відносинами різноманітних видах взаємодії національних та іноземних господарюючих суб'єктів як на території України, так і за її межами.

Діалектика розвитку виробничої та зовнішньоекономічної діяльності підприємства передбачає наявність різноманітних взаємозв'язків та форм їх ведення. Так, сучасна практика здійснення зовнішньоекономічної діяльності реалізується в таких формах:

- самостійне ведення і виробничої і зовнішньоекономічної діяльності, що передбачає відокремлення у структурі управління підприємством відділу зовнішньоекономічних зв'язків. Дана форма притаманна підприємствам, в яких частка імпорту або експорту продукції є значною (до 30%) та здійснюється регулярно;

- створення експортно-орієнтованого підприємства – зовнішньоторговельної фірми. Необхідність створення окремого підприємства виникає при збільшенні обсягів зовнішньоторговельних операцій та їх ускладненні. Перевагами в першому і другому випадку є: формування тісного зв'язку зі закордонними постачальниками та покупцями та відсутність витрат посередницьким організаціям. Водночас недоліками є необхідність залучення персоналу відповідної кваліфікації та

додаткових витрат на їх утримання;

– реалізація продукції через незалежних посередників, має місце при невеликій кількості зовнішньоекономічних операцій з низькою періодичністю. До переваг такої форми здійснення ЗЕД належить: відсутність витрат на маркетингові дослідження і рекламу та ризиків при транспортуванні продукції, а також можливість реалізації продукції на монополізованому ринку. До недоліків можна віднести відсутність прямих контактів із споживачами продукції;

– реалізація продукції через експортно-імпортний кооператив або кластер, учасником якого є підприємство. Перевагами в даному випадку є: множинність учасників, що дозволяє імпортувати продукцію за нижчою ціною, за рахунок закупівлі великими партіями та експортувати об'єднуючи продукцію у спільні партії, якщо обсяг експорту учасників малий, за умови що товари подібні, а ринки збуту однакові. Крім того підприємствам-учасникам разом легше здійснювати маркетингові дослідження та рекламну діяльність. Водночас кооператив є об'єднанням виробників типової продукції з горизонтальними зв'язками, а кластер з горизонтальними та вертикальними, що передбачає в своєму складі підприємств з виробництва продукції, її переробки, реалізації, а також науково-дослідних установ, тобто з закритим циклом виробництва.

Отже, стратегія виходу підприємства на зовнішній ринок повинна будуватися з урахуванням обсягів експортного виробництва, ресурсного, кадрового та іншого потенціалу підприємства. Управління каналом товароруку від виробника продукції до споживача (виробник-переробник-посередник-споживач) як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку має враховувати інтереси всіх учасників ланцюга доданої вартості, що дасть можливість справедливо розподіляти прибутки між ними і ефективно здійснювати свою виробничо-господарську діяльність.

Тому, на нашу думку, виробничу та зовнішньоекономічну діяльність підприємств необхідно розглядати як цільний об'єкт управління. Такий підхід дозволяє розробляти програми виробництва з урахуванням потреб споживачів та вимог світового ринку, а також формувати такі канали товароруку, в яких забезпечується збалансування економічних інтересів учасників, оптимізація

логістичних витрат, що сприятиме підвищенню рівня конкурентоспроможності продукції та досягненню економічного, соціального, екологічного та інституціонального ефекту від ведення бізнесу на зовнішньому ринку (рис. 1.2).

Основною ціллю при цьому є отримання підприємством максимального рівня прибутку. Важливе значення в реалізації мети мають принципи управління, основними з яких є: системність, цілеспрямованість, науковість, ієрархічність, ефективність та адаптивність (дод. 1).

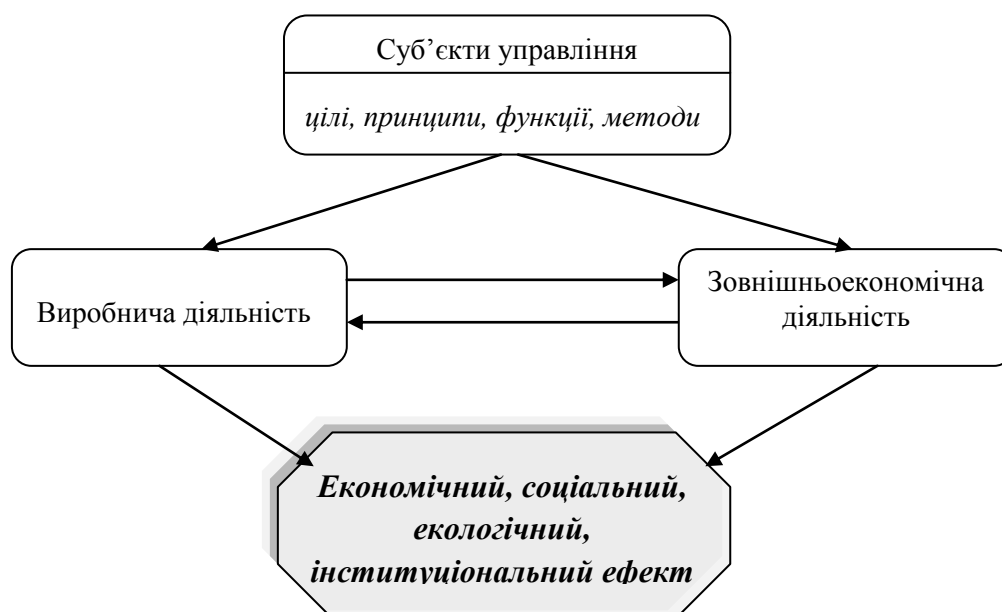

Рисунок 1.2 – Виробнича та зовнішньоекономічна діяльність підприємства як об'єкт управління

Джерело: сформовано автором

Зміст управління насамперед, проявляється через його функції, оскільки будь яке управлінське рішення на практиці здійснюється шляхом реалізації управлінських функцій – планування, організації, координації, мотивації, аналізу та контролю (дод. 2). Практична реалізація усіх функцій здійснюється за допомогою управлінських методів – способів впливу на об'єкт управління для досягнення поставленої мети. На наш погляд, доцільно виділити такі методи управління виробничою та зовнішньоекономічною діяльністю як: адміністративні (ґрунтуються на наказах, розпорядженнях і підлягають обов'язковому виконанню), економічні (матеріальне заохочення працівників), соціально-психологічні

(сукупність психологічних прийомів впливу на працівників), тарифні (за допомогою митних тарифів) та нетарифні (кількісні обмеження, технічні стандарти тощо).

Таким чином, управління виробничою та зовнішньоекономічною діяльністю підприємств є холістичним управлінським процесом, що передбачає послідовне, циклічне та безперервне здійснення функцій планування, організації, координації, мотивації, аналізу та контролю виробничої і зовнішньоекономічної діяльності як цільного об'єкту управління з метою отримання економічного, соціального, екологічного та інституціонального ефекту від використання можливостей ведення бізнесу на внутрішньому та зовнішньому ринках.

1.2. Чинники розвитку виробничої та зовнішньоекономічної діяльності підприємств олійно-жирового комплексу

Соціально-економічні трансформації національної економіки, пов'язані із входженням України у світовий економічний простір, безпосередньо відбиваються на динамічності процесів функціонування вітчизняного господарства та актуалізують проблеми подальшого розвитку всіх галузей економіки.

В економіці галузь представляє собою сукупність господарюючих суб'єктів, діяльність яких характеризується спільністю ознак виробничо-господарської діяльності та однорідною кінцевою продукцією. В свою чергу група галузей, які взаємопов'язані між собою виробничими зв'язками та виробляють однорідну продукцію формують комплекс економіки. Втім, посилення організаційно-економічних зв'язків між різними галузями народного господарства зумовило формування міжгалузевих комплексів. Так, в результаті взаємодії галузей, які забезпечують виробництво сільськогосподарської продукції, її переробку та реалізацію продовольчих товарів був сформований агропромисловий сектор економіки, який є одним з найпотужніших в Україні.

В структурі агропромислового сектору функціонують різні комплекси, які об'єднують підприємства з виробництва, переробки та реалізації певного виду продукції. Особливу роль у функціонуванні агропромислового сектору відіграє олійно-жировий комплекс, який має колосальний експортний потенціал та демонструє стійке економічне зростання протягом останніх років. Основними чинниками, що сприяють позитивній динаміці розвитку олійно-жирового комплексу України є: сприятливі природно-кліматичні умови вирощування олійних культур; збільшення кількості населення планети; переорієнтація в структурі харчування населення на олії і жири рослинного походження [62, с. 41; 63; 64, с. 156; 65]; вигідне геополітичне розташування України; розвиток біоенергетики, що обумовлює стійкий попит на олійні культури; синергічний ефект від виробництва олійного насіння і продуктів його переробки як сировини для низки інших галузей промисловості.

В умовах інтенсивного розвитку світового олійного ринку олійно-жировий комплекс формує потужний потенціал соціально-економічного розвитку нашої держави та сприяє поглибленню зовнішньоекономічних зв'язків, що має домінуюче значення для України, оскільки в умовах загострення економічних та соціальних проблем зовнішня торгівля виступає ефективним важелем зміцнення національної економіки.

Для соціально-економічного розвитку України олійно-жирове виробництво має велике значення, оскільки відноситься до бюджетоформуєчих секторів економіки, а вироблена ним продукція, яка є основою життєдіяльності людини, формує категорію незамінних продуктів харчування. Зокрема, олія і маргарин є складовими продовольчих товарів споживчого кошика пересічного українця, на основі якого складається мінімальний споживчий бюджет. Як відомо, прожитковий мінімум є базовим державним соціальним стандартом, що використовується для оцінки і гарантування певного рівня життя населення країни.

Соціальна роль комплексу визначається і його участю у формуванні енергетичної безпеки. Рослинні олії є сировиною для виробництва альтернативних

видів палив, що дозволяють вирішити актуальні енергетичні та екологічні проблеми нашої планети.

Олійно-жировий комплекс є складним утворенням агропромислового виробництва України, що поєднує виробничі процеси сільського господарства стосовно виробництва олійних культур, а також їх промислової переробки, зберігання, транспортування та продажу з відповідним сервісним супроводом. Така структура комплексу визначає численні міжгалузеві зв'язки (рис. 1.4).

Згідно досліджень сучасних вчених Манойленко А. В. та Жадан Т. А. [66], мультиплікативний ефект міжгалузевих взаємозв'язків олійно-жирового комплексу полягає в тому, що, «...з одного боку олійно-жирова галузь забезпечує населення і промисловість олійно-жировою продукцією, а з іншого – вона є замовником і споживачем сільськогосподарської сировини, продуктів інших галузей промисловості, що в кінцевому підсумку формує економічний ефект».

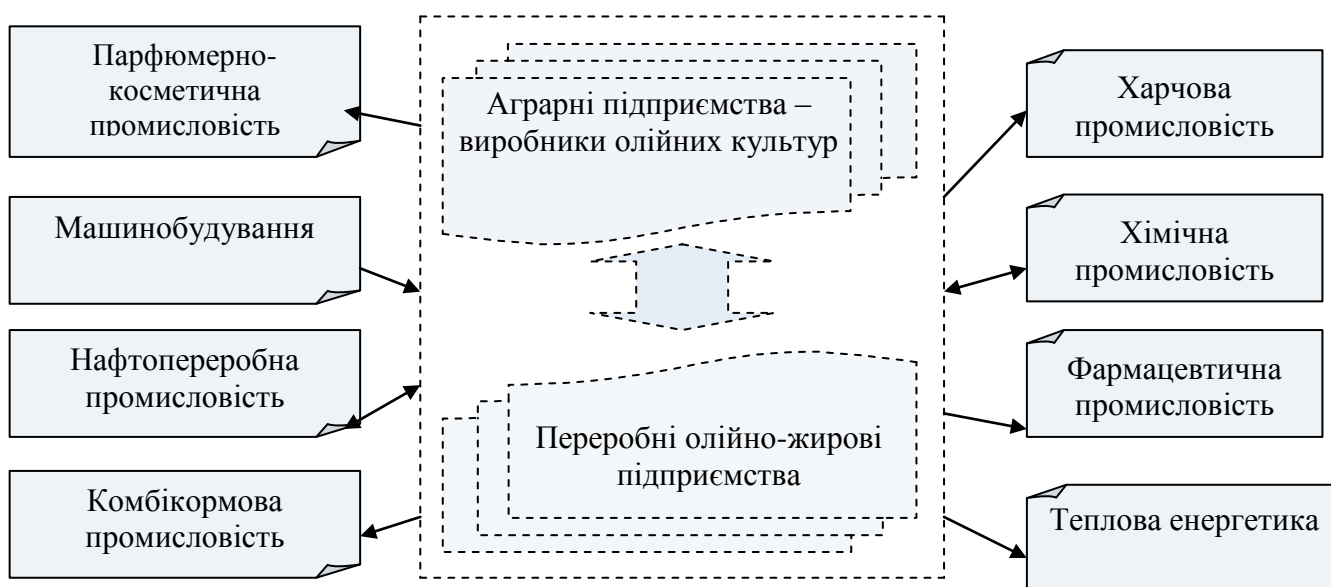

Рисунок 1.4 – Міжгалузеві зв'язки підприємств олійно-жирового комплексу України

Джерело: сформовано автором

Підприємства олійно-жирової галузі забезпечують своєю продукцією харчову, хімічну, фармацевтичну, парфюмерно-косметичну, комбікормову

промисловість, сільське господарство та теплову енергетику. Одночасно існує і зворотний зв'язок між суб'єктами цих сфер економіки.

В структурі експорту аграрної та харчової продукції України частка експорту продукції цієї галузі в 2017 р. становила 41,9% [67]. Вагомий внесок у виробництво та реалізацію продукції агропромислового виробництва (АПВ), а також значні надходження до бюджету країни забезпечують комплексом одне з пріоритетних місць в економіці України, що визначається соціальним, економічним та міжгалузевим аспектами (рис. 1.5).

Функціонування підприємств даного комплексу пов'язане в першу чергу з особливістю галузі, як соціально-економічної і природно-біологічної системи, основною метою якої є виробництво олійного насіння та олійно-жирової продукції, для задоволення споживчого ринку.

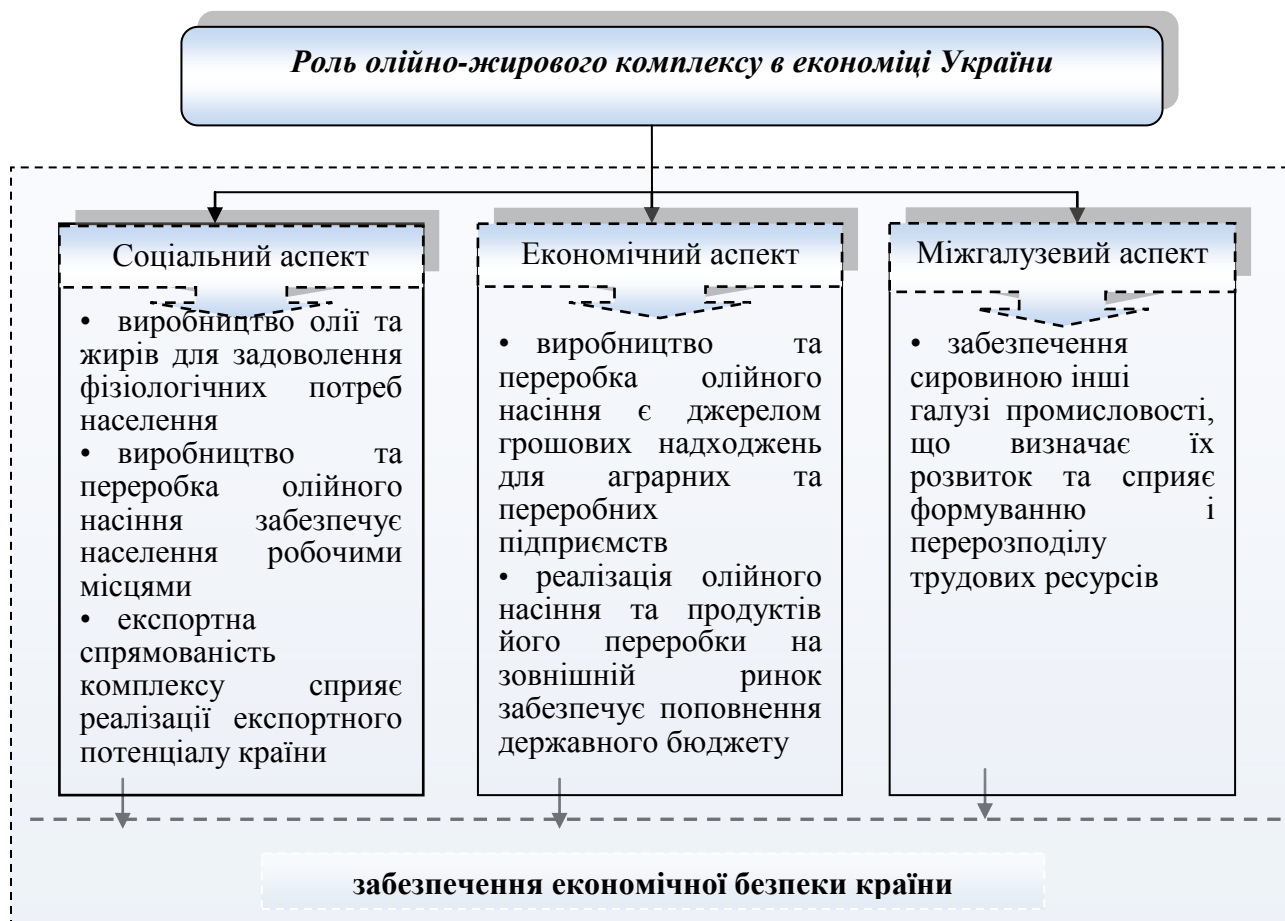

Рисунок 1.5 – Роль олійно-жирового комплексу в економіці України

Джерело: сформовано автором

Як найважливіша складова агропродовольчого сектору економіки України олійно-жировий комплекс безпосередньо бере участь у забезпеченні продовольчої

безпеки, як на національному рівні, так і в глобальному масштабі. А унікальні якісні властивості олійно-жирової продукції та зростаючий попит на неї як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках, що підкріплюється наявним потенціалом зумовлюють необхідність управління подальшим розвитком господарюючими суб'єктами олійно-жирового комплексу.

Термін розвиток трактується як процес закономірної зміни, переходу з одного стану в інший, більш досконалий; перехід від старого якісного стану до нового, від простого до складного, від нижчого до вищого [17, с. 643].

Серед детермінант, що впливають на розвиток підприємств даної галузі, слід виділити специфічні галузеві особливості, що формуються під впливом сукупності об'єктивних і суб'єктивних факторів і проявляються в якості існуючих або тих, що зароджуються процесів техніко-технологічного, соціально-економічного, інституційно-правового характеру.

Як одній із складових агропромислового виробництва, олійно-жировому комплексу притаманна низка специфічних особливостей функціонування, ідентифікація яких є важливою для визначення основних чинників та напрямів розвитку. На підставі проведених досліджень основних аспектів функціонування підприємств олійно-жирового комплексу всі притаманні їм специфічні особливості можна поділити на зовнішні, загальногалузеві та внутрішні (рис. 1.6).

Зовнішні особливості охоплюють сучасні процеси розвитку галузі в цілому. Другу групу представляють загальногалузеві специфічні ознаки, що притаманні для агропромислового виробництва України. Третю групу складають внутрішні властивості діяльності підприємств, що сформувалися внаслідок взаємодії зовнішніх та загальногалузевих.

Водночас, функціонування підприємств олійно-жирового комплексу характеризується впливом значної кількості чинників, яким властивий високий рівень варіантності. Виявлення та постійний моніторинг чинників впливу на розвиток підприємств даного комплексу дасть можливість приймати ефективні управлінські рішення для стабільності в реалізації поставлених цілей підприємств, які сприяли б їхньому переходу на новий якісний рівень господарської діяльності.

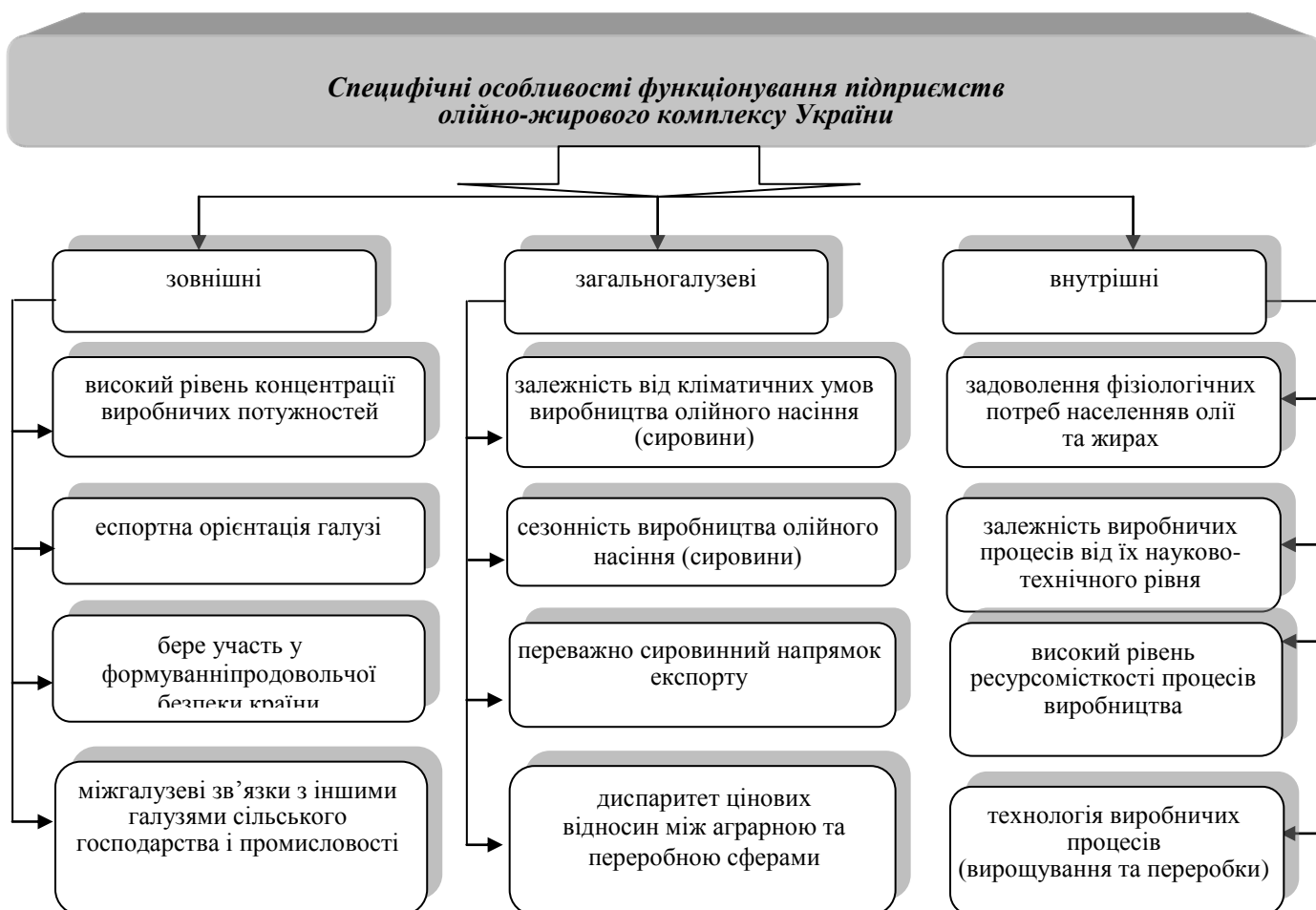

Рисунок 1.6 – Специфічні особливості функціонування підприємств олійно-жирового комплексу України

Джерело: структуровано та доповнено за: [64; 65; 66; 70; 71].

Термін чинник означає умову, рушійну силу, причину будь-якого процесу, що визначає його характер або одну з основних рис, фактор [1, с. 1601]. В економіці чинник розглядається як істотне об'єктивне причинне явище або процес у виробництві, під впливом якого змінюється рівень його ефективності [72, с. 781].

Визначення характеру впливу основних чинників, що впливають на виробничо-господарські процеси підприємства потребує їх структуризації. Під структурою чинників розуміється їх упорядкована сукупність в результаті поєднання впливу яких відбуваються кількісно-якісні зміни.

Виявлення чинників управління розвитком підприємства є нелегким завданням, особливо в динамічних умовах ринкового середовища. Сучасні погляди науковців щодо чинників, які впливають на управління розвитком як виробничої так і зовнішньоекономічної діяльності підприємств олійно-жирового комплексу

базуються на тому, що не існує єдиного підходу, який б враховував всі можливі і був би універсальним.

Так, досліджуючи підприємства аграрної сфери Пріб К. А. основні чинники, які впливають на ефективне управління їх розвитком розподілив на чотири групи: макроекономічні, які діють у сфері формування ресурсів, інтенсивності діяльності, розрахунків з контрагентами; регіональні, які впливають на забезпеченість виробничими ресурсами та утворення територіальних і соціокультурних умов господарювання; галузеві, що визначають ефективність господарювання та внутрішньогалузеву структуру виробництва та внутрішньогосподарські, які впливають на процеси формування власних фінансових джерел, утворення активів, забезпечення ефективності господарювання та платоспроможності. Управління розвитком підприємств аграрної сфери на думку науковця має бути спрямоване на усунення негативного впливу мікроекономічних чинників, а також на уникнення впливу макроекономічних, галузевих і регіональних процесів або ж на пристосування до змінених під їхнім тиском умов господарювання [73].

Фаїзов А. В. ідентифікуючи фактори розвитку підприємств олійно-жирового комплексу наводить їх описово, не групуючи за певними спільними ознаками, серед яких автор відмітив: розвиток світового ринку олійної продукції, протекціоністська політика держави, висока концентрація виробництва олійних культур, природні й економічні ресурси, природно-кліматичні умови вирощування олійних культур, кількість виробничих потужностей для переробки олійної сировини, матеріально-технічна база сільськогосподарських підприємств [74].

Натомість, Сумець О. М. всі фактори розвитку підприємств олійно-жирової галузі класифікував за критерієм «характер дії», поділивши їх на шість груп: I – фактори інституційного, II – фактори фінансово-економічного, III – фактори організаційного, IV – фактори управлінського, V – фактори техніко-технологічного, VI – фактори соціального характеру [75, с. 283]. За допомогою методу бальної оцінки, автором було встановлено, що найбільш впливовими факторами на розвиток олійно-жирової галузі є: прибутковість галузі і високий рівень рентабельності вирощування олійних культур і продукції, що з них

виробляється, зростаюча необхідність забезпечення продовольчої й енергетичної безпеки держави, регіонів, зростаюча інтегрованість галузі в інші галузі економіки, збільшення частки використання олій рослинного походження для технічних потреб, значний потенціал галузі щодо подальшого розвитку і нарощування темпів і обсягів виробництва олійної продукції, необхідність задоволення зростаючих потреб населення в продуктах харчування, сприятливі кліматичні умови для вирощування олійних культур, необхідність і наявна можливість задоволення зростаючого попиту в олійній продукції зовнішнього ринку, інтенсивний розвиток організованого ринку рослинних олій.

Субота М. В. чинники впливу на розвиток підприємств олійно-жирової галузі розподілив на три групи зовнішні, галузеві та внутрішні, приділяючи основну увагу саме зовнішнім. До зовнішніх автор відніс: загрозу продовольчої кризи, зростання кількості населення світу, зростання промислового попиту на олію, сприятливі кліматичні умови для вирощування олійних культур, зростання попиту на жири рослинного походження, урожайність олійних культур, якість і ціна вихідної сировини тощо. До галузевих – високу рентабельність виробництва, незначну кількість виробників, наявність інтеграційних відносин з виробниками насіння, невисокі бар'єри входження в галузь, експортне мито на насіння соняшнику, розвиток технологій екстракції тощо. До внутрішніх – технічний рівень забезпечення виробництва, наявність договірних відносин з постачальниками сировини, кваліфікація персоналу, якість продукції, наявність власної логістики [76, с. 81].

У наукових літературних джерелах [77; 78; 79] загальноприйнятим підходом до структуризації чинників, що впливають на розвиток як виробничої так і зовнішньоекономічної діяльності є їх поділ в залежності від сфери впливу – зовнішнього і внутрішнього середовища.

Внутрішні чинники формують на рівні підприємства і безпосередньо залежать від організації роботи на підприємстві. Як зазначає, Рижкова Г. А., внутрішнє середовище підприємства є джерелом його ефективного функціонування, оскільки включає потенціал розвитку на певному проміжку часу.

До основних елементів внутрішнього середовища підприємства автор відносить кадровий потенціал, організаційний потенціал, виробничий потенціал, маркетинговий потенціал, фінансовий потенціал, організаційна культура [79, с. 340].

Зовнішнє середовище організації представляє сукупність елементів, які не входять до складу організації, але здійснюють певний вплив на неї [13, с. 165]. Зовнішні чинники виникають за межами підприємства і не пов'язані безпосередньо з його виробничо-господарською діяльністю, але впливають на його функціонування.

Більшість науковців акцентують увагу на переваги чинників зовнішнього середовища, знижуючи значення чинників внутрішнього середовища підприємства. Так, Бровкіна Ю. О., дотримуючись думки вчених-економістів про переваги зовнішнього середовища над внутрішнім і враховуючи неспростовність того, що в ринковій економіці рушійною силою створення й ефективної роботи підприємств є попит на продукцію, зазначає, що зовнішнє середовище найбільше впливає на діяльність підприємства, а внутрішнє середовище можна розглядати як похідну від нього, оскільки всі ресурси підприємства беруться у зовнішньому середовищі [80, с. 96]. Втім, науковець відзначає, що внутрішні фактори суттєво збільшують свою вагу і починають домінувати над зовнішніми при переході підприємств із стану виживання до стану розвитку. Як правило, акцент на внутрішніх факторах як основному резерві розвитку характерний для підприємств, що знаходяться в стані зростання або зрілості життєвої кривої підприємства [80, с. 97].

Слід зазначити, що розглядаючи вплив внутрішніх та зовнішніх чинників на підприємство, практично всі науковці пропонують їх власний перелік. Така різноманітність на нашу думку, обумовлена по-перше великою кількістю чинників, що вносять зміни певного характеру у виробничий процес, по-друге динамічністю зовнішнього середовища, викликаною швидким розвитком науково-технічного прогресу, загострення конкуренції та кризовими явищами в різних сферах економіки, по-третє взаємозв'язком між чинниками зовнішнього середовища та їх вплив на внутрішнє середовище підприємства.

Так, досліджуючи фактори внутрішнього і зовнішнього середовищ організації, що впливають на ефективність економічного розвитку підприємства Талавира О. М. до внутрішніх відносить: цілі, інформаційне забезпечення, ефективність трудової діяльності керівника, рівень кваліфікації працівників, ресурсне забезпечення, технологію виробництва та економічну безпека підприємства. Зовнішні фактори автор розділяє в залежності від сфери походження – економічні, політичні, соціальні та правові [81, с. 280].

Більш змістовний перелік внутрішніх чинників наводить Кваско А. В. Так, автор до зовнішніх чинників прямого впливу відносить ресурсне забезпечення, податкову систему держави та правове забезпечення, інфляцію, вплив конкурентів і споживачів, інформаційне забезпечення. До зовнішніх чинників непрямого впливу на думка дослідника відносяться соціально-культурні, оскільки підприємство, функціонує в одному соціально-культурному середовищі і зорієнтоване на певну групу споживачів зі своїм соціально-культурним статусом, де закріпилися визначені ідеологічні настанови, життєві цінності, традиції, які побічно впливають на фактори внутрішнього середовища. Зовнішні чинники, як зазначає Кваско А. В. не залежать від змін чинників внутрішнього середовища, водночас внутрішнє середовище формується під впливом змін зовнішнього [82].

Серед основних рис, які притаманні чинникам зовнішнього середовища в умовах ринкових слід відзначити динамічність, невизначеність та непередбачуваність.

Зокрема, ряд науковців [83; 84; 85] зазначають, що зовнішні чинники в основному є неконтрольованими та мають значний вплив на рішення менеджерів та їхні дії та, в кінцевому підсумку, на внутрішню структуру і процеси в організації.

Водночас, Князь О. В., стверджує, що керівники крупних підприємств, які забезпечують тисячі або десятки тисяч робочих місць, які суттєво поповнюють доходну частину бюджету країни, здатні лобювати інтереси підприємства на найвищому державному рівні, можуть впливати через засоби масової інформації на громадську думку, формувати імідж держави на міжнародному ринку [85, с. 131].

Донець Л., Ващенко Н. за характером впливу зовнішнього середовища на діяльність підприємства виділяють прямі та непрямі впливи, контрольовані і неконтрольовані впливи, впливи загального та приватного характеру та ін. До прямих впливів дослідники відносять постачальників; зміна процентної ставки інвестицій, зміна законодавства з господарських питань, постанови і заходи вжиті місцевими органами керування. Непрямий вплив, на думку авторів, чинять – політична обстановка в країні чи рівень науково-технічного прогресу. Тоді як до макросередовища, автори відносять усі фактори, на які підприємство, як правило, не може чинити зворотного впливу, проте вони опосередковано впливають на підприємство, змінюючи загальні умови господарювання для суб'єктів підприємництва. До таких факторів належать: макроекономічна ситуація, стан природи, кон'юнктура ринку, науково-технічний прогрес, купівельна спроможність грошей, суспільно-політична ситуація, демографічна ситуація, стан нормативної бази, міжнародна обстановка [86, с. 29-30].

Багацька К. В. приділяє увагу «неосяжним факторам», до яких автор відносить: природні фактори і сприятливі зовнішні обставини; вдале географічне розташування; виникнення моди на продукт, що виготовляється; монопольні переваги; сприятливі для підприємства погодні умови (надзвичайно жарке літо або дуже холодна зима), тощо. Дані фактори формують «перевагу споживачів», що спрямовують свою купівельну спроможність на продукцію того чи іншого підприємства. До неосяжних факторів науковець зараховує і популяризацію здорового способу життя і безпечного харчування, з чим безпосередньо пов'язані параметри якості і безпеки продуктів, що виробляються підприємством. А ефективне управління вказаним фактором на думку дослідниці дозволить підприємству-виробнику мінімізувати втрати прибутковості, пов'язані зі підвищеним рівнем витрат на виготовлення продукції високих стандартів якості [87].

Зовнішньоекономічна діяльність як складова виробничо-господарської діяльності підприємства має свої особливості і характеризується своїм специфічним набором чинників, що впливають на її розвиток.

Огієнко А. В. та Орел В. М. для аналізу чинників впливу на розвиток зовнішньоекономічної діяльності підприємств, поділяють їх на внутрішні і зовнішні. До внутрішніх чинників автори відносять: масштаби зовнішньоекономічної діяльності; витрати; складність продукції; досвід; контроль. До зовнішніх чинників підприємств відносять: економічна свобода; конкуренція; присутність у державі; рівень ризиків [88, с. 183].

Король В. І. цілком справедливо наголошує на інституціональній основі розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємства, яка включає три групи інститутів розвитку: 1) формування і реалізація державної зовнішньоекономічної політики; 2) застосування інструментів митно-тарифного і нетарифного регулювання в цілях раціоналізації імпорту і залучення нових технологій; 3) створення інститутів участі підприємницького співтовариства у формуванні зовнішньоекономічної політики [89].

Розвиток зовнішньоекономічної діяльності кожного окремого підприємства багато в чому залежить від умов, які створює для них держава. Зовнішньоекономічна політика України наразі спрямована на інтеграцію до світового економічного простору і зорієнтована на підвищення рівня відкритості національної економіки. Ключовим завданням при цьому має бути збереження національних інтересів нашої країни та забезпечення повноцінного використання її зовнішньоекономічного потенціалу.

Мельник О. Г., Нагірна М. Я. зазначають, що одним з найважливіших різновидом зовнішньоекономічної діяльності є експортна діяльність, тому чинники, які впливають на управління зовнішньоекономічною діяльністю безпосередньо стосуються і експортної діяльності. Авторами розроблено комплексну типологію факторів впливу на експортну діяльність підприємств та запропоновані наступні класифікаційні ознаки: за ступенем спонукання до експортної діяльності: заохочуючі і ускладнюючі; за сферою впливу: фінансово-економічні, маркетингові, управлінські, пов'язані з виробничим процесом, логістичні, соціальні; за рівнем конструктивності: конструктивні, деструктивні та нейтральної дії, допоможе визначити корисний ефект впливу; за рівнем

комплексності об'єкта впливу: одиничного впливу та комплексного впливу [90, с.64].

Лозовський О. М., Слободянюк С. В. розглядаючи проблеми розвитку олійно-жирової галузі, здебільшого виробництва та переробки соняшнику виділили, ті чинники, які впливають на їх зовнішньоекономічну діяльність, серед яких: рівень внутрішнього споживання соняшникової олії, наявність стабільних ринків збуту, зростання попиту на рослинні олії, наявності значних потужностей з переробки соняшникової олії в Україні, державне регулювання ринку олійно-жирової продукції [91].

Така класифікація на нашу думку, є фрагментарною і не охоплює всі можливі чинники щодо управління розвитком зовнішньоекономічною діяльністю підприємств олійно-жирового комплексу, які проявляються на різних рівнях (мікроекономічному, макроекономічному) функціонування підприємств.

Функціонуючи на зовнішніх ринках, вітчизняні підприємства відчують різницю в політичній, економічній і соціокультурній сферах світових ринків та стають чутливими до змін світової кон'юнктури. Складність прийняття управлінських рішень істотно збільшується, оскільки додатково необхідно враховувати специфічність міжнародних особливостей ведення бізнесу.

Аналізу наукової літератури, засвідчив, що найповнішим переліком чинників, що впливають на розвиток зовнішньоекономічної діяльності підприємства (ЗЕД), є чинники, запропоновані Ліпич Л. Г. та Фатенок-Ткачук А. О. Дослідниці, пропонують розмежувати фактори впливу на розвиток ЗЕД на чинники мікро-та макрорівнів. На мікрорівні автори виділяють внутрішні фактори, які мають місце в межах підприємства і спричинені його діяльністю та зовнішні, які виникають у результаті державної політики, діяльності вітчизняних конкурентів, середовища, в якому працює підприємство. На макрорівні діють фактори, що мають вплив зі сторони іноземних конкурентів та країн-партнерів [92]. Крім того, зовнішні фактори [93] розмежовуються на ті, що викликані діяльністю країни-виробника та країни-партнера на рівнях «держава» та «ринок».

Такого ж підходу дотримуються й Ільїн В. Ю. [94] та Якушев О. О. [95, с. 86]. Зокрема, науковці наголошують на посилення кризи в Україні, що зумовлена процесами глобалізації, яка проявляється в якості зовнішніх і внутрішніх загроз зовнішньоекономічної діяльності України. Серед зовнішніх виділяються негативні прояви глобалізації, використання ресурсної залежності України з метою тиску на неї, агресивна, часто недобросовісна конкуренція з боку іноземних партнерів, нанесення збитків від санкцій міжнародних організацій, а також відсутність своєчасного інформування та прогнозування ситуації. Найбільш впливовими серед внутрішніх є рівень оновлення основних засобів, тінізація економічної діяльності, рівень вмотивованості працівників та імідж держави на світовому ринку.

На підставі аналізу наукових джерел, а також вивчення практики функціонування підприємств олійно-жирового комплексу запропоновано комплексну класифікацію чинників, що впливають на розвиток його виробничої та зовнішньоекономічної діяльності, які розмежовано на внутрішньо-фірмові (ресурсні, технологічні, управлінські, маркетингові) та зовнішні фактори регіонального, національного та міжнародного середовища (економічні, соціальні, інституційно-правові, природно-географічні, інфраструктурні та науково-технологічні) (рис. 1.7).

Важливим чинником функціонування та розвитку підприємств є ресурси. Ресурси, відіграючи ключову роль в управлінні будь-якою організацією, являють собою джерело протікання всіх процесів на підприємстві під час здійснення як виробничої так і зовнішньоекономічної діяльності. За дослідженнями функціонування підприємств олійно-жирового комплексу можна виділити такі групи ресурсів: трудові, матеріально-сировинні, нематеріальні, інтелектуальні, фінансові, енергетичні, техніко-технологічні та інформаційні. Від якості ресурсів, їх обсягів та своєчасності надходження на підприємство залежить конкурентоспроможність його продукції, можливість підприємства реалізовувати на ринку певну стратегію дій та задовольнити попит споживачів.

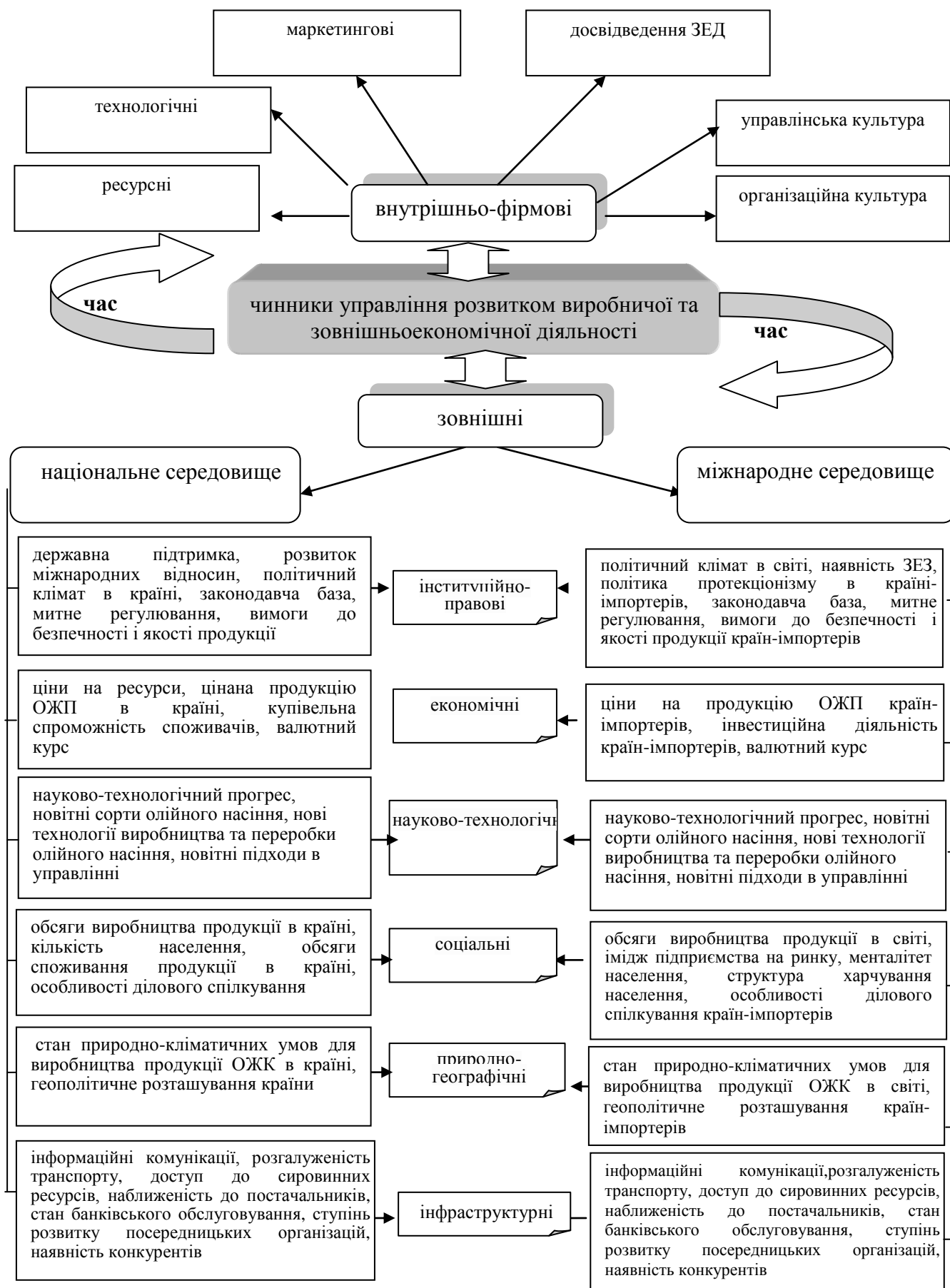

Рисунок 1.7 – Чинники управління розвитком виробничої та зовнішньоекономічної діяльності підприємств олійно-жирового комплексу
Джерело: сформовано автором

Вагомим фактором, який впливає на розвиток підприємств є технологічні. Тип використовуваної технології обробки та переробки олійного насіння впливає на кількість, якість та швидкість виробничих процесів, що відбивається на якості самої продукції, як основного фактора її конкурентоспроможності та своєчасності поставок на ринок.

Маркетингові чинники розвитку. Політика підприємства у сфері реклами, комунікацій, формування іміджу та брендингу є запорукою успішного розвитку будь-якого підприємства. Позитивний імідж, створюючи додаткову споживчу цінність здатний залучати нових споживачів, підвищувати ступінь їх задоволеності, він стає одним з найважливіших елементів конкурентної переваги підприємства, що відбивається на його фінансових результатах.

Велике значення мають і управлінські чинники (управлінська та організаційна культура). Управлінська культура є складовою професійної культури менеджера, яка являє собою сукупність таких компонентів як певний рівень досвіду управлінської діяльності, особистісні людські якості і цінності, прагнення до вдосконалення своєї діяльності та творчої самореалізації.

Як зазначають, Нижник Н. та Пашко Л. управлінська культура «...поєднує в собі мистецтво керівництва і мистецтво виконання» [96, с. 108].

Високий рівень управлінської культури менеджера активізує людський фактор у процесі управління, шляхом реалізації свого культурного потенціалу, що виявляється в сукупності властивостей культурного характеру, які поєднують в собі: моральні, інтелектуальні, естетичні, правові, політичні, психологічні, професійні та етику взаємовідносин між людьми. Водночас рівень управлінської культури менеджера є основою розвитку організаційної культури підприємства.

Результати досліджень Захарчина Г. М. свідчать, що всі успішні підприємства, які функціонують на ринку, мають високий рівень культури, який формується внаслідок продуманих зусиль, спрямованих на розвиток духу організації та її цілісність. Сукупність інтересів, потреб, цільових установок, традицій, які існують у просторі економічної організації, «просіюючись» через людське середовище, утворюють феномен організаційної культури [97, с. 128].

Організаційна культура проявляється в спільних для всіх членів колективу цінностях, правилах і нормах поведінки, традиціях, а також передбачає необхідний рівень кваліфікації персоналу, вмінь, знань та досвід роботи працівників. В свою чергу організаційна культура повинна забезпечити відповідні гігієнічні, психофізіологічні, соціально психологічні, естетичні і економічні умови праці, що є внутрішніми мотивами працівника до якісної і продуктивної праці.

Загальні цінності, правила і норми поведінки колективу повинні бути тісно пов'язані з метою діяльності підприємства та основними методами її досягнення. Це забезпечить значення виробничо-господарської діяльності в очах працівників, тому що досягнення цілей підприємства сприятиме досягненню їх власних цілей, задоволенню їх потреб. Елементи організаційної культури, засвоєні працівником цінності і норми, є внутрішніми спонукальними силами, мотивуючими працівника до ефективної діяльності, до більш продуктивної і якісної праці [98].

Формуючи стійкі духовні зв'язки і комунікації усередині організації, організаційна культура створює її внутрішній потенціал нематеріальних активів, за рахунок якого соціально-економічна система зможе вижити в умовах кризи (наприклад, за допомогою командного духу персоналу, його відданості організації) і розвиватися (за рахунок високої кваліфікації працівників, власних розробок тощо) [100, с. 292].

З розвитком та ускладненням суспільних відносин підвищується значення чинників зовнішнього середовища, які постійно впливають на функціонування та розвиток як виробничої так і зовнішньоекономічної діяльності будь-якого підприємства. Для експорто-орієнтованого олійно-жирового комплексу України чинники зовнішнього середовища мають неабияке значення, особливо в умовах євроінтеграційних процесів в Україні та активного нарощення обсягів експорту олійного насіння та продуктів його переробки (розділ 2, п.2.3).

Зовнішні чинники ми пропонуємо розділити на дві групи – ті, що виникають у національному та міжнародному середовищі та формуються у результаті державної політики, природно-географічних умов, діяльності конкурентів, науково-технологічного розвитку та соціального розвитку населення.

Одними із основних чинників є природно-географічні, які безпосередньо впливають на територіальну організацію виробництва, рівень якості та врожайності сільськогосподарських культур. Україна має найсприятливіші природні умови для вирощування олійних культур, а вигідне географічне розташування в центрі Європи та на перетині багатьох міжнародних шляхів, а також вихід до моря надає великі можливості у розвитку зовнішньоекономічної діяльності України, зокрема і олійно-жирового комплексу. Втім, природні чинники, які по суті є повністю неконтрольованими, крім родючих чорноземів, помірно континентального клімату, що є необхідним для вирощування олійних культур можуть мати і негативний характер, зокрема посуха, що призвела до низької врожайності олійних культур у 2013 році (розділ 2, рис. 2.7).

Інституційно-правові чинники створюють умови для ведення бізнесу в цілому, що включає правове та податкове регулювання, контроль якості продукції, регулювання зовнішньоекономічної діяльності тощо. Забезпечуючи правовий базис функціонування підприємств ці чинники відіграють особливу роль при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності, оскільки визначають можливості здійснення зовнішньоекономічних операцій з тією чи іншою країною (членство у Світовій Організації Торгівлі, співробітництво з міжнародними організаціями, зона вільної торгівлі з ЄС, тощо).

Законодавча база України на сьогоднішній день характеризується складністю, а іноді навіть і невизначеністю. Відкритим залишається питання щодо встановлення експортного мита на ріпак та сою, недосконалим є законодавче забезпечення обігу генномодифікованої продукції в Україні, негармонізованими є вітчизняні стандарти якості олійно-жирової продукції з міжнародними та європейськими що особливо актуально в нинішніх процесах євроінтеграції України (розділ 3, п. 3.3). Враховуючи провідні позиції України в світі як виробника і експортера олійних культур та продуктів їх переробки вирішення даних питань є вкрай важливим.

Для забезпечення сприятливих умов своєї діяльності підприємства повинні здійснювати постійний моніторинг економічної ситуації та оцінювати її зміни з

точки зору можливих для себе наслідків. Економічні чинники пов'язані з економічними умовами, в яких діє підприємство. Стан економіки держави та світової економіки в цілому має безпосередній вплив на діяльність підприємства, оскільки впливає на вартість ресурсів, які використовуються підприємством для здійснення виробничо-господарської діяльності та здатність споживачів купувати продукцію. Економічна ситуація в країні впливає на рівень життя та економічної активності населення, що призводить до зміни рівня попиту на продукцію.

З розвитком науково-технологічного прогресу наявність необхідної кількості ресурсів на підприємстві не є пріоритетним для забезпечення конкуренції на ринку, актуальності набувають науково-технологічні чинники. Досягненням конкурентних переваг за рахунок розробки та впровадження новітньої техніки та технологій у виробництві та переробці олійного насіння є підвищення якості продукції, а використання новітніх підходів в управлінні надає можливість підвищити економічну ефективність роботи підприємства. Реалізація на ринку інноваційної продукції дає можливість підприємству піднятися на новий рівень і забезпечити перевагу над існуючими конкурентами.

Значний вплив на виробничо-господарську діяльність будь-якого підприємства здійснюють інфраструктурні чинники, до яких відносяться наявність інформаційних комунікацій, розгалуженість і різноманітність транспорту, доступ до сировинних ресурсів, наближеність до постачальників, стан банківського і страхового обслуговування, ступінь розвитку посередницьких організацій тощо, що супроводжують купівлю-продаж олійного насіння та продуктів його переробки на ринку.

Соціальні чинники відображають менталітет, національні традиції, морально-етичні цінності, звички, а також смакові вподобання споживачів що визначають попит на олійно-жирову продукцію. Так, зростаючий попит на сою, викликаний трендами останніх років «здорового способу харчування», «сироїдіння» та традиціями церковних постів, сприяв збільшенню світового і вітчизняного обсягу виробництва цієї олійної культури (розділ 2, табл. 2.8, 2.10). А гастрономічна

традиція вживання олії в їжу є індикатором актуальності продукції даного комплексу.

Велике значення мають морально-етичні цінності, якими керуються суб'єкти ринку в своїй діяльності. Морально-етичні норми поведінки кожного господарюючого суб'єкта виражаються у певних правилах поведінки на ринку, формуючи організаційну культуру ринку, на основі узгодженості ціннісних орієнтацій кожного з представників. Здійснення зовнішньоекономічної діяльності вимагає врахування специфічних особливостей ділової етики країн партнерів, зокрема національної культури, традицій та етикету. При взаємодії з іноземними партнерами виявляються певні національні особливості, притаманні окремим народам, які слід враховувати, що сприятиме ефективному партнерству й співпраці.

Чинник, який об'єднує та безпосередньо впливає на управління є час. Як зазначає, Захарчин Г. М.: «...Оскільки час є тим фактором, в якому перехрещується минуле, теперішнє і майбутнє, то підприємства зобов'язані раціонально його використовувати в ринкових процесах, у плануванні та організації своєї діяльності. Для забезпечення високої конкуренції на ринку необхідно зважувати кожен свій крок на основі категорії часу, щоби не запізнитися» [101, с. 30].

Представлена класифікація чинників, які впливають на управління розвитком як виробничої так і зовнішньоекономічної діяльності підприємства дає змогу контролювати їх вплив. Це дозволить ефективніше управляти підприємством та підвищити результативність здійснення виробничо-господарської діяльності підприємств-олійно-жирового комплексу.

1.3. Методичні підходи щодо оцінки результативності управління виробничою та зовнішньоекономічною діяльністю підприємств олійно-жирового комплексу

Посилення впливу глобалізаційних чинників та інтеграція національного господарського комплексу у світовий економічний простір актуалізує проблему

забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств, вирішення якої значною мірою залежить від результативності їх систем управління стосовно використання наявних конкурентних переваг та своєчасної адаптації виробничо-господарської діяльності до динамічних змін оточуючого середовища. Об'єктивна оцінка управлінської результативності дає підстави для внесення необхідних корективів в стратегічні й тактичні цілі, уточнення оперативних управлінських завдань, удосконалення організаційної структури управління, уточнення посадових інструкцій, адекватного використання методів управління. Тому опрацювання теоретико-методичних засад оцінки результативності управління виробничо-господарською діяльністю підприємств представляє науковий та практичний інтерес.

Вивчення проблематики результативності управління дозволило виявити значну кількість публікацій, які описують термін «результативність» та виявити значні розходження у розумінні його сутності.

У найбільш загальному розумінні слово «результативність» (англ. effectiveness) слід розглядати як певне досягнення, що характеризується корисністю, вигодою для суб'єктів, що ставили його за мету та виконували відповідні дії для його отримання. Така інтерпретація витікає із пояснення в Сучасному тлумачному словнику української мови лексико-фразеологічного змісту поняття «результативність», яке визначено як здатність давати результат; досягнення необхідних цілей з максимальною корисністю (максимізацією ціннісних характеристик) [102, с. 470].

Досліджуючи дефініцію «результативність» у контексті управління, науковці (табл. 1.3), визначають її як міру точності управління, яка характеризується досягненням очікуваного стану об'єкта управління, мети управління або рівнем наближення до неї.

Існує точка зору, згідно якої результативність подається у значенні «ефективність» і трактується як співвідношення отриманого прибутку та понесених при цьому витрат, що, на наш погляд, ототожнює ці економічні категорії та звужує зміст поняття «результативність».

Таблиця 1.3 Теоретичні підходи до визначення терміну «результативність»

Автори	Трактування терміну «результативність»
Буряк Р. І. [103, с. 37]	ступінь реалізації запланованої дій і досягнення запланованих результатів.
Федулова Л. І. [104, с. 285]	міра точності управління, яка характеризується досягненням очікуваного стану об'єкта управління, мети управління або рівнем наближення до неї.
Приходченко Л. Л. [105]	пов'язана із технічною раціональністю, це результати порівняно з цілями, тобто ступінь досягнення цілей, причому у зіставленні з використаними ресурсами: оцінюються при цьому як досягнуті результати, так і наслідки, що спостерігаються
Ковальчик О. [106]	відображає ступінь досягнення запланованих показників або поставлених цілей
Момот О. І., Демченко А. О. [107, с. 209]	під результативністю організації розуміється її здатність досягти встановлених зовнішніх цілей, націленість на те, щоб усі її організаційні рішення і дії відповідали критеріям, встановленими зовнішнім середовищем
Костенко О. [108, с. 165]	Результативність самого управління являє собою рівень реалізації стратегії та цілей, досягнення певних якісних і кількісних, а також економічних результатів організаційного формування, тобто визначається ступенем його впливу на кінцеві показники і подальший розвиток діяльності підприємства.

Джерело: сформовано автором

Термін «ефект» запозичено з латинської мови і походить від слова «effectus», що в перекладі означає результат, наслідок яких-небудь причин, сил, дій, заходів, впливу [109, с. 185]. Проте, ефект є результатом, який «...характеризує успішність, корисність функціонування окремого процесу або системи в цілому, тобто позитивні тенденції в розвитку господарюючого суб'єкта» [110, с. 234]. В свою чергу «результат – це те, що отримано по закінченні будь-якої діяльності, роботи, підсумок» [18].

Існуючі в літературі основні підходи до розуміння категорії «ефективність» наведені в табл. 1.4.

Переважає більшість авторів, визначення яких представлено в табл. 1.4 розглядає ефективність як співвідношення отриманого результату та обсягу витрачених для цього ресурсів. Таке розуміння даного поняття зумовлено основною метою будь-якого суб'єкта господарювання, якою є одержання найвищого прибутку за умови мінімальних витрат всіх видів ресурсів. При цьому

ефективність характеризує не сам результат, а умови його досягнення з точки зору докладених зусиль. Як зазначають Мельник Л. Г., Карінцева О. І. ефективність розкриває характер причинно-наслідкових зв'язків та показує не сам результат, а те, якою ціною він був досягнутий [115, с. 245].

Таблиця 1.4 Теоретичні підходи до визначення терміну «ефективність»

Автори	Трактування терміну «ефективність»
Мочерний С. В. [72, с. 508]	здатність приносити ефект, результативність процесу, проекту тощо, які визначаються як відношення ефекту, результату до витрат, що забезпечили цей результат.
Жнякін Б. О., Краснова В. В. [111, с. 3]	співвідношення результату (ефекту) з витратами, що викликали цей ефект.
Бланк И. А. [112, с. 383]	співвідношення показників результату (ефекту) і витрат (або суми ресурсів), що використовуються для його досягнення.
Нили Энди, Адамс Крис, Кеннерли Майк [113, с. 312]	процес кількісного визначення результативності (критерій того, як з економічної точки зору використовуються ресурси фірми для забезпечення певного рівня задоволення зацікавлених сторін) та віддачі виконаної дії (ступеню задоволення вимог зацікавлених сторін).
Грішнова О. А. [114, с. 375]	загальна результативність людської діяльності, що відображає співвідношення корисного результату та обсягу витрачених на це ресурсів.

Джерело: сформовано автором

На необхідність розмежування категорій «результативність» та «ефективність» вказує видатний теоретик менеджменту Дракер П., який одним із перших в економічній літературі проводить «розділову лінію» між ними, зазначаючи у формі афоризму, що «результативність – це робити правильні речі, а ефективність – це робити речі правильно» [116]. З позиції науковця, результативність характеризує досягнення поставлених цілей, а ефективність передбачає отримання цього результату з максимальною корисністю.

Категорія «результативність» апіорі екстраполює наявність власне самого факту результату, а ефективність оцінює його обґрунтованість з точки зору витрачених ресурсів. Даний висновок підтверджується положеннями міжнародного стандарту ISO 9000:2000, в якому досить чітко розмежовуються категорії

«результативність» та «ефективність», та згідно якого результативність визначається як ступінь реалізації запланованої діяльності і досягнення запланованих результатів, а ефективність – як співвідношення між досягнутим результатом і використаними ресурсами [117].

Таким чином, результативність являє собою ступінь досягнення запланованих цілей (якісних і кількісних результатів), що встановлюється шляхом співставлення запланованого та реального результату. В свою чергу, ефективність характеризує якісну властивість результативності, що визначається відношенням результату до витрат, які були понесенні на його отримання. Отже, категорія «результативність» є ширшою за поняття «ефективність».

Погоджуємося із Лігоненко Л. О., що обидві дефініції характеризують якість управління, а «...їх розмежування є надзвичайно важливим для оцінки ефективності функціонального менеджменту підприємства, оскільки використання системи показників результативності вирішує проблему ідентифікації витрат на даний вид управління, дозволяє більш широко використовувати нефінансові індикатори, які характеризують наслідки управлінської діяльності» [118, с. 214].

У системі управління виробничою та зовнішньоекономічною діяльністю підприємства в якості результату слід розглядати продукцію, роботи, послуги, зовнішньоекономічні операції, що внаслідок функціонування управлінської системи видозмінюються у фінансовий результат. В свою чергу результативність характеризує успішність таких змін. Відповідно, ефективність системи управління є наслідком результативності її функціонування, з оптимальним використанням ресурсів.

Вивчення вітчизняних та зарубіжних літературних джерел показує наявність різних методичних підходів щодо оцінювання результативності управління (табл. 1.5).

Кожний з наведених методичних підходів має свої достоїнства та недоліки, бо висвітлюючи один аспект результативності управління, залишає поза увагою інші важливі для суспільства характеристики. Часткові результати не відбивають

реального стану справ підприємства та посилюють ризики прийняття помилкових управлінських рішень. Тому при аналізі результативності управління доцільно використовувати комплексний підхід, що, виходячи з цілей дослідження, передбачає комбінування різних методичних прийомів та врахування особливостей виробничої та ринкової діяльності суб'єкта господарювання.

Таблиця 1.5 Методичні підходи щодо оцінки результативності управління

Назва підходу	Сутнісна характеристика
цільовий	полягає у визначенні того, чи досягла система управління встановленого рівня цілей. Чим вищий рівень досягнення цілей, тим вищий рівень результативності управління.
витратний	полягає у кількісному вимірі витрат на функціонування управлінського персоналу та співставлення їх з кінцевими результатами діяльності підприємства за певний період часу
процесний	полягає у визначенні результативності управління за кожним управлінським процесом, що формують систему управління
багатоаспектний	передбачає визначення низки узагальнюючих показників, які охоплюють різноманітні аспекти управлінської діяльності менеджера
поведінковий	передбачає оцінку ступеня задоволення потреб усіх груп, зацікавлених у результатах діяльності підприємства (менеджерів, персоналу, споживачів продукції тощо)
ринковий	полягає у визначенні результативності управління за показниками конкурентоспроможності та ринкової вартості підприємства
фінансовий	передбачає визначення результативності управління за допомогою аналізу показників прибутковості підприємства

Джерело: сформовано автором на основі [118; 119; 120; 121; 122; 123; 124]

В контексті вищезазначеного, методичний інтерес представляє розроблена професорами Гарвардського університету Робертом Капланом та Девідом Нортоном «Збалансована Система Показників» (англ. Balanced Scorecard), що включає фінансові і не фінансові характеристики та слугує підприємству джерелом інформації про чинники внутрішнього і зовнішнього середовища, вплив яких значною мірою визначає результативність управління.

Запропонована методика розроблена з дотриманням наукових принципів та дозволяє систематизувати результати процесу моніторингу, встановлює перелік й послідовність етапів оцінювання, надає їм визначеності в часі, забезпечує комплексність використання кількісних й якісних показників щодо соціально-

економічних здобутків підприємства. Принципи оцінки результативності управління наведені на рис. 1.8.

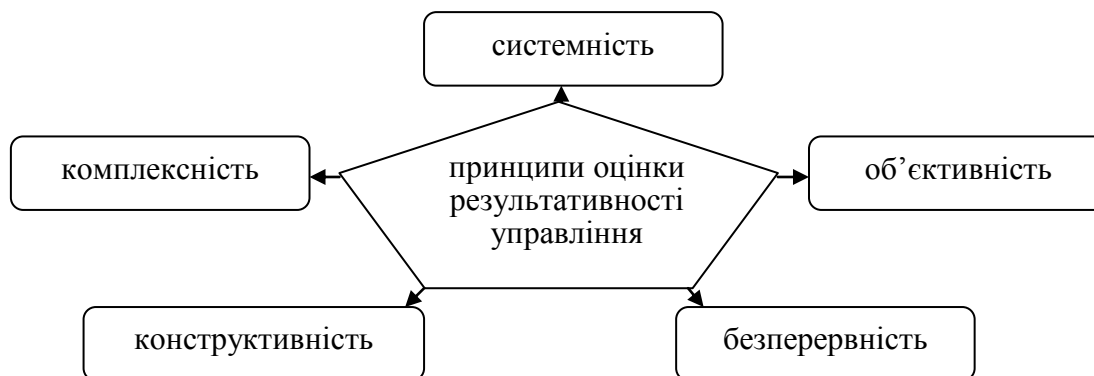

Рисунок 1.8 – Принципи оцінки результативності управління

Джерело: сформовано автором на основі [116; 119]

При цьому комплексність передбачає поєднання декількох підходів щодо здійснюваної оцінки; системність включає аналіз всіх факторів впливу у їх взаємозв'язку і нерозривній єдності; об'єктивність відбиває реальні результати суб'єкта господарювання, які ґрунтуються на повній та достовірній інформації про стан його функціонування; безперервність вимагає постійного моніторингу дії факторів, що впливають на систему управління; конструктивність – дотримання логічної послідовності при оцінюванні.

Важливим методичним аспектом оцінки результативності управління виступають критерії, які, з одного боку, є мірилом здатності управлінських систем досягати поставлених цілей, а з іншого – індикаторами їх відповідності закономірностям розвитку. Основними критеріями оцінки результативності управління є:

- дієвість – здатність управлінської системи досягати поставлених цілей;
- економічність – здатність досягати поставлених цілей з оптимальним використанням ресурсів;
- якість – здатність виробленої продукції відповідати вимогам споживачів;

- своєчасність – здатність досягати поставлених цілей з мінімальними витратами часу;
- прибутковість – здатність досягати поставлених цілей з позитивним фінансовим результатом;
- якість праці – здатність в процесі трудової діяльності задовольняти потреби та очікування трудового персоналу;
- інноваційність – здатність впроваджувати виробничі та управлінські новації та спроможність максимально використовувати науково-технічний потенціал підприємства.

Теоретико-методичне забезпечення проведення оцінки результативності управління передбачає виконання за логічною схемою конкретних дій, алгоритм якої включає три етапи (I – підготовчий, II – розрахунковий, III – аналіз отриманих результатів та формування пропозицій) (рис. 1.9).

Результативність управління безпосередньо залежить від обґрунтованості та своєчасності прийняття керівником рішень та якості контролю за їх виконання. Оцінка результативності управління надає змогу визначити рівень професіоналізму управлінського персоналу. В сучасних ринкових умовах проведення оцінки результативності управління полягає у визначенні правильності обраних напрямів діяльності та методів досягнення поставлених цілей.

Крім того, оцінка дає змогу простежувати рівень розвитку об'єкта. Виходячи з цього основними завданнями оцінки є:

- визначення впливу об'єктивних та суб'єктивних чинників на результативність управління;
- оцінка абсолютних і відносних показників результатів діяльності;
- виявлення чинників, що впливають на результативність управління та кількісний вимір їх впливу на кінцевий показник;
- оцінка ефективності діяльності підприємства;
- виявлення можливих подальших напрямів розвитку підприємства.

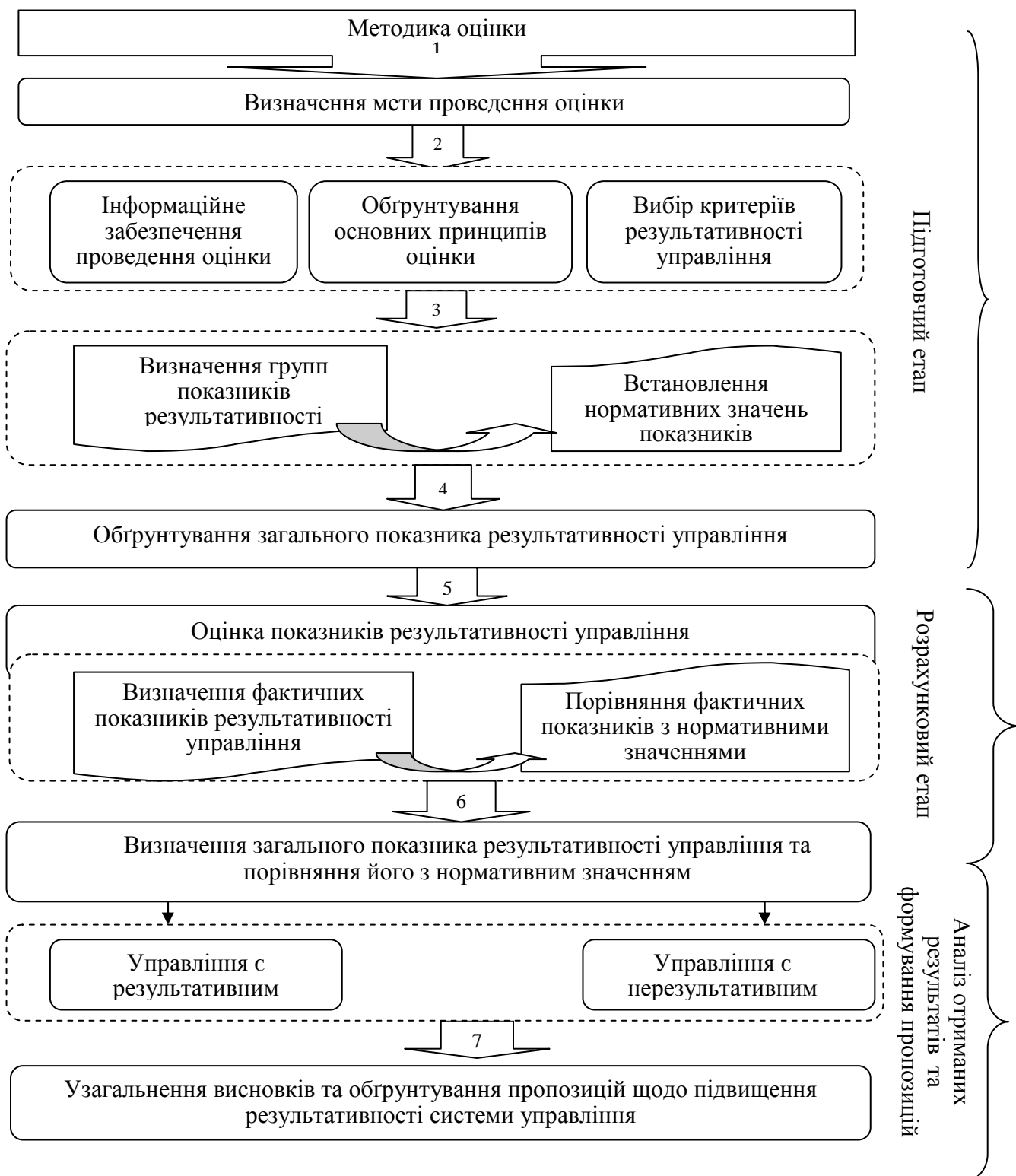

Рисунок 1.9 – Логічна схема проведення оцінки результативності управління

Джерело: сформовано автором

Традиційно результативність управління розраховується у відсотках, як відношення фактично отриманого результату до запланованого [124, с. 34].

$$P_y = \frac{P_{\Phi}}{P_{\Pi}}, \quad (1.1)$$

де P_f – фактичний результат;

P_n – запланований результат.

Процес оцінки результативності управління методично пов'язаний з визначенням відповідної системи показників, склад якої досить неоднозначно формується різними авторами. Так, згідно узагальнень Поршнева А. Г., для оцінки результативності управління слід використовувати комплекс показників, що включає: рівень досягнення цілей; рівень задоволення потреб; величину потенційної потреби з врахуванням незадоволеної потреби чи потреби, яка щойно виникла і прогнозується; визначення частки продукції на ринку; стійкість конкурентної переваги та потенційні можливості розвитку підприємств [121].

В монографії під загальною редакцією Тищенка А. М., автори для аналізу результативності діяльності підприємства до досліджуваних критеріїв Д. Скотт-Сінком додають такий критерій, як становище на ринку, співвідношення економічності, продуктивності, прибутковості діяльності підприємства та аналогічних критеріїв пріоритетних конкурентів [122].

На думку Кондрикова В. А. та Плотникової І. В. [123] оцінку результативності функціонування системи менеджменту необхідно проводити за підсумком показників найбільш важливих аспектів діяльності підприємства, серед яких якість продукції, технологічна дисципліна, задоволеність споживачів, результативність внутрішніх аудитів, метрологічне забезпечення, якість закупівель, управління документацією та витрати на якість. Кравченко О. А., Ільницький В. В. та Уляновський О. І. пропонують для оцінки результативності управлінських рішень використовувати взаємопов'язані між собою локальні і загальногосподарські показники. Результативність повинна оцінюватися за допомогою визначення відсотка виконання планових показників як локального, так і загальногосподарського рівня. При цьому, «...захід не може бути визнаний результативним, якщо плановий локальний результат досягнутий, а загальногосподарський – ні» [124, с. 34]. Такий підхід до оцінювання результативності, на думку авторів, «...надає можливість створити дієвий механізм підвищення ефективності і результативності виробництва за рахунок

стимулювання співпраці різних управлінських підрозділів для досягнення загальної мети» [124, с. 34].

Більшість методів оцінки результативності управління зосереджені на фінансовій складовій результату з використання фінансових показників. Однак зосередженість уваги на аналізі фінансових показників не дають змогу оцінити рівень управління в повній мірі і оцінка є лише частковою.

Погоджуємося з думкою Дарміць Р. З., Вацик Н. О. [127], які досліджуючи результативність системи управління наголошують на складності оцінювання результативності менеджменту. Адже успіх діяльності підприємства залежить від міри задоволення покупців, яку, своєю чергою, важко обчислити. У підсумку визначення результативності полягає у прив'язуванні до показників економічної ефективності, здебільшого, до виторгу від реалізації продукції (валового доходу) тощо.

Враховуючи специфіку функціонування підприємств олійно-жирового комплексу нами розроблено набір критерій та показників, за якими проводиться оцінка результативності системи управління. Критерій являє собою ознаку, за якою оцінюється відповідні показники досягнення запланованого результату функціонування об'єкта. А показники – дані, що дозволяють оцінити конкретні явища функціонування об'єкта.

Результативність управління визначається ступенем його впливу на кінцеві показники і подальший розвиток діяльності. Тому оцінюючи результативність управління необхідно використовувати загальний показник результативності та показники, що характеризують результативність окремих ділянок управління, відображаючи внутрішньо-зовнішні відносини в управлінській системі.

Запропонований методичний підхід щодо аналізу результативності управління виробничою і зовнішньоекономічною діяльністю підприємств олійно-жирового комплексу на відмінну від інших включає сукупність індикаторів економічної, соціальної та екологічної оцінки результативності управління, а також структурно-логічну схему її здійснення. Економічні – характеризують кількісні аспекти результативності управління, соціальні та екологічні – якісні зміни об'єктів

управлінського впливу, а сукупність зазначених показників забезпечує більш повне відображення результативності.

Наведені в табл. 1.6 групи показників свідчать про багатогранність прояву управлінських процесів, результативність яких відбиває якість продукції, ефективність використання ресурсів, ступінь досягнення цілей, рівень задоволення потреб персоналу та споживачів, кінцеві фінансові індикатори.

Кожний критерій розраховується бальним методом (відповідність фактичного кожного окремого показника результативності запланованому значенню позначається балом «1», невідповідність – балом «0»), максимальна кількість балів дорівнює кількості показників (індексів). Так, критерій прибутковості розраховується за формулою:

$$\text{Пр} = \frac{\Sigma_{\text{факт}}}{\Sigma_{\text{план}}}, \quad (1.2)$$

де, $\Sigma_{\text{факт}}$ – фактична кількість балів за критерієм;

$\Sigma_{\text{план}}$ – запланована кількість балів за критерієм.

Аналогічно розраховуються: результативність протікання інноваційно-інвестиційних процесів ($P_{\text{інп}}$), ефективність використання ресурсів (E_p), результативність виробничого процесу ($P_{\text{вп}}$), результативність управління маркетинговою діяльністю ($P_{\text{мд}}$), активності здійснення зовнішньоекономічних операцій ($A_{\text{зо}}$), економічність управлінської праці ($P_{\text{уп}}$), задоволеність споживачів ($Z_{\text{сп}}$), задоволеність персоналу ($Z_{\text{п}}$), екологічність виробничих процесів ($E_{\text{вп}}$).

Водночас, індекс обсягу прибутку визначається за формулою:

$$I_{\text{оп}} = \frac{O_{\text{п факт}}}{O_{\text{п план}}}, \quad (1.3)$$

де $O_{\text{п факт}}$ – фактичний обсяг прибутку;

$O_{\text{п план}}$ – плановий обсяг прибутку.

Якщо $I_{\text{оп}} \geq 1$ – управління є результативним (1 бал), якщо ж $I_{\text{оп}} < 1$ – управління є нерезультативним (0 балів). Аналогічно розраховуються індекс рентабельності виробництва та індекс рентабельності власного капіталу.

Таблиця 1.6 Критерії та показники результативності управління виробничою та зовнішньоекономічною діяльністю підприємства

Критерії	Показники	Значення індексу
Економічні		
1. Прибутковість	1.1 індекс обсягу прибутку 1.2 індекс рентабельності виробництва 1.3 індекс рентабельності власного капіталу	≥ 1
2. Результативність протікання інноваційно-інвестиційних процесів	2.1 індекс оновлення технології 2.2 індекс оновлення техніки 2.3 індекс впровадження нової продукції 2.4 індекс удосконаленої і нової продукції, що реалізована за межі країни	≥ 1
	2.5 індекс витрат у загальних витратах на реалізацію удосконаленої і нової продукції за межі країни 2.6 індекс інноваційних витрат у витратах на виробництво	= 1
3. Ефективність використання ресурсів	3.1 індекс ефективності використання матеріальних ресурсів 3.2 індекс ефективності використання нематеріальних ресурсів 3.3 індекс ефективності використання трудових ресурсів	≥ 1
4. Результативність виробничого процесу	4.1 індекс якості продукції 4.2 індекс рівня врожайності 4.3 індекс відношення зібраної площі до посівної 4.4 індекс використання виробничої потужності	≥ 1
	4.5 індекс рівня собівартості виробництва 1 ц продукції 4.6 індекс терміну виробництва продукції	= 1
5. Результативність управління маркетинговою діяльністю	5.1 індекс ринкової частки продукції підприємства на ринку 5.2 індекс рентабельності продажу 5.3 індекс рівня товарності	≥ 1
	5.4 індекс обсягу витрат на освоєння нових ринків	= 1
6. Активність здійснення зовнішньоекономічних операцій	6.1 індекс кількості експортно-імпорتنних операцій 6.2 індекс вартісного обсягу експортно-імпорتنних операцій 6.3 індекс кількості зарубіжних ринків	≥ 1
	6.4 індекс тривалості експортної (імпорتنної) операції	= 1
Соціальні		
7. Задоволеність споживачів	7.1 індекс рівня задоволеності якістю продукції 7.2 індекс рівня задоволеності асортиментом продукції 7.3 індекс рівня задоволеності щодо термінів поставки продукції	≥ 1
8. Задоволеність персоналу	8.1 індекс рівня задоволеності умовами праці 8.2 індекс рівня заробітної плати 8.3 індекс рівня задоволеності організаційною культурою на підприємстві	≥ 1
	8.4 індекс коефіцієнта плинності кадрів	= 1
Екологічні		
9. Екологічність виробничих процесів	9.1 індекс частки органічної продукції в загальних обсягах виробництва 9.2 індекс обсягу внесення органічних добрив 9.3 індекс впровадження міжнародних стандартів якості та безпечності продукції	≥ 1
	9.4 індекс частки посівів технічних культур у структурі посівних площ	= 1

Джерело: сформовано автором

Так, якщо фактична кількість балів за критерієм «прибутковості» (3 бали - індекс обсягу прибутку (1 бал)+індекс рентабельності виробництва (1 бал)+індекс рентабельності власного капіталу (1 бал) відповідає запланованій, тобто трьом, то управління за цим критерієм є результативним і дорівнює 1 балу, якщо ж ні – управління є нерезультативним і дорівнює 0 балів.

Наведені показники є загальними для всіх підприємств олійно-жирового комплексу (розділ 2, п.1). Водночас, деякі показники характерні тільки для підприємств-виробників олійного насіння (індекс обсягу внесення органічних добрив, індекс частки посівів технічних культур у структурі посівних площ). Показники соціальної групи слід визначати за допомогою опитування споживачів та персоналу.

Загальний показник результативності управління виробничою та зовнішньоекономічною діяльністю ($R_{увзд}$) визначається за формулою:

$$R_{увзд} = \frac{\Sigma_{\text{факт}} (\text{Пр} + \text{Рінп} + \text{Ер} + \text{Рвп} + \text{Рмд} + \text{Азо} + \text{Зсп} + \text{Зп} + \text{Евп})}{\Sigma_{\text{план}} (\text{Пр} + \text{Рінп} + \text{Ер} + \text{Рвп} + \text{Рмд} + \text{Азо} + \text{Руп} + \text{Зсп} + \text{Зп} + \text{Евп})}, \quad (1.4)$$

де, $\Sigma_{\text{факт}} (\text{Пр} + \text{Рінп} + \text{Ер} + \text{Рвп} + \text{Рмд} + \text{Азо} + \text{Зсп} + \text{Зп} + \text{Евп})$ – фактична кількість балів;

$\Sigma_{\text{план}} (\text{Пр} + \text{Рінп} + \text{Ер} + \text{Рвп} + \text{Рмд} + \text{Азо} + \text{Руп} + \text{Зсп} + \text{Зп} + \text{Евп})$ – запланована кількість балів.

Якщо $R_{увзд} = 1$ – управління є результативним, якщо ж $R_{увзд} < 1$ – управління є нерезультативним.

Дійсність даного методичного підходу має бути забезпечене раціональним плануванням, яке має опиратися на досягнення науки і практики. Запропонований підхід включає перелік критеріїв та показників, які найповніше охоплюють істотні характеристики управління виробничою та зовнішньоекономічною діяльністю, відображають у своїй сукупності якість продукції, ефективність використання ресурсів, ступінь досягнення цілей, рівень задоволення потреб персоналу та споживачів, кінцеві фінансові індикатори та показники екологічності виробничих процесів.

Висновки до 1 розділу

1. Управління виробничою та зовнішньоекономічною діяльністю підприємств являє собою органічно діючу систему, яка поєднує управлінські процеси, що передбачають послідовне, циклічне та безперервне здійснення функцій планування, організації, координації, мотивації, аналізу та контролю виробничої і зовнішньоекономічної діяльності як цільного об'єкту управління, спрямовані на отримання економічного, соціального, екологічного та інституціонального ефектів від виробництва та реалізації конкурентоспроможної продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках.

2. Олійно-жировий комплекс займає одне з пріоритетних місць в економіці України, що визначається соціальним, економічним та міжгалузевим аспектами, зокрема: соціальний аспект проявляється в тому, що виробництво олії та жирів для задоволення фізіологічних потреб населення; виробництво та переробка олійного насіння забезпечує населення робочими місцями; експортна спрямованість галузі сприяє реалізації експортного потенціалу країни; економічний аспект виявляється в тому, що виробництво та переробка олійного насіння є джерелом грошових надходжень для аграрних та переробних підприємств; реалізація олійного насіння та продуктів його переробки на зовнішній ринок забезпечує поповнення державного бюджету; міжгалузевий аспект полягає в забезпеченні сировиною інші галузі промисловості, що визначає їх розвиток та сприяє формуванню і перерозподілу трудових ресурсів.

3. Основними чинниками, що сприяють позитивній динаміці розвитку олійно-жирового комплексу України є: сприятливі природно-кліматичні умови вирощування олійних культур; збільшення кількості населення планети; переорієнтація в структурі харчування населення на олії і жири рослинного походження; вигідне геополітичне розташування України; розвиток біоенергетики, що обумовлює стійкий попит на олійні культури; синергічний ефект від виробництва олійного насіння і продуктів його переробки як сировини для низки інших галузей промисловості.

4. Запропоновано комплексну класифікацію чинників, що впливають на розвиток його виробничої та зовнішньоекономічної діяльності, які розмежовано на

внутрішні та зовнішні (національного та іноземного середовища). До внутрішніх чинників відносяться ресурсне забезпечення, технологія виробничих процесів, досвід ведення ЗЕД, управлінська та організаційна культура. Зовнішні чинники поділяються на дві групи – ті, що виникають у національному та іноземному середовищі.

5. На основі вивчення праць вітчизняних та зарубіжних вчених уточнена відмінність понять «результативність» та «ефективність». Результативність являє собою ступінь досягнення запланованих цілей (якісних і кількісних результатів), що встановлюється шляхом співставлення запланованого та реального результату. В свою чергу, ефективність характеризує якісну властивість результативності, що визначається відношенням результату до витрат, які були понесені на його отримання. Таким чином, категорія «результативність» є ширшою за поняття «ефективність».

6. У системі управління виробничою та зовнішньоекономічною діяльністю підприємства в якості результату слід розглядати продукцію, роботи, послуги, зовнішньоекономічні операції, що внаслідок функціонування управлінської системи видозмінюються у фінансовий результат. В свою чергу результативність характеризує успішність таких змін. Відповідно, ефективність системи управління є наслідком результативності її функціонування з раціональним використанням ресурсів.

7. Узагальнено методичні підходи щодо оцінки результативності управління та представлено структурно-логічну схему її здійснення. Враховуючи специфіку функціонування підприємств олійно-жирового комплексу сформовано групи економічних, соціальних та екологічних показників, за якими проводиться оцінка результативності управління. Економічні – характеризують кількісні аспекти результативності управління, соціальні та екологічні – якісні зміни об'єктів управлінського впливу, а сукупність зазначених показників забезпечує більш повне відображення результативності.

Наукові результати, що розкривають особистий внесок автора у розробку досліджуваної проблеми представлені в наступних публікаціях: [30; 53; 68; 69; 99; 125; 126].

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ВИРОБНИЧОЮ ТА ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ ОЛІЙНО-ЖИРОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

2.1. Суб'єктний склад та ресурсне забезпечення олійно-жирового комплексу

Вагоме місце в економіці України посідає олійно-жировий комплекс, який відрізняється специфікою економічних взаємовідносин у функціонально-компонентній структурі. Функціональними сферами суб'єктів олійно-жирового комплексу є виробництво олійного насіння, його зберігання, переробка на харчову продукцію та реалізація як на внутрішній, так і на зовнішній ринок. Невід'ємною складовою олійно-жирового комплексу є науково-дослідне та інформаційно-регулююче забезпечення його функціонування. Кожна із зазначених сфер діяльності реалізується певною сукупністю підприємств та організацій (рис. 2.1).

Рисунок 2.1 – Суб'єктний склад олійно-жирового комплексу України

Джерело: розроблено автором

Інтенсивний розвиток світового виробництва олійних культур, який обумовлений вже зазначеними факторами (розділ 1, п.1.2) набуває привабливості і в Україні, що в свою чергу впливає на збільшення частки олійних культур у структурі товарної продукції більшості сільськогосподарських підприємств.

Так, за період 2013-2017 рр. зменшилася кількість сільськогосподарських підприємств на 3,2% до 45558 одиниць, що пояснюється активним процесом злиття підприємств та формуванням великотоварних агропідприємств (табл. 2.1).

Таблиця 2.1 Кількість підприємств олійно-жирового комплексу України

Підприємства	Роки					2017 р. у % до 2013 р.
	2013	2014	2015	2016	2017	
Сільськогосподарські підприємства – всього, з них що вирощували:	49046	46199	45379	47697	45558	92,9
– Сою	7693	9088	10457	10107	н.д	X
– Ріпак	5042	4489	3376	2611	н.д	X
– Соняшник	22718	21649	20317	22626	н.д	X
Олійно-жирові підприємства – всього, з них	507	471	508	535	590	116,4
– з виробництва олії та тваринних жирів	480	448	490	513	571	119,0
– з виробництва маргарину і подібних харчових жирів	27	23	18	22	19	70,4

Джерело: сформовано за [129; 130]

Водночас спостерігається збільшення кількості олійно-жирових підприємств на 16,4%, в основному за рахунок зростання кількості підприємств з виробництва олії та тваринних жирів в 2017 р. на 19,0% до 571 одиниці.

Потужним агрохолдингом України є українська вертикально інтегрована агропромислова компанія UkrLandFarming, земельний банк якого в 2017 р. становив 605,0 тис гектарів (табл. 2.2).

Таблиця 2.2 Земельний банк найбільших агрохолдингів України, тис га

Компанії	Роки					2017 р. у % до 2013
	2013	2014	2015	2016	2017	
ТОВ «UkrLandFarming»	670,0	670,0	654,0	605,0	605,0	90,3
ТОВ «Кернел Груп»	405,0	405,0	390,0	385,0	602,5	148,8
АТ «Агропросперіс банк»	400,0	400,0	430,0	430,0	430,0	107,5
ПАТ «Миронівський Хлібопродукт»	315,0	320,0	360,0	370,0	370,0	117,5
ТОВ «Українські аграрні інвестиції»	260,0	361,0	261,0	220,0	-	X
ТОВ «Астарта-Київ»	245,0	245,0	245,0	250,0	250,0	102,0
ТОВ «Мрія Агрохолдинг»	295,0	320,0	180,0	185,0	185,0	62,7
ТОВ «Індустріальна молочна компанія»	120,7	136,6	136,6	136,6	136,6	113,2
ПрАТ «Агротон»	160,0	151,0	108,0	151,0	151,0	94,4
ТОВ «Sintal Agriculture»	150,0	150,0	82,6	82,6	82,6	55,1
ТОВ «Укрпромінвест- Агро»	96,0	122,0	122,0	122,0	122,0	127,1
ТОВ СП «Нібулон»	79,0	81,0	82,5	82,5	82,5	104,4

Джерело: сформовано за [131]

За період 2013-2017 рр. наростаючими темпами нарощує обсяг сільськогосподарських угідь і компанія Кернел. Так, в 2017 р. компанія розширила свій земельний банк до 602,5 тис га за рахунок компанії «Українські аграрні інвестиції», у структуру якої входили 62 сільськогосподарські підприємства в 16 областях України.

Основою олійно-жирового комплексу є взаємозв'язки галузей виробництва та переробки олійного насіння. Успішність функціонування комплексу демонструє ефект, отриманий від взаємодії всіх задіяних суб'єктів (рис. 2.2).

Ефективність функціонування олійно-жирового комплексу в першу чергу залежить від наявності необхідної кількості та якості виробничих ресурсів

Наявні природно-кліматичні умови, водні ресурси та родючі ґрунти відповідають біологічним потребам олійних культур та надають можливість аграріям вирощувати ці сільськогосподарські культури по всій території країни і

отримувати якісне олійне насіння в достатніх обсягах, як для потреб внутрішнього так і зовнішнього ринку.

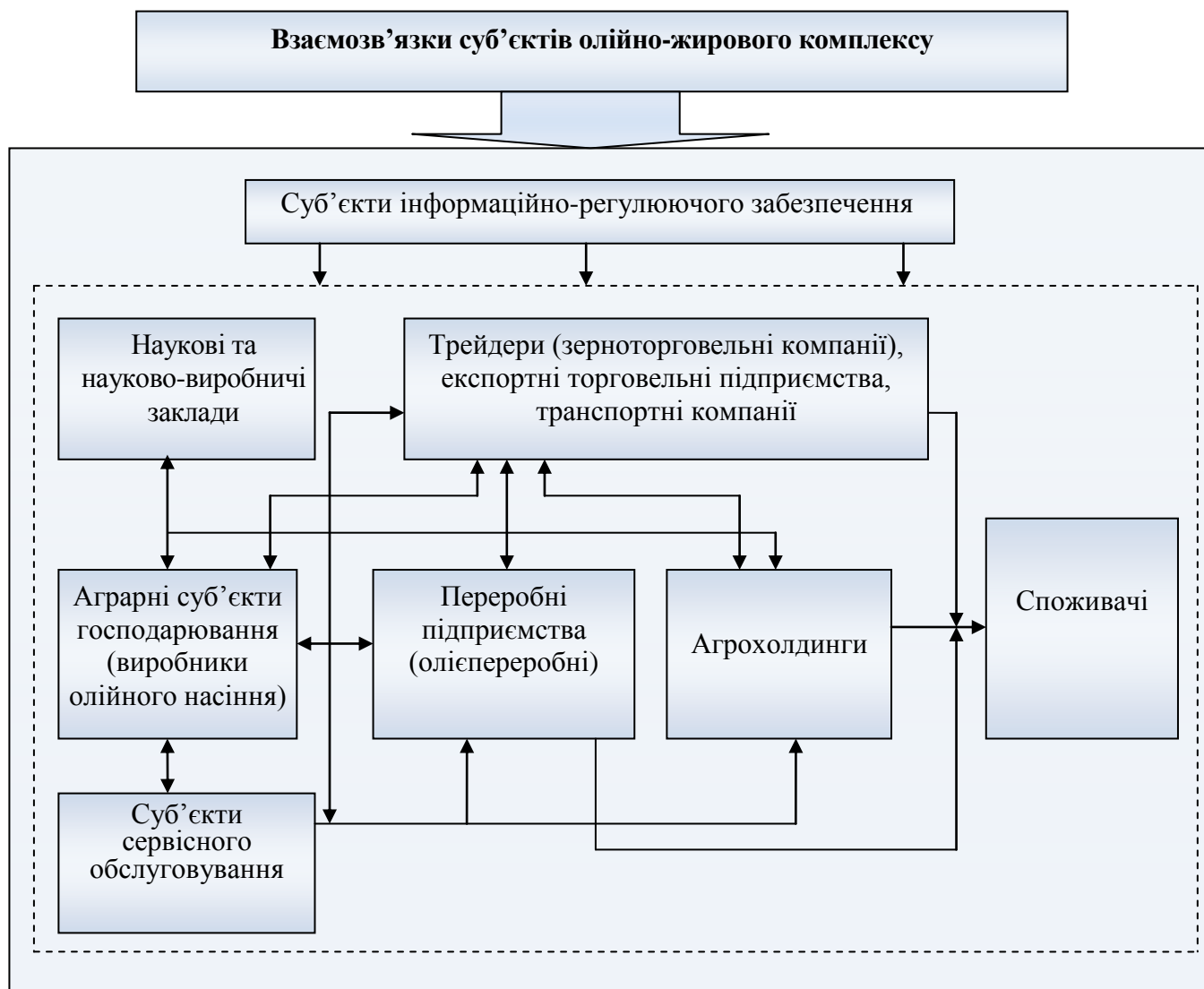

Рисунок 2.2 – Взаємозв'язки суб'єктів олійно-жирового комплексу

Джерело: розроблено автором

Однією з важливих умов для виробництва олійного насіння є наявність відповідної частки посівних площ у структурі сільськогосподарських угідь. Земельна площа України становить 60354,9 тис га, більше 70% з яких займають сільськогосподарські угіддя. Україна має найсприятливіші умови для виробництва олійного насіння (табл. 2.3).

Посівні площі під олійними культурами за період 2013-2017 рр. збільшилися на 20,1% та склали 8917,0 тис гектарів. Тенденція до розширення посівних площ під

олійними культурами була безпосередньо пов'язана із зростанням попиту на продукцію олійних культур на світовому ринку. Зазначений приріст посівів під олійними був досягнутий переважно за рахунок збільшення площі посівів насіння соняшнику до 6033,7 тис га, або на 21,4% у 2017 році.

Таблиця 2.3 Посівні площі олійних культур в Україні, тис га

Показники	Роки					2017 р. у % до 2013 р.
	2013	2014	2015	2016	2017	
Земельна площа	60354,9	60354,9	60354,9	60354,9	60354,9	100,0
Сільськогосподарські угіддя	41525,8	41511,7	41507,9	41504,9	41489,3	99,9
Посівні площі сільськогосподарських культур – всього, з них:	27573,1	27239,1	26901,8	27026,0	27585,2	100,0
посівні площі олійних культур, в т.ч.:	7424,8	8082,4	8074,3	8522,1	8917,0	120,1
– соняшнику	4970,0	5256,5	5104,6	6073,4	6033,7	121,4
– сої	1356,7	1805,8	2158,1	1869,4	1999,8	147,4
– ріпаку	1008,9	881,6	682,4	455,1	788,5	78,2
– інші	89,2	138,5	129,2	124,2	95	106,5

Джерело: [129; 133]

Слід відмітити нестабільну динаміку розширення посівів під соєю на протязі 2015-2017 років. Так, у 2017 р. відбулося збільшення посівів під цією олійною культурою, яка займала 1999,8 тис гектарів. Найбільші посівні площі під ріпаком були зафіксовані у 2013 р. – 1008,9 тис гектарів. Далі спостерігається стабільна динаміка їх скорочення до 2016 р. до 455,1 тис га, проте в 2017 р. посівні площі під ріпаком збільшилися до 788,5 тис гектарів.

Аналіз розміщення посівів олійних культур за категоріями господарств засвідчив, що у 2013-2017 рр. більше 80% посівних площ під соняшником та понад 90% та 97% під соєю та ріпаком, відповідно, зосереджено у сільськогосподарських підприємствах (табл. 2.4; дод. 3).

Таблиця 2.4 Посівні площі олійних культур за категоріями господарств України, тис га

Назва культури	Роки					2017 р. у % до 2013 р.
	2013	2014	2015	2016	2017	
Сільськогосподарські підприємства						
Соняшник	4019,2	4230,9	4092,6	4968,1	4953,6	123,2
Соя	1264,5	1691,1	2002,5	1717,4	1837,0	145,3
Ріпак	985,5	855,8	665,8	441,5	774,3	78,6
Інші	81,8	131	124,3	118,5	88,4	108,1
у тому числі: фермерські господарства						
Соняшник	1007,4	1072,9	1026,8	1244,0	1253,3	124,4
Соя	230,3	315,2	391,8	347,8	399,6	173,5
Ріпак	188,7	175,4	127,4	81,4	159,0	84,3
Інші	16,7	25,2	19,7	22,3	18,1	108,4
Господарства населення						
Соняшник	950,8	1025,6	1012,0	1105,3	1080,1	113,6
Соя	92,2	114,7	155,6	152,0	162,8	176,6
Ріпак	23,4	25,8	16,6	13,6	14,2	60,7
Інші	7,4	7,5	4,9	5,7	6,6	89,2

Джерело: [133]

В структурі посівних площ олійних культур найбільшу питому вагу традиційно має соняшник (рис. 2.3).

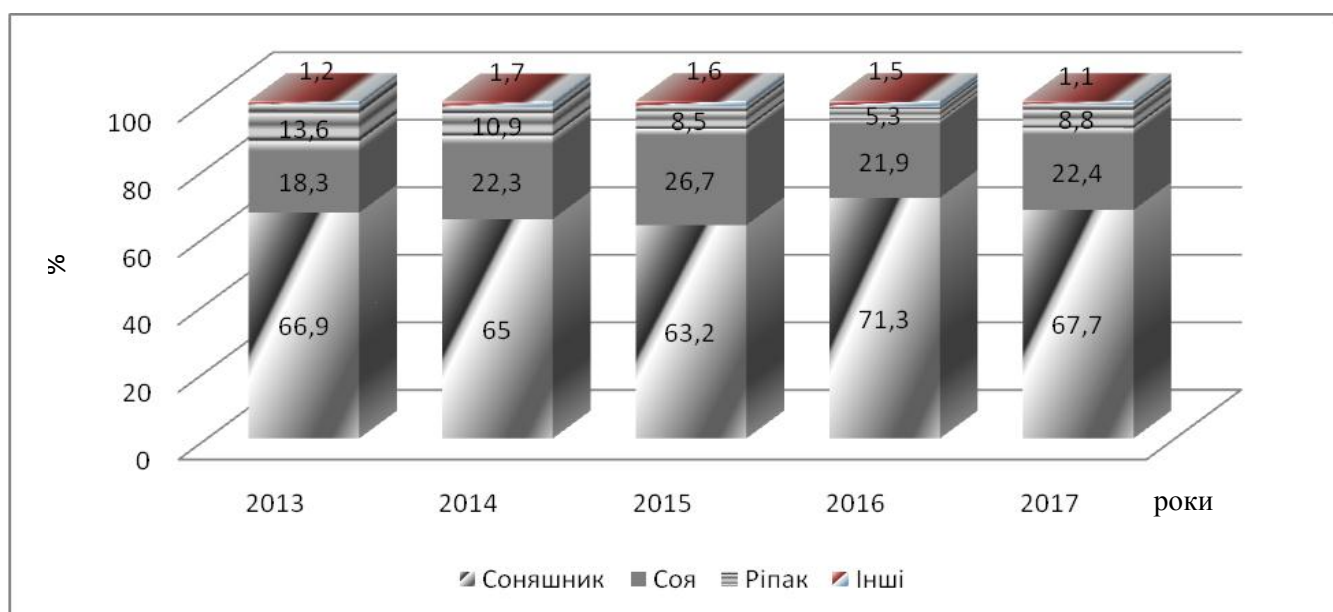

Рисунок 2.3 – Структура посівних площ олійних культур України

Джерело: розраховано за даними [133]

В період 2014-2015 рр. спостерігається тенденція щодо зменшення питомої ваги посівних площ під соняшником – до 63,2 відсотків. В 2016 р. його частка зросла до 71,3%, втім вже в 2017 р. питома частка посівної площі під соняшником становила 67,7 відсотків.

З позиції агрономії збільшення посівних площ під соєю на відміну від соняшнику, який висушує ґрунт, має позитивний ефект для всього сільського господарства, оскільки ця культура є чудовим попередником для всіх зернових культур [134]. Недооціненою олійною культурою в Україні є ріпак. Як і соя ця сільськогосподарська культура характеризується універсальними агроекологічними властивостями, є цінним попередником, особливо для озимих зернових культур. В 2017 р. ріпак займав лише 8,8% в структурі посівних площ олійних культур.

Ріпак є вологолюбною рослиною, тому основними зонами його вирощування є Полісся і Лісостеп. В 2017 р. левову частку у структурі посівних площ під цією культурою мала Одеська область 14,3% (111,5 тис га), Вінницька – 7,7% (60,2 тис га), Львівська – 7,3 % (56,6 тис га), Херсонська та Хмельницька області – 6,6% (5,1 та 5,5 тис га) (дод. 10).

Особливо сприятливими для розміщення посівів сої за агрометеорологічними умовами є центральні та північні регіони України, де у 2017 р. були зафіксовані найбільші посівні площі, а саме у Полтавській області – 219, 7 тис га (11,1%), Хмельницькій – 191,1 тис га (9,6%), Київській – 170,8 тис га (8,6%) та Кіровоградській – 158,0 тис га (8,0%) (дод. 7).

Соняшник вирощують у всіх областях України та найбільші за розміром площі, з яких було зібрано врожай соняшнику розміщені на території, природно-кліматичні характеристики якої підходять для його вирощування – зона центрального і північного Степу. Так, у Дніпропетровській області у 2017 р. було зосереджено 625,1 тис га (10,3%), Запорізькій – 571,2 тис га (9,4%), Кіровоградській – 553,7 тис га (9,1 %) та Миколаївській – 532,6 тис га (8,8%) (дод.4).

Звертає на себе увагу велика питома вага насіння соняшнику у загальній структурі посівних площ України (рис. 2.4), що призводить до розбалансованості науково обґрунтованих сівозмін. Недотримання основних вимог сівозміни і технології вирощування культури є головними причинами низького рівня врожайності.

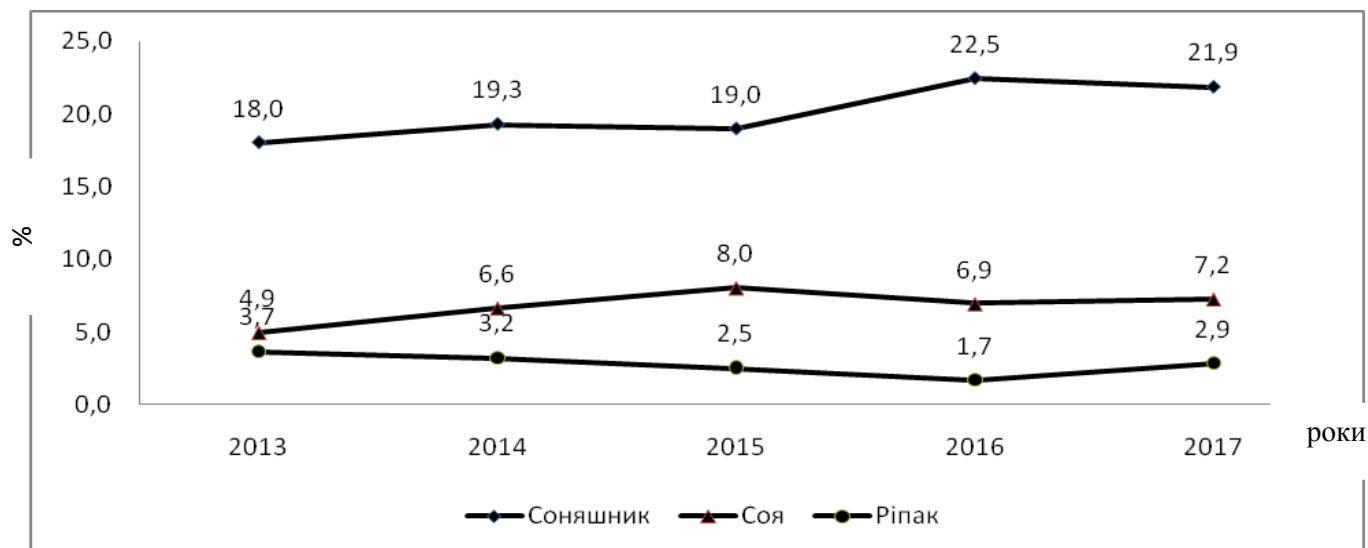

Рисунок 2.4 – Частка олійних культур у структурі посівних площ України

Джерело: розраховано за даними [133]

Відповідно до нормативів щодо раціонального співвідношення сільськогосподарських культур у сівозмінах різних ґрунтово-кліматичних зон України та Постанови Кабінету Міністрів від 11.02.2010 р. № 164 для Північного Степу оптимальна питома вага соняшнику у структурі сівозмін є не більше 10%, а для Південного ступу – 15 відсотків [135].

Натомість, як показують дослідження, порушення науково обґрунтованих оптимальних площ посіву соняшнику спостерігається в більшості областей. Так, в 2017 р. питома вага соняшнику у структурі посівних площ в Луганській області становила – 44,4%, в Запорізькій та Миколаївській – 34,1%, в Донецькій – 33,5% відповідно та Кіровоградській – 32,6 відсотки (дод. 13).

Крім того, збільшення посівних площ під соняшником призводить до повернення його на попереднє місце вже через 1-3 роки [134], а не через 7-8, як це зазначено в нормативах [135]. Досягнення вітчизняної та зарубіжної селекції

дозволяють отримувати високу урожайність олійних за різних природних і фітосанітарних умов та якості ґрунту. Однак таке надмірне перевантаження сівозмін соняшником призводить до виснаження ґрунтів і як наслідок втрати їх родючості, що впливає на урожайність сільськогосподарських культур.

Актуальним питанням залишається забезпечення аграрних підприємств, як основи сировинної бази олійно-жирового комплексу сільськогосподарською технікою. Аналіз цифрових матеріалів (табл. 2.5) свідчить про тенденцію до зменшення кількості техніки у сільськогосподарських підприємствах.

Таблиця 2.5 Наявність основних видів сільськогосподарської техніки у сільськогосподарських підприємствах України, тис штук

Вид техніки	Роки					2017 р. у % до 2013 р.
	2013	2014	2015	2016	2017	
Трактори	146,0	130,8	127,8	132,7	129,3	88,6
Комбайни зернозбиральні	30,1	27,2	26,7	27,4	26,8	89,0
Сівалки	71,1	65,6	65,5	67,2	66,3	93,2
Плуги	51,3	47,9	47,3	49,3	49,1	95,7
Культиватори	75,7	69,4	69,5	71,6	70,1	92,6
Борони	218,3	200,0	193,9	192,0	181,4	83,1

Джерело: [136]

За період 2013-2017 рр. більше, як на 12% зменшилася кількість тракторів до 129,3 тис шт та на 11% комбайнів до 26,8 тис шт. відповідно.

Результати досліджень [137] свідчать, що сільськогосподарські підприємства забезпечені сільськогосподарською технікою на 45-65% від потреби. До того ж кількість техніки, яка відпрацювала свій термін експлуатації щорічно збільшується і сягає 60-75% від загальної кількості. Наслідком використання фізично і морально застарілої техніки є підвищення навантаження на одиницю техніки (табл.2.6), що призводить до зростання виробничих витрат та до щорічних втрат аграріями від 15% до 25% врожаю [137].

Так, навантаження на 1 трактор у 2017 р. складає 320,9 га ріллі, що на 44,1% більше, ніж у 2013 році. Навантаження на 1 зернозбиральний комбайн площі олійних зросло з 246,7 га до 332,7 га олійних у 2017 році.

Рівень забезпечення сільськогосподарською технікою сільськогосподарського виробництва в Україні значно менший порівняно з розвиненими країнами. Так, у Канаді 1 трактор обробляє 64 га, у США – 38 га, у Франції – 16 га, у Великобританії та Німеччині – менше 12 гектарів [137].

Таблиця 2.6 Навантаження на основні види техніки сільськогосподарських підприємств України, га

Показники навантаження	Роки					2017 р. у % до 2013 р.
	2013	2014	2015	2016	2017	
Ріллі на 1 трактор	222,7	248,7	254,4	245,3	320,9	144,1
Площі олійних на 1 зернозбиральний комбайн	246,7	297,1	302,4	311,4	332,7	134,9
Площі олійних на 1 сівалку	104,4	123,2	123,3	127,0	134,5	128,8
Площі олійних на 1 плуг	144,7	168,7	170,7	173,0	181,6	125,5
Площі олійних на 1 культиватор	98,1	116,3	116,2	119,0	127,2	129,7
Площі олійних на 1 борону	34,0	40,4	41,6	44,4	49,2	144,6

Джерело: розраховано за даними [133;136]

Оновлення підприємствами сільськогосподарської техніки відбувається дуже повільно, що спричинено браком коштів на придбання нової техніки (табл. 2.7). В 2017 р. сільськогосподарськими підприємствами України було придбано 3688 тракторів та 1026 зернозбиральних комбайнів, 2322 сівалки, 1786 плуги, 2374 культиватори та 2740 борони.

Таблиця 2.7 Купівля сільськогосподарськими підприємствами сільськогосподарської техніки у 2017 році

Вид техніки	Кількість, шт.	Середня ціна, грн /шт	
		2017 рік	2017 р. у % до 2016 р.
Трактори	3688	2013186,8	134,5
Комбайни зернозбиральні	1026	4444122,4	111,9
Сівалки	2322	1312884,5	126,8
Плуги	1786	417270,5	131,6
Культиватори	2374	460459,2	114,7
Борони	2740	429578,6	127,4

Джерело: [138]

За даними державної служби статистики, у 2017 р. в порівнянні із 2016 р. середня ринкова вартість 1 трактора зросла на 34,5% до 2013,2 тис грн, а зернового комбайна – на 11,9% до 4444,1 тис гривень. Втім прибутки від реалізації продукції при існуючому диспаритеті цін на техніку не дають можливість аграріям придбати її у необхідній кількості. Оскільки на ринку України частка сільськогосподарської техніки вітчизняного виробництва становить близько 20%, решта – техніка іноземного виробництва, яка є дорогою і потребує залучення значних інвестицій [139].

Хоча державою і приймаються заходи щодо підтримки аграрного сектору, зокрема прийнятий Закон України «Про стимулювання розвитку вітчизняного машинобудування для агропромислового розвитку» [140], Державна цільова програма розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року [141], проте їх неефективність та високі кредитні ставки поки не дозволяють аграріям мати задовільний стан машино-тракторного парку та реалізувати весь наявний потенціал.

Одним із ключових ресурсів, від яких залежить результативність та ефективність виробничої діяльності є трудові. В період з 2013 р. по 2017 р. спостерігається суттєве зменшення кількості працюючих у сільському господарстві – на 15,9 відсотки (табл. 2.8). Необхідно відмітити, що таке скорочення не мало негативного впливу на виробництво продукції як зернових, так і олійних культур, валові збори якої за вказаний період підвищилися.

Олійник Т. І. зазначає, що ефективність сільськогосподарського виробництва в значній мірі залежить від рівня кваліфікації працівників, зайнятих в аграрних підприємствах, яка визначається їх професійними навичками та рівнем освіти, а по мірі зростання питомої ваги спеціалістів з повною вищою освітою зростає і річна продуктивність праці [142].

Щороку більша частина випускників аграрних вузів працевлаштовуються не за спеціальністю, основною причиною чого є низький рівень заробітної плати. Розмір середньомісячної заробітної плати працівників сільського господарства у 2017 р. складає лише 55,0 % від її рівня в олійно-жировій промисловості України

(табл. 2.8). Такі значні відмінності в рівні заробітної плати свідчать про порушення міжгалузевих балансів в олійно-жировому комплексі та нерівномірність соціально-економічного розвитку його галузей. Така ситуація вимагає виваженого державного регулювання економіки з метою забезпеченні міжгалузевих пропорцій розвитку, включаючи і паритетність заробітних плат в сільському господарстві та олійно-переробній промисловості.

Таблиця 2.8 Середньооблікова чисельність працівників та середньомісячна заробітна плата в сільському господарстві та олійно-жировій промисловості України

Показники	Роки					2017 р. у % до 2013 р.
	2013	2014	2015	2016	2017	
Середньооблікова чисельність штатних працівників в сільському господарстві, тис осіб	483,0	458,0	417,0	410,0	406,0	84,1
Середньооблікова чисельність штатних працівників в рослинництві, тис осіб	281,2	270,4	252,3	245,8	245,3	87,2
Середньомісячна заробітна плата у сільському господарстві, грн	2270,0	2473,0	3136,0	3914,0	5758,0	253,7
Середньооблікова чисельність штатних працівників в олійно-жировій промисловості, тис осіб	25,1	26,4	25,4	27,9	29,4	117,1
Середньомісячна заробітна плата у в олійно-жировій промисловості, грн	3957,0	4053,0	6454,0	8857,8	10456,0	264,2

Джерело:[67; 143]

Процес переробки олійного насіння здебільшого є автоматизованим, а ступінь механізації виробничих процесів досягає 95 відсотків. Тому зміни чисельності персоналу підприємств олійно-переробної промисловості суттєво не впливають на обсяги виробництва кінцевої продукції. Вагоме значення відіграють виробничі потужності [144].

Постійно зростаючий світовий попит на рослинні олії сприяв активним темпам нарощування виробничих потужностей оліє-добувних підприємств України. Протягом 2013-2017 рр. виробничі потужності олійно-добувних підприємств України зросли в 1,7 рази, з 13319,7 тис т до 21486,5 тисяч тонн.

Більшість переробних підприємств добувають олію методом екстрагування, про що свідчить обсяги їх виробничих потужностей (рис. 2.5).

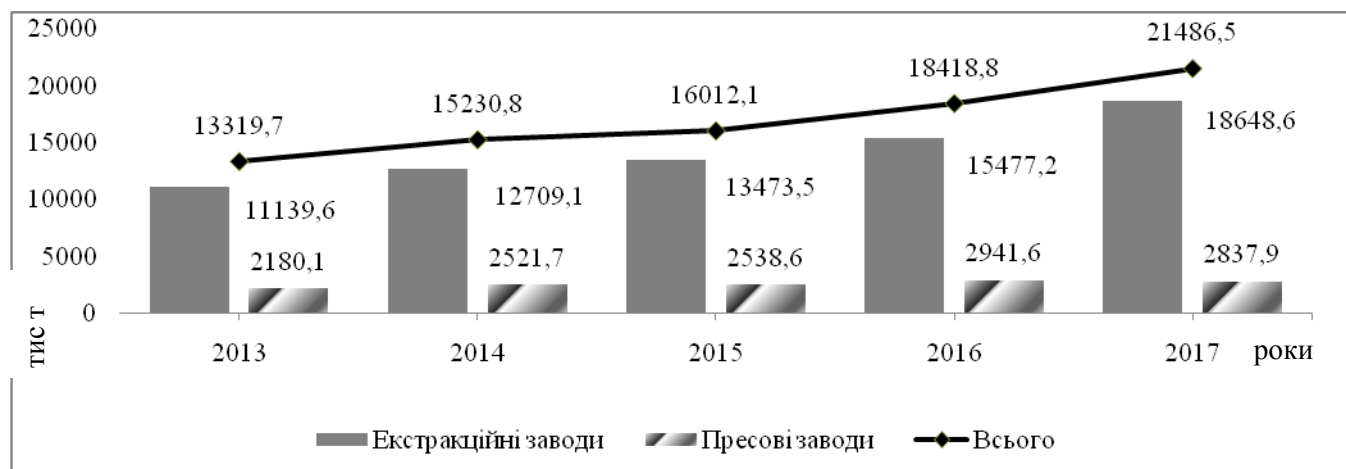

Рисунок 2.5 – Динаміка виробничих потужностей олійно-добувних підприємств України, тис тонн

Джерело: побудова автором за [145]

Основні оліє-добувні підприємства зосереджені в областях з найбільшими площами посіву олійних, оскільки основним чинником у їх розміщенні є сировинна база.

Збільшення переробних потужностей супроводжується жорсткою конкуренцією між підприємствами за олійну сировину на внутрішньому ринку. Основною формою конкурентної боротьби на ринку є об'єднання підприємств та формування великих холдингів (табл. 2.9).

Так, беззаперечним лідером на олійно-жировому ринку України є вертикально-інтегрована компанія «Кернел», яка у своєму складі має сільськогосподарські підприємства з земельним банком в обсязі 602,5 тис га, 8 потужних переробних заводи, виробничі потужності яких складають 3910,0 тис т/рік (дод. 43), 37 елеваторів загальною потужністю одноразового зберігання більше, ніж 2 млн т [146], та портові термінали, що дає їй можливість забезпечувати свої виробничі потужності в достатній кількості та мати конкурентні переваги на ринку. У 2017 р. чистий прибуток компанії склав 319,0 млн дол США [146].

Таблиця 2.9 Провідні компанії на українському олійному ринку (станом на 2017 р.)

Компанії	Назва переробного заводу	Середньорічна потужність, тис т/рік
ТОВ «Кернел Груп»	ТОВ «Бандурський елеватор»	532,1
	ПАТ «Кіровоградолія»	406,9
	ПрАТ «ПОЕЗ - Кернел Груп»	422,6
	ЗАТ «Вовчанський ОЕЗ»	344,3
	ТОВ «Приколотнянський ОЕЗ»	170,1
	ТОВ «Українська чорноморська індустрія»	626,0
	ПП «Еллада»	563,4
	ЗАТ «Придніпровський ОЕЗ»	845,1
ТОВ «Бунге Україна»	ПРАТ «Дніпропетровський олійно-екстракційний завод»	532,1
	ТОВ «Миколаївський олійно-екстракційний завод»	751,2
	ТОВ «Європейська Транспортна Стивідорна Компанія»	327,4
ТОВ ПГ «Віоіл»	ПАТ «Вінницький ОЖК»	876,4
	ПАТ «Чернівецький ОЖК»	157,5
ПАТ «Миронівський хлібопродукт»	ПАТ «Миронівський завод з виготовлення круп і комбікормів»	390,0
	ТОВ «Катеринопільський елеватор»	201,5
	ТОВ «Вінницька птахофабрика»	487,5

Джерело: побудова автором за [131;145].

У 2017 р. найбільші виробничі потужності з переробки олійних культур були зосереджені в Кіровоградській області (3728,4 тис т/рік), Одеській (2993,0 тис т/рік), Миколаївській (2059,4 тис т/рік), Запорізькій (1993,7 тис т/рік) та Дніпропетровській (1762,2 тис т/рік) (дод.14).

2.2. Стан та тенденції розвитку виробничо-економічного потенціалу підприємств олійно-жирового комплексу

Постійно зростаючий попит на олійне насіння та продукти його переробки сприяли розвитку олійно-жирового комплексу України, а виробництво та переробка олійного насіння стала одним із основних та найбільш прибуткових видів аграрного бізнесу.

За період 2013-2017 рр. виробництво продукції основних олійних культур в Україні збільшилося на 14,6% та склало 18411,4 тис тонн. Рекордним для України був валовий збір олійного насіння у 2016 р. – 19192,4 тис т, передусім завдяки соняшнику. Обсяги виробництва насіння соняшнику у 2017 р. становили

13626,9 тис т, що на 11,8% більше, ніж в 2013 році. Приріст валового збору сої за аналітичний період становив 42,3 %, а абсолютні обсяги виробництва станом на кінець періоду склали 3899,4 тис т, що є найнижчим рівнем починаючи з 2015 року. Водночас з 2015 р. спостерігається збільшення валового збору ріпаку, обсяги якого у 2017 р. становили 2194, 8 тис тонн (табл. 2.10).

Таблиця 2.10 Обсяги виробництва продукції основних олійних культур в Україні, тис тонн

Культури	Роки					2017 р. у % до 2013 р.
	2013	2014	2015	2016	2017	
Соняшник	10941,2	10133,8	11181,1	13626,9	12235,5	111,8
Соя	2740,7	3881,9	3930,6	4277,0	3899,4	142,3
Ріпак	2335,3	2198,0	1737,6	1153,9	2194,8	94,0
Інші	49,0	120,5	112,2	134,6	81,7	166,7
Всього	16066,2	16334,2	16961,5	19192,4	18411,4	114,6

Джерело: [133]

Відповідно, найбільшу питому вагу в структурі виробництва продукції олійних культур займає соняшник, частка якого в 2017 р. становила 66,5 відсотків (рис. 2.6).

За даними, Департаменту сільського господарства США (табл. 2.11) протягом 2013/2013-2017/2018 МР Україна посідала перше місце у світовому рейтингу з виробництва насіння соняшнику.

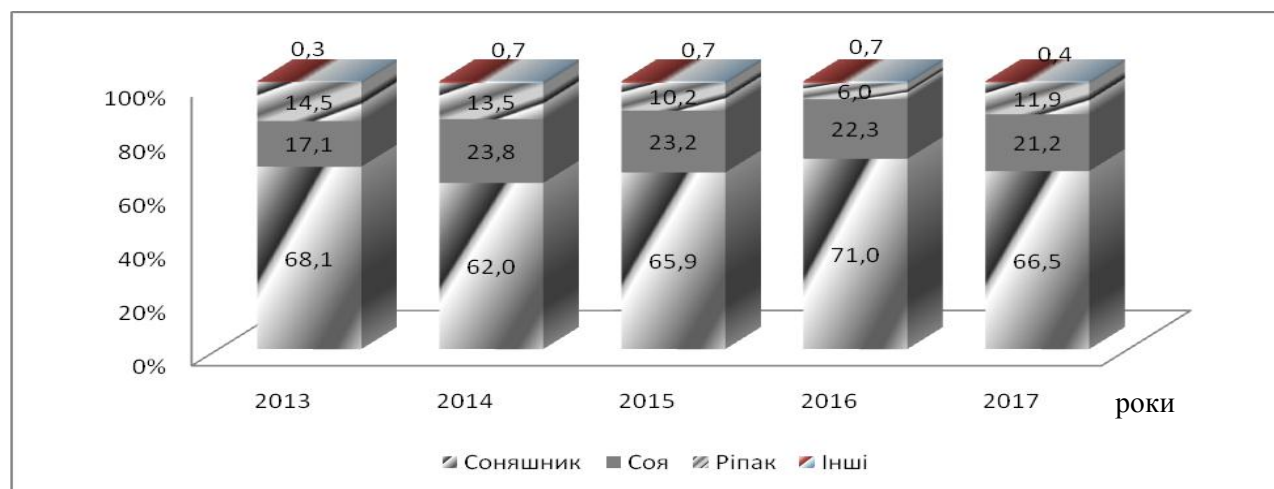

Рисунок 2.6 – Структура виробництва продукції основних олійних культур в Україні

Джерело: [133]

Поряд із соняшником впродовж досліджуваного періоду спостерігається тенденція нарощування обсягів виробництва сої, що стимулюється підвищенням попиту на зовнішньому ринку.

Таблиця 2.11 Місце України у світовому виробництві соняшникового насіння, %

Країни	Маркетингові роки				
	2013/2014	2014/2015	2015/2016	2016/2017	2017/2018
Аргентина	4,7	7,9	6,7	7,2	7,4
Російська Федерація	24,9	22,3	22,6	23,8	23,9
Туреччина	3,3	3,0	2,7	2,9	3,1
Україна	27,4	25,4	29,3	30,1	29,3
Країни ЄС	21,4	22,3	19,0	18,4	18,7
Інші	18,3	19,2	19,7	17,6	17,7

Джерело: [147]

За останні декілька років соя стала невід'ємним інгредієнтом у раціоні прихильників здорового харчування. Завдяки високому вмісту білка (38-40%) соя є достойним замінником натурального м'яса у харчуванні людини. Широкого використання соя набула і у тваринництві для збагачення білком концентрованих кормів, а також у біоенергетиці як сировина для виробництва біопалива.

Слід зазначити, що саме соя займає першу позицію у світовому виробництві серед основних олійних культур (табл. 2.12).

Таблиця 2.12 Світове виробництво основних олійних культур, млн тонн

Культури	Маркетингові роки				
	2013/2014	2014/2015	2015/2016	2016/2017	2017/2018
Копра	5,4	5,4	5,3	5,4	5,5
Бавовняне насіння	45,0	44,4	36,0	38,7	41,8
Пальмові ядра	15,9	16,6	16,0	17,0	18,0
Арахіс	41,9	40,5	40,6	42,3	43,2
Ріпак	71,7	71,5	70,1	68,9	72,8
Соя	282,5	319,6	313,1	348,0	344,7
Насіння соняшнику	41,6	39,4	40,5	45,7	46,1

Джерело: [147]

Підвищений інтерес до сої на зовнішньому ринку, наявний природно-ресурсний потенціал щодо її вирощування в Україні, а також необхідність оптимізації структури посівів олійних зумовили посилення державної підтримки розвитку соєвиробництва в Україні. В результаті співпраці Міністерства аграрної політики та продовольства України та Національної академії аграрних наук України було розроблено низку результативних програм щодо розвитку виробництва сої, серед яких «Соєвиробництво України 2005-2010» [149], «Соєвиробництво України 2008-2015» [149], основними завданнями яких було поступове нарощення площ посіву та обсягів виробництва цієї олійної культури. Так, в 2008 р. була затверджена та введена в дію галузева програма «Соєвиробництво України 2008-2015» [149], в процесі реалізації якої було передбачено розширення посівних площ сої до 1,1–1,3 млн га та виробництва сої на рівні 3,0 млн тонн.

Однак, нарощування темпів виробництва сої в Україні, за неофіційними даними, ведеться шляхом використання генетично модифікованого насіння. В Україні вирощування генно-модифікованих рослин у відкритому ґрунті заборонено Законом «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» [150]. Втім, за оцінками аналітиків аграрного ринку, кількість виробленої генномодифікованої сої в Україні становить від 45% до 80% валових зборів [151].

Оскільки в Україні не зареєстровано жодного генно-модифікованого сорту цієї рослини офіційні статистичні дані відсутні. Привабливість виробництва генетично модифікованої сої для вітчизняних аграріїв зумовлена невибагливістю цього сорту рослин до попередників, стійкістю до посухи та гербіцидів, що дозволяє отримувати високі врожаї.

Відсутність належного державного регулювання виробництва ГМО продукції знижує конкурентоспроможність української продукції на світовому ринку. Основним чинником неефективного функціонування системи державного регулювання ГМО в Україні є недосконалість нормативно-правового забезпечення (розділ 3).

Основне виробництво продукції олійних культур зосереджено у сільськогосподарських підприємствах, на долю яких у загальному обсязі виробництва в 2017 р. приходило 86,6% (10596,7 тис т) насіння соняшнику, 93,5% (3647,1 тис т) сої та 98,5% (2161,1 тис т) ріпаку (табл. 2.13, дод. 15).

Таблиця 2.13 Виробництво продукції основних олійних культур за категоріями господарств України, тис тонн

Культури	Роки					2017 р. у % до 2013 р.
	2013	2014	2015	2016	2017	
Сільськогосподарські підприємства						
Соняшник	9342,6	8681,7	9549,2	11730,1	10596,7	113,4
Соя	2572,6	3674,6	3675,0	3999,5	3647,1	141,8
Ріпак	2291,9	2149,5	1709,3	1123,1	2161,1	94,3
Інші	44,7	116,5	109	130,2	77,5	173,4
у тому числі: фермерські господарства						
Соняшник	2086,0	1956,1	2167,0	2644,3	2365,3	113,4
Соя	422,7	609,1	637,0	698,6	665,6	157,5
Ріпак	411,1	399,7	285,4	204,3	430,9	104,8
Інші	10,8	21,2	17,8	25	16,7	154,6
Господарства населення						
Соняшник	1598,6	1452,1	1631,9	1896,8	1638,8	102,5
Соя	168,1	207,3	255,6	277,5	252,3	150,1
Ріпак	43,4	48,5	28,3	30,8	33,7	77,6
Інші	4,3	4	3,2	4,4	4,2	97,7

Джерело: [133]

Лідерами серед виробників насіння соняшнику у 2017 р. стали: Дніпропетровська область – 1264,1 тис т (9,3 % у загальному обсязі виробництва), Харківська – 1103,0 тис т (9,0%), Кіровоградська область – 1091,9 тис т (8,9%), Одеська – 903,9 тис т (8,9%) та Миколаївська – 875,8 тис тонн (7,2%) (дод. 5).

Регіонами, які сформували найбільшу частку виробництва сої у 2017 р. були Хмельницька область – 471,9 тис т (12,7%), Житомирська – 355,7 тис т (9,1%), Полтавська – 315,8 тис т (8,1%) та Київська – 293,8 тис т (7,5 %) (дод. 8).

Основний внесок у загальний обсяг виробництва ріпаку у 2017 р. зробили Одеська область – 11,9% (260,9 тис т), Вінницька – 8,6% (186,7 тис т), Львівська – 8,1% (175,9 тис т) та Хмельницька – 7,4% (161,1 тис т) (дод. 11).

Одним із показників ефективності виробництва олійних культур виступає урожайність. Незважаючи на те, що Україна займає лідируючі позиції з виробництва олійних культур в світі, рівень їх урожайності залишається низьким.

Середній рівень урожайності основних олійних культур з точки зору потенційного рівня та досягнень вітчизняної селекції, в практичному використанні менший від її потенційного рівня на 15-50 відсотків. Так, потенційна урожайність сучасних гібридів соняшнику сягає 35-40 ц/га, сортів ріпаку – 45-55 ц/га, сортів сої – 23-25 центнер з гектару [152].

За період 2013-2017 рр. спостерігається підвищення рівня урожайності ріпаку з 23,6 ц/га до 27,9 ц/га, що свідчать про процес інтенсифікації виробництва ріпаку в Україні. Водночас рівень урожайності насіння соняшнику та сої за досліджуваний період скоротився з 21,9 ц/га до 20,2 ц/га та 20,5 ц/га до 19,7 ц/га відповідно (рис. 2.7).

Рисунок 2.7 – Середній рівень урожайності основних олійних культур в Україні, ц/га

Джерело: побудовано за [133]

Водночас виробництво соняшнику та сої розвивається екстенсивним шляхом. Зростання обсягів виробництва насіння соняшнику пов'язано з нарощення посівних площ та супроводжується зменшенням їх рівня урожайності.

Рівень урожайності соняшнику, хоча в 2016 р. і підвищився, проте все ж залишається низьким і характеризується нестабільною динамікою. За період 2013-2017 рр. рівень урожайності даної олійної культури коливався в межах 18,4 ц/га-23,0 ц/га, що обумовлено в першу чергу порушенням агротехнологічних норм його вирощування.

Аналіз динаміки урожайності основних олійних культур засвідчив, що протягом досліджуваного періоду найвищий рівень урожайності за всіма олійними спостерігався у сільськогосподарських підприємствах (табл. 2.14).

Таблиця 2.14 Урожайність основних олійних культур за категоріями господарств України, ц/га

Культури	Роки					2017 р. у % до 2013 р.
	2013	2014	2015	2016	2017	
Сільськогосподарські підприємства						
Соняшник	23,0	20,5	23,0	23,5	21,3	92,6
Соя	20,7	21,9	18,6	23,4	20,0	96,6
Ріпак	23,8	25,6	26,1	25,8	28,0	117,6
у тому числі: фермерські господарства						
Соняшник	21,0	18,2	20,8	21,2	18,8	89,5
Соя	18,9	19,5	16,5	20,3	16,9	89,4
Ріпак	22,4	23,2	23,1	25,4	27,3	121,9
Господарства населення						
Соняшник	16,9	14,7	16,1	17,2	15,2	89,9
Соя	18,2	18,0	16,4	18,3	15,5	85,2
Ріпак	18,5	18,8	17,0	22,5	23,8	128,6

Джерело: [133]

Серед областей України найвищий рівень урожайності сої у 2017 р. спостерігався у Закарпатській області – більше 37,2 ц/га, рівень урожайності в межах від 25 до 30 ц/га спостерігався у Херсонській, Тернопільській, Запорізькій та Івано-Франківській областях (дод. 9).

Лідером з урожайності ріпаку у 2017 р. стала Рівненська область – 35,8 центнер з гектара. В Волинській, Сумській, Полтавській та Чернігівській областях показник рівня урожайності спостерігалася в межах 32 ц/га до 35 ц з гектара (дод. 12).

Урожайність соняшнику, як основної олійної культури, суттєво впливає на обсяги валового виробництва олійно-жирового комплексу України в цілому. Проте, середній рівень урожайності соняшнику є найнижчим серед олійних культур. Найвищий рівень урожайності соняшнику був зафіксований у Хмельницькій області – 30,0 центнер з гектара. Порівняно високий рівень урожайності соняшнику спостерігався і у Вінницькій та Тернопільській областях – 29,2 ц/га та 28,5 ц/га відповідно (дод. 6).

Суттєвим фактором забезпечення високого рівня урожайності є внесення добрив. Дослідження свідчать, що підвищення рівня урожайності на 40-50% є наслідком застосування добрив, і тільки решта частки приросту урожаю припадає на сорти насіння, обробіток ґрунту, засоби захисту рослин тощо [152, с. 187].

За 2013-2017 рр. збільшилася частка удобреної площі під урожай основних олійних культур мінеральними добривами: в т.ч. соняшнику на 15,0 в. п. – з 73,4% до 88,4%, сої – на 4,7 в.п. з 76,1 % до 80,8%, ріпаку – на 4,6 в.п. з 91,3% до 95,9 %, частка удобреної площі органічними добривами залишається на низькому рівні (дод. 16; 17; 18). Необхідно відмітити зменшення кількості внесення мінеральних добрив під всі досліджувані олійні культури у 2015 р., що пов'язано з різким зростанням цін на добрива (дод. 19).

Раціональне співвідношення внесених добрив забезпечує не тільки отримання високого врожаю та якості насіння, але і необхідний рівень природної родючості ґрунтів.

У розрахунку на 1 га посівної площі у 2017 р. під соняшник було внесено мінеральних добрив у такій кількості: азотних 48,7 кг/га, фосфорних 24,5 кг/га, калійних 17,5 кг/га, під сою – азотних 45,3 кг/га, фосфорних 19,6 кг/га, калійних – 19,5 кг/га, під ріпак – азотних 125,8 кг/га фосфорних – 24,3 кг/га, калійних – 21,3 кілограми на гектар (дод. 20).

Для досягнення високої ефективності дії добрив на кінцевий результат їх доцільно застосувати у відповідності до конкретних ґрунтово-кліматичних умов. Аналіз внесення добрив під урожай основних олійних засвідчив їх невідповідність оптимальним нормам. Рекомендована доза внесення мінеральних добрив для

соняшнику становить – N40-80кг/га: P60-90 кг/га: К 50-70 кг/га, для сої – N40-60 кг/га: P20-25 кг/га: К 30-40 кг/га, для ріпаку – N120 кг/га: P70к г/га: К 100 кілограми на гектар [151].

Поряд з мінеральними внесення органічних добрив збільшує ефект від їх використання. Проте через скорочення поголів'я тварин в останні роки неможливо забезпечити їх достатнє внесення (30-10 т/га).

Узагальнюючим показником економічної ефективності вирощування олійних культур є рівень рентабельності.

Серед продукції основних олійних культур найвищий рівень рентабельності (80,5%) зафіксовано у 2015 р. у виробництві насіння соняшнику, втім вже у 2017 р. цей показник був на рівні 41,3 відсотків. Слід відмітити суттєві відмінності показника рентабельності, значення якого коливалося від 28,5% до 80,5 % за роками досліджуваного періоду.

З 2014 р. по 2016 р. спостерігається висхідний тренд показника рентабельності сої та ріпаку. Згідно статистичних даних в 2017 р. цей показник становив 28,8% та 43,6% відповідно (рис. 2.8).

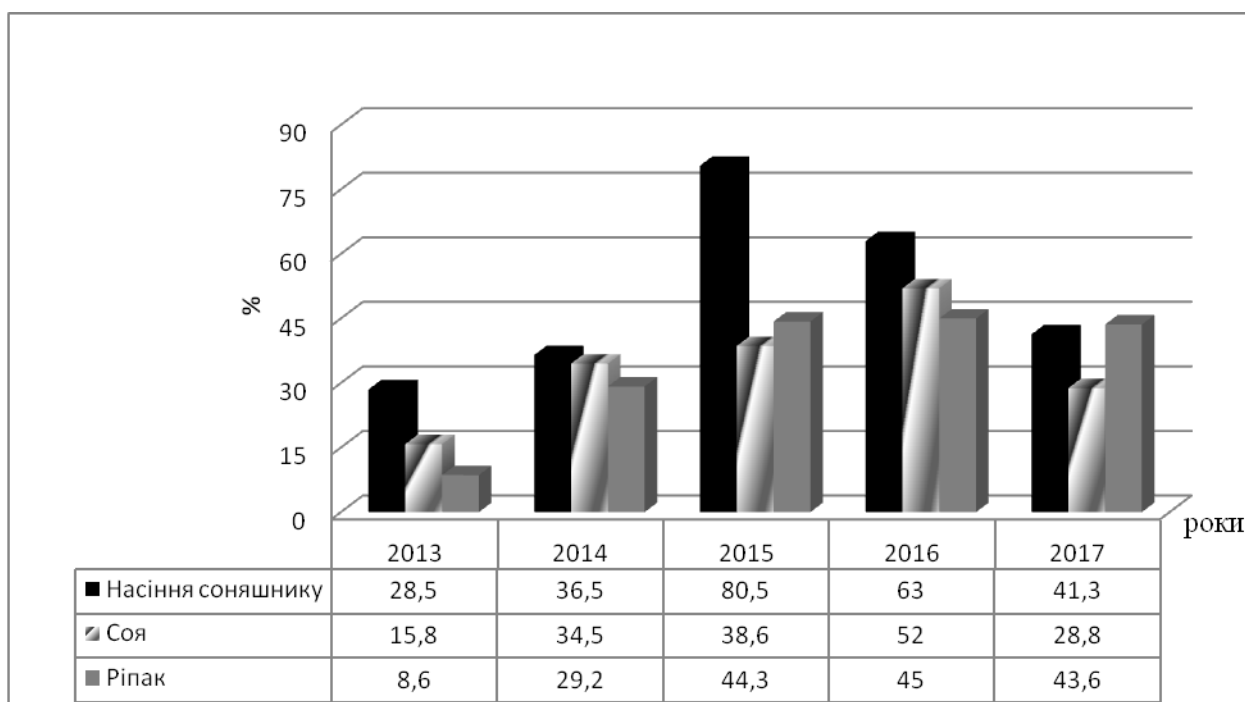

Рисунок 2.8 – Рівень рентабельності продукції основних олійних культур в Україні, %

Джерело: побудовано за [155]

Аналіз рівня рентабельності олійних культур засвідчив, що його підвищення супроводжується щорічним зростанням виробничих витрат. Так, протягом 2013-2017 рр. витрати на вирощування основних олійних культур в сільськогосподарських підприємствах значно зросли (дод. 21). В структурі витрат на виробництво основних олійних левову частку складають прямі матеріальні витрати. У 2017 р. питома вага прямих матеріальних витрат при вирощуванні олійних охоплювала більше 68,0 %, основною складовою яких є посадковий матеріал, пальне і мастильні матеріали, а решта витрат пов'язана з механізацією виробничих процесів та іншими витратами (дод. 22).

Зокрема, вартість вирощування соняшнику зросла у 3,2 рази, сої – в 3,7 рази, а ріпаку – в 2,3 рази. Собівартість 1 ц насіння соняшнику, сої та ріпаку у 2017 р. зросла в 2 рази: насіння соняшнику до 411,0 грн., сої до 521,5 грн, ріпаку до 522,7 гривень (дод. 21).

Слід відмітити, що у 2016-2017 рр. ріпак та соя продавалися за вищою реалізаційною ціною в порівнянні з насінням соняшнику (табл. 2.15), що пов'язано із зростанням попиту на продукцію цих культур, які в перспективі можуть стати конкурентами соняшнику.

Таблиця 2.15 Середня ціна реалізації продукції основних олійних культур в Україні, грн за тону

Культури	Роки					2017 р. у % до 2013 р.
	2013	2014	2015	2016	2017	
Соняшник	2989,2	3842,7	7571,0	8516,0	8709,1	291,4
Соя	3465,7	4650,9	7454,3	8895,2	9479,2	273,5
Ріпак	3073,7	4163,0	7491,2	9117,4	10142,2	330,0

Джерело: [67]

Вагоме місце у виробництві олійного насіння належить Одеській області, де у 2017 р. було вироблено 903,9 тис т (7,4%) насіння соняшнику. Сільське господарство області спеціалізується на виробництві зернових та технічних культур. За природно-кліматичними умовами територія області поділяється на 4

зони (північно-стєпова, центрально-стєпова, південно-стєпова та приміська), до яких входить 26 районів.

Найбільші посівні площі під олійними культурами зосереджені в південно-стєповій зоні області. Значна частка посівних площ під олійними культурами в даній природно-кліматичній зоні належить Березівському району (дод. 23), де сільськогосподарськими підприємствами протягом 2015-2017 рр. щорічно вироблялося понад 19 тис т, а в 2017 р. – 28,7 тис т насіння соняшнику (рис. 2.9).

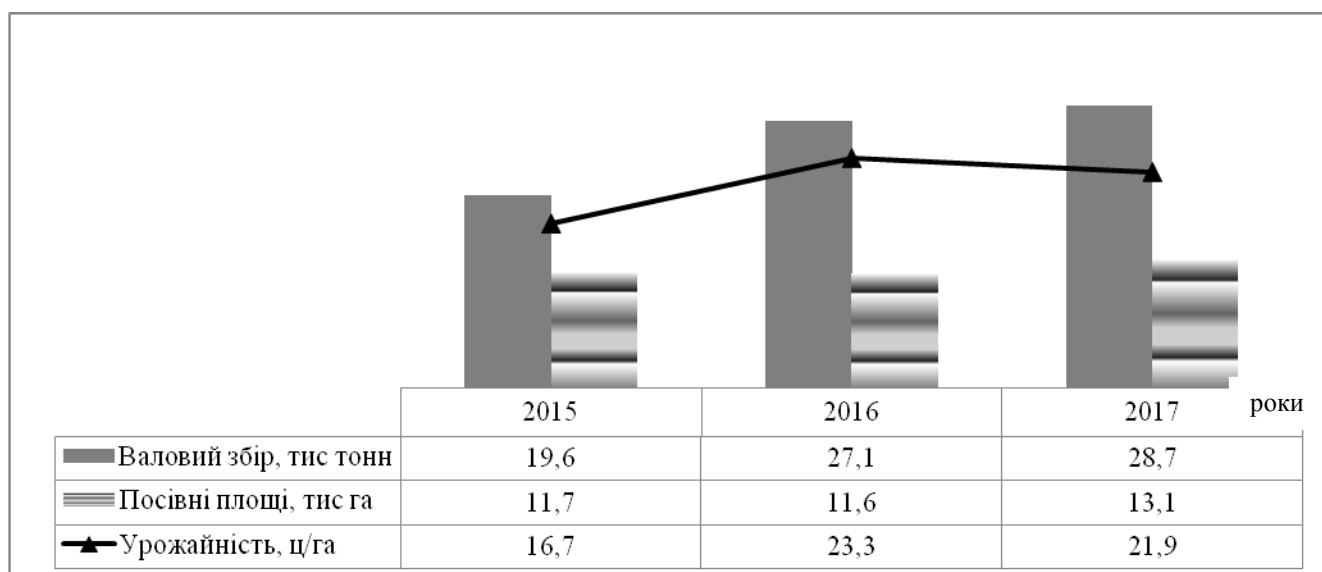

Рисунок 2.9 – Динаміка виробництва, посівних площ та урожайності насіння соняшнику у Березівському районі Одеської області

Джерело: розраховано за даними сільськогосподарських підприємств Березівського району Одеської області

Виробництвом насіння соняшнику в даному адміністративному районі області протягом 2015-2017 рр. займалося 29 підприємств (дод. 24). Ефективність їх діяльності залежить від низки факторів, для аналізу яких було проведено групування цих підприємств за різними ознаками.

Для визначення найбільш ефективних параметрів здійснення виробництва насіння соняшнику досліджувався вплив розміру площі сільськогосподарських угідь на економічну ефективність насіння соняшнику. Показники табл. 2.16, свідчать, що зі збільшенням земельної площі підприємств підвищується ефективність виробництва, що підтверджує концепцію переваги великотоварного виробництва. Так, в підприємствах третьої групи, з посівною площею понад 2400,1

га спостерігається найвищий рівень врожайності, прибутку з розрахунку на 1 га та на одиницю продукції – 21,1 ц/га, 6751,2 грн/га та 328,5 грн/ц відповідно. В підсумку підприємства третьої групи мають найвищий рівень рентабельності – 96,0 відсотки.

Таблиця 2.16 Вплив розміру посівної площі на ефективність виробництва насіння соняшнику у сільськогосподарських підприємствах Березівського району Одеської області (в середньому за 2015-2017 рр.)

Показники	Групи підприємств за площею с-г угідь, га			В середньому по району
	до 800	800,1-2400	понад 2400,1	
Кількість сільськогосподарських підприємств у групі	10	13	6	X
Середня площа сільськогосподарських угідь з розрахунку на 1 підприємство, га	437,2	1335,1	3840,4	1543,8
Питома вага посіву насіння соняшнику, %	35,2	32,2	21,8	31,1
Урожайність насіння соняшнику, ц/га	19,6	18,0	21,1	19,2
Із розрахунку на 1 га, грн:				
• чистий дохід (виручка) від реалізації	13288,9	12162,5	14426,8	13019,4
• виробнича собівартість	10022,2	7250,7	8028,5	8367,3
• прибуток	1687,3	3165,3	6751,2	3397,6
Із розрахунку на 1 ц, грн.:				
• чистий дохід (виручка) від реалізації	675,4	700,9	704,6	692,9
• виробнича собівартість	502,6	380,2	380,2	422,4
• прибуток	113,7	186,9	328,5	191,0
Рівень рентабельності, %	39,5	46,6	96,0	54,4

Джерело: розраховано за даними сільськогосподарських підприємств Березівського району Одеської області

Водночас, в підприємствах першої групи з мінімальною посівною площею (до 800 га) спостерігається високий рівень інтенсифікації виробництва. Так, виробнича собівартість з розрахунку на 1 га посіву та 1 ц продукції є найвищими. Підприємства даної групи мають системне порушення агротехнологічних норм і масовий посів соняшнику (35,2%) з мінімальним технологічним втручанням в даний процес.

Одним з вагомих чинників, що впливають на ефективність вирощування соняшнику є величина виробничих витрат. Групування підприємств за рівнем витрат на 1 га посівної площі (табл. 2.17) свідчить про обернено пропорційний зв'язок між рівнем витрат на 1 га посіву соняшнику та показниками ефективності його виробництва. Так, підвищення витрат на 1 га посіву соняшнику від I до III групи супроводжується зниженням рівня рентабельності його виробництва. Як свідчить цифровий матеріал таблиці 2.16, підприємства I групи з середнім рівнем виробничих витрат на 1 га посіву – 4547,6 грн мають найвищий рівень ефективності виробництва насіння соняшнику, однак рівень їх урожайності є найменшим.

Таблиця 2.17 Вплив виробничих витрат з розрахунку на 1 га на ефективність вирощування насіння соняшнику в сільськогосподарських підприємствах Березівського району Одеської області (в середньому за 2015-2017 рр.)

Показники	Групи господарств за рівнем витрат на 1 га посівної площі насіння соняшнику, грн			В середньому по району
	до 6000	6000,1-12000	понад 12000,1	
Кількість сільськогосподарських підприємств у групі	10	14	5	X
Середня площа сільськогосподарських угідь з розрахунку на 1 підприємство, га	1110,1	2166,2	668,7	1543,8
Питома вага посіву насіння соняшнику, %	29,4	27,3	45,1	31,1
Середні поточні виробничі витрат з розрахунку на 1 га	4547,6	8498,3	15639,9	8367,3
Урожайність, ц/га	12,9	20,4	28,4	19,2
Із розрахунку на 1 га, грн:				
• чистий дохід (виручка) від реалізації	8035,4	14238,2	19574,7	13019,4
• прибуток	3057,2	4445,5	1143,9	3397,6
Із розрахунку на 1 ц, грн.:				
• чистий дохід (виручка) від реалізації	741,8	679,1	633,5	692,9
• виробнича собівартість	377,2	411,1	544,8	422,4
• прибуток	257,6	207,5	11,7	191,0
Рівень рентабельності, %	75,7	57,5	2,9	54,4

Джерело: розраховано за даними сільськогосподарських підприємств Березівського району Одеської області

В свою чергу, в підприємства III групи спостерігається найвищий рівень виробничих витрат з розрахунку на 1 гектар. В підприємствах даної групи досягнуто найвищого рівня врожайності – 28,5 ц/га, однак виробничі витрати на 1 га та на 1 ц значно вищі, ніж у попередніх двох групах, що призвело до отримання низького прибутку та рівня рентабельності.

Важливе значення при виробництві насіння соняшнику має рівень концентрації посівів цієї олійною культурою на підприємстві, що повинен відповідати науково-обґрунтованим нормам. Нами було проведено групування сільськогосподарських підприємств за питомою вагою посівів насіння соняшнику у загальній посівній площі підприємства (табл. 2.18).

Таблиця 2.18 Вплив питомої ваги посів соняшнику на ефективність виробництва в сільськогосподарських підприємств Березівського району Одеської області (в середньому за 2015-2017 рр.)

Показники	Групи господарств за питомою вагою посіву насіння соняшнику у загальній посівній площі підприємства, %			В середньому по району
	до 20	20,1-35	понад 35,1	
Кількість сільськогосподарських підприємств у групі	6	17	6	X
Середня площа сільськогосподарських угідь з розрахунку на 1 підприємство, га	2494,6	1384,2	1045,3	1543,8
Питома вага посіву насіння соняшнику, %	16,6	28,5	52,9	31,1
Урожайність, ц/га	21,2	17,2	23,0	19,2
Із розрахунку на 1 га, грн:				
• чистий дохід (виручка) від реалізації	13543,6	10567,9	19440,8	13019,4
• виробнича собівартість	8685,2	7026,6	11848,3	8367,3
• прибуток	4307,9	3309,5	2736,7	3397,6
Із розрахунку на 1 ц, грн.:				
• чистий дохід (виручка) від реалізації	644,9	627,2	927,1	692,9
• виробнича собівартість	387,9	406,4	502,3	422,4
• прибуток	213,5	203,1	134,4	191,0
Рівень рентабельності, %	62,4	61,9	25,1	54,4

Джерело: розраховано за даними сільськогосподарських підприємств Березівського району Одеської області

Розрахунки показали, що господарства І групи з питомою вагою посіву насіння соняшнику в середньому 16,6% намагаються дотримуватися сівозміни та займаються підвищенням родючості своїх ґрунтів. Так, середній рівень виробничої собівартості на 1 га посіву в господарствах цієї групи дозволив їм отримати найвищий рівень прибутку – 4307,9 грн/га та найвищий рівень рентабельності – 62,4% за середнього рівня врожайності – 21,2 ц/га. Серед підприємств цієї групи є ТОВ «Юг Агро Сервіс», ТОВ «Агрофірма Маяк», АФ «Соія», ПП «Славянка», ПСП «Марія» та ПП «Чорногірське» (дод. 24).

Підприємства ІІ групи, в яких питома вага соняшнику в середньому становить 28,5%, намагаються отримувати максимальний прибуток за рахунок розширення посівних площ, проте недотримання сівозмін не дає змогу отримувати високі врожаї соняшнику, як наслідок – в господарствах низька врожайність. Типовими представниками другої групи є ФГ «Імпульс», ПСП ім Б. Хмельницького, ПСП «Іскра 2005», ТОВ «Мрія», АФГ «Сімя», ПП «Україна-2004» та інші.

Підприємства ІІІ групи, в яких питома вага посівів соняшнику в середньому складає 52,9% відводять під посіви соняшнику максимальний розмір посівних площ, нехтуючи вимогами агротехніки. В підприємствах даної групи спостерігається надмірна інтенсифікація виробництва, в результаті чого вони отримали найменший прибуток та рівень рентабельності – 25,1 відсоток. До підприємств цієї групи ввійшли ПП «Злагода», ПП «Берегиня», ПП «Хлібопродукт», ТОВ «Березівський Хлібороб», ДП «Укрзернопром-Березівка» та ТОВ НВК «Славенко».

Таким чином, рівень інтенсифікації, розмір площі посіву та рівень концентрації значною мірою впливають на ефективність виробництва насіння соняшнику, що підтверджує проведений кореляційно-регресійний аналіз. Результативною ознакою виступає рівень рентабельності виробництва (Y), в свою чергу факторними ознаками було обрано: прибуток з 1 га (X_1), виробнича собівартість 1 га (X_2), середнє значення частки посівів насіння соняшнику в загальній посівній площі підприємства (X_3), зібрана площа (X_4) та урожайність (X_5) (дод. 24).

Розрахунок проводився в програмі Excel за допомогою функції «Регресія» (дод. 24; 25). Рівняння багатофакторної кореляційно-регресійної залежності має вигляд:

$$Y = 43,9797 + 0,0189x_1 + 0,0010x_2 + 0,3423x_3 - 0,0460x_4 - 2,7920x_5 \text{ (дод. 24; 25).}$$

Значення коефіцієнта багатофакторної кореляції ($R=0,838$) свідчить, про тісний зв'язок між результативною та факторними ознаками. При цьому коефіцієнт детермінації ($R^2=0,703$) вказує на те, що 70,3% варіації рівня рентабельності на досліджуваних підприємствах зумовлено варіацією зазначених факторів.

В таблиці 2.19 проведено аналіз посівних площ, урожайності та валового збору соняшнику в типових для кожної групи сільськогосподарських підприємствах Березівського району Одеської області.

Таблиця 2.19 Посівні площі, урожайність та валовий збір соняшнику в сільськогосподарських підприємствах Березівського району Одеської області

Підприємства	Роки			2017 р. у % до 2015 р.
	2015	2016	2017	
Посівні площі соняшнику, га				
ФГ «Імпульс»	371,0	445,0	533,6	143,8
ПСП «Іскра 2005»	300,0	300,0	250,0	83,3
ПСП ім Б. Хмельницького	340,0	410,0	360,0	105,9
ПП «Злагода»	571,0	413,0	350,0	61,3
ТОВ «Мрія»	180,0	167,0	170,0	94,4
АФГ «Сім'я»	112,8	150,0	120,0	106,4
ТОВ «Юг Агро Сервіс»	630,0	750,0	800,0	127,0
ПП «Україна-2004»	139,0	108,0	153,6	110,5
Урожайність соняшнику, ц з 1 га				
ФГ «Імпульс»	17,1	24,6	21,5	125,7
ПСП «Іскра 2005»	10,3	9,9	8,0	77,7
ПСП ім Б. Хмельницького	17,2	23,2	20,5	119,2
ПП «Злагода»	36,9	36,3	22,3	60,4
ТОВ «Мрія»	12,6	15,1	15,6	123,8
АФГ «Сім'я»	36,3	29,7	30,0	82,6
ТОВ «Юг Агро Сервіс»	14,0	35,6	21,7	155,0
ПП «Україна-2004»	8,5	19,4	13,1	154,1
Валовий збір насіння соняшнику, ц				
ФГ «Імпульс»	6341,0	10960,0	11487,3	181,2
ПСП «Іскра 2005»	3085,0	2983,0	1995,0	64,7
ПСП ім Б. Хмельницького	5832,0	9514,0	7395,0	126,8
ПП «Злагода»	21060,0	14983,0	7800,0	37,0
ТОВ «Мрія»	2262,0	2530,0	2650,0	117,2
АФГ «Сім'я»	4100,0	4450,0	3600,0	87,8
ТОВ «Юг Агро Сервіс»	8820,0	26663,0	17370,0	196,9
ПП «Україна-2004»	1180,0	2090,0	2010,0	170,3

Джерело: розраховано за даними сільськогосподарських підприємств Березівського району Одеської області

Так, підприємством з найбільшою посівною площею під соняшником в 2015-2017 рр. було ТОВ «Юг Агро Сервіс», з найменшою – АФГ «Сім'я». Водночас рівень урожайності цієї олійної культури в АФГ «Сім'я» є найвищим серед представлених сільськогосподарських підприємств – 30,0 ц/га в 2017 році.

Аналіз основних показників економічної ефективності виробництва соняшнику в сільськогосподарських підприємствах Березівського району Одеської області (табл. 2.20), засвідчив, що найвищий рівень рентабельності виробництва насіння соняшнику у 2017 р. спостерігався в ТОВ «Мрія» – 531,3 відсотки. Стабільно високий рівень рентабельності, який змінювався наростаючими темпами на протязі 2015-2017 рр. мало підприємство ТОВ «Юг Агро Сервіс».

Одне з основних місць в функціонуванні олійно-жирового комплексу займає олійно-жирова промисловість, яку формують підприємства, основною діяльністю яких є переробка олійних культур та виробництво олійно-жирової продукції. Основним продуктом переробки олійного насіння є олія, в якості побічної продукції виступає шрот (макуха), фосфатидний концентрат, соапсток та лушпиння, які є сировиною для інших галузей промисловості (рис. 2.10).

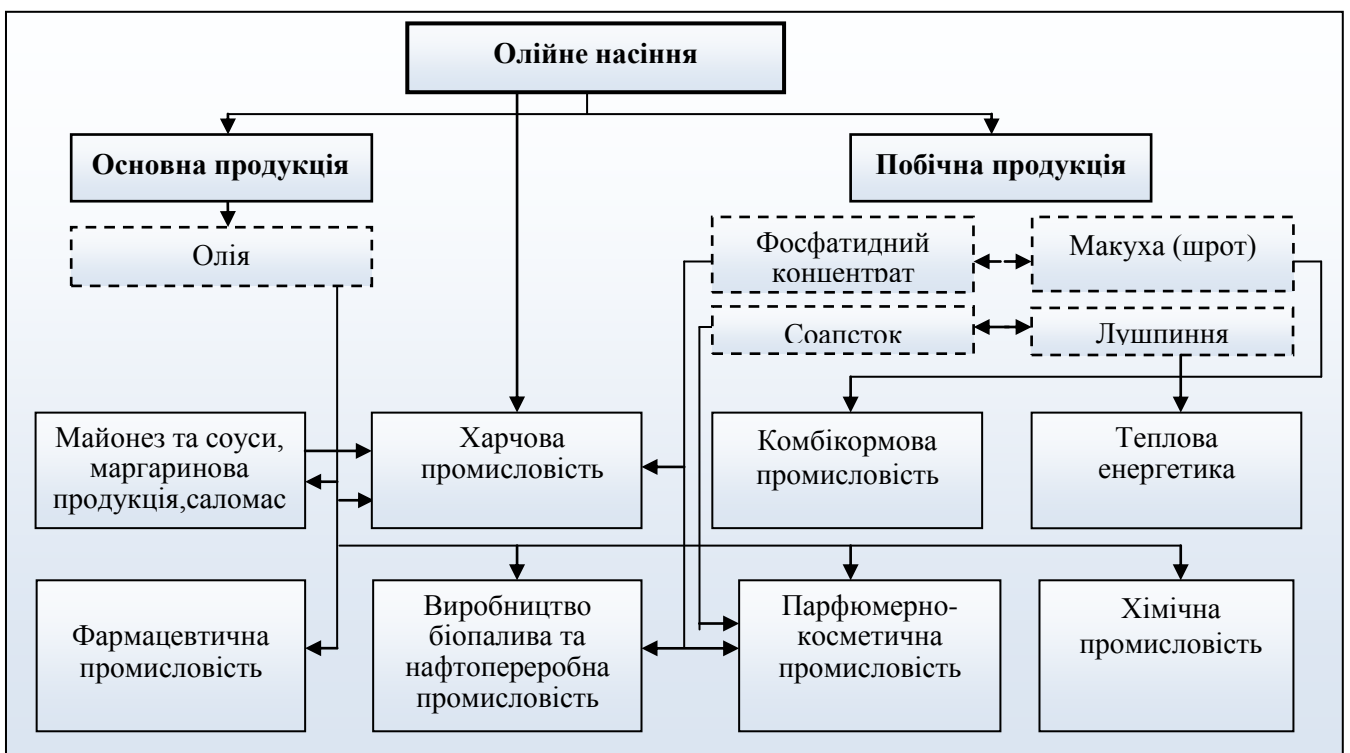

Рисунок 2.10 – Основні напрями використання олійного насіння та продукції його переробки

Джерело: розроблено автором

Таблиця 2.20 Основні показники економічної ефективності виробництва соняшнику в сільськогосподарських підприємствах Березівського району Одеської області

Підприємства	Роки			2017 р. (+, -) 2015 р.
	2015	2016	2017	
Собівартість 1 ц насіння соняшнику, грн				
ФГ «Імпульс»	605,4	489,4	508,5	-96,9
ПСП «Іскра 2005»	271,0	398,2	443,2	172,2
ПСП ім Б. Хмельницького	640,7	496,2	457,3	-183,4
ПП «Злагода»	692,2	841,7	775,4	83,2
ТОВ «Мрія»	512,7	508,4	651,3	138,6
АФГ «Сім'я»	686,8	903,7	638,6	-48,2
ТОВ «Юг Агро Сервіс»	333,6	286,3	587,1	253,5
ПП «Україна-2004»	355,4	722,3	472,6	117,2
Ціна реалізації 1 ц насіння соняшнику, грн				
ФГ «Імпульс»	675,7	851,6	922,6	246,9
ПСП «Іскра 2005»	566,1	886,2	872,1	306,0
ПСП ім Б. Хмельницького	700,4	878,6	872,2	171,8
ПП «Злагода»	727,9	871,8	890,4	162,5
ТОВ «Мрія»	676,8	864,2	855,6	178,8
АФГ «Сім'я»	702,0	868,0	890,6	188,6
ТОВ «Юг Агро Сервіс»	769,6	904,7	910,7	141,1
ПП «Україна-2004»	696,3	886,4	886,4	190,1
Прибуток з 1 ц насіння соняшнику, грн				
ФГ «Імпульс»	69,3	361,2	362,3	293,0
ПСП «Іскра 2005»	71,6	435,5	720,3	648,7
ПСП ім Б. Хмельницького	54,9	321,6	554,3	499,4
ПП «Злагода»	44,5	32,5	-9,4	-53,9
ТОВ «Мрія»	164,1	355,4	806,0	641,9
АФГ «Сім'я»	18,5	-28,1	527,1	508,6
ТОВ «Юг Агро Сервіс»	490,2	350,3	1112,1	621,9
ПП «Україна-2004»	129,2	109,1	109,1	-20,1
Прибуток з 1 га посіву насіння соняшнику				
ФГ «Імпульс»	1081,9	5226,7	7800,0	6718,1
ПСП «Іскра 2005»	736,7	4330,0	5748,0	5011,3
ПСП ім Б. Хмельницького	941,2	7461,7	11385,6	10444,4
ПП «Злагода»	1640,1	1179,2	-209,7	-1849,8
ТОВ «Мрія»	2062,8	5384,4	12563,5	10500,7
АФГ «Сім'я»	673,6	-832,7	15812,5	15138,9
ТОВ «Юг Агро Сервіс»	6862,7	12454,9	24145,6	17282,9
ПП «Україна-2004»	2500,0	1427,1	505,5	-1994,5
Рентабельність виробництва насіння соняшнику, %				
ФГ «Імпульс»	7,4	45,9	59,6	52,2
ПСП «Іскра 2005»	108,9	122,5	96,8	-12,1
ПСП ім Б. Хмельницького	9,3	77,1	117,2	107,9
ПП «Злагода»	5,2	3,6	-1,2	-6,4
ТОВ «Мрія»	32,0	70,0	531,3	499,3
АФГ «Сім'я»	2,2	-3,9	79,5	77,3
ТОВ «Юг Агро Сервіс»	130,7	216,0	233,3	102,6
ПП «Україна-2004»	95,9	22,7	22,7	-73,2

Джерело: розраховано за даними сільськогосподарських підприємств Березівського району Одеської області

Широке використання побічної продукції робить переробку насіння олійних культур майже безвідходним виробництвом.

Обсяги виробництва рослинної олії в Україні щорічно зростають і в 2017 р досягли рівня 6243,7 тис т (табл. 2.21). В структурі виробництва олії найбільшу питому вагу займає соняшникова, частка якої в 2017 році складала 96,1%, на соєву олію приходилося 2,9% та 1,0% становила частка ріпакової олії (дод. 26).

Таблиця 2.21 Обсяги виробництва олії та макухи (шроту) в Україні, тис тонн

Види продукції	Роки					2017 р. у % до 2013 р.
	2013	2014	2015	2016	2017	
Олії – всього, у т. ч.	4162,1	5341,0	4561,0	5199,5	6243,7	150,0
- соняшникова.	3990,0	5086,0	4243,0	4949,7	6000,4	150,4
- соєва	120,0	154,0	168,0	168,2	179,3	149,4
- ріпакова	52,1	101,0	150,0	81,6	64,0	122,8
Макуха (шрот) – всього, у т.ч.	3395,2	4689,0	4560,0	5095,0	5830,1	171,7
–макуха (шрот) соняшникова	2745,0	3852,0	3624,0	4227,0	4936,1	179,8
–макуха (шрот) соєва	587,0	721,0	781,0	783,0	820,4	139,8
–макуха (шрот) ріпакова	63,2	116,0	155,0	85,0	73,6	116,5

Джерело: [156]

Об'єми виробництва олії в повній мірі забезпечують потребу внутрішнього споживчого ринку. Так, у 2017 р. фонд споживання олії у Україні склав лише 496,5 тис т (дод. 27), що становить 8,0% від обсягу її виробництва. Слід відзначити зменшення фонду споживання олії з 2013 р., на що вплинуло скорочення чисельності населення України (з 45,6 млн чол. у 2013 р. до 42,3 млн чол. у 2017 р.) та зниження купівельної спроможності громадян.

Основною побічною продукцією переробки олійного насіння є макуха та шрот, обсяги виробництва яких є близькими до обсягів виробництва олії. В середньому з переробки насіння соняшнику отримують 40-45% олії, 35-40% шроту (макухи) та до 16% лузги, з сої – 18-20% олії, 70-77% шроту (макухи) та 1-3% лузи, з ріпаку 40-47% олії та 50-55% шроту. Так, виробництво макухи (шроту) за період 2013-2017 рр. збільшилося на 71,7% до 5830,1 тисяч тонн.

Кількість виробництва олії визначається об'ємами переробленої сировини та її якісними характеристиками.

Основною олійною культурою, яка перероблялася олійно-добувними підприємств України на протязі 2013-2017 рр. був соняшник – 12086,6 тис т у 2017 році. Поряд з цим, за період 2013-2017 рр. відбулося істотне збільшення використання сої та ріпаку як сировини для олійно-жирової промисловості. Об'єми переробки сої та ріпаку олійно-добувними підприємствами зросли в 1,7 рази до 1005,0 тис т та до 194,8 тис т відповідно (табл. 2.22). З підвищенням попиту та ціни на продукти переробки цих олійних культур й надалі зберігатиметься тенденція до збільшення їх внутрішньої переробки.

Таблиця 2.22 Обсяги переробки насіння олійних культур олійно-добувними підприємствами України, тис тонн

Олійне насіння	Роки					2017 р. у % до 2013 р.
	2013	2014	2015	2016	2017	
Соняшник	7612,5	9899,5	8130,2	10156,2	12086,6	158,8
Соя	577,5	831,0	899,8	961,0	1005,0	в 1,7 рази
Ріпак	115,1	231,0	343,9	191,0	194,8	в 1,7 рази
Інші	0,4	1,2	0,7	9,3	14,7	в 37 разів
Разом	8305,5	10962,7	9374,6	11317,5	13301,1	160,1

Джерело: [145]

Показником оцінки якості олійної сировини є вміст в ній олії (олійність), від якої залежить матеріаломісткість виробництва олії, використання виробничих потужностей тощо.

Дослідження рівня олійності насіння свідчить проте, що вітчизняні рослини не досягають навіть середнього значення. Так, при потенційна місткість олії в насінні сортів і гібридів соняшнику від 45 до 56%, в Україні за 2013-2017 рр. її рівень коливався в діапазоні 44,17%-45,21%. Ріпак, який серед олійних займає перше місце за вмістом олії в насінні – від 50 до 60 % (для озимого) та 35-45 % (для ярого), в Україні мав найвищий показник у 2015 р. – 45,83 відсотки. Соя містить менше олії, ніж насіння соняшника та ріпаку – 19-25%. За 2013-2017 рр. рівень олійності цієї культури був у межах середнього (табл. 2.23).

Таблиця 2.23 Рівень олійності насіння в Україні, %

Олійне насіння	Роки				
	2013	2014	2015	2016	2017
соняшник	44,70	44,56	44,17	45,00	45,21
соя	20,68	н/д	20,77	21,45	21,94
ріпак	42,51	44,94	45,83	44,86	45,1

Джерело: [145]

Вміст олії в насінні залежить від низки факторів, в першу чергу від сортових особливостей та природно-кліматичні умов. Однак не менш важливими є і агротехнічні умови вирощування олійних культур, які як вже відмічалось нами вище (розділ 2, п.2.1) мають порушення.

Показником, що характеризує роботу олійно-добувного підприємства є коефіцієнт виходу олії (ступінь вилучення олії), який показує відсоток виходу олії та побічної продукції (макухи (шроту) та лузги) з кількості переробленого насіння та визначається шляхом ділення всієї отриманої з насіння олії та побічної продукції на кількість переробленого насіння. Середній вихід олії протягом 2013-2017 рр. з насіння соняшнику зріс на 0,44 в.п., з насіння ріпаку на 2,58 в.п., а сої – на 0,54 відсоткові пункти (табл. 2.24).

Таблиця 2.24 Вихід продукції та відходів з насіння основних олійних, %

Види продукції	Роки					2017 р. (+,-) 2013 р.
	2013	2014	2015	2016	2017	
Насіння соняшнику						
Лузга(лушпиння)	15,94	16,41	15,91	16,19	16,64	0,7
Олія (сира)	43,72	43,43	43,12	43,93	44,16	0,44
Шрот (макуха)	39,29	38,68	39,73	38,81	38,01	-1,28
Соя						
Лузга(лушпиння)	3,19	н/д	1,94	2,74	3,73	0,54
Олія (сира)	19,79	н/д	19,72	20,48	20,91	1,12
Шрот (макуха)	73,41	н/д	75,89	74,34	72,19	-1,22
Ріпак						
Олія (сира)	40,98	43,38	44,69	43,55	43,56	2,58
Шрот (макуха)	56,47	54,63	53,77	54,73	54,44	-2,03

Джерело: [145]

З аналізу інформації державної служби статистики України та «Інформаційного аналітичного бюлетня олійно-жирової галузі України та Російської Федерації» майже 99% всієї олії виробляється на спеціалізованих оліє-

добувних підприємствах України. Втім, за дослідженнями експертів аграрного ринку [131; 151] в сільській місцевості – в «хатніх олійницях» виробляється до 15% олії. Вироблена ними олія, в основному соняшникова нерафінована, використовується для власного споживання та реалізується на місцевих ринках. За період 2013-2017 рр. обсяги виробництва олії спеціалізованими підприємствами зросли на 52,3% до 6423,8 тис т, основну частину якої складає нерафінована олія (рис. 2.11).

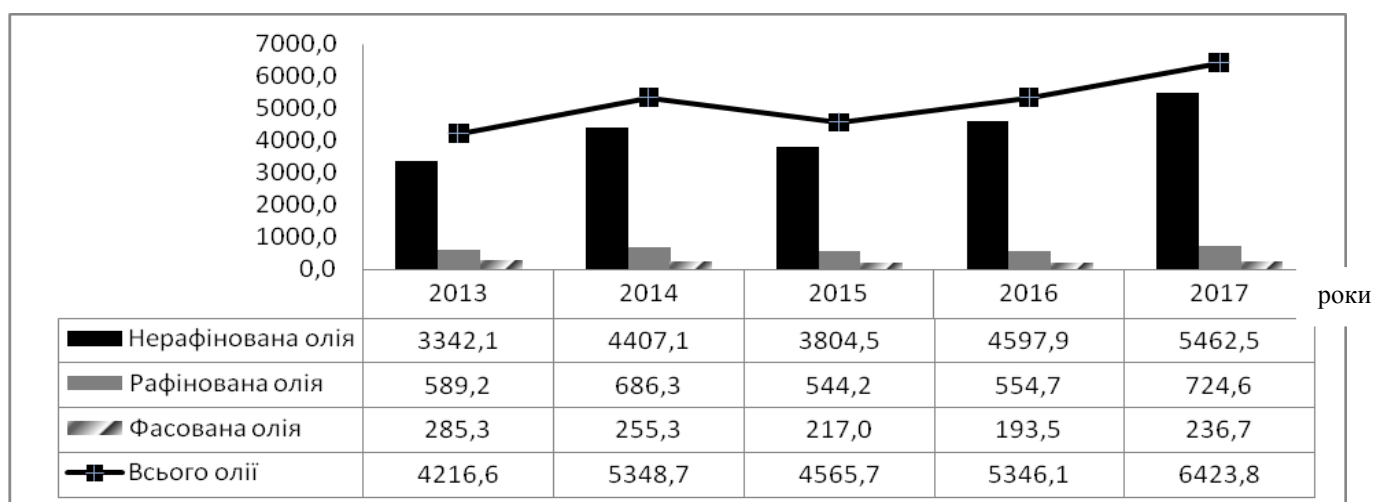

Рисунок 2.11 – Обсяги виробництва олії спеціалізованими олійно-добувними підприємствами України, тис тонн

Джерело: побудовано за [145]

За період 2013-2017 рр. обсяги виробництва нерафінованої олії основними олійно-добувними підприємствами збільшились на 63,4% до 5462,6 тис тонн (табл. 2.25).

Таблиця 2.25 Виробництво нерафінованої олії спеціалізованими підприємствами України в асортименті, тис тонн

Вид олії	Роки					2017 р. у % до 2013 р.
	2013	2014	2015	2016	2017	
Соняшникова	3202,8	4178	3506,7	4353,3	5206,2	в 1,6 рази
Соева	91,9	132,1	149,8	160,7	167,2	в 1,8 рази
Ріпакова	47,3	96,5	147,8	80,4	83,7	в 1,8 рази
Інші	0,1	0,5	0,2	3,5	5,5	в 55 разів
Всього	3342,1	4407,1	3804,5	4597,9	5462,6	163,4

Джерело: [145]

В структурі виробництва нерафінованої олії основну частку складає соняшникова – 95,3% в 2017 році (дод. 28).

Основну частку у структурі виробництва соняшникової нерафінованої олії впродовж 2013-2017 рр. мали ТОВ «Миколаївський ОЕЗ» – 6,8%, ПрАТ «Вінницький ОЖК» – 5,7%, ТОВ «Олсідз Блек Сі» (Одеська обл.) – 5,1% та ТОВ «Бандурський ОЕЗ» – 5,0 відсотки (табл. 2.26; дод. 29).

Таблиця 2.26 Виробництво нерафінованої соняшникової олії спеціалізованими олійно-жировими підприємствами України, тис тонн

Підприємства	Роки					2017 р. у % до 2013 р.
	2013	2014	2015	2016	2017	
ПАТ «Запорізький ОЖК»	213,4	334,2	320,2	222,1	н/д	X
ТОВ «Українська Чорноморська Індустрія»	172,0	212,1	216,0	165,5	237,4	138,0
ПрАТ «Вінницький ОЖК»	156,9	236,5	208,3	261,8	296,5	189,0
ТОВ «Бандурський ОЕЗ»	192,2	216,0	204,7	196,3	258,5	134,5
ТОВ «ПЮЕЗ - Кернел Груп»	153,7	207,0	190,2	180,6	199,8	130,0
ЗАТ «Каховський ОЕЗ»	144,5	193,8	189,6	199,6	202,4	140,1
ПАТ «Кіровоградолія»	156,4	203,9	179,5	179,1	191,7	122,6
ПрАТ«Дніпропетровський ОЕЗ»	169,6	198,6	156,4	212,4	212,6	125,4
ПрАТ «Пологівський ОЕЗ»	135,8	164,6	149,0	122,1	123,9	91,2
ПрАТ «Вовчанський ОЕЗ»	82,2	139,2	136,2	127,8	150,8	183,5
ТОВ «ДельтаВілмар СНД»	-	-	124,5	187,3	212,6	X
ТОВ «ВІННИЦЬКА ПТАХОФАБРИКА»	69,1	113,6	116,2	167,0	153,4	222,0
ПАТ «Миронівський ЗВКК»	109,7	118,8	114,9	108,5	103,1	94,0
ТОВ «Сателліт»	53,2	120,0	108,5	106,8	139,8	262,8
ПрАТ«АДМ Іллічівськ»	76,3	88,0	96,7	59,5	205,1	268,8
ТОВ «ГрадОлія»	52,5	82,4	72,4	85,6	87,6	166,9
ПрАТ«Колос»	38,3	111,5	68,8	83,1	85,2	222,5
ПАТ «Чернівецький ОЖК»	46,2	66,1	62,8	54,5	64,4	139,4
ПАТ «Креатив»	37,7	39,2	62,1	20,4	н/д	X
ТОВ «ОлсідзБлек Сі»	-	-	-	135,3	264,2	X
ТОВ «Миколаївський ОЕЗ»	-	-	-	199,8	353,4	X
ТОВ «Катеринопільський елеватор»	65,9	69,5	60,7	56,6	57,7	87,6
Інші	737,2	910,7	669,0	1221,6	1606,0	217,9
Всього	3202,8	4178,0	3506,6	4353,3	5206,2	162,6

Джерело: [145]

В регіональному розрізі найбільші об'єми виробництва нерафінованої олії спостерігалися в зоні основного виробництва олійних культур. Лідерами з виробництва соняшникової нерафінованої олії у 2017 р. стали Одеська область –

1014,1 тис т (19,3% у структурі), Кіровоградська – 791,7 тис т (15,1%), Миколаївська – 713,7 тис т (13,6%) та Запорізька – 572,0 тис тонн (10,9%) (дод. 30).

Наростаючими темпами з 2013 р збільшувалися об'єми виробництва соєвої олії, які в 2017 р. зросли в 1,8 рази до 167,2 тис т та ріпакової – в 1,8 рази до 83,7 тисяч тонн.

Зростання обсягів виробництва ріпакової олії пов'язано з розвитком біодизельної галузі в світі, як сфери альтернативного палива, оскільки основна частина виробленої олії експортується. Проблема охорони навколишнього середовища в ряді розвинених країн світу сприяє зростанню споживання біопалива. Так, близько 80% біодизелю виготовляється країнами ЄС на основі ріпакової олії.

Виробництво нерафінованої соєвої олії в Україні здійснює менша кількість спеціалізованих підприємств, три з яких у 2017 р. виготовили більше 58,6% всієї соєвої олії: ТОВ «Глобінський переробний завод» (Полтавська обл.) – 23,6%, ТОВ «Катеринопільський елеватор» (Черкаська обл.) – 23,4% та ПрАТ «Пологівський ОЕЗ» – 11,6 відсотки (дод. 31).

За період 2013-2017 рр. збільшилася кількість підприємств, які займалися виробництвом ріпакової нерафінованої олії. Майже 50% цього виду олії в 2017 р. було вироблено на двох переробних підприємствах, зокрема на ПрАТ «Вінницький ОЖК» – 17,9 % та ТОВ «Оліяр» (Львівська обл.) – 31,7 відсотки (дод. 32).

Основне виробництво рафінованої соняшникової олії зосереджено в трьох підприємства, зокрема в ПрАТ «Дніпропетровський ОЕЗ», часка якого у 2017 р. становила 17,3%, ТОВ «Дельта Вілмар СНД» (Одеська обл.) – 14,6% та ПрАТ «ПОЕЗ - Кернел Груп» (м. Полтава) – 10,6 відсотки (дод. 33).

Ринок олійно-жирової продукції в Україні є висококонцентрованим. За даними інформаційного аграрного агентства Agravey в 2016/2017 маркетинговому році найбільшими виробниками нерафінованої соняшникової олії як і в попередні роки стали компанія ТОВ «Кернел Груп» з часткою в обсязі виробництва 23,0%, компанія ПГ «Віойл» – 7,0%, компанія ТОВ «Оптимус Агро», ПАТ «Миронівський хлібопродукт» та ТОВ «Європейська транспортна стивідорна компанія» займали

по 6% в структурі виробництва. Частка цих компаній в загальному виробництві олії становить 48,0% (табл. 2.27).

Таблиця 2.27 Рейтинг виробників соняшникової олії в Україні у 2016/17 МР

Нерафінована соняшникова олія		Рафінована соняшникова олія	
виробники	%	виробники	%
ТОВ «Кернел Груп»	23	ТОВ «Кернел Груп»	20
ПГ «Віойл»	7	ТОВ «Бунге Україна»	17
ТОВ «Оптимус Агро»	6	ТОВ «Дельта Вілмар СНД»	14
ТОВ «Європейська транспортна стивідорна компанія»	6	ПП «Оліяр»	8
ПАТ «Миронівський хлібопродукт»	6	ПП «Віктор і К»	7

Джерело: [131]

Зокрема лідерами з виробництва рафінованої соняшникової олії в Україні у 2016/17 МР були ТОВ «Кернел Груп» (20%), ТОВ «Бунге Україна» (17%) і ТОВ «Дельта Вілмар СНД» (14%) [131].

Така висока концентрація виробництва олії посилює монополізацію ринку. І хоча поглиблення концентрації є цілком об'єктивними процесами у світовій практиці, їх негативним наслідком як зазначають, Заїнчковський А. О., Швед Т. В. є не посилення монополізму взагалі, а посилення монополій іноземних капіталів [157, с.69]. За період 2013-2017 рр. спостерігається зменшення об'ємів виробництва фасованої олії (табл. 2.28), що головним чином спричинено підвищенням ціни на олію та зниженням купівельної спроможності українців, оскільки фасована олія реалізовується в основному на внутрішньому ринку. Так, споживання олії на одну особу в 2017 р. було на рівні 11,7 кг/особу (дод. 27), що є нижче норми (13,0 кілограм на одна особу).

Виробництво фасованої соняшникової олії в Україні зосереджено в 6 областях: Дніпропетровській, Київській, Полтавській, Кіровоградській, Запорізькій та Харківській областях (дод. 33). Лідерами з виробництва фасованої олії в 2013-2017 рр. були: ПрАТ «ПОЕЗ - Кернел Груп» (м. Полтава, Т. М. «Стожар» та «Щедрий Дар»), частка виробництва якого в 2017 р. становила – 30,8%, ТОВ Приколотнянський ОЕЗ (ТМ «ЧУМАК») – 22,6%, ПрАТ Дніпропетровський ОЕЗ

(«Бунге Україна», Т.М. «Олейна») – 21,7%, ТОВ «Укроліяпродукт» (ТМ «GARNA», ТМ «Диканька», ТМ «Диканський Хуторок», ТМ «Маслинка», ТМ «Olinalli») – 12,9 відсотки. Питома вага їх у виробництві фасованої соняшниковій олії у 2017 р. склала 88,0 відсотки (дод. 33).

Важливим напрямком діяльності олійно-жирового комплексу є виготовлення маргарину, майонезу, соусів, спредів і жирових сумішей, основним компонентом у виробництві яких виступає олія.

Таблиця 2.28 Виробництво фасованої соняшникової олії спеціалізованими олійно-жировими підприємствами України, тонн

Підприємства	Роки					2017 р. у % до 2013р.
	2013	2014	2015	2016	2017	
ТОВ «Приколотнянський ОЕЗ» (Харківська обл.)	56420,0	44481,0	33792,0	38328,0	53506,0	94,8
ПрАТ «Пологівський ОЕЗ» (Запорізька обл.)	18407,0	15957,0	14478,0	8546,0	5710,0	31,0
ПрАТ «Дніпропетровський ОЕЗ»	98022,0	87807,0	60717,0	56896,0	51432,0	52,5
ПрАТ «Вінницький ОЖК»	1375,0	302,0	3554,0	3185,0	3441,0	250,3
ТК «Урожай» (м. Слов'янськ)	644,0	83,0	-	-	-	X
ТОВ «Агроальянс Груп» (м. Слов'янськ)	-	59,0	240,0	-	-	X
ПрАТ «ПОЕЗ - Кернел Груп» (м. Полтава)	36879,0	41524,0	53452,0	56190,0	72914,0	197,7
ЗАТ «Міловський ЗРО «Стрілецький степ»	1641,0	94,0	-	-	-	X
ПрАТ «Ніжинський ЖК» (Чернігівська обл.)	19,0	43,0	57,0	41,0	136,0	715,8
ПрАТ «Київський маргариновий завод»	4586,0	5054,0	2118,0	1586,0	2090,0	45,6
ТОВ «Укроліяпродукт» (Полтавська обл.)	19177,0	18487,0	27583,0	28556,0	30495,0	159,0
ПП «Віктор і К» (Кіровоградська обл.)	20741,0	23593,0	21011,0	н/д	15612,0	75,3
ПАТ «Креатив» (м. Кіровоград)	27405,0	-	-	н/д	-	X
ПАТ «Мелітопольський ОЕЗ» (Запорізька обл.)	-	-	-	144,0	1389,0	X
РАЗОМ	285316,0	237484,0	217002,0	193472,0	236725,0	83,0

Джерело: [145]

Обсяги виробництва виробництва майонезів та соусів, а також саломасу в Україні в 2013-2017 рр мають тенденцію до зменшення, що зумовлено зниження попиту на ринку. Натомість в 2017 р. збільшилися обсяги виробництва маргаринової продукції – до 225,9 тис тонн (табл. 2.29).

Таблиця 2.29 Виробництво маргаринової продукції, саломасу, майонезів та соусів спеціалізованими підприємствами України, тис тонн

Продукція	Роки					2017 р. у % до 2013 р.
	2013	2014	2015	2016	2017	
Маргаринова продукція	279,8	269,2	212,6	184,2	225,9	80,7
Майонези та соуси	176,0	164,0	148,8	126,1	125,6	71,4
Саломас (спреди та харчові суміші)	78,3	82,2	74,0	26,8	22,9	29,2

Джерело: [145]

В регіональному розрізі лідерами з виробництва маргаринової продукції є Запорізька область, обсяги виробництва якої в 2017 р. були на рівні 84,9 тис т (37,6%), Одеська – 44,4 тис т (19,7%), Вінницька – 40,5 тис т (17,9%) та Львівська – 32,9 тис т (14,6%) (дод. 35). Найбільшими виробниками маргаринової продукції в Україні є ПАТ «Запорізький ОЖК» (84,9 тис т) та ТОВ «Дельта Вілмар СНД» (40,7 тис т) (табл. 2.30).

Таблиця 2.30 Виробництво маргаринової продукції спеціалізованими олійно-жировими підприємствами України, тис тонн

Підприємства	Роки					2017 р. у % до 2013 р.
	2013	2014	2015	2016	2017	
Виробництво маргаринової продукції						
ПрАТ «Вінницький ОЖК»	4,9	6,6	11,6	11,8	15,3	312,2
ПАТ «Запорізький ОЖК»	86,6	8,4	78,8	7,4	84,9	98,0
ПАТ «Київський маргариновий завод»	11,3	14,5	11,4	8,6	10,4	92,0
ПАТ «Львівський ЖК»	18,8	6,8	9,4	27,3	11,0	58,5
ПАТ «Харківський ЖК»	36,6	37,2	24,8	н/д	н/д	X
ТОВ «Дельта Вілмар СНД» (Одеська обл.)	-	-	22,6	16,3	40,7	X
ТОВ «Імперія жирів» (Волинська обл.)	3,4	3,6	3,9	3,0	3,4	100,0
ТОВ «Авіс» (м. Вінниця)	12	11,4	8,8	8,6	5,1	42,5
ПрАТ «Креатив» (м. Кіровоград)	72,4	66,7	11,7	-	н/д	X
ТОВ «Інтер Фуд» Тульчинська філія	22,5	29,6	26,6	17,2	-	X
ТОВ «Пуратос Україна» (Одеська обл.)	2,0	0,8	-	1,0	3,7	185,0
ТОВ «Решетилівський маслозавод»	2,0	2,8	-	н/д	н/д	X
ТОВ «БМБ Маргарин» (Черкаська обл.)	3,0	0,7	1,2	2,5	3,1	103,3
Інші	2,6	80,0	1,8	80,6	48,2	1853,8
РАЗОМ	279,7	269,1	212,6	184,3	225,9	80,8
в т.ч. фасованої маргаринової продукції						
ПАТ «Запорізький ОЖК»	9,5	9,7	7,5	0,6	-	-
ПАТ «Київський маргариновий завод»	6,4	5,6	4,1	3,6	3,2	50,3
ПАТ «Львівський ЖК»	4,3	3,4	5,4	10,9	-	-
ПАТ «Харківський ЖК»	11,0	9,8	5,7	-	-	-
РАЗОМ	31,3	28,4	22,7	15,1	3,2	10,3

Джерело: [145]

Основне виробництво майонезів та соусів зосереджено в 3 областях, серед яких Львівська область – 27,8 тис т (22,1%), Волинська – 25,6 тис т (20,4%) та Кіровоградська – 22,2 тис т (17,7%) у 2017 р. (дод. 35). Лідерами серед виробників майонезів та соусів в 2017 р. були ПрАТ «Волиньхолдінг» (25,4 тис т) та ПП «Віктор і К» (18,8 тис т) (дод. 36; 37).

Більш монополізованими є ринок саломасу, виробництвом якого у 2017 р. займалося лише 1 підприємство – ПрАТ «Вінницький ОЖК» (16268 тонн) (дод. 38).

Важливим показником ефективності олійно-жирових підприємств є завантаженість їх переробних потужностей, що передбачає оптимальне розміщення виробничих потужностей із сировинними ресурсами.

Одержані результати від порівняння переробних потужностей олійно-добувних підприємств і сировинної бази в регіональному розрізі характеризують оптимальність розміщення олійно-добувних підприємств. Так, області, де розташовані найбільші переробні потужності відповідно мають і найвищі частки у виробництві олійного насіння. Виключення становить тільки Одеська область, яка у 2017 р. при наявних 14,0% переробних потужностей вирощувала лише 7,4% валового збору соняшнику. Така диспропорція пояснюється експортною спрямованістю галузі, що веде до поступового нарощення переробних виробничих потужностей у припортовій зоні (м. Южне, м. Миколаїв, м. Чорноморськ).

Максимальний відсоток використання виробничих потужностей олійно-добувних підприємств з 2013 р. не перевищив позначки 82,0 відсотки (2014 рік).

Основними причинами низького рівня завантаженості виробничих потужностей переробних підприємств є випереджаючі темпи нарощення переробних потужностей порівняно зі збільшенням обсягів виробництва олійного насіння та високий рівень концентрації олійно-жирової галузі. Аналіз коефіцієнту використання виробничих потужностей олійно-добувних підприємств України свідчить про значний потенціал переробних підприємств (рис. 2.12).

Найвищі показники використання виробничих потужностей оліє-добувних підприємств у 2017 р. спостерігалися у Житомирській області – 83,3%, Вінницькій

– 78,4%, Київській – 70,6%, Одеській – 70,5%, Тернопільській – 88,3%, та Запорізькій – 68,3 відсотки (дод. 39)

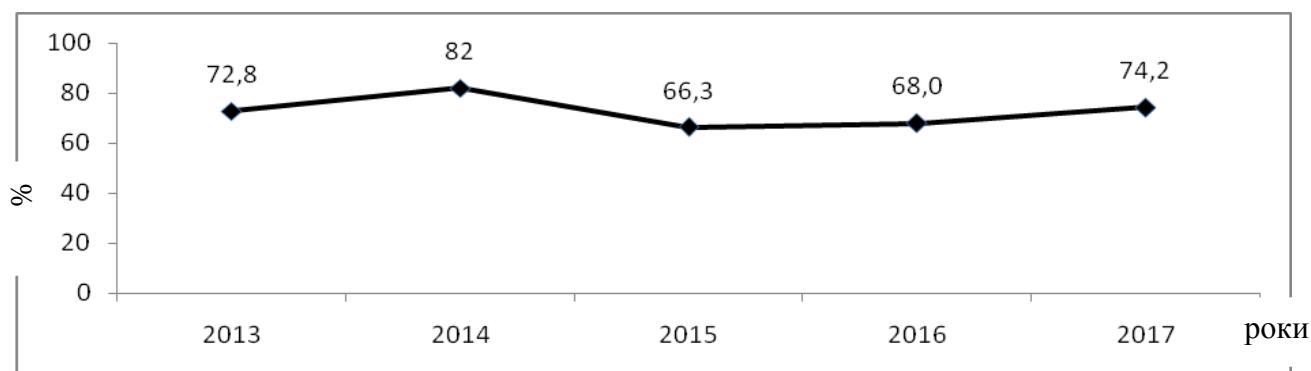

Рисунок 2.12 – Середній рівень використання виробничої потужності олійно-добувних підприємств України, %

Джерело: сформовано автором за [145]

Необхідно зазначити, що така нестабільна тенденція використання виробничих потужностей переробних підприємств відбувається водночас із позитивною динамікою зростання валових зборів олійних культур.

Недозавантаженість виробничих потужностей переробних підприємств часто є причиною неефективної їх діяльності. Так, статистичні дані свідчать, що у 2014-2016 рр. олійно-жирові підприємства України були збитковими (табл. 2.31).

Таблиця 2.31 Фінансові результати діяльності олійно-жирових підприємств України

Роки	Фінансовий результат (сальдо), млн грн	Підприємства, які одержали прибуток		Підприємства, які одержали збиток		Рівень рентабельності (збитковості), %
		%	млн грн	%	млн грн	
2013	735,0	63,7	1521,5	36,3	-786,5	0,7
2014	-6581,3	63,2	3004,8	36,8	-9586,1	-5,7
2015	-10146,9	71,9	5434,6	28,1	-15581,5	-7,1
2016	-5060,8	64,2	4019,2	35,8	-9080,0	-2,4
2017	-1697,8	65,9	3083,3	34,1	-4781,1	1,2

Джерело: [67]

Аналіз розвитку олійно-жирового комплексу України демонструє як позитивні тенденції в частині нарощення обсягів виробництва олійної сировини та продукції її переробки, так і негативні – розбалансованість структури посівних

площ, екстенсивний тип розвитку виробництва та високий рівень монополізації галузі.

Водночас, проведений аналіз свідчить про забезпеченість потреб внутрішнього споживчого ринку в даній продукції та про подальші перспективи збільшення обсягів переробки олійної сировини, зокрема сої та ріпаку.

2.3. Економіко-статистичний аналіз експортно-імпортової діяльності підприємств олійно-жирового комплексу

В сучасних умовах виробництво олійно-жирової продукції є одним з перспективних видів аграрного бізнесу України, який сприяє формуванню позитивного іміджу нашої держави як найбільшого світового експортера соняшникової олії.

Реалізація зовнішньоекономічної діяльності підприємств олійно-жирового комплексу передбачає відповідне організаційно-економічне забезпечення, де основна роль належить державі, яка зобов'язана створити відповідне правове поле як для забезпечення продовольчої безпеки так і для нарощення експортного потенціалу країни.

Згідно Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні здійснюється: Україною як державою в особі її органів в межах їх компетенції; недержавними органами управління економікою, що діють на підставі їх статутних документів та самими суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності на підставі відповідних координаційних угод, що укладаються між ними [58].

Управління зовнішньоекономічною діяльністю на підприємстві багато в чому залежить від того, які умови будуть створені в країні для розвитку його діяльності в зовнішній сфері, а також від державної підтримки розвитку зовнішньоекономічної діяльності [158, с. 18].

Господарський кодекс України державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності визначає як здійснення державою комплексних заходів щодо

впорядкування, контролю, нагляду за зовнішньоекономічною діяльністю та запобігання зловживанням і порушенням у цій сфері [59].

Особливе значення мають органи недержавного регулювання, які опосередковано впливають на зовнішньоекономічну діяльність. Захищаючи права та інтереси суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, надаючи різноманітні посередницькі послуги органи недержавного регулювання сприяють її розвитку, формуванню сучасної промислової й торговельної інфраструктури та вдосконаленню зовнішньої політики нашої держави. Управлінські вертикалі у сфері зовнішньоекономічної діяльності наведено на рис. 2.16.

Регулюючий державний вплив на зовнішньоекономічну діяльність підприємств олійно-жирового комплексу України реалізується за допомогою тарифних та нетарифних методів.

Основними елементами системи тарифного регулювання є мито. Мито являє собою податок, яким обкладається продукція олійно-жирового комплексу при перетині митного кордону і розраховуються у відсотках до митної вартості.

Роль мита визначається його функціями, основними серед яких є фіскальна, де мито є однією зі статей дохідної частини Державного бюджету та протекціоністська (захисна), де мито є засобом захисту національних виробників від іноземної конкуренції. Вперше експортне мито на насіння соняшнику було запроваджено у 1993 р. за ставкою 30 відсотків.

За положеннями Декрету КМУ від 11.01.93 р. № 3–93 від сплати експортного мита звільнялися товари, які вивозилися в межах отриманих суб'єктами підприємницької діяльності експортних квот, а також товари, вироблені повністю з давальницької сировини, що була попередньо імпортована. Проте вже у грудні 1993 р. експортне мито на насіння соняшнику було скасоване, що призвело до масового вивозу насіння соняшнику за кордон, який був практично єдиною олійною культурою, що вирощувалась в країні. В результаті такої не виваженої державної політики України виникли проблеми забезпечення внутрішнього ринку насінням соняшнику та продуктами його переробки.

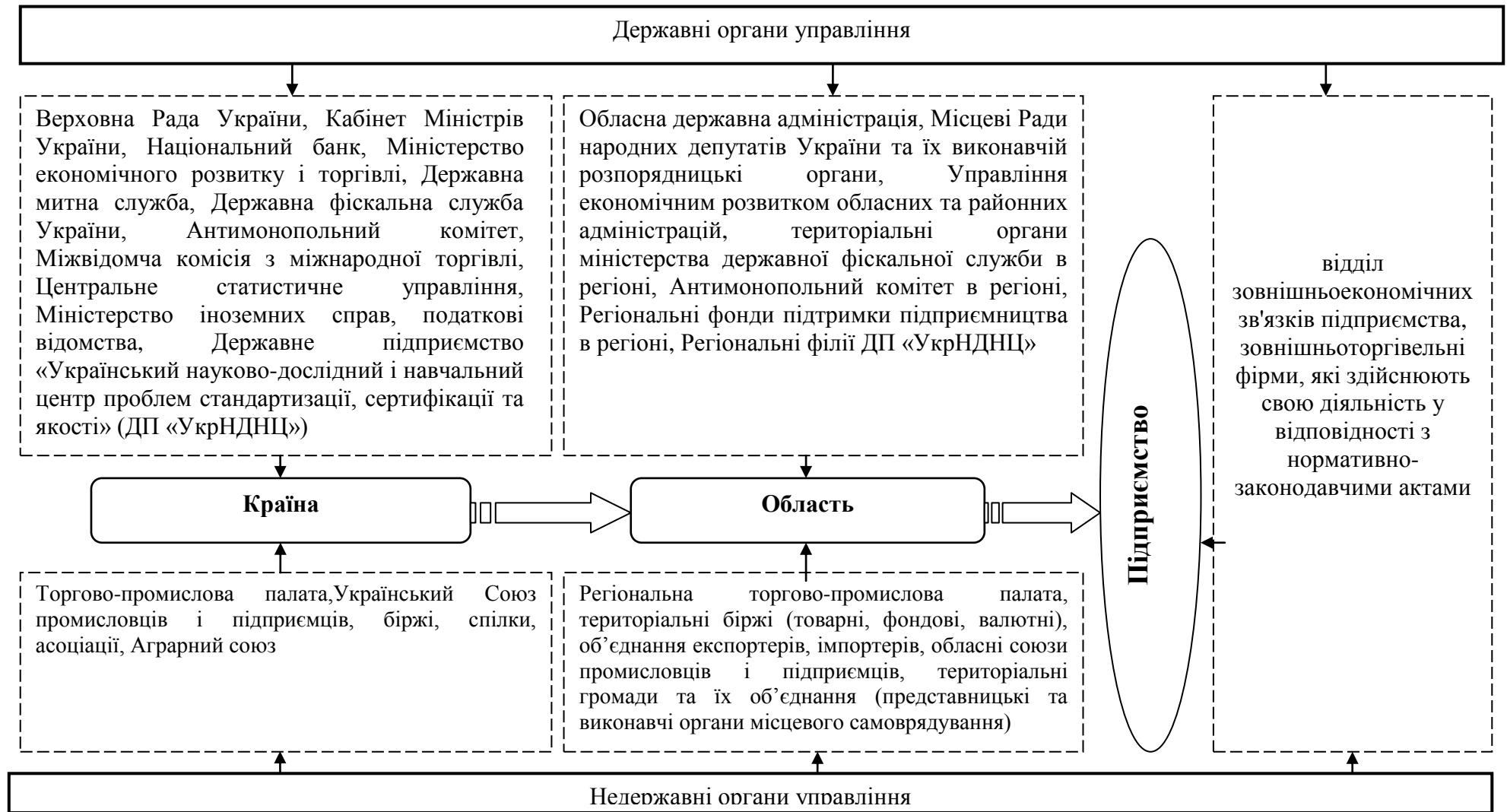

Рисунок 2.16 – Управлінські вертикалі у сфері зовнішньоекономічної діяльності в Україні

Джерело: розроблено автором

Розвиток олійно-жирового комплексу України почався з прийняттям Закону України № 1033-XIV «Про ставки вивізного (експортного) мита на насіння деяких видів олійних культур» в 1999 р. [159], в якому було встановлено експортне мито на насіння соняшнику в розмірі 23 відсотків. В подальшому з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких Законів України» [160] у 2001 р. експортне мито було зменшено до 17 відсотків. А з 2008 р. після набуття Україною членства у СОТ набрав чинності Закон України від 07.07.2005 року № 2773-IV «Про внесення змін до Закону України «Про ставки вивізного (експортного) мита на насіння деяких видів олійних культур» [161], який передбачав щорічне зменшення діючої 17% ставки мита на 1% (до 10% у кінцевому періоді, яка діє на сьогоднішній день), як одна з умов СОТ.

Такі заходи дозволили переорієнтувати структуру експорту олійно-жирового комплексу від сировинної до готової продовольчої продукції та зробити Україну світовим лідером з виробництва та експорту соняшникової олії.

З 2009 р. Україна є лідером серед країн експортерів соняшникової олії. За підсумком 2017/2018 МР частка України у світовому виробництві соняшникової олії становила 55,1 відсоток (табл. 2.32).

Таблиця 2.32 Місце України в рейтингу серед основних країн-виробників соняшникової олії, %

Країни	Маркетингові роки				
	2013/2014	2014/2015	2015/2016	2016/2017	2017/2018
Аргентина	4,4	6,9	6,8	6,0	6,3
Російська Федерація	23,1	19,7	20,3	22,0	23,1
Туреччина	7,5	8,6	8,1	6,0	6,1
Україна	53,8	52,4	54,1	56,0	55,1
Країни ЄС	4,8	5,7	4,1	4,7	3,9
Інші	6,4	6,7	6,6	5,3	5,6

Джерело: [147]

Більше 95% виробленої олії спрямовується на зовнішній ринок (дод. 40). За період 2013-2018 рр. об'єм експорту олії зріс в 1,8 рази (до 5988,0 тис т), в тому числі соняшникової – 1,8 рази (до 5757,3 тис т), соєвої – в 2,0 рази (до 166,5 тис т), а ріпакової – на 32,9%(до 91,9 тис т) (табл. 2.33).

Таблиця 2.33 Експорт олійного насіння та продуктів його переробки, тис тонн

Продукція	Роки					2017 р. у % до 2013 р.
	2013	2014	2015	2016	2017	
Олійне насіння – всього	3909,4	3785,6	3634,0	3926,3	5075,9	129,8
у т.ч.: соняшник	70,2	73,9	47,6	196,6	73,2	104,3
Соя	1492,5	1675,0	2199,0	2735,7	2866,5	192,1
Ріпак	2346,7	2036,7	1435,0	994,0	2136,2	91,0
Олія – всього	3339,8	4561,5	4241,4	5086,6	5988,0	в 1, 8 рази
у т.ч.: соняшникова	3209,4	4339,5	3938,6	4842,1	5757,3	в 1, 8 рази
Соєва	82,1	121,6	154,3	152,6	166,5	в 2 рази
Ріпакова	48,3	100,4	148,5	91,9	64,2	132,9
Шрот – всього	2878,7	4015,5	3922,9	4424,8	5180,5	в 1, 8 рази
у т.ч.: соняшниковий	2798,0	3791,4	3496,1	3982,9	4799,7	в 1, 7 рази
Соєвий	21,3	108,8	261,9	334,7	307,2	в 14 разів
ріпаковий	59,3	115,2	165,0	107,2	73,6	124,1
Маргарин та харчові суміші	57,7	52,2	31,1	39,8	61,3	106,2

Джерело: розраховано автором за даними [67]

В структурі експорту олії переважає соняшникова, питома вага якої в 2017 р. становила 96,1 відсоток (дод. 41).

За підсумками 2017 р. рейтинг експортерів соняшникової олії з України очолила компанія «Кернел» з часткою 22,2% у структурі експорту соняшникової нерафінованої олії (рис. 2.17).

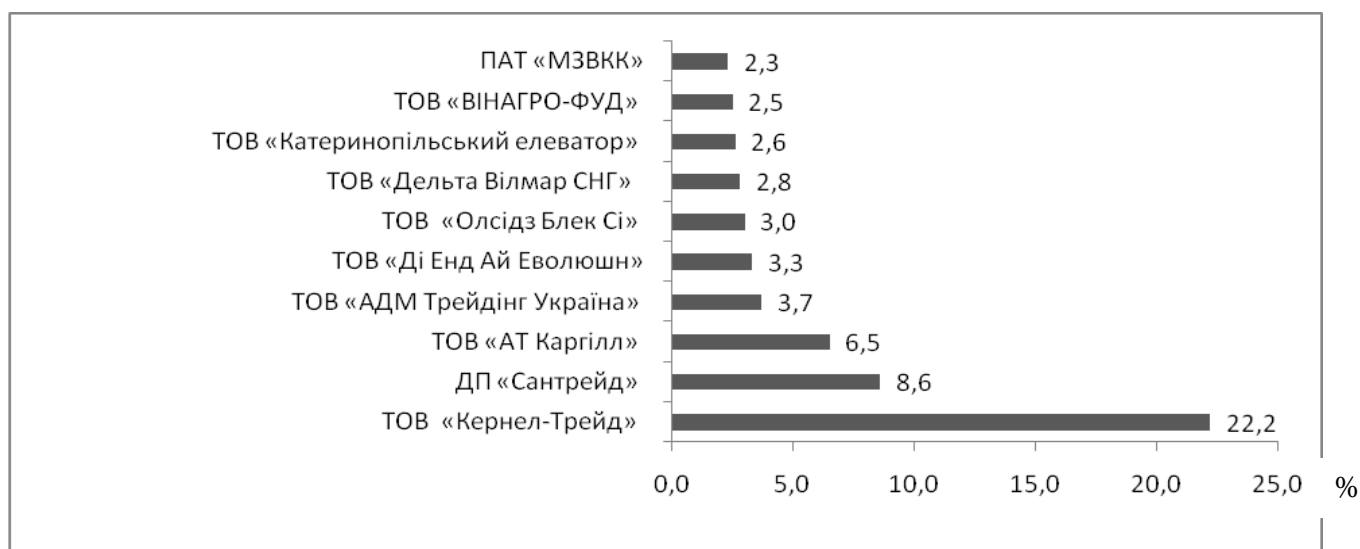

Рисунок 2.17 – Топ-10 компаній-експортерів соняшникової нерафінованої олії з України у 2017 р., %

Джерело: побудовано автором за [151]

Однак, якщо в структурі українського експорту соняшникового насіння та продуктів його переробки домінує продукція з доданою вартістю – олія, макуха (шрот), то експорт сої та ріпаку має сировинний напрямок.

За 2013-2017 рр. з України щорічно експортувалося більша частина врожаю сої та ріпаку. Так, у 2017 р. всередині країни переробляється 22,5% від валового збору сої та 2,7% ріпаку.

Такий масовий експорт сої та ріпаку стримує їх переробку всередині країни. Переробка сої та ріпаку на олію можуть стати потужним стимулом для подальшого розвитку олійно-жирового комплексу України. Адже внутрішня переробка олійних культур, перш за все, сприяє зростанню виробництва та експорту продукції з доданою вартістю, забезпечуючи населення робочими місцями, а державний бюджет – значними надходженнями.

Сировинний напрям експорту сої та ріпаку в значній мірі обумовлений відсутністю митних обмежень у вигляді вивізного мита, що діє на соняшник. Про необхідність впровадження експортного мита на сою та ріпак вже декілька років ведеться дискусія. У 2014 р. був зареєстрований законопроект № 4693, що передбачав введення експортного податку на соєві боби на рівні 15%, який підтримали багато переробних підприємств, однак він не здобув підтримки у Верховній Раді. В 2015 р. асоціація «Укроліяпром», звернулася до влади з проханням запровадити експортне мито на сою та ріпак. Однак дана пропозиція також не була підтримана [165].

Запровадження експортного мита на насіння ріпаку та сої дозволило б спрямувати ці олійні культури на вітчизняні переробні підприємства і збільшити експорт продукції з доданою вартістю – олії та шроту. Україна має високий потенціал агропромислового комплексу і повинна використовувати на світовому ринку свої конкурентні переваги у сфері виробництва продовольства. Втім, для цього необхідно збільшувати у структурі експорту питому вагу продукції з високою доданою вартістю.

Наступною групою методів регулювання зовнішньоекономічної діяльності є нетарифне регулювання, що охоплює комплекс таких заходів, як заборона експорту

або імпорту окремої продукції, ліцензування, квотування, сертифікація, екологічний, фітосанітарний, та інші види контролю.

Кожна країна імпортуючи будь-яку продовольчу продукцію вимагає певних стандартів її якості, що гарантує безпечність харчової продукції для своїх громадян. Запровадження систем управління безпечністю харчових продуктів вимагає законодавство Європейського Союзу, США, Канади, Японії та багатьох інших країн світу.

Україна як член СОТ здійснює контроль за якістю та безпечністю продукції, яку поставляє на світовий ринок. З огляду на це в Україні для всіх підприємств, які займаються виробництвом або введенням в обіг харчових продуктів є обов'язковим застосування систем ХАССП (НАССР – Hazard Analysis and Critical Control Points). Цього вимагають Закони України «Про безпечність та якість харчових продуктів» та «Про дитяче харчування». На великих підприємствах з виробництва олії впроваджена система НАССР, є добре оснащені випробувальні лабораторії, які акредитовані у відповідності до вимог ДСТУ ISO 17025, впроваджений жорсткий техніко-хімічний контроль за показниками якості та безпечності по всьому технологічному ланцюгу виробництва соняшникової олії [166].

Що ж стосується сільськогосподарських виробників, то впровадження НАССР не є обов'язковим. Питанням виробництва безпечної сировини здебільшого опікуються в інтегрованих формуваннях та при наявності прямих договірних зв'язків виробників сільськогосподарської продукції з переробними підприємствами. Вказані суб'єкти господарської діяльності зацікавлені в безпечній та якісній аграрній сировині і тому саме за їх прямої участі у первинне виробництво впроваджувалися системи менеджменту безпечності/якості. За їх відсутності, як свідчить практика, проведення сертифікації товарної партії продукції виступає лише інструментом встановлення її відповідності нормативним вимогам, але не забезпечує від їх недотримання [166, с. 59].

Поступово впроваджуються стандарти Міжнародної організації зі стандартизації (ISO). Розроблені стандарти Міжнародною організацією стандартизації, містять жорсткі вимоги до якості продукції, призначеної для

експорту в інші країни і реалізації на світовому ринку. Сама організації ISO є неурядовою проте прийняті нею стандарти стали державними у багатьох країнах, і дозволяють досить ефективно координувати дії багатьох національних організацій зі стандартизації.

Значними недоліками в українському законодавстві є суперечливість вітчизняних і міжнародних стандартів якості та безпечності олійно-жирової продукції. Так, в ДСТУ 4492:2005 «Олія соняшникова. Технічні умови» на відміну від вимог Директиви Європейської Ради (ЄЕС) «Про встановлення максимального рівня вмісту певних забруднюючих речовин у продуктах харчування» від 19.12.2006р. № 1881/2006 відсутні дані про вміст забруднюючих речовин, таких як: максимально допустимі рівні суми діоксинів (WHO-PCDD/F-TEQ), суми діоксинів і діоксиноподібних РСВ (WHOPCDD/F-TEQ), бензо(а)пірену [167].

Удосконалення законодавчого забезпечення суб'єктів господарювання олійно-жирової галузі шляхом внесення змін до законів та нормативно-правових актів України, які регулюють правовідносини у сфері технічного регулювання та безпечності олійно-жирової продукції та гармонізація вітчизняного та міжнародного законодавства лежить в компетентності органів державної влади, що в умовах інтернаціоналізації економіки постає першочерговим завданням.

Впровадження міжнародних стандартів якості на вітчизняних олійно-жирових підприємствах та підвищення їх соціальної відповідальності посилили державну довіру та підтримку галузі.

В 2014 р. спрощено порядок державного контролю експорту шроту та макухи, здобутих при переробці олійної сировини. Комітет Міністрів України прийняв постанову № 140 «Про внесення змін у додаток до постанови Кабінету Міністрів України від 5 жовтня 2011 року № 1031» [168]. Постанова внесла зміни у Додаток до постанови Кабінету Міністрів України від 5 жовтня 2011 року № 1031 «Деякі питання здійснення державного контролю товарів, що переміщуються через митний кордон України» зміни щодо екологічного контролю, який здійснюється у формі попереднього документального контролю митними органами, при вивезенні на експорт шроту та макухи, передбачених товарними позиціями УКТ ЗЕД 2304 00

00 00, 2306 та 2306, а саме: у стовбці «вивезення» цифри «3» замінити на цифри «0». Тобто експортерам не потрібно отримувати від Міністерства екології та природних ресурсів України дозвіл стосовно екологічного контролю на транскордонне перевезення шроту\макухи, що звільняє експортерів від зайвого фінансового навантаження та протидіє корупційним діям окремих осіб виконавчої влади [165].

Щорічно Україна розширює географію ринків збуту олійного насіння та продуктів його переробки, яка в 2017 р. налічувала 120 країн світу [165].

Більша частина виробленої олії поставляється на зовнішній ринок. Так, частка експорту у виробництві соняшникової олії в 2017 р. становила 95,9 відсотки (дод. 40). Дослідження географічної структури експорту продукції олійно-жирового комплексу України, свідчать про зростання ролі країн ЄС та Азії як основних імпортерів.

Найбільшим імпортером української соняшникової олії є Індія та Китай (табл. 2.34), питома вага, яких у загальній структурі експорту соняшникової олії у 2017 р. становила 37,4% та 10,7% відповідно. В незначній кількості експортується і насіння соняшнику. Найбільші обсяги поставок насіння соняшнику в 2017 р. здійснювались до Туреччини – 30,9% від загального обсягу та Німеччини – 10,5%, ці країни є постійними імпортерами українського соняшнику та соняшникової олії (дод. 42).

Таблиця 2.34 Географічна структура експорту насіння соняшнику та продуктів його переробки у 2017 р., %

Насіння соняшнику		Соняшникова олія		Соняшниковий шрот	
Країна	%	Країна	%	Країна	%
Туреччина	30,9	Індія	37,4	Франція	14,1
Німеччина	10,5	Китай	10,7	Білорусь	11,9
Італія	8,8	Іспанія	10	Іспанія	10,5
Нідерланди	8,2	Нідерланди	8	Польща	9,5
Румунія	5,7	Італія	6	Туреччина	8,7
Азербайджан	3,8	Іран	3,7	Італія	7,8
Інші	32,1	Інші	24,2	Інші	37,5

Джерело: розраховано за даними [67]

Із зниженням внутрішнього попиту Україна нарощує поставки шроту на світовий ринок. Основними ринками збуту соняшникового шроту за підсумками 2017 р. були Франція – 14,1% та Білорусь – 11,9 відсотків.

Аналіз структури експорту ріпаку та продуктів його переробки показує збільшення поставок на зовнішні ринки насіння та зниження експорту ріпакової олії і шроту (табл. 2.34). Основними імпортерами українського ріпаку, ріпакової олії та шроту традиційно є країни ЄС (табл. 2.35, дод. 43), де ріпакову олію використовують для виробництва біопалива. У числі найбільших споживачів українського ріпаку виступають Нідерланди, які у 2017 р. імпортували 25,9% від загального обсягу та Бельгія – 22,1 відсоток. Саме ці країни очолюють рейтинг країн ЄС, у яких успішно розвивається відновлювальна енергетика. Енергетична Стратегія ЄС передбачає до 2020 р. зростання питомої ваги біопалива у загальному обсязі споживання бензину та дизельного палива до 20% [169], що і в подальшому дозволить здійснювати експорт до цих країн. Ріпакова олія крім країн Європи, частка яких у географічній структурі експорту становить більше 80% поставлялася і до Китаю – 0,8% у 2017 році.

Таблиця 2.35 Географічна структура експорту ріпаку та продуктів його переробки у 2017 р., %

Ріпак		Ріпакова олія		Ріпаковий шрот	
країна	%	країна	%	країна	%
Нідерланди	25,9	Німеччина	38,9	Литва	43,9
Бельгія	22,1	Болгарія	28,2	Ізраїль	11,1
Німеччина	21,5	Латвія	18,2	Польща	10,5
Пакистан	8,7	Ізраїль	12	Латвія	7,8
Франція	5,1	Італія	1,2	Португалія	6,7
Португалія	3,1	Китай	0,8	Іспанія	5,5
Інші	13,7	Інші	0,7	Інші	14,5

Джерело: розраховано за даними [67]

З кожним роком Україна посилює свої позиції на світовому ринку з експорту сої та продуктів її переробки. Однак, поряд з нарощенням обсягів переробки сої та експорту олії і шроту зростає і експорт самого насіння. Лідером серед країн-імпортерів українських соєвих бобів у 2017 р. були Туреччина – 27,2% та Іран, питома вага якого у структурі експорту становила 16,0 відсотки. До 1999 р.

Туреччина була найбільшим імпортером українського соняшникового насіння і для його переробки активно нарощувала переробні потужності. Але після введення Україною експортних мит на цю олійну культуру Туреччина перепрофілювала свої переробні потужності на сою. Соевий шрот експортується переважно в країни СНД, найбільша частка якого (25,5%) у 2017 р. поставлялася до Білорусії. Основним ринком збуту соєвої олії у 2017 р., як і в попередні роки були Польща та Китай – 39,3% та 38,0% у структурі загального експорту відповідно. Дещо менше – 6,0% української соєвої олії у 2017 р. імпортувала Індія (табл. 2.36; дод. 44).

Таблиця 2.36 Географія експорту сої та продуктів її переробки у 2017 р., %

Соя		Сосва олія		Сосвий шрот	
Країна	%	Країна	%	Країна	%
Туреччина	27,2	Польща	39,3	Білорусь	25,5
Іран	16,0	Китай	38,0	Угорщина	25,3
Єгипет	14,6	Індія	6,0	Грузія	13,4
Нідерланди	7,2	Бангладеш	4,2	Азербайджан	7,8
Італія	6,1	Литва	3,1	Туреччина	6,9
Білорусь	5,3	Велика Британія	1,6	Польща	5,7
Інші	23,7	Інші	7,8	Інші	15,4

Джерело: розраховано за даними [67]

Порівнюючи географію експорту продукції олійно-жирового комплексу України необхідно відзначити, що на відмінну від сої та продуктів її переробки насіння соняшнику і ріпаку та їх супутньої продукції експортується в більшій мірі до країн ЄС, які є основними ринками збуту агропромислової продукції України.

Вітчизняні виробники і переробники сої мають великий потенціал постачання своєї продукції на ринки країн Європейського Союзу. Проте однією з перепон для українських експортерів за неофіційними даними є виробництво ГМО сої. І хоча в країнах ЄС для виробництва продуктів харчування та кормів в певній кількості дозволено використовувати певні види ГМО, серед яких є і соя, інтереси європейських імпортерів спрямовані на купівлю органічної продукції з високою якістю.

В Україні вирощування генно-модифікованих рослин у відкритому ґрунті заборонено Законом «Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих

організмів» [170]. Втім, за оцінками аналітиків аграрного рику кількість виробленої генномодифікованої сої в Україні становить від 45% до 80% валових зборів [151].

Відсутність належного державного регулювання за обігом генетично модифікованих організмів знижує конкурентоспроможність української продукції на світовому ринку. Основним чинником неефективного функціонування системи державного регулювання ГМО в Україні є неналежний державний контроль та недосконалість нормативно-правового забезпечення. Значними недоліками в українському законодавстві є суперечливість вітчизняних і міжнародних стандартів якості та безпечності олійно-жирової продукції, зокрема європейських. Так, в ДСТУ 4492:2005 «Олія соняшникова. Технічні умови» на відміну від вимог Директиви Європейської Ради (ЄЕС) «Про встановлення максимального рівня вмісту певних забруднюючих речовин у продуктах харчування» відсутня інформація щодо допустимого рівня діоксинів та бензо(а)пірену в рослинній олії і жирах [171].

Таким чином, основними бар'єрами для експорту вітчизняної олійно-жирової продукції на ринки ЄС залишаються нетарифні бар'єри. Санітарні та фітосанітарні заходи із забезпечення якості та безпеки продуктів харчування, які застосовують країни ЄС для захисту своїх ринків можуть стримувати розвиток вітчизняного експорту.

З початком функціонування зони вільної торгівлі з Європейським співтовариством перед Україною відкривається багато можливостей щодо нарощення експорту вітчизняної продукції. Однак експортна діяльність в умовах функціонування зони вільної торгівлі з ЄС зобов'язує українську сторону виконувати взяті на себе зобов'язання відносно підвищення якості системи санітарно і фітосанітарних заходів, а також удосконалення нормативно-правового забезпечення в сфері ЗЕД. Першочерговим завданням в умовах євроінтеграції української економіки постає посилення державного контролю за дотриманням правил біологічної і генетичної безпеки щодо сільськогосподарських рослин, а також гармонізація вітчизняного та міжнародного законодавства.

Експортні поставки маргаринової продукції здійснюється в основному до країн СНД (дод. 45). Так, в 2017 р. до Білорусії було поставлено 25,1% загального

обсягу експортованої маргаринової продукції, до Литви – 8,0%, а Азербайджану – 7,7 відсотки.

Тенденції розвитку олійно-жирового комплексу України демонструють досить глибоку інтеграцію у світовий торговельний простір, що дає можливість нашій державі впливати на світову ринкову кон'юктуру у цьому сегменті.

Експортна виручка від реалізації основної продукції олійно-жирового комплексу у 2017 р. склала 7444,3 млн дол США (табл. 2.37).

Таблиця 2.37 Експортна виручка від реалізації продукції підприємств олійно-жирового комплексу України, млн дол США

Продукція	Роки					2017 р. у % до 2013 р.
	2013	2014	2015	2016	2017	
Олійне насіння – всього	1988,5	1618,2	1396,4	1453,5	1970,9	99,1
у т.ч.: соняшник	49,0	43,9	20,9	75,5	29,7	60,7
соя	742,3	703,1	805,5	985,5	1059,6	142,7
ріпак	1197,2	871,2	570,0	392,5	881,5	73,6
Олія – всього	3398,4	3731,0	3240,1	3885,0	4479,4	131,8
у т.ч.: соняшникова	3281,3	3552,7	3023,6	3704,9	4302,5	131,1
соєва	74,4	95,5	106,9	111,4	125,5	168,6
ріпакова	42,7	82,7	109,7	68,7	51,5	120,6
Шрот – всього	784,0	980,2	884,7	864,5	908,3	115,9
у т.ч.: соняшниковий	755,5	897,3	746,0	727,3	787,0	104,2
соєвий	11,9	55,6	103,0	116,4	107,6	904,1
ріпаковий	16,6	27,3	35,7	20,8	13,8	83,0
Маргарин та харчові суміші	81,3	72,5	63,7	50,7	85,7	105,4
Разом	6534,6	6243,4	6393,1	6253,7	7444,3	113,9

Джерело: розраховано за даними [67]

Поряд з експортом олійно-жирової продукції Україна здійснює і її імпорт, проте в незначних об'ємах. Імпорт олійного насіння Україна з 2013 р. збільшила на

67,7% до 41,1 тис тонн (табл. 2.38). В структурі імпорту олійного насіння та олійно-жирової продукції переважає олійне насіння (дод. 45).

Збільшення імпорту олійних культур пов'язано із розширенням посівних площ під ними, оскільки імпортоване олійне насіння в основному використовуються як насіннєвий матеріал. Так, насіння соняшнику в більшій мірі імпортується з Туреччини та США (35,8% та 26,4% у 2017 р. відповідно), оскільки ці країни селекціонують високопродуктивні посухостійкі сорти соняшникового насіння.

Таблиця 2.38 Імпорт олійного насіння та продуктів його переробки, тис тонн

Продукція	Роки					2017 р. у % до 2013 р.
	2013	2014	2015	2016	2017	
Олійне насіння – всього	24,5	20,3	20,1	33,0	41,1	167,8
у т.ч.: соняшник	19,8	15,4	14,0	22,2	24,8	125,3
соя	2,1	2,8	4,0	5,2	9,8	в 4,5 рази
ріпак	2,6	2,1	2,1	5,6	6,5	в 2,5 рази
Олія – всього	2,5	2,2	2,5	2,3	1,7	68,0
у т.ч.: соняшникова	1,5	1,4	1,7	0,8	0,2	13,3
соєва	0,1	0,1	0,1	0,7	0,1	100,0
ріпакова	0,9	0,6	0,8	0,8	1,4	155,6
Шрот – всього	8,2	1,9	7,8	3,2	6,3	76,8
у т.ч.: соняшковий	0,2	-	6,2	0,5	4,1	в 20 разів
соєвий	8,0	1,9	1,5	2,5	2,1	26,3
ріпаковий	-	0,1	0,1	0,2	0,1	X
Маргарин та харчові суміші	43,0	29,9	18,3	17,0	11,7	27,2

Джерело: розраховано за даними [67]

Гібриди ріпаку з підвищеним вмістом олії, з врахування природно-кліматичних особливостей нашої країни виведені в Польщі, яка поставила до України 51,1% загального обсягу імпорту ріпаку.

Більшу частину сої Україна в 2017 р. імпортувала з Білорусії (74,3%) та Канади (12,9%) (табл. 2.39).

З нарощенням обсягів переробки олійного насіння та забезпечення олійно-жировою продукцією внутрішній ринок Україна значно зменшила імпорту шроту на 23,2% у 2017 році. Соняшниковий шрот у 2017 р. в Україну поставляли Білорусь та Польща. Також, Польща у 2017 р. була єдиним імпортером ріпакового шроту в Україну.

Таблиця 2.39 Географія імпорту олійного насіння та продуктів його переробки у 2017 р. в Україну, %

Країна	%	Країна	%	Країна	%
Насіння соняшнику		Соняшникова олія		Соняшниковий шрот	
Туреччина	35,8	Російська Федерація	22,9	Білорусь	82,2
США	26,4	Нідерланди	22,4	Литва	13,3
Франція	15,3	Білорусь	15,5	Польща	4,5
Іспанія	6,3	Китай	15,5		
Чилі	4,9	Велика Британія	11,4		
Інші	8,2	Інші	12,3		
Соя		Соева олія		Соевий шрот	
Білорусь	74,3	Бельгія	29,0	Китай	52,1
Канада	12,9	Німеччина	25,8	Данія	36,2
Польща	7,1	США	18,1	Сербія	6,0
Франція	1,7	Італія	13,2	Польща	4,2
Чехія	1,5	Франція	7,8	Нідерланди	1,0
Інші	2,5	Інші	6,1	Інші	0,5
Ріпак		Ріпакова олія		Ріпаковий шрот	
Польща	51,1	Польща	60,0	Білорусь	100,0
Німеччина	36,1	Російська Федерація	25,4		
Франція	9,6	Білорусь	6,4		
Іспанія	2,1	Німеччина	4,8		
Італія	0,6	Румунія	3,3		
Інші	0,6	Інші	0,2		

Джерело: розраховано за даними [67]

Не дивлячись на загальне зменшення обсягів товарообігу між Україною та Російською Федерацією, у 2017 р. Російська Федерація була найбільшим імпортером соняшnikової олії – з часткою 22,9 відсотки. Також, Російська Федерація разом з Польщею поставили до України 85,4% загального імпорту ріпакової олії. Соеву олію в 2017 р. в Україну найбільше експортували Бельгія (29,0%) та Німеччина (25,8%).

Україна також, здійснює імпорту олійно-жирової продукції з більш глибоким рівнем переробки, до якої відноситься маргарин, обсяги імпорту якого в 2017 р. зменшилися на 72,8 відсотки. Основними експортерами маргаринової продукції у 2017 р. були країни Європейського Союзу – Швеція (50,4%) та Бельгія (19,0%) (дод. 46).

Загальна вартість імпортованого олійного насіння та продуктів його переробки у 2017 р. зменшилася на 15,7% до 302,8 млн дол США (табл. 2.40).

Таблиця 2.40 Вартість імпортованого олійного насіння та олійно-жирової продукції в Україну, млн дол США

Продукція	Роки					2017 р. у % до 2013 р.
	2013	2014	2015	2016	2017	
Олійне насіння – всього	249,8	195,9	137,1	233,7	268,3	107,4
у т.ч.: соняшник	211,8	165,0	112,2	206	230,3	108,7
Соя	3,9	4,5	5,2	4,9	5,8	148,7
Ріпак	34,1	26,4	19,6	22,8	32,3	94,7
Олія – всього	4,8	3,5	3,2	1,8	1,7	35,4
у т.ч.: соняшникова	3,0	2,4	2,3	0,8	0,2	6,7
Соева	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	100,0
Ріпакова	1,7	1,0	0,8	0,9	1,5	88,2
Шрот – всього	6,1	1,7	3,2	1,8	2,1	34,4
у т.ч.: соняшниковий	0,1	-	2,1	0,1	0,7	700,0
Соевий	6,1	1,7	1,1	1,6	1,4	23,0
Ріпаковий	0,1	2,7	9,2	0,1	0,1	100,0
Маргарин та харчові суміші	98,7	64,4	38,9	38	30,6	31,0
Разом	359,4	265,5	182,3	275,3	302,8	84,3

Джерело: розраховано за даними [67]

Олійно-жировий комплекс України має великий експортний потенціал основною складовою якого є експорт соєвої та ріпакової олії. Однак, на фоні таких позитивних тенденцій розвитку та перспектив український олійний ринок не позбувся імпортової залежності тропічних олій, які широко використовуються в

харчовій промисловості, основну частину, яких складає пальмова та в меншій мірі кокосова та оливкова (табл.2.41).

Таблиця 2.41 Імпорт тропічних олій в Україну

Роки	Пальмова		Кокосова		Оливкова		Всього	
	тис т	МЛН ДОЛ США	тис т	МЛН ДОЛ США	тис т	МЛН ДОЛ США	тис т	МЛН ДОЛ США
2013	237,5	210,5	28,6	33,0	4,3	12,6	270,4	256,1
2014	175,3	154,1	20,4	29,3	2,5	8,8	198,2	192,2
2015	136,2	95,6	9,5	13,1	1,2	4,8	146,9	113,5
2016	193,5	148,0	13,1	20,2	1,2	5,0	207,8	173,2
2017	212,8	167,6	8,8	15,7	1,2	5,6	222,7	188,9
2017 р. у % до 2013 р.	89,6	79,6	30,8	47,6	27,9	44,4	82,4	73,8

Джерело: розраховано за даними [67]

Загальна вартість імпортованих тропічних олій в Україну у 2017 р. становила 222,7 млн. дол. США, що на 22,2% менше, ніж у 2013 році.

Найменше Україна імпортує оливкову олію, імпорт якої з 2013 р. зменшився на 53,6% до 1,2 тис тонн. Оливкова олія є дуже корисною як в харчовій промисловості, яка добре засвоюється організмом, так і в косметичній, як така яка має зволожуючі компоненти. Основними постачальниками оливкової олії до України в 2013-2017 рр. традиційно були Іспанія, Італія, Греція та Туреччина (рис.2.18).

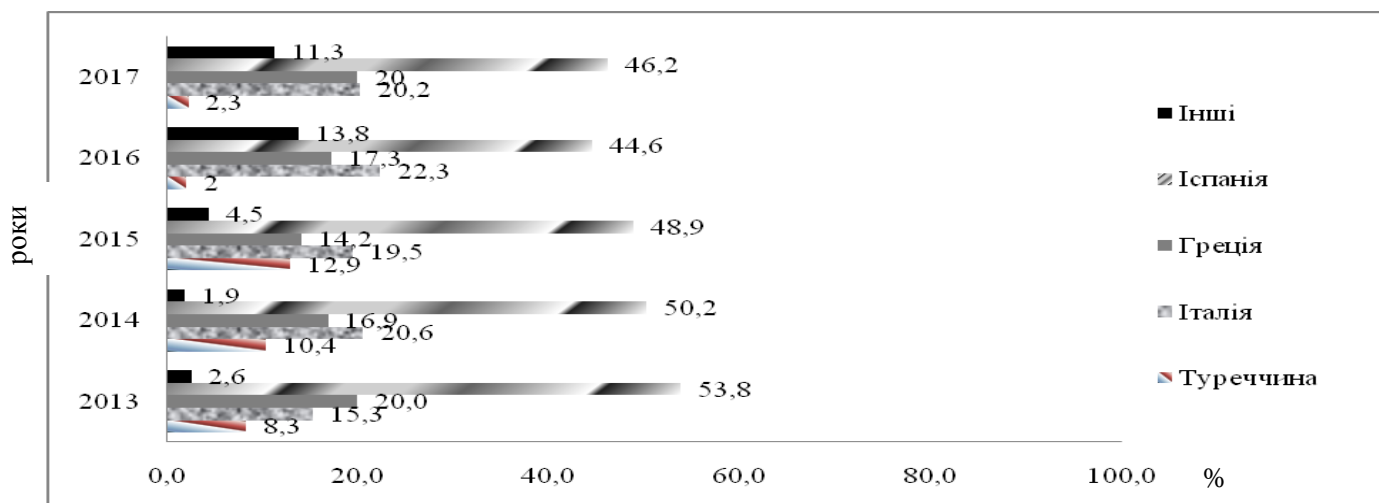

Рисунок 2.18 – Країни-імпортери оливкової олії до України

Джерело: розраховано за даними [67]

Кокосова олія користується більшою популярністю в Україні, обсяг імпорту якої в 2017 р. був на рівні 8,8 млн т, хоча в порівнянні з 2013 р. він скоротився на 69,2 відсотки. Основним напрямом використання кокосової олії є косметична промисловість, також її використовують в харчовій та лакофарбовій.

Основними імпортерами кокосової олії до України є країни Азії – Малайзія та Індонезія, а також Нідерланди (рис. 2.19).

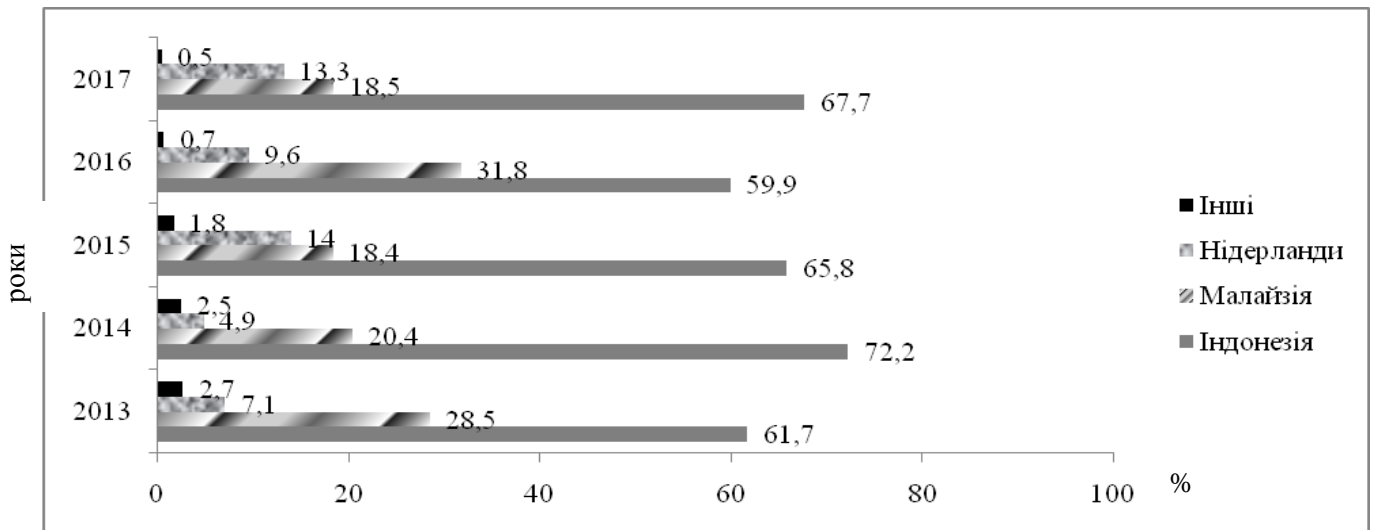

Рисунок 2.19 – Країни-імпортери кокосової олії до України

Джерело: розраховано за даними [67]

Якщо оливкова олія має великі корисні властивості, які не раз були підтвержені вченими та дієтологами, а кокосова володіє чудовими зволожуючими та тонізуючими якостями, які використовуються у косметичній промисловості, то пальмова олія таких властивостей не має.

Пальмова олія, споживання якої у всьому світі зростає, користується попитом і в Україні. Щороку Україна імпортує більше 100 тис тонн цього продукту, а в 2017р. цей показник становив 2012,8 тис т, що є значним для України.

Основними імпортерами пальмової олії до України є країни Азії – Індонезія, яка у 2017 р. поставила більше 67% олії та Малайзія – майже 31,8 відсотки (рис. 2.20).

Нижча ціна порівняно з іншими оліями спонукає виробників харчової промисловості використовувати її у великій кількості. Проте пальмову олію застосовують не для досягнення певної якості продукції, а для зниження її

собівартості, крім того, продукція із вмістом даної олії має довший термін зберігання.

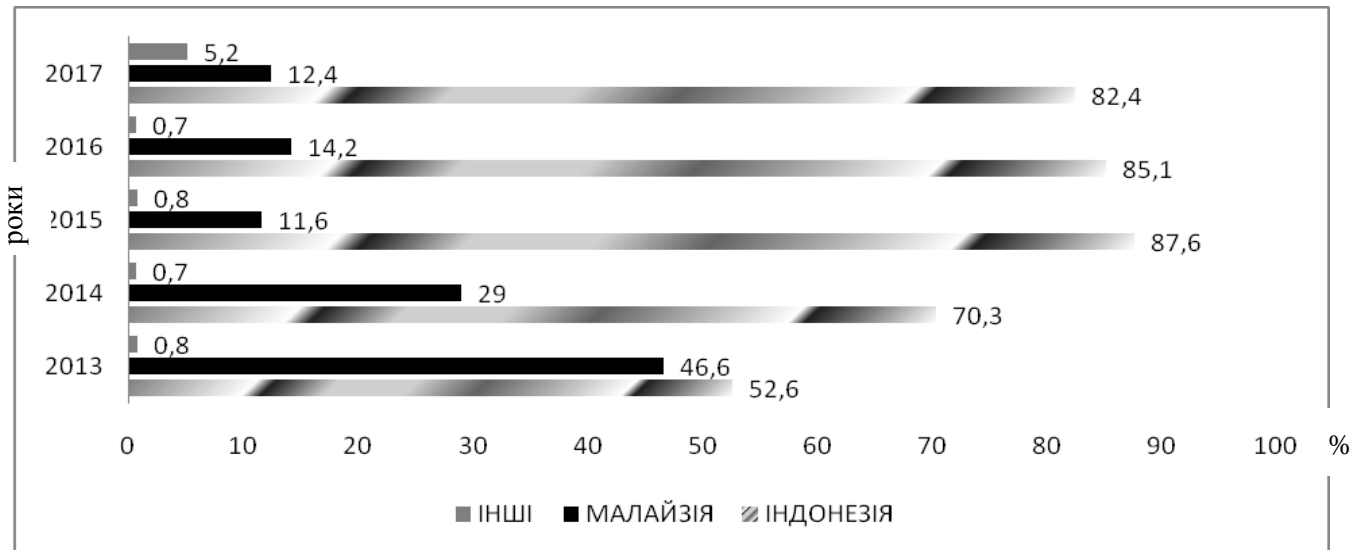

Рисунок 2.20 – Країни-імпортери пальмової олії до України

Джерело: розраховано за даними [67]

Основна шкода пальмової олії полягає у високому вмісті насичених жирів – до 50%, завдяки яким вона має високу тугоплавкість та виводиться з організму людини частково і накопичується в організмі у вигляді шлаків, які закупорюють судини та інші важливі органи.

В Україні не існує обмежень на використання пальмової олії в продуктах харчування, та як і не існує в світі наукового обґрунтування щодо заборони пальмової олії при виробництві харчових продуктів, а головною умовою для виробника є зазначення рослинних жирів на упаковці.

В Україні, яка є світовим рекордсменом з вирощування соняшнику та виробництва соняшникової олії використання пальмової в такій кількості є невиправданим з точки зору продовольчої безпеки країни.

Аналіз експортно-імпортних операцій олійно-жирового комплексу України свідчить про позитивну тенденцію протягом 2013-2017 років. Темпи зростання експорту випереджали темпи зростання імпорту, що призвело до формування позитивного сальдо зовнішньоторговельного балансу, вартість якого у 2017 р. була на рівні 6952,6 млн дол США (табл. 2.42).

Таблиця 2.42 Сальдо експортно-імпортних операцій олійно-жирового комплексу України, млн дол США

Роки	Експорт	Темп зростання, %	Імпорт	Темп зростання, %	Сальдо
2013	6534,6	X	615,5	X	5919,1
2014	6243,4	95,5	457,7	74,4	5785,7
2015	6393,1	102,4	295,8	64,6	6097,3
2016	6253,7	97,8	448,5	151,6	5805,2
2017	7444,3	119,0	491,7	109,6	6952,6

Джерело: розраховано за даними [67]

Аналіз коефіцієнту покриття імпорту експортом (рис. 2.18), який з 2013 р. був більше одиниці, свідчить що Україна повністю покриває імпорт олійно-жирової продукції за рахунок власного експорту, забезпечуючи при цьому не тільки продовольчу, але і економічну безпеку країни.

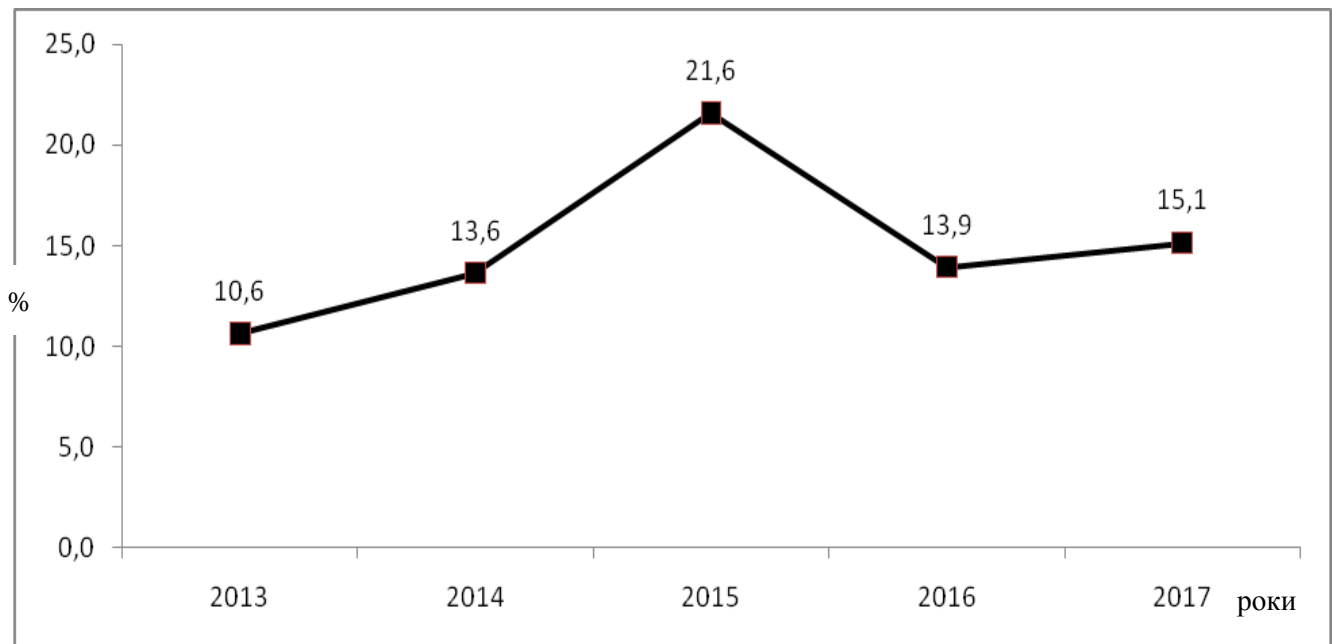

Рисунок 2.21 – Коефіцієнт покриття імпорту експортом олійно-жирової продукції в Україні

Джерело: розраховано за даними [67]

Проведений аналіз показав, що продукція олійно-жирового комплексу України зорієнтована на експорт у довгостроковій перспективі. Втім основними проблемами подальшого розвитку експортного потенціалу галузі залишаються

недосконалість митного регулювання та суперечливість вітчизняних і міжнародних стандартів якості та безпечності олійно-жирової продукції.

Олійно-жировий комплекс є інвестиційно привабливим. За період 2013-2017 рр. капітальні інвестиції підприємств з виробництва олій та тваринних жирів склали 15868,1 млн грн, які були спрямовані на модернізацію діючих підприємств та будівництво нових заводів (рис. 2.22).

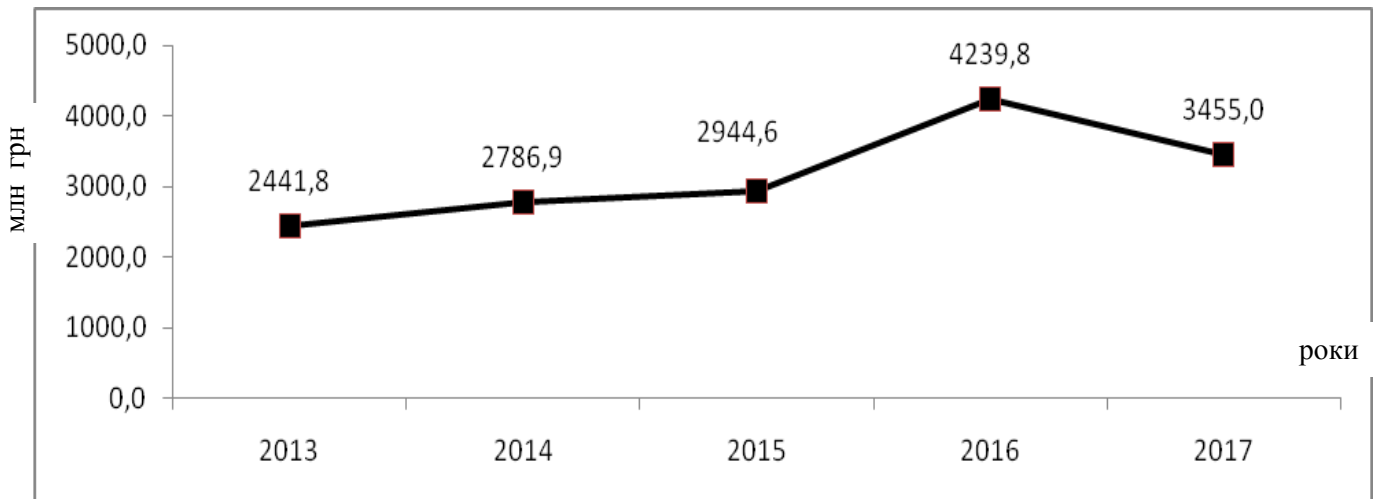

Рисунок 2.22 – Обсяг капітальних інвестицій підприємств з виробництва олій та тваринних жирів України, млн грн

Джерело: побудова за даними [67]

У 2015 р. у порту Южний компанія Allseeds ввела в експлуатацію олійно-екстракційний завод потужністю переробки 2400 тонн насіння соняшнику на добу. Компанія оцінює вартість свого проекту у 200 млн дол США, в найближчі 2 роки Allseeds планує інвестувати в цей же проект майже 400 млн дол США [165]. В 2016 р. у Миколаївському морському торговельному порту відкрито виробничо-перевантажувальний комплекс транснаціональної групи компаній BUNGE, який оцінюється в 180 млн дол США. Інфраструктура комплексу включає в себе один із найпотужніших в Україні заводів із виробництва рослинної олії, середньорічна потужність, якого становлять 751 тис т насіння соняшнику [165].

Висновки до 2 розділу

1. Функціональними сферами підприємств олійно-жирового комплексу є виробництво олійного насіння, його зберігання, переробка на харчову продукцію та реалізація як на внутрішній, так і на зовнішній ринки. На цій підставі ідентифіковано основних суб'єктів олійно-жирового комплексу України, серед яких: суб'єкти виробництва олійного насіння, суб'єкти сервісного обслуговування, суб'єкти переробки олійного насіння та виробництва олійно-жирової продукції, суб'єкти інфраструктурного забезпечення та продажу, суб'єкти освітнього та науково-дослідного забезпечення та суб'єкти інформаційно-регулюючого забезпечення.

2. Попит на продукцію олійних культур на внутрішньому та світовому ринках протягом періоду дослідження спричинює зростання кількості підприємств, які здійснюють переробку олійних культур та виробництво олійно-жирової продукції звітного року становила 590 одиниць, з них займаються виробництвом олії та тваринних жирів 571 одиниця, а виробництвом маргарину і подібних харчових жирів – 19 одиниць. Ринкова кон'юнктура протягом періоду дослідження спричинила зростання виробників олії та тваринних жирів на 19,0% при одночасному скороченні виробників маргарину і подібних харчових жирів на 29,6 відсотки.

3. Встановлено, що протягом періоду дослідження посівні площі під олійними культурами збільшилися на 20,1% та складають 8917,0 тис гектар. Розширення посівних площ під олійними культурами була зумовлено зростанням попиту на продукцію олійних культур на світовому ринку. Загальний обсяг виробництва продукції основних олійних культур в Україні збільшився на 14,6 % та звітного року становив 18411,4 тис тонн. Традиційно найбільшу питому вагу в структурі виробництва продукції олійних культур займає соняшник. Водночас, постійно зростаючий світовий попит на рослинні олії сприяв активним темпам нарощування виробничих потужностей оліє-добувних підприємств країни. Протягом 2013-2017 рр. виробничі потужності олійно-добувних підприємств України зросли в 1,7 рази, з

13319,7 тис т до 21486,5 тис тонн. Обсяги виробництва рослинної олії в Україні щорічно зростають і в 2017 р. досягли 6243,7 тис тонн. Найбільшу питому вагу займає соняшникова олія, питома вага якої в структурі виробництва олії в 2017 р. складала 96,1 відсоток.

4. Україна є беззаперечним лідером серед виробників соняшникового насіння. У 2017-2018 маркетинговому році частка України у світовому виробництві соняшникового насіння складала 29,3 %, що на 5,4 в.п. перевищує значення Російської Федерації, яка займала другу позицію у рейтингу виробників соняшнику, та на 10,6 в.п. більше, ніж країни ЄС, що займали третю сходинку серед світових виробників соняшникового насіння.

5. Найвищий рівень урожайності основних олійних культур протягом досліджуваного періоду досягають сільськогосподарські підприємства. Їх результативність використання основного засобу виробництва в сільському господарстві – землі стосовно вирощування соняшнику, сої та ріпаку засвідчує наявність переваги при їх великомасштабному виробництві по відношенню до фермерства та господарств населення. Даний висновок підтверджується дослідженнями впливу розміру посівної площі на ефективність виробництва насіння соняшнику у сільськогосподарських підприємствах Березівського району Одеської області. Групування господарств за розмірами сільськогосподарських угідь показують, що найвищого рівня результативності використання землі та максимальну економічну ефективність мають підприємства з найбільшою земельною площею (понад 2400,1 га сільськогосподарських угідь).

6. Групуванням сільськогосподарських підприємств за питоною вагою посівів насіння соняшнику у загальній посівній площі слугують вагомим аргументом на користь необхідності дотримання науково обґрунтованих норм концентрації посівів цією олійної культури. Бо господарства з питоною вагою посіву соняшнику до 20 % в структурі посівних площ отримують максимальний прибуток в розрахунку на 1 га посіву (4307,9 грн), що на 26,8% більше ніж в середньому по району; мають мінімальну виробничу собівартість 1 ц продукції (387,9 грн), що на 8,2 % менше ніж в середньому по району; досягають найбільшої прибутковості з 1 ц продукції (213,5

грн) та рівня рентабельності (62,4 %), що на 8 в. п. перевищує середнє значення по району.

7. Групування сільськогосподарських підприємств за рівнем інтенсифікації виробництва насіння соняшнику показує, що максимальний розмір витрат на 1 га посівної площі (понад 12000,1 грн) здійснюють господарства з найменшою середньою площею сільськогосподарських угідь (668,7 га) та найбільшою питомою вагою посіву насіння соняшнику в загальній площі посівів (45,1%). Високий рівень інтенсифікації виробництва насіння соняшнику забезпечує цим господарствам найвищий рівень урожайності – 28,4 ц/га, що на 47,9 % перевищує середнє значення по району. Проте максимальну економічну ефективність в розрахунку на виробництво одиниці продукції досягають господарства, що мають найменші витрати на 1 га посівної площі соняшнику (до 6000 грн). Ці сільськогосподарські підприємства мають найбільший чистий дохід від реалізації 1 ц продукції (741,8 грн), що на 7,1 % більше ніж в середньому по району; мають мінімальну виробничу собівартість 1 ц продукції (377,2 грн), що на 10,7 % менше ніж в середньому по району; досягають найбільшої прибутковості з 1 ц продукції (257,6 грн) та рівня рентабельності (75,7%), що на 21,3 в. п. перевищує середнє районне значення по значенню даного показника.

8. Україна є лідером серед країн експортерів соняшникової олії. За підсумком 2017-2018 маркетингового року частка України у світовому виробництві соняшникової олії становила 55,1 %, що на 32,0 в.п. перевищує значення Російської Федерації, яка займала другу позицію у рейтингу країн-експортерів соняшникової олії, та понад 40,0 в.п. більше, ніж Аргентина та Туреччина, що ділять третю сходинку серед світових експортерів соняшникової олії. Більше 95% виробленої олії спрямовується на зовнішній ринок. Найбільшими імпортерами української соняшникової олії є Індія та Китай, питома вага яких у загальній структурі експорту соняшникової олії у 2017 р. становила 37,4% та 10,7% відповідно. Основними імпортерами українського ріпаку, ріпакової олії та шроту виступають країни ЄС, де ріпакову олію використовують для виробництва біопалива. Лідером серед країн-імпортерів українських соєвих бобів у 2017 р. були Туреччина та Єгипет.

9. Встановлено, що протягом періоду дослідження експортно-імпорتنі операції стосовно продукції олійно-жирового комплексу України демонструють загальний висхідний тренд. Темпи зростання експорту випереджали темпи зростання імпорту, що забезпечує щорічне формування позитивного сальдо зовнішньоторговельного балансу, вартість якого постійно знаходиться в межах від 5919,1 млн дол США (2013 р.) до 6097,3 млн дол США (2015 р.), складаючи звітного року 6952,6 млн дол США.

Наукові результати, що розкривають особистий внесок автора у розробку досліджуваної проблеми представлені в наступних публікаціях: [128; 132; 153; 154; 162; 163; 164].

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ВИРОБНИЧОЮ ТА ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ ОЛІЙНО-ЖИРОВОГО КОМПЛЕКСУ

3.1. Формування організаційно-економічного механізму управління розвитком збалансованих економічних відносин підприємств олійно-жирового комплексу

Функціонування підприємств олійно-жирового комплексу в умовах ринкової економіки, необхідність узгодження економічних інтересів його суб'єктів у сферах виробництва, розподілу, обміну та споживання олійно-жирових продуктів актуалізують важливість формування ефективного організаційно-економічного механізму управління розвитком збалансованих економічних відносин між ними.

Організаційно-економічний механізм управління розвитком збалансованих економічних відносин підприємств олійно-жирового комплексу розуміється нами як сукупність організаційних форм, адміністративних, економічних та соціально-психологічних методів та інструментів управління, за допомогою яких здійснюється регулювання економічних відносин з метою реалізації інтересів суб'єктів цих відносин та підвищення економічної ефективності діяльності на основі тісного взаємовигідного співробітництва.

При цьому основними завданнями є: побудова високопродуктивних ланцюгів з виробництва, переробки, зберігання, товароруку та реалізації олійно-жирової продукції; вирішення соціально-економічних суперечностей; забезпечення стійкого економічного зростання кожного господарюючого суб'єкта; стимулювання інноваційної діяльності; мотивація до ведення соціально-відповідального бізнесу.

Об'єктом організаційно-економічного механізму управління розвитком збалансованих економічних відносин в олійно-жировому комплексі є сукупність організаційно-технологічних та соціально-економічних відносин, що формуються в

процесі виробничо-господарської діяльності між суб'єктами, які мають різновекторні власні економічні можливості, інтереси та мотиви діяльності. Функціонування даного механізму спрямоване на забезпечення реалізації приватних економічних інтересів підприємств з виробництва, переробки та продажу олійно-жирових продуктів та їх узгодженість з загальносупільними інтересами. Це досягається на основі усунення конфліктів інтересів, координації діяльності на взаємовигідних засадах в рамках різних організаційних форм об'єднань підприємств, удосконалення важелів державно-регуляторного впливу на ринкову поведінку підприємств, приведення їх внутрішнього менеджменту у відповідність до сучасних теоретичних управлінських концепцій та умов зовнішнього середовища.

Організаційно-економічний механізм управління розвитком збалансованих економічних відносин підприємств олійно-жирового комплексу є складною системою, що розгортається на загальнонаціональному, регіональному рівнях, а також та рівні окремого господарюючого суб'єкту.

Дієвість даного механізму на державному рівні значною мірою визначається ефективністю державної підтримки [172], що має забезпечити сприятливі організаційні та економічні умови для ведення бізнесу в галузі, за допомогою наступних інструментів: розробка стратегії розвитку галузі, інформаційне забезпечення товаровиробників, фінансово-кредитний механізм стимулювання виробництва олійно-жирової продукції, виважена експортно-імпортна політика, формування й реалізація державних цільових програм, які забезпечують розвиток галузі. Застосування конкретних інструментів реалізації даного механізму визначаються чіткими завданнями:

- створення рівних економічних умов для реалізації соціально-економічного потенціалу кожного підприємства;
- забезпечення сприятливого підприємницького клімату в країні;
- стимулювання підприємців щодо здійснення інноваційної діяльності;
- ефективна інформаційна політика;
- фінансово-кредитна підтримка;

- виважена зовнішньоекономічна політика.

Регіональний рівень передбачає формування сприятливого бізнес-середовища, а також стимулювання до співпраці приватного бізнесу, влади та громадських організацій. Стратегічними завданнями регіонального рівня є:

- розробка та впровадження регіональних програм розвитку олійно-жирового комплексу;
- формування ринкової інфраструктури зберігання та збуту олійно-жирової продукції;
- формування регіональних фондів підтримки інновацій;
- міжнародне співробітництво у сфері регіональної політики;
- узгодження дій державних, громадських організацій та приватних підприємств;
- створення рівних умов доступу агропромислових товаровиробників до продовольчих ринків;
- формування агропромислових кластерів, як ефективної форми економічної інтеграції.

На рівні окремого господарюючого суб'єкта функціонування організаційно-економічного механізму забезпечується застосуванням заходів організаційно-управлінського характеру, до яких належать:

- визначення стратегічних цілей та перспектив діяльності;
- система соціально-трудова відносин на підприємстві;
- маркетингове забезпечення діяльності;
- інвестиційно-інноваційна діяльність.

Результатом функціонування даного механізму має бути досягнення рівноцінного обміну продукцією між всіма суб'єктами, що формують олійно-жировий комплекс, на всіх етапах виробництва кінцевої продукції, що дасть можливість кожному господарюючому суб'єкту ефективно здійснювати свою виробничо-господарську діяльність як на внутрішньому так і зовнішньому ринку.

Функціонування організаційно-економічного механізму управління розвитком збалансованих економічних відносин підприємств олійно-жирового комплексу ґрунтується на використанні наступних принципів:

- науковості (використання в процесі управління науково-обґрунтованих підходів та методів);
- системності (олійно-жировий комплекс розглядається як система, що дає змогу врахувати взаємозв'язки та взаємодію всіх її елементів);
- збалансованості економічних інтересів (кожен господарюючий суб'єкт має задовольнити свої економічні інтереси);
- дотримання етики бізнесу (дотримання домовленостей та підписаних угод, повага до партнерів та інших учасників взаємодії);
- забезпечення економічної безпеки (врахування особливостей функціонування підприємств комплексу з метою захисту від негативного впливу зовнішніх і внутрішніх загроз);
- синергії (наявність синергетичного ефекту від взаємодії всіх суб'єктів комплексу).

Дослідження свідчать, що потреба у формуванні організаційно-економічного механізму управління розвитком збалансованих економічних відносин підприємств олійно-жирового комплексу зумовлена неузгодженістю міжгалузевих зав'язків на всіх стадіях олійно-продуктового ланцюга (рис. 3.1).

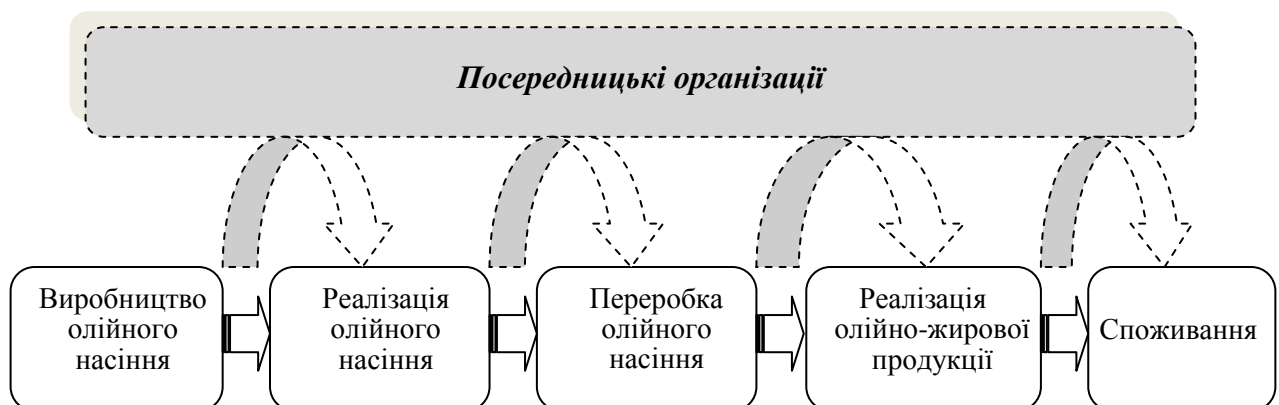

Рисунок 3.1 – Олійно-продуктовий ланцюг

Джерело: розроблено автором

При щорічному збільшенні обсягу виробництва олійного насіння (р.2, табл. 2.8) має місце тенденція до зменшення частки його реалізації олійно-добувним підприємствам. Так, до 1995 р. державними переробними підприємствами закуповувалося майже 98% врожаю олійних культур. Насамперед, це було пов'язано із виконанням регіональних програм, згідно яких державні закупівлі у виробників сягали 70-80% валового збору олійної сировини, яка централізовано надходила на державні переробні підприємства. Однак в результаті лібералізації торговельних відносин у галузі відбулося зменшення обсягів державної закупівлі олійної сировини, а з 1995 р. закупівля за державним замовленням у сільських товаровиробників була припинена [173].

За статистичними даними 2012-2015 рр. частка насіння соняшнику, що реалізовувалася за прямими каналами переробним підприємствам становила в середньому 6,3%, сої – 5,3%, а ріпаку – 4 відсотки. Водночас збільшуються обсяги продажу сільськогосподарськими підприємствами олійної сировини «іншим господарюючим суб'єктам», тобто посередницьким організаціям. В 2012-2015 рр. частка цього каналу в натуральних обсягах збуту олійного насіння перевищила 94 відсотки [174]. Таким чином, основний обсяг виробленого олійного насіння надходить до посередницьких організацій, які контролюють практично весь внутрішній ринок та є основними експортерами.

Посередницькі організації пронизують всі етапи реалізації продукції в олійно-продуктовому ланцюгу (рис. 3.1). Продаж олійної сировини вітчизняними сільськогосподарськими підприємствами посередницьким структурам обумовлена в більшій мірі відсутністю належних умов для зберігання олійного насіння та недосконалістю системи контролю за його якістю, яку можна обійти, реалізуючи продукцію посередникам.

Ще одним недоліком сучасного організаційно-економічного механізму управління в олійно-жировому комплексі є монополізм у сфері переробної галузі. Концентрація олійно-жирових підприємств в складі потужних агрохолдингових структур (в більшій мірі іноземних компаній), (дод. 43) відбувається завдяки поглинанню на ринку дрібних підприємств, що веде до зниження інтенсивності

конкуренції, можливості диктувати умови на ринках сировини і готової продукції, використовувати монопольні змови та здійснювати тиск на органи державної влади [157; 175].

Зважаючи на соціальну значимість олійно-жирового комплексу формування організаційно-економічного механізму управління розвитком збалансованих економічних відносин його підприємств має стратегічно важливе значення для України. Специфічність такого механізму полягає в тому, що він поєднує процеси ринкового саморегулювання та інструменти державного впливу.

Світова практика свідчать, що перспективною організаційною формою, в рамках якої досягається збалансований розвиток економічних відносин підприємств та узгодження приватних і загальносупільних економічних інтересів є розвиток кластерних об'єднань на основі спеціалізації, концентрації та інтенсифікації виробництва.

Незважаючи на світову популярність такого виду інтеграційного об'єднання та широке використання терміну «кластер» в практиці, у вітчизняних нормативно-правових актах його визначення відсутнє. Аналіз наукової літератури [176; 177; 178] свідчить, що під кластерною моделлю організації виробництва розуміють добровільне об'єднання підприємств на території певного регіону, які співпрацюють із науковими установами та місцевими органами виконавчої влади з метою підвищення конкурентоспроможності кінцевої продукції та економіко-соціального розвитку регіону.

Основна ідея кластера полягає в об'єднанні споріднених підприємств, науково-дослідних та навчальних закладів, торгівельних структур та державних установ для забезпечення виробництва та реалізації продукції. При цьому підприємства-учасники кластеру є економічно самостійними та отримують переваги від узгодження дій, які спрямовані на задоволення економічного інтересу кожного учасника.

Особливістю кластерної моделі організації виробництва є зосередження уваги не на окремих учасниках, які його формують, а на зв'язках між ними, що

проявляються в плідній взаємодії науки, бізнесу і влади та створюють синергічний ефект.

В науковій літературі синергічним ефектом називають «ефект сумісної діяльності, вищий від суми ефектів складових частин, якщо б вони працювали окремо» [179, с. 160; 180, с. 53].

Результатами синергічного ефекту від функціонування кластеру є:

- ефективне використання наявних виробничих потужностей;
- формування стійких логістичних зв'язків між підприємствами-учасниками;
- спрощення доступу учасників кластера до існуючого інфраструктурного та кадрового потенціалу регіону;
- активний обмін інформацією та можливість ділитися позитивним досвідом господарювання і знижувати витрати, спільно використовуючи ті самі послуги й постачальників;
- інноваційний розвиток підприємств-учасників за рахунок співпраці з науково-дослідними установами;
- підвищення якості робочих кадрів, завдяки підготовці і перепідготовці спеціалістів;
- соціально-економічний розвиток регіону.

В Україні формування та функціонування аграрних кластерів знаходиться на початковому етапі свого розвитку, що в більшій мірі спричинено [181]: недосконалістю законодавчої бази, недовірою між органами державної влади і бізнесом, «відірваністю» науки та освіти від аграрного виробництва та відсутністю належного інформаційного супроводу діяльності існуючих та створення потенційних кластерів.

Водночас, дослідження зарубіжного досвіду [182; 183] свідчать про значне поширення кластерної моделі поєднання виробництва, науки та інновацій в економічно розвинених країнах. Так, у Великобританії в середньому 8 з 10 підприємств класифіковані як належні до кластера, у функціонуванні кластерів в Данії бере участь 40% усіх підприємств, які забезпечують 60% експорту країни. Понад 67% підприємств Литви працюють у середовищі кластерів.

За способом утворення можна виділити:

– кластери з вертикальними зв'язками у виробничій сфері, організовані навколо головних фірм або мережі основних підприємств, які регулюють процеси виробництва, постачання і збуту продукції;

– кластери з регіональної формою економічної діяльності (регіонально обмежені об'єднання всередині споріднених секторів навколо наукового або промислового центру);

– галузеві кластери (підприємства та компанії, що працюють в різних сферах промисловості);

– промислові кластери, ґрунтуються на базі конкуренції всередині якогось одного сектора. Промисловий кластер, як правило, просторово не прив'язаний до території адміністративної одиниці. На противагу регіональному кластеру, він характеризується більш широкими межами, охоплюючи весь регіон або країну в цілому.

В контексті даного дисертаційного дослідження обґрунтовується доцільність створення регіонального кластера з виробництва органічної високоолеїнової соняшникової олії в Одеській області.

Регіональний кластер з виробництва органічної високоолеїнової соняшникової олії це добровільне об'єднання підприємств та інших організаційних структур в межах олійно-жирової галузі, які ведуть спільну діяльність з виробництва органічної високоолеїнової соняшникової олії.

Органічна високоолеїнова соняшникова олія – це олія, що виготовлена в результаті сертифікованого виробництва, з дотриманням екологічних стандартів на всіх етапах її виробництва – від вирощування насіння соняшнику до виробництва олії та продуктів її переробки, їх зберігання та реалізації. Зокрема, вирощування органічного високоолеїнового соняшникового насіння передбачає використання органічного посадкового високоолеїнового соняшникового насіння та заборону застосування пестицидів, хімічних добрив та регуляторів зростання. При переробці насіння застосовуються технології, які максимально зберігають поживні речовини –

відмова від ароматизаторів, барвників тощо. Для пакування олії використовуються матеріали з натуральної сировини.

Високоолеїнове соняшникове насіння – це насіння із вмістом олеїнової кислоти (Омега 3) в олії більше 85% та низьким вмістом лінолевої кислоти (Омега-6), тоді як в класичному насінні соняшнику міститься 50-55% лінолевої та не більше 35% олеїнової кислоти [184]. Олія вироблена з таких сортів соняшнику може конкурувати навіть з оливковою, яка вважається дієтичною і корисною для здоров'я завдяки високому вмісту олеїнової кислоти (не менше 70%), що є природним натуральним антиоксидантом.

Значущість високоолеїнових сортів соняшнику, крім високої харчової цінності полягає і в можливості його переробки на біопаливо. Крім того, термін його зберігання в 4 рази довший за традиційні сорти (6 місяців, при дотриманні всіх умов зберігання).

Країни ЄС виробляють 50% соняшнику високоолеїнових сортів (переважно у Франції, Іспанії, Угорщині та Румунії). При цьому в Україні у 2017 р. лише 2,5-3% виробництва соняшника припадає на високоолеїнові сорти [185].

Експерти ринку олійних культур прогнозують щорічне зростання споживання високоолеїнових олій у світі на рівні 6,5 відсотків [151]. А поштовхом для розвитку даного сегменту олійного ринку став тренд здорового харчування в світі, і як наслідок попит на олію високої якості, яка є максимально корисною для організму людини та значно дешевшою в порівнянні з оливковою олією, що має аналогічні якісні характеристики.

Зростаючий світовий попит на цей вид олії є сприятливим фактором для розвитку олійного-жирового комплексу України, оскільки остання має природні та земельні ресурси для нарощування посівів соняшнику саме високоолеїнових сортів, в той час коли площі для розширення насаджень оливкових дерев в інших країнах обмежені в наслідок природно-кліматичних умов. Аргументом на користь економічної доцільності вирощування високоолеїнових сортів соняшнику є і те, що технологія виробництва не відрізняється від звичайної. Таким чином, виробники високоолеїнових сортів соняшнику мають можливість отримати додатковий

прибуток без додаткових вкладень [185]. В свою чергу, ціна реалізації високоолеїнового соняшникового насіння є вищою порівняно із традиційним. Так, у 2016 р. в Україні така надбавка коливалася у межах 40-130 євро за тону [185].

Ще однією перевагою для запропонованого нами кластера є виробництво саме органічної високоолеїнової соняшникової олії. Органічна продукція набуває все більшої популярності в світі, чому сприяло усвідомлення населенням корисності її споживання для здоров'я людей та позитивного впливу на навколишнє середовище. Проведені дослідження вченими Національного медичного університету імені О.О.Богомольця [186] засвідчили, що здоров'я дитини в Україні на 50% залежить від харчування, 10% – від лікування, на генетику та умови життя припадає по 20% відповідно. Крім того, переваги органічного агровиробництва перед традиційним мають низку економічних, екологічних та соціальних аспектів [187; 188; 189]: економічні – полягають у перспективі щодо зростання прибутковості виробництва органічної продукції та її конкурентоздатності; екологічні – в збереженні довкілля в процесі виробництва; соціальні – у забезпеченні споживчого ринку якісною продукцією.

Виробництво органічної продукції є одним з найбільш прибуткових та інвестиційно-привабливих видів аграрного бізнесу в Україні. За інформацією Американської Комерційної Служби середня окупність інвестицій у вітчизняне органічне землеробство становить близько 300 відсотків [190].

Прибутковість такого виду агробізнесу пояснюється вищими цінами реалізації продукції. Різниця у вартості органічної продукції та продукції виробленої за звичайною технологією сягає 60% (табл.3.1).

За прогностичними експертними оцінками [151] до 2020 р. органічні продукти харчування займуть четверту частину світового екологічного ринку.

Функціонування регіонального кластера з виробництва органічної високоолеїнової соняшникової олії сприятиме забезпеченню населення високоякісною органічною продукцією, що є однією із складових продовольчої безпеки країни.

Таблиця 3.1 Ціни реалізації органічної і традиційної продукції рослинництва сільськогосподарськими підприємствами України

Види продукції	Традиційна продукція, грн/ц			Органічна продукція, грн/ц		
	Роки			роки		
	2014	2015	2016	2014	2015	2016
Пшениця	176,6	261,9	340,0	259,2	269,4	348,5
Жито	129,8	160,0	355,5	244,6	258,1	384,4
Кукурудза	138,5	248,1	304,0	178,7	285,8	328,7
Ячмінь	134,4	230,0	325,0	227,7	349,2	395,0
Овес	157,0	151,6	189,7	278,3	267,5	240,1
Насіння соняшнику	406,3	753,2	900,0	505,7	853,0	1295,4
Соя	440,0	543,5	870,0	599,4	549,2	967,7
Овочі	251,4	390,3	456,2	392,2	633,4	781,0

Джерело: сформовано за даними [191]

Формуванню будь-якого кластера передують наявність певних умов, за яких він може мати право на існування (рис. 3.2):

Рис. 3.2 – Основні умови існування кластерного об'єднання

Джерело: розроблено автором

Одеська область має всі необхідні умови для створення кластера в олійно-жировому комплексі. В області сконцентрована велика кількість аграрних підприємств, які вирощують насіння соняшнику, є олійно-добувні підприємства, науково-дослідні та освітні заклади, банківські установи та підприємства сервісного обслуговування.

Щорічно аграрними підприємствами Одеської області вирощуються більше 100 тис тонн насіння соняшнику. Одним з лідерів за валовими зборами насіння соняшнику в області (дод. 23) є Березівський район, територія якого відноситься до зони південного степу, що є найбільш сприятливою для вирощування високоолеїнового соняшнику, оскільки саме в цій зоні в період дозрівання температурний режим складає близько 22°C, що необхідно для накопичення олеїнової кислоти [192]. На території району функціонують 29 сільськогосподарських підприємств, які займаються вирощуванням соняшникового насіння. Проведений поглиблений аналіз (розділ 2, табл. 2.16-2.18) їх виробничо-господарської діяльності дозволив виділити 8 підприємств в якості потенційних учасників кластера, склад яких представлено на рисунку 3.2.

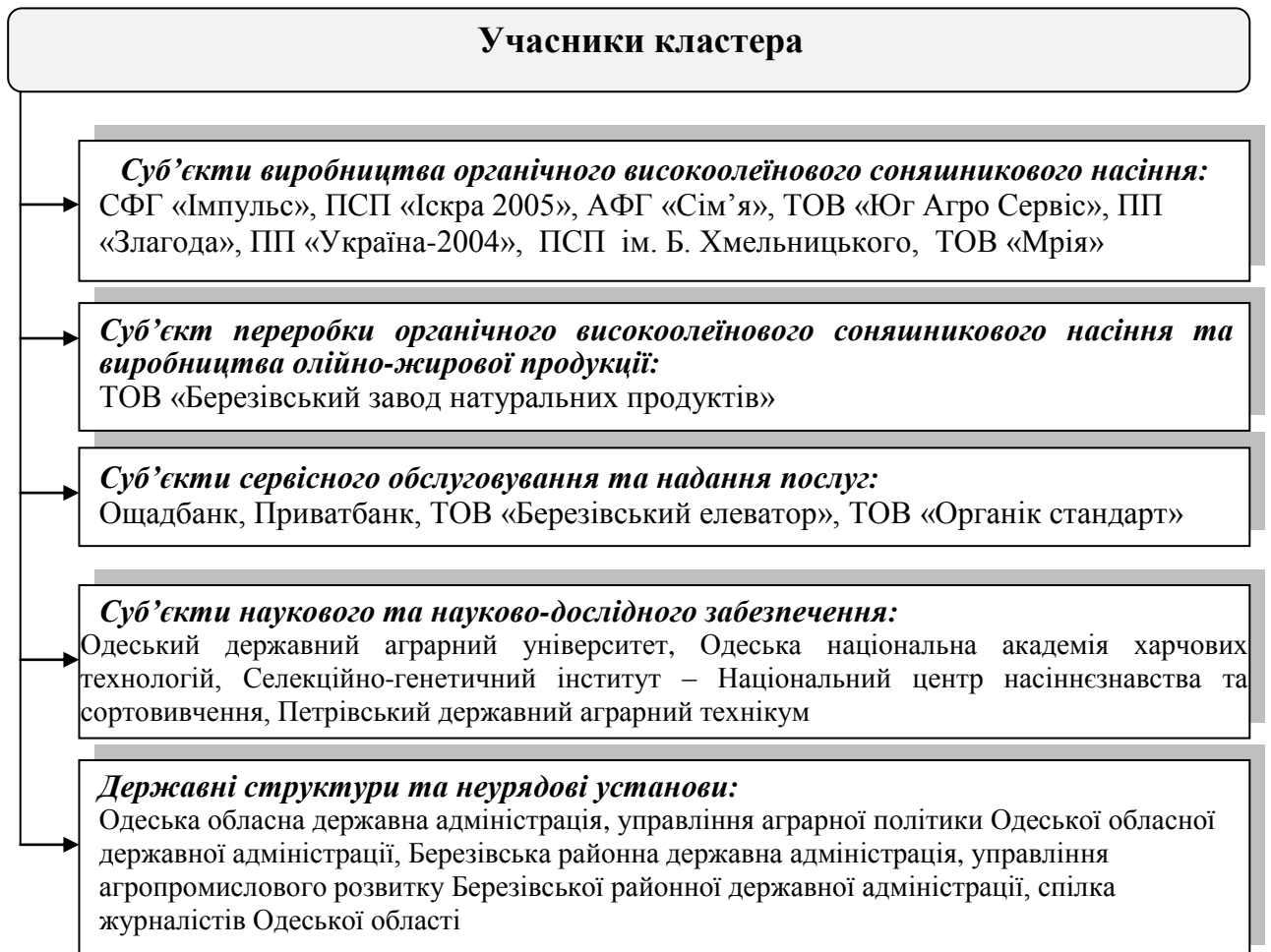

Рисунок 3.2 – Суб'єктний склад регіонального кластера з виробництва органічної високоолеїнової соняшnikової олії в Березівському районі Одеської області

Джерело: розроблено автором

Дані сільськогосподарські підприємства мають вигідне місце розташування – знаходяться на відстані 10-15 км від переробного підприємства. Частка вибраних сільськогосподарських підприємств в структурі посівних площ насіння соняшнику Березівського району за період 2015-2017 рр. становила 22,0%, в структурі валового збору – 22,4%, а в структурі чистого доходу – 22,5 відсотки. Зазначені підприємства мають рівень врожайності вище середнього – 19,2 ц/га та майже всі (крім ПП «Злагода») ефективно здійснюють вирощування соняшнику (табл. 2.18).

В Березівському районі функціонує переробне підприємство ТОВ «Березівський завод натуральних продуктів», що спеціалізується на переробці олійних культур, має досвід переробки високоолеїнового соняшнику та позитивні фінансові результати діяльності (табл. 3.3.).

Таблиця 3.3 Фінансові результати діяльності ТОВ «Березівський завод натуральних продуктів», тис грн

Показники	Роки			2017 р. у % до 2015 р.
	2015	2016	2017	
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	12375,2	19504,1	3551,5	28,7
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	9952,1	16619,6	3302,5	33,2
Чистий прибуток (збиток)	266,9	198,8	43,3	16,2
Рівень рентабельності, %	2,7	1,2	1,3	X

Джерело: розраховано за даними ТОВ «Березівський завод натуральних продуктів»

Одеська область забезпечена навчальними та науково-дослідними установами, які можуть бути членами кластеру. Область має вихід до моря через морські порти (м. Одеса, м. Чорноморськ та м. Южний), що сприятиме експортній діяльності. Про певний досвід створення агрокластерів в Одеській області свідчить те, що Одеська обласна державна адміністрація підтримала ініціативу Міністерства аграрної політики та продовольства України щодо створення кластерів в сільській місцевості і станом на поточний час в області завершено формування та офіційно зареєстровані у формі громадський спілок «Агро-еколого-рекреаційний кластер «Фрумушика-Нова» (Тарутинський район) та «Асоціація агропромисловий кластер

Причорномор'я» (медово-горіховий кластер в Біляївському та Роздільнянському районах). Таким чином необхідні передумови для створення кластера з виробництва органічної високоолеїнової соняшникової олії в Березівському районі Одеської області наявні.

Формування кластера може здійснюватися за одним з підходів: «зверху-вниз», де головну роль виконують центральні та місцеві органи влади, «знизу-вгору», де ініціаторами виступають самі учасники кластеру та змішаний варіант, коли поєднують перший та другий підходи [193, с. 133]. В рамках нашого дослідження пропонується другий варіант, в якому формування кластеру ініціює переробне підприємство, що буде його ядром.

Правові засади створення кластера з виробництва органічної високоолеїнової соняшникової олії формують Господарський кодекс України [59], Закон України «Про громадські об'єднання» [194], а також Закон України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини», в якому зазначено, що здійснювати виробництво органічної продукції має право фізична чи юридична особа будь якої організаційно-правової форми та будь-якої форми власності, яка: пройшла оцінку відповідності органічної продукції, отримала сертифікат відповідності та включена до Реєстру виробників органічної продукції. Продукція, що відповідає всім умовам стандартів органічного виробництва має право позиціонуватись на ринку під маркою «органічна» [150].

Згідно ст. 120 Господарського кодексу [59] організаційно-правовими формами підприємств є асоціації та консорціуми. В ст.1 ЗУ «Про громадські об'єднання» [194] передбачені громадські організації та громадські спілки, відмінність між якими полягає в тому, що засновниками громадських організацій можуть бути фізичні особи, а засновниками громадських спілок – юридичні. З огляду на те, що ініціаторами кластера з виробництва органічної високоолеїнової соняшникової олії є підприємства – юридичні особи, нами обґрунтовується доцільність реєстрації кластера як громадської спілки без статусу юридичної особи. Така організаційно-правова форма має право отримати статус неприбутковості, що не вимагає значних адміністративних витрат, а також є вже апробованою для юридичного оформлення

агрокластерів в Одеській області. Процедура утворення громадської спілки включає проведення установчих зборів, затвердження статуту, обрання керівних органів та реєстрацію.

Функціонування кластера вимагає координації діяльності його учасників та розподілу відповідальності між ними, що передбачає створення загальних зборів учасників в якості найвищого органу управління кластером (рис. 3.3), до складу яких мають входити керівники всіх підприємств-учасників, що дозволить врахувати інтереси кожного з представників.

Рисунок 3.3 – Структура управління кластером з виробництва органічної високоолеїнової соняшникової олії

Джерело: розроблено автором

Основними завданнями загальних зборів учасників будуть: формування напрямів розвитку кластера, моніторинг і координація діяльності кластера, внесення пропозицій щодо удосконалення механізму стимулювання та санкціонування суб'єктів кластера, вирішення суперечностей між учасниками тощо.

При цьому, секретаріат має забезпечувати контроль за дотриманням учасниками кластера умов договорів, організацію засідань, ведення протоколів засідання і інших заходів загальних зборів та інформування про це учасників тощо.

Робоча група з виробництва високоолеїнового соняшнику та його переробки має контролювати технологічні процеси виробництва та переробки високоолеїнового соняшнику в підприємствах-учасниках кластерного об'єднання.

Робоча група з маркетингу та зовнішньоекономічної діяльності буде відповідати за товарну, цінову, розподільчу та комунікаційну політику в сфері

виробництва і продажу органічної високоолеїнової соняшникової олії, як на внутрішньому так і на міжнародному ринках. Стабільно зростаючий попит на органічну продукцію на зовнішньому ринку та відносно низький на внутрішньому зумовлюють спрямування більшої частини виробленої олії (п.3.2.) на експорт. До обов'язків робочої групи з маркетингу та зовнішньоекономічної діяльності буде входити і пошук іноземних покупців, підготовка та укладання контрактів та організація вантажоперевезення.

Робоча група з консалтингу в рамках своїх повноважень має здійснювати наукову, юридичну, фінансову підтримку, інформаційне та програмне забезпечення. Спеціалісти групи мають інформувати учасників кластера про новітні технології виробництва та зберігання органічного високоолеїнового олійного насіння та олії та надавати консультації щодо їх впровадження на підприємствах.

Працівники секретаріату, робочої групи з маркетингу і зовнішньоекономічної діяльності будуть за основною посадою співробітниками ТОВ «Березівський завод натуральних продуктів» як кластероутворюючого підприємства. В робочу групу з виробництва високоолеїнового соняшнику та його переробки, а також в групу консалтингу будуть входити переважно науковці Одеського державного аграрного університету, Одеської національної академії харчових технологій, Селекційно-генетичного інституту – Національного центру насіннезнавства та сортовивчення, Петрівського державного аграрного технікуму, спеціалісти сільськогосподарських підприємств, а також органів державного управління та місцевого самоврядування, фінансових та інших інститутів кластера. Оплата їх праці буде здійснюватися на підставі договору з зацікавленими особами-учасниками кластера та тарифів за надані послуги.

Специфічність функціонування регіонального кластера з виробництва органічної високоолеїнової соняшникової олії полягає в тому, що із задоволенням економічних інтересів одного учасника підвищується ефективність діяльності всіх інших, і як синергічний ефект – розвиток в Україні ринку органічної продукції.

Основними принципами функціонування регіонального кластера з виробництва органічної високоолеїнової соняшникової олії при цьому мають бути:

- наявність економічного інтересу щодо спільної діяльності – учасники кластера мають бути зацікавлені у його функціонуванні;
- взаємозв'язок інтересів – інтереси учасників кластера мають бути взаємопов'язані;
- збереження конкурентного середовища – конкурентна боротьба між учасниками кластера є стимулом до вдосконалення господарської діяльності;
- інноваційність – кожен учасник кластера повинен здійснювати інноваційну діяльність, що пояснюється співпрацею з науково-дослідними установами;
- цілісність – учасники кластера мають тісно співпрацювати, обмінюючись досвідом та ідеями;
- солідарність – учасники кластера мають поділяти ризики та вигоди від співпраці;
- соціальна відповідальність – учасників кластера мають проводити свою господарську діяльність, враховуючи етичні норми ведення бізнесу та загальносуспільні інтереси;
- екологічна безпека – функціонування суб'єктів кластера не повинно наносити шкоди навколишньому середовищу, а створювати умови для виробництва органічної продукції.

Основне завдання кластера полягає в збалансуванні економічних відносин його учасників, що забезпечує максимальне значення показників ефекту та ефективності. Спільним інтересом для учасників кластера має стати виробництво і реалізація органічної високоолеїнової соняшникової олії з метою отримання високого рівня прибутку, який повинен справедливо розподілятися між усіма учасниками ланцюга, що зробили свій внесок у виробництво цієї продукції (рис. 3.4).

Передбачається договірна форма економічних взаємовідносин виробників та переробника високоолеїнового соняшникового насіння. Предметом договору при цьому є зобов'язання учасників щодо виробництва насіння соняшнику, його переробки, виробництва олії та її реалізації.

Рисунок 3.4 – Завдання та інтереси учасників регіонального кластера з виробництва органічної високоолеїнової соняшникової олії в Березівському районі Одеської області

Джерело: розроблено автором

Взаємодія учасників кластера відбувається за допомогою обміну продукцією, послугами, інформацією та технологіями.

Договір визначає порядок взаємодії учасників кластерного формування, в процесі чого формуються організаційно-управлінські, виробничо-технологічні та фінансово-економічні взаємовідносини. При цьому організаційно-управлінські відносини проявляються при формуванні складу учасників, утворенні координаційної ради та виборі її членів, визначенні основних принципів діяльності учасників тощо. Виробничо-технологічні взаємовідносини учасників виникають при обміні результатами діяльності, реалізації продукції тощо. Фінансово-економічні взаємовідносини формуються в процесі встановлення розрахункових цін в середині кластера, а також використання цінових надбавок та зниження цін.

Фінансовими результатами виробничо-господарської діяльності кожного з учасників кластера є дохід та прибуток, який формується на етапі реалізації виробленої продукції та повинен розподілятися між учасниками на основі ринкових механізмів. Учасники кластеру ведуть взаєморозрахунок за реальними ринковими цінами, виходячи з економічної доцільності. Таким чином, кожен учасник несе відповідальність за якість своєї продукції. Це забезпечує реальне досягнення економічних інтересів безпосередніх товаровиробників. При цьому можливі цінові надбавки за якість поставленої продукції. В основу цінових надбавок для виробників органічного високоолеїнового соняшникового насіння має бути покладений показник вмісту олеїнової кислоти в олії понад 85% (необхідна кількість). Так, за умови вмісту олеїнової кислоти в олії понад 85% цінова надбавка може становити 3-6% вартості насіння. В свою чергу зниження закупівельних цін може застосовуватися у разі кількості в насінні олеїнової кислоти менше 85 відсотків.

Даний механізм ціноутворення має бути зафіксованим у статуті спілки (кластера), що дозволить задовольнити економічні інтереси кожного учасника. З метою уникнення осідання основної частки прибутку на переробному підприємстві пропонується здійснювати щорічний аналіз рівня окупності витрат та його

обговорення на засіданнях загальних зборів з подальшим корегуванням договірних зобов'язань для всіх учасників кластера.

Кластер з виробництва органічної високоолеїнової соняшникової олії має стати інноваційно-інтегрованою структурою, що стане каталізатором розвитку органічного олійно-жирового виробництва з високою доданою вартістю на території Одеської області. Формування, функціонування та розвиток запропонованого кластерного об'єднання повинно передбачатись у програмах розвитку Одеської області, які мають бути спрямовані на створення сприятливих умов для розвитку кластера, враховуючи економічні та соціальні умови регіону.

Функціонування кластерів, в тому числі і з виробництва органічної продукції, як моделі розвитку агропромислового виробництва має бути відображено в державних програмах як довгострокове завдання розвитку регіонів, що сприятиме зміцненню продовольчої безпеки держави, розвитку органічного землеробства. Пріоритетним напрямом розвитку кластерів з виробництва органічної продукції на сучасному етапі в Україні є удосконалення діючого законодавства та законодавче закріплення норм і механізмів, які регулюватимуть процес створення і функціонування кластерних об'єднань та органічного виробництва.

Реалізація економічного потенціалу підприємств-учасників регіонального кластера з виробництва органічної високоолеїнової соняшникової олії є одним із основних його завдань, що можливо за умови оптимізації структури виробництва та раціоналізації використання наявних ресурсів.

3.2. Економіко-математичне моделювання розвитку бізнес-процесів у сфері виробництва, переробки та реалізації продуктів олійно-жирового комплексу

Зі зростанням темпів науково-технічного та технологічного прогресу, а також інформаційних технологій обробки даних для дослідження виробничих-господарських процесів підприємства актуальності набуває економіко-математичне

моделювання, що дає можливість приймати науково-обґрунтовані управлінські рішення.

Нами розроблено економіко-математичну модель оптимізації структури виробництва кластерного об'єднання з виробництва органічної високоолеїнової соняшникової олії.

Основною метою функціонування будь-якого підприємства є максимізація прибутку. Тому, критерієм оптимальності при вирішенні економіко-математичної моделі виступає максимум прибутку. Цей показник висвітлює рівень організації виробництва, ефективність використання ресурсів та економічні взаємовідносини між господарюючими суб'єктами. Основна задача моделі полягає в пошуку максимально можливого прибутку від реалізації продукції, при наявних обсягах виробничих ресурсів.

В розробленій моделі поставлена мета полягає у визначенні оптимальної програми економічного розвитку суб'єктів кластеру та отримання максимального прибутку їх як цільної територіально-просторової системи, що передбачає реальні пропорції всіх елементів виробництва та високий рівень інтенсифікації використання економічного потенціалу кожного суб'єкта досліджуваної структури.

Цільова функція задачі має наступний вигляд:

$$Z(\max) = x_j^{(s)} \quad (j \in N_7)(s \in S) \quad (3.1),$$

де s – індекс економічних показників господарської діяльності; j – індекс видів продукції, що виробляється; N_7 – множина економічних показників виробничо-господарської діяльності; S – сукупність економічних показників виробничо-господарської діяльності.

При вирішенні завдання і вибору найкращого варіанту розвитку і розміщення виробництва необхідно використовувати систему обмежень:

1.3 використання ресурсного потенціалу підприємств:

$$\sum_{j \in N_4} a_{ij} x_j \leq b_i, \quad (i \in I) \quad (3.2)$$

де N_4 – множина земельних угідь; a_{ij} – затрати i -го земельного угіддя на виробництво 1 ц j – ї продукції рослинництва; b_i – кількість i -тих земельних угідь в господарстві; i – індекс земельних угідь; I – сукупність земельних угідь;

2.3 використання і розрахунку потреби ресурсів в t -й період року:

$$\sum_{j \in N_5} a_{tj} x_j + x_j^{(t)} \leq b_t, \quad (t \in T) \quad (3.3)$$

де N_5 – сукупність трудових ресурсів; a_{tj} – затрати t -го трудового ресурсу на виробництво 1 ц j – ї продукції рослинництва; t – індекс трудових ресурсів; T – сукупність трудових ресурсів;

3. з виробництва і використання органічних добрив:

$$\sum_{j \in N_6} a_{lj} x_j \leq X_j^{(l)}, \quad (l \in L) \quad (3.4),$$

де N_6 – сукупність внесення добрив; a_{lj} – затрати l -го виду добрив на виробництво 1 ц l -ї продукції рослинництва; l – індекс видів добрив; L – сукупність видів добрив.

4. з виробництва і використання кормів і поживних речовин корму:

$$\sum_{j \in N_2} V_{hj} x_j - \sum_{j \in N_3} a_{hj} x_j \geq 0 \quad (h \in N) \quad (3.5),$$

де N_2 – множина продукції кормовиробництва; V_{hj} – вихід h -го поживних речовин або групи кормів в розрахунку на 1 ц j – ї продукції рослинництва; N_3 – множина валової продукції тваринництва; a_{hj} – норма затрат h -ї поживної речовини або групи кормів в розрахунку на 1 ц j – ї продукції тваринництва; h – індекс видів поживних речовин або кормів; N – сукупність поживних речовин або групи кормів;

5.3 забезпечення визначених співвідношень в посівних площах культур:

$$W_{ij} x_j - x_i (\leq = \geq) 0, \quad (i \in I) \quad (3.6),$$

де I – множина обмежень з однорідних груп культур; i – індекс однорідної групи сільськогосподарських культур; W_{ij} – коефіцієнт, що дорівнює 0 чи більше; x_i – максимально можливі площі j -ї сільськогосподарської культури, що відноситься до

i -ї однорідної групи в структурі посівних площ сільськогосподарського підприємства;

б. з виробництва гарантованого об'єму товарної продукції:

$$\sum_{j \in J, N_1} V_{rj} x_j \geq Q_r, \quad (r \in R) \quad (3.7),$$

де J – множина товарної продукції рослинництва; N_1 – множина товарної продукції тваринництва; V_{rj} – питома вага r -ї товарної продукції на виробництво 1 ц j -ї продукції; Q_r – гарантований об'єм виробництва r -го виду продукції; r – індекс товарної продукції тваринництва; R – множина товарної продукції тваринництва.

$$\sum_{j \in J, N_1} V_{sj} x_j - x_j^{(s)} = 0; \quad (s \in S) \quad (3.8),$$

де V_{sj} – вихід s -го економічного показника в розрахунку на одиницю j – ї продукції; s – індекс економічних показників виробничо-господарської діяльності; S – сукупність економічних показників виробничо-господарської діяльності;

в. з невід'ємності змінних, включених в задачу:

$$x_j \geq 0; \quad \bar{x}_j^{(l)} \geq 0; \quad x_j^{(s)} \geq 0 \quad (3.9).$$

При побудові оптимізаційної моделі враховуються змінні величини: посівні площі ріллі та інші види сільськогосподарських угідь, га; кількість (ц) вирощування на товарні цілі продукції рослинництва; кількість (ц) вирощування на кормові цілі продукції рослинництва; поголів'я худоби в підприємстві; використання органічних добрив; трудові ресурси; переробка органічного високоолеїнового соняшникового насіння; економічні показники господарської діяльності в тис гривень.

Важливу роль у результативності розробки та рішення економіко-математичної моделі відіграє достовірність та повнота вихідної інформації. Побудова моделі здійснюється на базі фактичних показників потенційних учасників кластера Березівського району Одеської області (СФГ «Імпульс», ПСП «Іскра 2005», АФГ «Сім'я», ТОВ «Юг Агро Сервіс», ПП «Злагода», ПП «Україна-2004», ПСП ім. Б. Хмельницького, ТОВ «Мрія», ТОВ «Березівський завод натуральних продуктів»)

та нормативно довідкових матеріалів. Для розрахунку техніко-економічних коефіцієнтів і обсягів виробництва використовувалися методи аналізу існуючого стану виробництва, його динаміки і тенденцій.

Економіко-математична модель містить 64 змінних величини і 79 обмежень та вирішена в програмі MS Excel за допомогою функції «Пошук рішення» (дод. 47).

Аналіз результатів розв'язку економіко-математичної задачі дозволяє визначити:

- 1) оптимізацію посівних площ;
- 2) зміни в структурі сільськогосподарського виробництва;
- 3) обсяги використання виробничих ресурсів та їх додаткову потребу;
- 4) забезпеченість тваринництва кормами;
- 5) показники економічної ефективності виробничо-господарської діяльності.

В підприємствах-учасниках кластера площа сільськогосподарських угідь складатиме за планом на 2022 р. 9661 га, з яких 9661 га становить рілля, тобто всі 100 відсотки.

Для оптимізації посівних площ в підприємствах кластера було використанні нормативи співвідношення культур у сівозмінах, затверджені постановою Кабінету Міністрів України №164 від 11 лютого 2010 року [135].

Так, допустимі границі коливання сільськогосподарських культур в структурі посівних площ в підприємствах-учасниках кластеру наведені в табл. 3.4.

Таблиця 3.4 Допустимі границі коливання сільськогосподарських культур в структурі посівних площі в підприємствах-учасниках кластера в Березівському районі Одеської області

Групи культур	Питома вага, %
Зернові та зернобобові	40-82
Технічні	5-35
Кормові	до 60

Джерело: сформовано за даними [135]

Вихідними даними для побудови моделі також виступають дані щодо урожайності сільськогосподарських культур, цін їх реалізації та собівартості (табл. 3.5). Урожайність сільськогосподарських культур наведена з урахуванням інноваційних підходів виробництва, що застосовуватимуться в сільськогосподарських підприємствах в період на 2022 рік для вирощування органічної продукції та реальних даних щодо урожайності органічної продукції в господарствах.

Ціни реалізації та собівартість товарної продукції приведені з урахуванням світових тенденцій зростання цін на продукти харчування, основні статі затрат на вирощування органічної сільськогосподарської продукції та виробництво олійно-жирової продукції [146; 151; 195].

Таблиця 3.5 Прогнозні показники цін та собівартості продукції в сільськогосподарських підприємствах учасників-кластера на 2022 р.

Види продукції	Ціни реалізації 1 ц, грн	Собівартість 1 ц, грн
Озима пшениця	440	175
Озимий ячмінь	410	175
Яровий ячмінь	410	160
Горох	580	360
Гречка	910	380
Овес	290	100
Кукурудза на зерно	390	200
Просо	350	210
Високоолеїновий соняшник	1670	320
Озимий ріпак	935	350
Соя	980	300
Овочі	335	125
Баштанні	225	75
Свині в живій вазі	2300	1920
Вівці в живій вазі	2440	2100
Молоко	680	550

Джерело: сформовано автором

Для встановлення ціни на продукцію переробки високоолеїнового соняшнику був використаний метод встановлення ціни на основі аналізу економічної цінності товару (табл. 3.6).

Таблиця 3.6 Прогнозні показники рівня цін та собівартості продукції переробки високоолеїнового соняшнику на 2022 р.

Види продукції	Внутрішній ринок		Зовнішній ринок	
	Ціни реалізації 1 ц, грн	Собівартість продукції 1ц, грн	Ціни реалізації 1 ц, грн	Собівартість продукції 1ц, грн
Олія соняшникова	2150	1850	4100	1850
Макуха	385	297	520	297
Лузга	240	175	-	-

Джерело: сформовано автором

Вихідними даними щодо норми потреби в поживних речовинах за видами продукції тваринництва слугували довідникові усереднені показники споживчої цінності 1 ц кормів (табл. 3.7).

Таблиця 3.7 Нормативи потреби в поживних речовинах за видами продукції тваринництва

Групи і види кормів	Приріст живої маси великої рогатої худоби	Приріст живої маси свиней	Приріст живої маси вівці	Молоко
Корма – всього, ц. к. од.	8,5	8,9	9,2	1,3
Концентрати	2,3	7,7	-	0,37
Грубі – всього	1,36	0,17	3,4	0,19
в тому числі: сіно	0,7	0,17	0,8	0,07
Солома	0,64	-	1,6	0,08
Соковиті – всього	1,96	0,55	-	0,34
в тому числі: коренеплоди	0,33	0,55	-	0,12
Силос	1,63	-	-	0,22
Зелені – всього	2,3	0,45	5,8	0,37
в тому числі: однорічних трав	1,65	0,25	2,7	0,15
Перетравний протеїн, кг	80,70	91,2	75,4	23,1

Джерело: сформовано за даними [196]

Незамінною складовою органічного виробництва є органічні добрива, які відіграють важливу роль у збереженні, відтворенні та підвищенні родючості ґрунтів. Обсяги виробництва та використання органічних добрив, що були застосовані у економіко-математичній моделі наведені в табл. 3.8.

У зв'язку із невеликим обсягом виробництва традиційних органічних добрив актуальності набувають альтернативні види добрив. Так, у якості органічних добрив є можливість заорювати кореневі рештки, а також нетоварну частину врожаю сільськогосподарських культур (солома, стебла кукурудзи і соняшнику).

Таблиця 3.8 Обсяги виробництва та використання органічних добрив

Тварини та культури	Вихід з 1 голови та норми внесення на 1 га, т
Корови	8
Велика рогата худоба на відгодівлі	6
Озима пшениця	0,6
Озимий ячмінь	0,5
Яровий ячмінь	0,5
Горох	0,5
Овес	0,5
Кукурудза на зерно	0,6
Просо	0,5
Соняшник	0,8
Озимий ріпак	0,5
Соя	0,5
Овочі	0,9
Баштанні	1,0

Джерело: сформовано за даними [196]

В результаті вирішення задачі були отримані дані щодо структури посівних площ (табл. 3.9).

Аналізуючи дані щодо використання ріллі за 2017 р., слід відмітити, що великі площі під соняшником (28,9%) перешкоджають оптимальному використанню ресурсного потенціалу, а незначний відсоток кормових культур в наслідок невеликого обсягу виробництва продукції тваринництва не сприяє повному відновленню родючості ґрунтів.

За оптимальною програмою розшириться посівна площа під кормовими культурами, що викликано збільшенням обсягів виробництва продукції тваринництва. Скорочення посівної площі під насінням соняшнику відбувається одночасно з початком вирощування сої, ріпаку, гречки та гороху, що є відмінними попередниками для зернової групи. Питома вага зернових культур також зазнає незначного скорочення, в основному за рахунок посівів озимих пшениці та ячменю.

Таблиця 3.9 Склад та структура посівних площ на 2022 р. в сільськогосподарських підприємствах-учасниках кластера в Березівському районі Одеської області

Посівні площі	2017 р.*		За оптимальною програмою 2022 р.		Відхилення 2022 р. від 2017 р.	
	га	%	га	%	+; -	%
Зернові - всього	5289,0	54,7	5121,9	53,0	-167,1	96,8
в тому числі: озима пшениця	3475,0	65,7	1933,4	37,7	-1541,6	55,6
Кукурудза	114,0	2,2	662,0	12,9	548,0	580,7
ячмінь озимий	1100,0	20,8	773,4	15,1	-326,6	70,3
Горох	-	-	818,0	16,0	818,0	X
ячмінь ярий	346,0	6,5	736,1	14,4	390,1	212,7
Овес	89,0	1,7	52,0	1,0	-37,0	58,4
Гречка	-	-	66,0	1,3	66,0	-
Просо	165,0	3,1	81,0	1,6	-84,0	49,1
Технічні - всього	2789,0	28,9	2800,0	29,0	11,0	100,4
в тому числі: соняшник	2789,0	100,0	1700,0	60,7	-1089,0	61,0
Ріпак	-	-	350,0	12,5	350,0	X
Соя	-	-	750,0	26,8	750,0	X
Овоче-баштанні - всього	-	-	50	0,5	50,0	X
в тому числі: овочі	-	-	40,0	80,0	40,0	X
Кормові:	73,0	0,8	530,1	5,5	457,1	726,2
кукурудза на силос	15,0	20,5	120,0	22,6	105,0	800,0
коренеплоди	3,0	4,1	100,0	18,9	97,0	3333,3
однорічні трави на зелену масу	21,0	28,8	0,3	0,1	-20,7	1,4
багаторічні трави на зелену масу	15,0	20,5	139,8	26,4	124,8	932,0
багаторічні трави на сіно	19,0	26,0	170,0	32,1	151,0	894,7
Вся посівна площа	8151,0	84,4	8502,0	88,0	351,0	104,3
Пари	1510,0	15,6	1159,0	12,0	-351,0	76,8
Всього ріллі	9661,0	100,0	9661,0	100,0	9661,0	100,0

* розраховано за даними сільськогосподарських підприємств Березівського району Одеської області

Площа під паром, яка в середньому у 2017 р. становила 15,6% зменшиться до 12%, що дозволить більш повно та якісно використовувати земельні ресурси підприємств.

Обсяги виробництва основних видів товарної продукції в підприємствах-учасниках кластера проаналізуємо в табл. 3.10.

Таблиця 3.10 Виробництво основних видів товарної продукції в підприємствах-учасниках кластера в Березівському районі Одеської області

Назва сільськогосподарської продукції	Роки		Відхилення 2022 р. до 2017 р.	
	2017*	2022	+; -	%
	ц	ц		
Зернові - всього	185478,0	148513,8	-36964,2	80,1
в тому числі: озима пшениця	119367,0	67669,0	-51698,0	56,7
кукурудза	12362,0	25000,0	12638,0	в 2 рази
ячмінь озимий	35693,0	24747,5	-10945,5	69,3
горох	-	11476,3	11476,3	X
ячмінь ярий	11561,0	16000,0	4439,0	138,4
овес	2080,0	936,0	-1144,0	45,0
гречка	-	660,0	660,0	X
просо	4060,0	2025,0	-2035,0	49,9
Технічні - всього	72082,0	46700,0	-25382,0	64,8
в тому числі: соняшник	72082,0	30600,0	-41482,0	42,5
ріпак	-	5600,0	5600,0	X
соя	-	10500,0	10500,0	X
Овоче-баштанні - всього	-	1500,0	1500,0	X
в тому числі: овочі	-	6000,0	6000,0	X
Вироблено олійно-жирової продукції, ц:				
– олія соняшникова	-	13442,6	13442,6	X
– макуха	-	11875,9	11875,9	X
– лузга	-	4954,1	4954,1	X
Приріст живої маси ВРХ	231,0	450,0	219,0	194,8
Приріст живої маси свиней	147,0	350,0	203,0	в 2,4 рази
Приріст живої маси овець	61,0	85,0	24,0	139,3
Молоко	3207,0	5000,0	1793,0	155,9

* розраховано за даними сільськогосподарських підприємств Березівського району Одеської області

Цифрові дані табл. 3.10, свідчать, що в підприємствах кластера за оптимальною програмою прогнозується зменшення обсягів виробництва зернових культур та насіння соняшнику, що викликано як скороченням посівних площ під даними культурами, так і зниженням рівня їх врожайності, оскільки їх вирощування здійснюватиметься за технологіями органічного землеробства. Натомість в підприємствах кластера планується виробництво продукції окремих видів зернових, бобових, технічних, баштанних та овочевих культур, які раніше не вирощувалися.

Збільшення поголів'я сільськогосподарських тварин, збалансований рівень їх годівлі та покращення стану кормової бази аграрних підприємств, зумовить підвищення і обсягів виробництва продукції тваринництва. Найвищого зростання зазнає виробництво приросту живої маси свиней (в 2,4 рази) та живої маси великої рогатої худоби (ВРХ) – 94,8%.

Результати розв'язку економіко-математичної моделі, свідчать про високі показники ефективності (табл. 3.11) та перспективи економічного зростання підприємств-учасників кластера. Адже висока якість продукції за відносно невисоких витрат на її виробництво дасть можливість господарюючим суб'єктам бути конкурентоспроможним і високоефективним.

Так, чистий дохід (виручка) від реалізації сільськогосподарської продукції підприємств-учасників кластера за оптимальним планом порівняно з фактичними даними у 2022 р. зросте на 38,1% та складатиме 138778,3 тис грн., тоді як показник витрат на товарну продукцію зменшиться на 30,3%. Як наслідок, рівень рентабельності підвищиться на 154,9 в.п. і за оптимальним планом становитиме 185,5 відсотки.

Основними каналами збуту органічної продукції, в тому числі і високоолеїнової соняшникової олії можуть бути такі як: продаж через спеціалізовані магазини органічної продукції, через інтернет-магазин, поставки до мереж супермаркетів. Перспективним напрямом збуту є експорт, особливо до країн Європейського Союзу, де попит на таку продукцію постійно зростає.

Для формування пропозиції на внутрішньому ринку нами пропонується 15% виробленої високоолеїнової соняшникової олії та 50% макухи реалізовувати в Україні, а решту спрямовувати на експорт.

Таблиця 3.11 Показники ефективності виробництва органічної продукції господарствами-учасниками кластера в Березівському районі Одеської області

Показники	2017 р.*	2022 р.	Відношення 2022 р. до 2017 р., %
Чистий дохід (виручка) від реалізації сільськогосподарської продукції- всього, тис грн	100509,6	138778,3	138,1
в тому числі: в рослинництві	98802,2	133308,4	133,0
з насіння соняшнику	52884,5	51102,0	96,6
Чистий дохід (виручка) від реалізації олійно-жирової продукції- всього, тис грн	-	57250,0	X
– олія соняшникова	-	51182,6	X
– макуха	-	5373,8	X
– лузга	-	693,6	X
Собівартість реалізованої сільськогосподарської продукції- всього, тис грн	69735,0	48606,5	69,7
в тому числі: в рослинництві	67792,0	44353,5	65,4
з них насіння соняшнику	33746,9	9792,0	29,0
Собівартість реалізованої олійно-жирової продукції, тис грн	-	28940,9	X
– олія соняшникова	-	24868,8	X
– макуха	-	3527,1	X
– лузга	-	867,0	X
Рівень рентабельності, %	58,6	185,5	X
в тому числі: в рослинництві	45,7	200,6	X
з них насіння соняшнику	56,7	421,9	X
Рівень рентабельності олійно-жирової продукції, %			
– олія соняшникова	-	105,8	X
– макуха	-	52,4	X
– лузга	-	27,3	X

* розраховано за даними сільськогосподарських підприємств Березівського району Одеської області

Цифрові дані таблиці 3.12 свідчать про те, що основну частку доходу від реалізації продукції підприємства будуть отримувати від продажу на зовнішньому ринку, а за рахунок вищої ціни реалізації і вищий рівень рентабельності. Дещо

менші суми доходу від реалізації олійно-жирової продукції підприємства будуть отримувати від продажу на внутрішньому ринку.

Таблиця 3.12 Основні показники економічної ефективності реалізації продукції переробки високоолеїнового соняшнику підприємствами кластера на внутрішньому та зовнішньому ринках у 2022 р. в Березівському районі Одеської області

Види продукції	Дохід від реалізації продукції, тис грн	Собівартість реалізованої продукції, тис грн	Прибуток від реалізації продукції, тис грн	Рівень рентабельності, %
<i>Внутрішній ринок</i>				
Олія соняшникова	4335,2	3730,3	604,9	16,2
Макуха	2286,1	545,0	522,5	29,6
Лузга	693,6	1763,6	148,6	27,3
<i>Зовнішній ринок</i>				
Олія соняшникова	46847,4	21138,5	25708,9	121,6
Макуха	3087,7	1763,6	1324,2	75,1

Джерело: розраховано автором

Для реалізації олії можна використовувати і електронну систему публічних закупівель ProZorro. Починаючи з серпня 2016 р. використання системи ProZorro для здійснення закупівель є обов'язковим для всіх державних організацій. Необмежений доступ до системи та гласність закупівель забезпечують участь у торгах для будь-якого підприємства. Крім того, в системі можливо проводити і комерційні аукціони та продажі. Перевагою реалізації продукції через дану систему є відсутність витрат на її просування.

3.3. Організаційно-економічне та маркетингове забезпечення розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємств олійно-жирового комплексу

Олійно-жировий комплекс України забезпечує значні валютні надходження до країни від експорту олійно-жирової продукції, що актуалізує питання повноцінного використання експортного потенціалу даного комплексу.

Діяльність вітчизняних товаровиробників на зовнішньому ринку вимагає високого рівня конкурентоспроможності їх продукції. Світова практика свідчить, що дієвим інструментом досягнення високих конкурентних позицій на світовому ринку є маркетинг. Маркетингове забезпечення зовнішньоекономічної діяльності передбачає комплекс заходів з реалізації виробленої продукції на зовнішній ринок та підвищення її конкурентоспроможності з метою отримання прибутку. Основним завданням при цьому є виявлення й задоволення потреб споживача на зовнішньому ринку, бо «мета маркетингу, – як зазначає всесвітньо відомий науковець Пітер Дракер, – зробити зусилля зі збуту непотрібними. Його ціль – так добре пізнати і зрозуміти клієнта, щоб товар або послуга точно підходили останньому і продавати себе самі» [9].

Саме від належного маркетингового забезпечення зовнішньоекономічної діяльності залежить позиціонування підприємства на зовнішньому ринку. Складові маркетингового забезпечення зовнішньоекономічної діяльності підприємства зображено на рис. 3.5.

Рисунок 3.5 – Маркетингове забезпечення ЗЕД підприємства

Джерело: розроблено автором

Аналіз сучасних тенденцій розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємств олійно-жирового комплексу (розділ 2) засвідчив, що олійно-жирова галузь має потужний експортний потенціал, одним з напрямів реалізації якого є експорт органічної олійно-жирової продукції, особливо до європейських країн, де така продукція користується популярністю серед населення. Так, за даними сертифікаційного органу «Органік Стандарт» [199] головними країнами-імпортерами української органічної продукції, зокрема соняшникової олії є країни ЄС, серед яких Нідерланди, Німеччина, Австрія, Польща, Чехія, Угорщина та Болгарія.

Дослідження країн-імпортерів соняшникової олії за допомогою он-сервісу Trade Map [200] дало змогу виділити основні ринки збуту соняшникової олії (табл. 3.13). Так, Індія, Китай, Іспанія, Італія та Франція демонструють стабільний попит на українську соняшникову олію. Серед зазначених країн Індія є найбільшим імпортером української соняшникової олії з часткою 93,9% від усього обсягу імпорту соняшникової олії в 2017 році. Стабільність експортних поставок та активні євроінтеграційні процеси в Україні дозволять і надалі продовжувати та збільшувати обсяг експорту до цієї країни. Крім того, ринок країн ЄС посідає друге місце в світі (після США) за споживанням органічної продукції, який щороку збільшується на 10 відсотків. Крім, того з початку 2016 року збільшуються обсяги експорту органічної олії до Єгипту та Об'єднаних Арабських Еміратів [151], що дозволяє нам розглядати ці країни в якості імпортерів для реалізації продукції регіонального кластера з виробництва органічної високоолеїнової соняшникової олії.

Українська органічна продукція експортується до більшості європейських країн трьома видами транспорту: автомобільним, морським та залізничним. Враховуюче близьке місце розташування регіонального кластера з виробництва органічної високоолеїнової соняшникової олії від морських портів України (Березівський район знаходиться на відстані 90 км від м. Одеси) економічно доцільно для поставок продукції на зовнішній ринок використовувати саме морський транспорт.

Таблиця 3.13 Основні країни-імпортери соняшникової олії з України

Країни	Роки														
	2013			2014			2015			2016			2017		
	кількість		середня ціна, дол США/ за 1 т	кількість		середня ціна, дол США/ за 1 т	кількість		середня ціна, дол США/ за 1 т	кількість		середня ціна, дол США/ за 1 т	кількість		середня ціна, дол США/ за 1 т
	тонн	у %		тонн	у %		тонн	у %		тонн	у %		тонн	у %	
Індія	1248021		1150	1533780		934	1313605		869	1538821		855	2264483		824
в т.ч. Україна	1215293	97,4	1141	1518714	99,0	931	1284562	97,8	863	1456879	94,0	850	2127524	93,9	823
Китай	435977		1204	454954		992	662192		863	956504		882	744957		829
в т.ч. Україна	399215	90,6	1192	437265	94,5	975	584716	88,3	890	705,626	73,3	857	583968	77,7	829
Іспанія	324240		1182	357952		955	363023		880	554407		839	781750		829
в т.ч. Україна	114332	35,3	1156	217364	60,7	881	191505	52,8	841	374132	67,5	830	550998	70,5	811
Нідерланди	690119		1281	502119		1,038	528818		917	503978		915	621829		871
в т.ч. Україна	122757	17,8	1250	155383	17,8	910	180383	34,1	826	318597	63,2	816	431509	69,4	810
Італія	286806		1186	410453		948	369216		839	454730		861	550592		854
в т.ч. Україна	49432	17,2	1173	166282	40,5	900	177402	48,0	806	303833	66,8	823	351276	63,8	821
Іран	194636		1226	402130		1041	269179		925	283223		893	519484		846
в т.ч. Україна	8556	4,4	1263	35886	8,9	947	5554	2,1	923	148364	52,4	885	123416	23,8	866
Франція	157748		1442	182550		1201	156040		1118	296572		955	303770		969
в т.ч. Україна	54517	34,6	1212	67996	37,2	899	22947	14,7	862	177563	59,9	832	143014	47,1	805

Джерело: розраховано за даними [200]

В якості основного морського перевізника може виступити логістична компанія ТОВ «ЗЕНАЛ ЛТД».

Світова практика свідчить, що при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності для врегулювання домовленостей між продавцем та покупцем застосовуються правила Інкотермс 2010 (міжнародні правила з тлумачення торговельних умов в галузі міжнародної торгівлі) [201], які визначають права та зобов'язання покупця та продавця щодо поставки товару та регламентують порядок розподілу витрат, пов'язаних з доставкою. В контексті нашого дослідження нами побудовано логістичний ланцюг з експорту органічної високоолеїнової соняшникової олії через Одеський морський порт до порту Александрія (Єгипет) на умовах CIF (рис. 3.6).

Перший етап експортного ланцюга починається з доставки олії до порту м. Одеси. Оскільки органічна продукція повинна транспортуватися у щільно закритій тарі або контейнерах, передбачається в якості тари використовувати ІВС-контейнери, які використовуються для перевезення і зберігання рідких або сипучих речовин. Середня ємність таких контейнерів становить 1000 літрів. Основною перевагою ІВС-контейнера є простота завантаження, що не потребує особливої техніки та міцність, завдяки якій є безпечність його переміщення.

Продукція, що поставляється до країн Європи має бути підтверджена сертифікатом походження продукції (EUR.1). Сертифікат походження продукції підтверджує країну її походження та свідчить про те, що продукція відповідає вимогам державних стандартів, імпортуючої країни. В свою чергу даний сертифікат дає право на отримання преференційних ставок ввізного мита на ринок ЄС у рамках зони вільної торгівлі між Україною та ЄС. Сертифікат видається посадовою особою митниці при здійсненні експорту товару за місцем здійснення його митного оформлення безкоштовно.

При експорті до країн ЄС харчових продуктів нетваринного походження, зокрема олії соняшникової, необхідним є Сертифікат здоров'я (HEALTH CERTIFICATE), який засвідчує, що переробні потужності підприємства відповідають вимогам законодавства щодо безпечності та якості продукції.

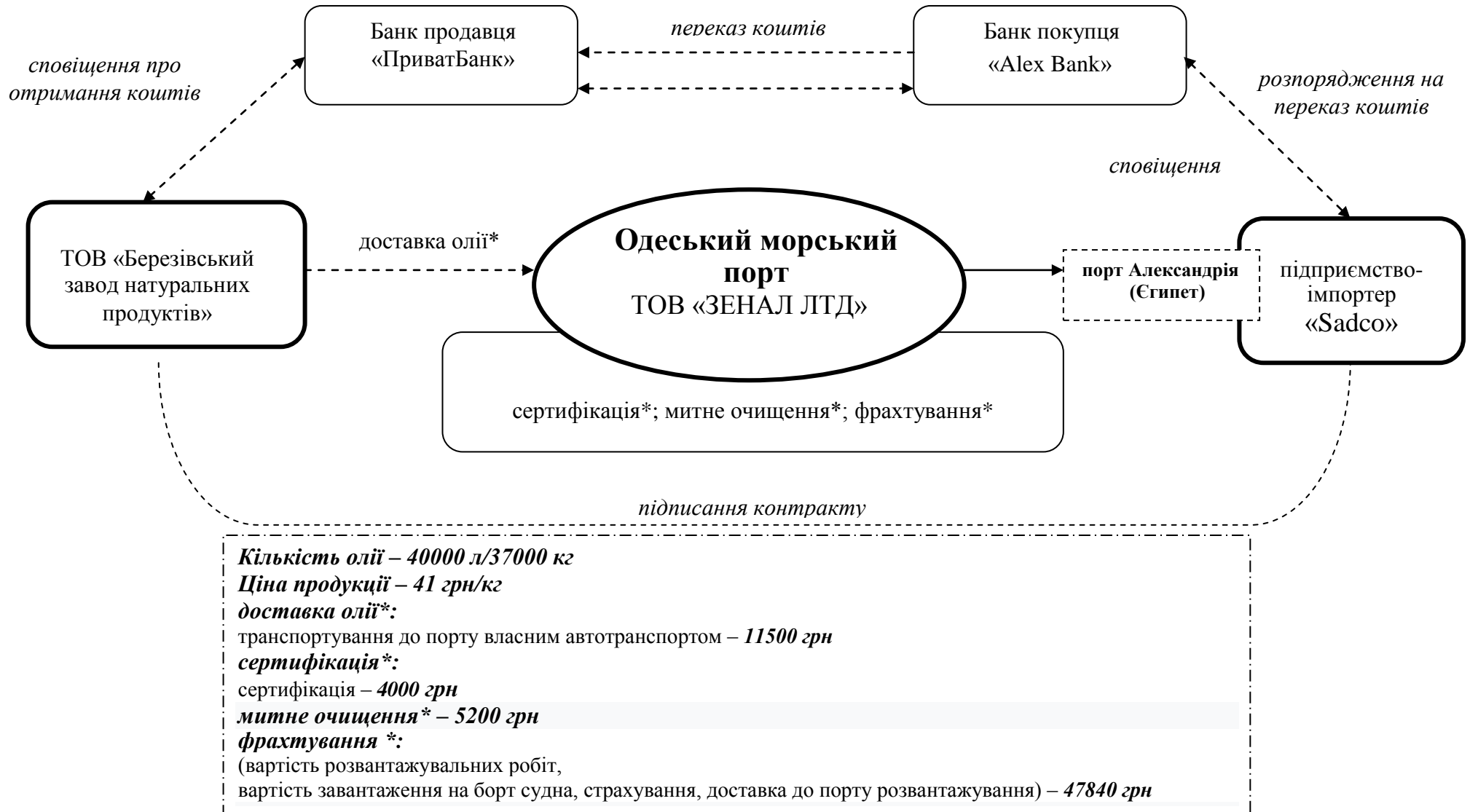

Рисунок 3.6 – Схема поставки органічної високоолеїнової соняшникової олії через Одеський морський порт до порту Александрія (Єгипет) на умовах CIF

Джерело: розроблено автором

Сертифікат видається уповноваженим державним інспектором Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів безкоштовно.

Для здійснення експорту соняшникова олія (на вимогу покупця) має пройти санітарно-епідеміологічний контроль. Санітарно-епідеміологічний контроль передбачає перевірку олії на шкідливі речовини, за результатами якої видається відповідний сертифікат. Санітарно-епідеміологічний контроль здійснюється інспекторами Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів в зонах митного контролю на митній території України.

За умовами СІФ продавець зобов'язаний оплатити витрати і фрахт, необхідні для доставки товару в зазначений порт призначення. Так, загальні логістичні витрати доставки олії до порту Александрія (Єгипет) на умовах СІФ становлять в середньому 68540 грн за 40000 літрів/ 37000 кілограм. Обсяг витрат залежить від низки факторів, серед яких термін зберігання, розміру партії, відстань доставки, перевізника тощо. Прибуток від реалізації продукції складе 1496300 гривень.

Альтернативні варіанти розрахунку витрат на поставку продукції на умовах СІФ в порт Мерсин (Турецька Республіка) та порт Джебель-Алі (ОАЕ) представлені в дод. 48.

Необхідно зазначити, що кожен етап транспортування органічної продукції (відвантаження зі складу, перевантаження на термінал тощо) передбачає проведення відбору зразків з тієї партії, що переміщується органом сертифікації. Це дозволяє забезпечити контроль кожної партії.

Важливим напрямом забезпечення експортної діяльності олійно-жирових підприємств України є підвищення конкурентоспроможності продукції, що можливо лише на основі покращення якості. Основними показниками якості олійного насіння та продуктів його переробки є вміст вологи, сміттєвих і олійних домішок, олійність, кислотність, наявність трансізомерів жирних кислот, вміст стеролів, жиророзчинних вітамінів та воскоподібних сполук, склад фосфоліпідів, кількість пестицидів, вміст (бенз(а)перену), поліхлорованих біфенілів тощо.

Серед основних методів забезпечення якості продукції все більш суспільного визнання набуває сертифікація. Сертифікація є необхідною для підтвердження

якісних характеристик продукції встановленим законодавчим вимогам, що являє собою підтвердження відповідності третьою стороною (особою, яка є незалежною від особи, що надає об'єкт оцінки відповідності, та від особи, що заінтересована в такому об'єкті як споживач чи користувач), яке стосується продукції, процесів, послуг, систем або персоналу [202].

Відповідно до Закону України «Про технічні регламенти і оцінку відповідності» сертифікація продукції розділяється на обов'язкову, яка проводиться на відповідність обов'язковим вимогам чинних в Україні нормативних документів щодо безпеки життя, здоров'я людей та охорони довкілля та добровільну, що проводиться за ініціативи виробника, переважно у випадках експорту продукції за кордон на договірних умовах між заявником і органом сертифікації [202]. Олійне насіння та продукція його переробки не входять до переліку продукції обов'язкової сертифікації.

Однак добровільна сертифікація продукції є одним з атрибутів конкурентоспроможності продукції, яка надає переваги виробнику при її реалізації та участі у тендерах. Здійснення контролю за дотриманням стандартів та вимог щодо норм сертифікації продукції покладено на Державну службу України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів, що здійснює свої повноваження через територіальні органи – головні управління Служби в областях, районах та місті Києві.

В умовах європейської інтеграції одним з основних завдань Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів постає впровадження на підприємствах системи аналізу ризиків, небезпечних чинників і контролю критичних точок (НАССР). Вона включає набір показників, що стосуються виробництва, зберігання, переробки та реалізації продукції, яких обов'язково повинні дотримуватись усі учасники агропродовольчого ланцюжка. Функціонування на вітчизняних олійно-жирових підприємствах системи безпечності НАССР дає змогу мінімізувати ризик появи небезпечної продукції, а отже гарантує споживачам високий рівень продукції, що буде відповідати усім нормативним вимогам.

Для українських підприємств система HACCP є обов'язковою для впровадження на підприємствах харчового сектору у відповідності до Закону України «Про безпечність та якість харчових продуктів» № 771/97-ВР від 23.12.1997 р. [203], а також Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо харчових продуктів» № 1602 VII від 20.09.2015 р. [204].

В Україні найбільш розповсюдженою вважається система управління якістю на основі стандартів ISO, в яких відображено основні засади та принципи HACCP. Українська версія стандартів адаптована до міжнародних стандартів ISO має назву ДСТУ ISO. Серед вітчизняних виробників олійного насіння та продуктів його переробки найпопулярнішими стандартами якості є: ДСТУ ISO 14024:2002 [205], ДСТУ ISO 9001:2015 [206], ДСТУ ISO 14001:2015 [207] та ДСТУ ISO 22000:2007 [208].

Станом на 2017 р. в Україні в категорії «рослинна олія», яка пройшла процедуру добровільної екологічної сертифікації і отримала право застосування знака «Зеленого журавлика», що підтверджує відповідність міжнародним екологічним стандартам (ISO 14024) є ТМ «Олейна» (компанія «Бунге Україна») та ТМ «ORGANICO» (ТОВ «Каспер»). ДСТУ ISO 14024:2002 (Екологічні маркування та декларації. Екологічне маркування типу I. Принципи та методи) [205], що визначає вимоги, яким повинна відповідати продукція для присвоєння екологічного маркування типу 1. Олійна продукція сертифікована за цим стандартом не містить ГМО та відповідає високим стандартам якості і вимогам до пакувальних матеріалів.

Необхідно зазначити, що діюча система контролю за дотриманням стандартів та вимог щодо норм сертифікації продукції є недосконалою, що в більшій мірі пов'язано з проблемами законодавчо-нормативного та організаційного характеру. Так, контроль за дотриманням стандартів та вимог щодо норм стандартизації та сертифікації продукції в Україні покладено на Державну службу України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів (Держпродспоживслужба), якабула створена в 2014 році. Проте на нинішньому етапі вона перебуває в стадії становлення та у процесі свого функціонування зіткнулася із наступними проблемами [209]: по-перше, дільничні та районні управління і лабораторії

Держпродспоживслужби підпорядковуються обласним Управлінням, що зумовлює проведення лабораторних аналізів продукції, що має поставлятися на зовнішній ринок лише в лабораторіях обласних Управлінь; по-друге організації та управління Держпродспоживслужби не мають повноважень проводити перевірки потужностей та реалізованої на ринках продовольчої продукції на відповідність дотримання нормативних вимог, такою підставою для перевірки є лише заява споживача.

Як свідчать дослідження (р.3 п. 3.1) український ринок органічної продукції перебуває на початковій стадії свого розвитку. Прийнятий у 2014 р. Закон України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» [150], в якому зазначено, що в органічному виробництві харчових продуктів, кормів, технологічних добавок має бути заборонено використання ГМО, похідних ГМО і продуктів, вироблених з ГМО. В даному Законі визначені правові та економічні основи виробництва та обігу органічної сільськогосподарської продукції та сировини. Водночас, закон не передбачає чіткої державної програми з розвитку виробництва органічної продукції, що потребує низки нормативно-правових актів. Основними питаннями, що потребують доопрацювання є [209]:

- відсутність національних стандартів щодо сертифікації органічної продукції (продукція сертифікується за приватними стандартами);
- відсутній єдиний перелік щодо сертифікованих господарств та асортименту органічної продукції (органи сертифікації публікують інформацію щодо своїх клієнтів на власних веб-сайтах);
- відсутній перелік дозволених діючих речовин для використання в органічному виробництві. В Україні використовується перелік діючих речовин згідно з вимогами законодавства ЄС, розроблений сертифікаційним органом «Органік стандарт»;
- відсутня державна підтримка у сфері освіти, науки, консультацій з органічного виробництва та збуту;
- відсутня належна фінансова підтримка розвитку органічного виробництва;
- низький рівень інформованості щодо виробництва, реалізації та вживання органічної продукції серед споживачів, виробників та продавців;

– недосконалість діючої системи інформаційного та статистичного забезпечення. Так, сьогодні практично відсутня державна статистична інформація щодо діяльності органічних господарств. Наявна інформація відносно обсягу посівних площ, що задіяні в органічному виробництві, кількості підприємств з виробництва органічної продукції та обсягу її експорту міститься на сайті Федерації органічного руху України та сайтах приватних організацій, які надають послуги із сертифікації органічного виробництва;

– відсутня система ефективного захисту прав споживачів. Не проводяться перевірки у магазинах з продажу органічної продукції (еко-магазини, еко-лавки, супермаркети тощо);

– вітчизняні органічні продукти маркуються єдиним офіційним логотипом ЄС для маркування органічної продукції («євро-листок»), водночас Наказом Мінагрополітики № 495 від 25.12.2015 р. затверджено національний логотип та зареєстровано у Міністерстві юстиції України 19 січня 2016 р. за № 99/28229 [212]. Станом на грудень місяць 2017 р. немає жодного продукту, на якому є Державний логотип України для органічної продукції.

Верховна Рада 10.07.2018 р. прийняла Закон № 5448-д «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції», який набув чинності з 02.08.2019 року [213]. Даний Закон передбачає чітку систему реєстрації органів сертифікації та операторів органічного ринку, визначається механізм державного контролю (нагляду) за діяльністю суб'єктів ринку органічної продукції та встановлює їх відповідальність за порушення законодавства у цій сфері, втім формування та реалізацію цієї системи потребує часу.

Сертифікацію за органічними стандартами в Україні проводить 17 органів сертифікації, 16 з яких іноземні та 1 український. Провідною установою сертифікації в Україні є «Органік Стандарт», яка акредитована Міжнародною Федерацією органічного сільськогосподарського руху (IFOAM) та визнана Єврокомісією і Швейцарською Конфедерацією. Сертифікація органічного виробництва оцінює всі стадії ланцюга агрохарчового виробництва – «від поля до прилавка». Втім така процедура потребує значних фінансових затрат. Наприклад, в

компанії «Органік Стандарт» вартість сертифікації у середньому становить 25-40 тис грн на рік – ціна залежить від виду діяльності, розміру підприємства тощо [150]. А в іноземних ABCert (Німеччина) та Bio Garantie (Австрія) – від 195 до 440 євро/рік, ICEA (Італія) – від 200 до 7000 євро/рік, Lason (Німеччина) – 560 євро/день + адміністративні та транспортні витрати, Bioagricert (Італія) – 190-360 євро/рік + 2-60 євро/га залежно від типу вирощуваних культур, ЕТКО (Туреччина) – 240 євро/день, вартість варіюється залежно від розміру [214].

Досвід зарубіжних країн свідчить про чітку залежність рівня розвитку органічного ринку від розміру державної підтримки. Світова практика щодо фінансової підтримки розвитку ринку органічної продукції налічує два основних підходи [215, с. 145]: американський – передбачає фінансування наукового сектору, консультаційної допомоги, сертифікації та маркетингу органічної продукції та європейський – спрямований на субсидування виробників органічної продукції.

У країнах Європейського Союзу вартість даної процедури частково або повністю покривається за рахунок субсидій на процедуру сертифікації. Так, в Австрії максимальний розмір субсидії становить 700 євро/ рік, а максимальний термін надання субсидій становить 5 років, а, у перші роки субсидія може становити до 80%, з подальшим зменшенням щороку на 5%. В Іспанії максимальна субсидія становить 3000 євро/ рік. Державою відшкодовується від 60 до 100% витрат на сертифікацію. В Німеччині товаровиробникам в середньому надається від 40 євро/га на рік для виробників, що мають менше 15 га та 530 євро/га на рік для інших. А в Данії витрати на сертифікацію взагалі фінансуються з бюджету, якщо місцеві виробники сертифікують продукцію відповідно до датського органічного регулювання та Стандартів ЄС 834/2007 [214].

В Україні юридично майже у всіх областях передбачені програми розвитку органічного виробництва. Реально, компенсація вартості процедури органічної сертифікації діє лише у Чернігівській області, відповідно до Програм фінансової підтримки органічного виробництва в Чернігівській області на 2015 – 2020 роки та 2016-2021 роки. Дані програми передбачають компенсацію витрат, понесених у зв'язку із проведенням та підтвердженням відповідності виробництва органічної

продукції (сировини) та видачею сертифіката відповідності у рослинництві, тваринництві та переробці сільськогосподарської продукції, в т.ч. у перехідний період. Так, у 2016 р. 9 підприємств Чернігівщини отримали компенсацію затрат на сертифікацію на загальну суму 230 тис гривень. В 2017 р. обсяг фінансування склав 400 тис грн, а кількість суб'єктів господарювання, які отримали компенсацію становила 20 одиниць. Загальний фонд фінансування становить 2 мільйони 730 тисяч гривень [216].

Україна достатньо забезпечена природними ресурсами щодо виробництва органічної олійно-жирової продукції та її експорту. Втім перешкодою стають незавершеність формування законодавчої та нормативно-правової бази, національної системи сертифікації та ефективної системи державної підтримки щодо стимулювання розвитку органічного виробництва. Формування в Україні ринку органічної олійно-жирової продукції дозволить створити доброзичливу думку споживачів як на внутрішньому так і на зовнішньому ринках.

Наступним напрямом щодо розвитку маркетингового забезпечення є диверсифікація експортованої продукції. Аналіз структури експорту олійно-жирової продукції (розділ 2, п.3), показав, що Україна експортує в основному соняшникову олію. Наявний потенціал галузі щодо переробки насіння сої і ріпаку та експорту переробленої продукції стримується відсутністю експортних мит на насіння цих олійних культур (розділ 2, п.3), що потребує нагального державного втручання у вирішенні даного питання.

Одним з основних видів просування продукції на зовнішньому ринку є реклама. Дослідження свідчать [217; 218], що перешкодами щодо купівлі споживачами продукції є обмеженість інформації. Актуальними методами поширення інформації про продукцію є участь у міжнародних виставках, ярмарках, семінарах. Так, в Україні при підтримці асоціації «Укроліяпром» щорічно проходять Міжнародна виставка «Олійно-Жирова Індустрія» за участю вітчизняних та іноземних спеціалістів-експертів аграрного сектору, Міжнародна конференція «Олійно-жирова промисловість». Функціонує і ціла низка міжнародних виставок органічних продуктів – щорічна Спеціалізована виставка-ярмарок органічних

продуктів і технологій «ORGANIC». Кожного року в лютому місяці проходить міжнародна виставка органічних продуктів – БіоФах (BioFach) у м. Нюрнберг, Німеччина), учасниками якої є і представники з України, продукція, яких сертифікована відповідно до органічного законодавства ЄС. Участь у виставках та ярмарках дає можливість ознайомлюватися з сучасними тенденціями розвитку світового олійно-жирової продукції, в тому числі і органічної, обмінюватися досвідом, а також налагоджувати міжнародні контакти.

Також в Україні діє Центр підтримки експортерів Постійного представництва України при Європейському Союзі, в сферу діяльності якого входить надання допомоги підприємствам-експортерам [219]: консультативної (надання інформації щодо загальних умов доступу на ринок ЄС, зокрема щодо нормативно-правових актів ЄС, що регламентують сферу обігу товарів на ринку ЄС, у т.ч. технічних регламентів та гармонізованих стандартів; здійснення аналізу вже наявних обсягів торгівлі між Україною та ЄС; тематичних виставкових заходів, які проводяться в ЄС тощо) та практичної (сприяння у пошуку партнерів для бізнесу; організаційне сприяння проведенню зустрічей у форматі «businesstobusiness»); пошук та підбір постачальників необхідних послуг (юридичний супровід, маркетинг, страхування, логістика тощо). Для вітчизняних підприємств безкоштовно функціонує он-лайн сервіс «Служба підтримки експорту», що створений Європейською Комісією для допомоги підприємствам з країн, що розвиваються, в отриманні безкоштовного доступу до інформації стосовно умов експорту до країн ЄС.

Починаючи з лютого 2017 р. в Україні діє Проект Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) «Підтримка аграрного і сільського розвитку», що надає гранти: малим і середнім підприємствам: виробникам сільськогосподарської продукції, підприємствам в сфері агропромислового сектору (переробка, логістика, збут) та галузевим сільськогосподарським асоціаціям. Основними цілями проекту є заохочення інвестицій у нові технології, удосконалення холодного ланцюга/логістики з метою зменшення втрат після збору врожаю, заохочення інвестицій у розробку нових продуктів, удосконалення процесів/системи збуту відповідно до вимог ринку, впровадження міжнародних стандартів якості та

безпеки сільськогосподарської продукції (стандарти Global GAP, HACCP, інші), створення нових та/або розширення напрямків діяльності діючих сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, створення нових робочих місць та підвищення продуктивності праці. Запланований обсяг грантів становить приблизно 30,0 млн гривень, що надаються виключно для придбання нового обладнання [220].

В Україні також, функціонує асоціація «Укроліяпром», що надає підтримку членам організації [164]: захист інтересів та прав підприємств олійно-жирової галузі, консультації з питань зовнішньоекономічної діяльності, зокрема митно-тарифного та технічного регулювання, а також виконує представницькі функції своїх членів.

Розвиток зовнішньоекономічної діяльності в аграрному секторі є важливою складовою успішної інтеграції України в міжнародний простір. Однак, даний процес формує необхідність в кадровому забезпеченні. Інтеграційні процеси в агропромисловому секторі України зумовлюють нові вимоги щодо підготовки спеціалістів у цій сфері. В умовах активної експортної діяльності вагомим значення набуває професійна підготовка кадрів з питань дослідження іноземного ринку, пошуку іноземних партнерів та інвестицій, а також митного оформлення продукції. Забезпеченість висококваліфікованими фахівцями з організації зовнішньоекономічної діяльності є підґрунтям для успішної інтеграції України в міжнародний простір та потребує вдосконалення як на державному та регіональному рівні в частині підготовки фахівців даної спеціальності, так і на рівні кожного окремого підприємства – підвищення кваліфікації та перепідготовка персоналу.

Втім у 2016 р. Міністерством освіти і науки було скасовано спеціальність «Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності».

Проведені дослідження свідчать, що удосконалення організаційно-економічного та маркетингового забезпечення розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємств олійно-жирового комплексу має проводитися як на державному та регіональному рівні, так і на рівні окремих підприємств (рис. 3.7).

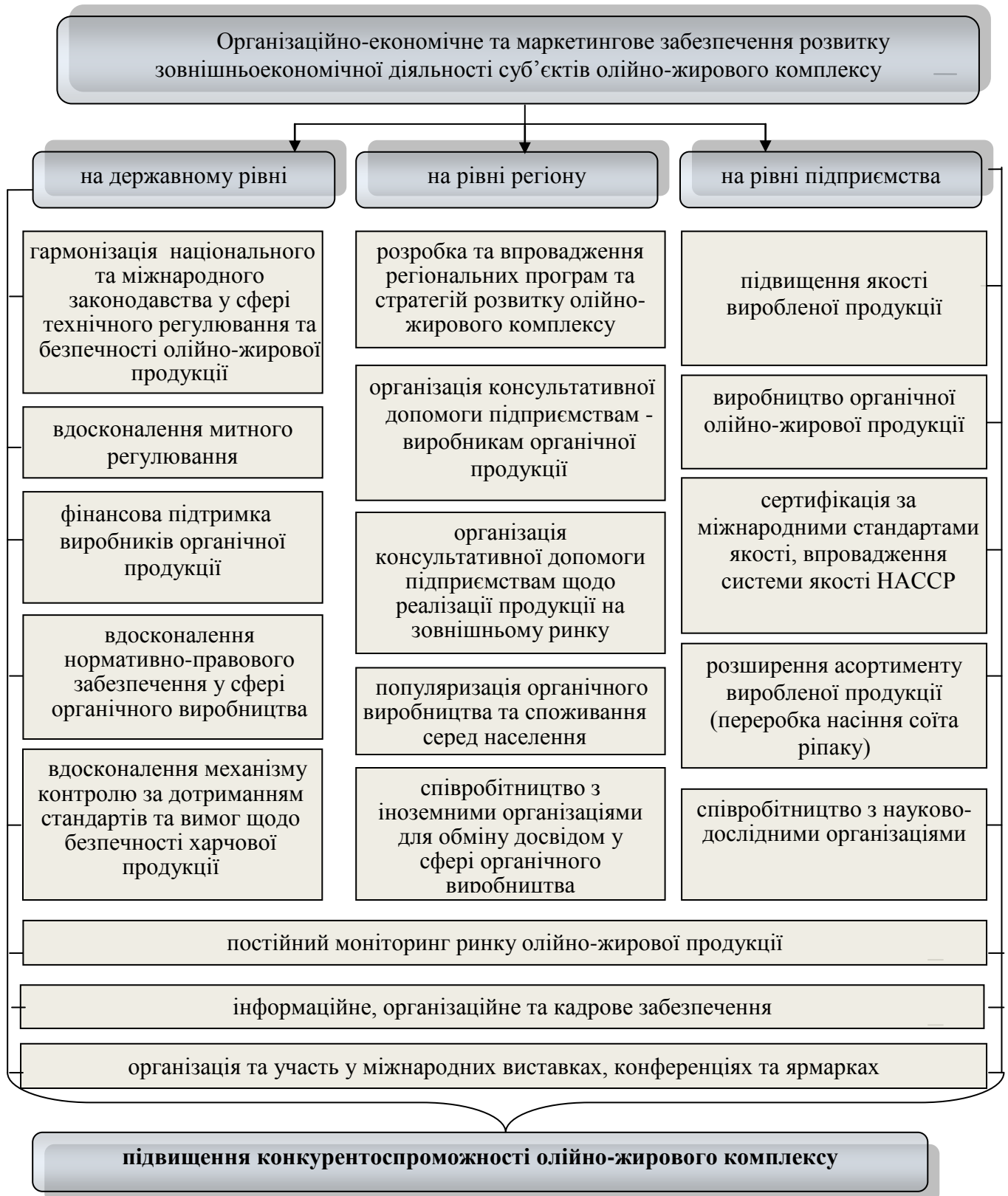

Рисунок 3.7 – Напрями вдосконалення організаційно-економічного та маркетингового забезпечення розвитку зовнішньоекономічної діяльності олійно-жирового комплексу України
Джерело: розроблено автором

Реалізація запропонованих заходів сприятиме розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємств олійно-жирового комплексу та покращенню екологічної та продовольчої безпеки країни.

Висновки до 3 розділу

1. Обґрунтовано напрями формування організаційно-економічного механізму управління розвитком збалансованих економічних відносин підприємств олійно-жирового комплексу, під яким розуміється сукупність організаційних форм, адміністративних, економічних та соціально-психологічних методів та інструментів управління, за допомогою яких здійснюється регулювання організаційно-технологічних та соціально-економічних відносин з метою реалізації інтересів суб'єктів цих відносин та підвищення економічної ефективності спільної діяльності на внутрішньому та зовнішньому ринках.

2. Організаційно-економічний механізм управління розвитком збалансованих економічних відносин підприємств олійно-жирового комплексу розгортається на загальнонаціональному, регіональному рівнях, а також та рівні окремого господарюючого суб'єкту. На державному рівні основними важелями є: розробка стратегії розвитку галузі, інформаційне забезпечення товаровиробників, фінансово-кредитний механізм стимулювання виробництва олійно-жирової продукції, виважена експортно-імпортна політика, формування й реалізація державних цільових програм, які забезпечують розвиток галузі Інструментами регіонального рівня є: розробка та впровадження регіональних програм розвитку олійно-жирового комплексу; формування ринкової інфраструктури зберігання та збуту олійно-жирової продукції; формування регіональних фондів підтримки інновацій; міжнародне співробітництво у сфері регіональної політики; формування агропромислових кластерів, як ефективної форми економічної інтеграції підприємств. На рівні окремого господарюючого суб'єкта функціонування організаційно-економічного механізму забезпечується застосуванням заходів організаційно-управлінського характеру, до яких належать: визначення стратегічних цілей та перспектив діяльності; система соціально-трудова відносин на підприємстві; маркетингове управління.

3. Доведено, що перспективною організаційною формою, в рамках якої досягається збалансований розвиток економічних відносин підприємств та узгодження приватних і загальносуспільних економічних інтересів є розвиток

кластерних об'єднань на основі спеціалізації, концентрації та інтенсифікації виробництва. Розроблено механізм створення та функціонування регіонального кластера з виробництва органічної високоолеїнової соняшникової олії як добровільного об'єднання підприємств та інших організаційних структур в межах олійно-жирової галузі, які ведуть спільну діяльність з виробництва органічної високоолеїнової соняшникової олії на договірних засадах. Договір визначає порядок взаємодії учасників кластерного формування, в процесі чого формуються організаційно-управлінські, виробничо-технологічні та фінансово-економічні взаємовідносини.

4. Розроблено економіко-математичну модель оптимізації структури виробництва кластерного об'єднання з виробництва органічної високоолеїнової соняшникової олії в Березівському районі Одеської області, що виготовлена сертифікованими технологіями з дотриманням екологічних стандартів на всіх етапах – від вирощування насіння соняшнику до виробництва олії та продуктів її переробки, їх зберігання та реалізації. В результаті рішення економіко-математичної задачі розрахована оптимальна програма економічного розвитку суб'єктів кластера з цільовою функцією максимізації прибутку їх виробничої та зовнішньоекономічної діяльності як цільної територіально-просторової системи, що передбачає реальні пропорції всіх елементів виробництва та високий рівень інтенсифікації використання економічного потенціалу кожного суб'єкта досліджуваної структури.

5. Встановлено, що удосконалення маркетингового забезпечення розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємств олійно-жирового комплексу в частині товарної, цінової, розподільчої та комунікаційної політики сприятиме формуванню позитивного іміджу вітчизняної продукції на зовнішньому ринку, посиленню конкурентних позицій національних товаровиробників, що є важливими факторами їх сталого соціально-економічного піднесення.

Наукові результати, що розкривають особистий внесок автора у розробку досліджуваної проблеми представлені в наступних публікаціях: [196; 197; 210; 211; 221].

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення та обґрунтовано пропозиції щодо удосконалення управління виробничою та зовнішньоекономічною діяльністю підприємств олійно-жирового комплексу України. За результатами проведеного дослідження сформульовано такі висновки:

1. На підставі узагальнення теоретичних положень щодо сутності управління, його функцій та процесів, особливостей та прикладних проблем стосовно виробничої та зовнішньоекономічної діяльності підприємств олійно-жирового комплексу обґрунтовано необхідність її дослідження в якості холістичного управлінського об'єкту. Об'єктна цілісність дозволяє розробляти та впроваджувати програми виробництва і збуту продукції з урахуванням потреб споживачів та вимог світового ринку, а також використовувати канали товароруку, в яких забезпечується збалансування економічних інтересів учасників олійно-жирового комплексу, оптимізація логістичних та трансакційних витрат, що сприятиме підвищенню рівня конкурентоспроможності продукції та досягненню економічного, соціального, екологічного та інституціонального ефекту від використання можливостей ведення бізнесу на внутрішньому та зовнішньому ринках;

2. Серед детермінант, що впливають на розвиток підприємств олійно-жирового комплексу, виявлено специфічні галузеві особливості, що формуються під впливом взаємодії сукупності об'єктивних і суб'єктивних факторів та проявляються через процеси менеджерсько-маркетингового, техніко-технологічного, соціально-економічного, інституційно-правового характеру.

Здійснено класифікацію чинників внутрішньогосподарського та зовнішнього походження, що впливають на розвиток виробничої та зовнішньоекономічної діяльності підприємств олійно-жирового комплексу. Першу групу формують внутрішньогосподарські фактори (ресурсні, технологічні, управлінські, маркетингові), що залежні від ринкових суб'єктів та керуються ними. Другу групу формують фактори зовнішнього середовища регіонального, національного та міжнародного (економічні, соціальні, інституційно-правові, природно-географічні, інфраструктурні та науково-технологічні), що не керуються підприємствами олійно-

жирового комплексу проте приймаються до уваги при прийнятті ними управлінських рішень.

3. Удосконалено методичний інструментарій для аналізу та проектування результативності управління виробничою та зовнішньоекономічною діяльністю підприємств олійно-жирового комплексу, що ґрунтується на комплексному підході, передбачає комбінування різних методичних прийомів та врахування особливостей виробничої і ринкової діяльності суб'єктів господарювання. Такий методичний підхід дозволяє систематизувати результати процесу моніторингу, встановлює перелік й послідовність етапів оцінювання, надає їм визначеності в часі, забезпечує комплексність використання кількісних й якісних показників щодо соціально-економічних здобутків підприємства. При оцінці результативності управління обґрунтовується доцільність використання системи економічних, соціальних та екологічних показників.

4. Ідентифіковано суб'єкти олійно-жирового комплексу України, до числа основних з яких слід віднести: суб'єкти виробництва олійного насіння, суб'єкти сервісного обслуговування, суб'єкти переробки олійного насіння та виробництва олійно-жирової продукції, суб'єкти інфраструктурного забезпечення та продажу, суб'єкти освітнього та науково-дослідного забезпечення та суб'єкти інформаційно-регулюючого забезпечення. Встановлено, що виробництво олійно-жирової продукції в країні здійснюють займаються 590 підприємств.

Протягом періоду дослідження посівні площі під олійними культурами збільшилися на 20,1% та становлять 8917,0 тис гектарів. Розширення посівних площ під олійними культурами зумовлено зростанням попиту на продукцію олійних культур на світовому ринку. Загальний обсяг виробництва продукції основних олійних культур в Україні збільшився на 14,6% та звітного року складав 18411,4 тис тонн. Зростаючий світовий попит на рослинні олії спричиняє збільшення (у 1,7 рази) виробничих потужностей оліє-добувних підприємств країни. В 2017 р. в структурі виробництва олії найбільшу питому вагу займає соняшникова олія – 96,1%. Україна є беззаперечним лідером серед виробників соняшникового насіння. У 2017-2018 маркетинговому році частка України у світовому виробництві соняшникового

насіння складала 29,3 %, що на 5,4 в.п. перевищує значення Російської Федерації, яка займала другу позицію у рейтингу виробників соняшнику, та на 10,6 в.п. більше, ніж країни ЄС, що займали третю сходинку серед світових виробників соняшникового насіння.

5. Обґрунтовано, на основі групування сільськогосподарських підприємств Березовського району Одеської області, доцільність дотримання нормативів концентрації посівів соняшнику. Підприємства з питомою вагою посіву соняшнику в структурі посівних площ до 20 % отримують максимальний прибуток в розрахунку на 1 га посіву (4307,9 грн); мають мінімальну виробничу собівартість 1 ц продукції (387,9 грн); досягають найбільшої прибутковості з 1 ц продукції (213,5 грн) та рівня рентабельності (62,4 %). Групуванням підприємств за рівнем інтенсифікації виробництва насіння соняшнику показує, що максимальний розмір витрат на 1 га посівної площі (понад 12000,1 грн) здійснюють господарства з найменшою середньою площею сільськогосподарських угідь (668,7 га) та найбільшою питомою вагою посіву насіння соняшнику в загальній площі посівів (45,1%). Високий рівень інтенсифікації виробництва насіння соняшнику забезпечує цим господарствам найвищий рівень урожайності – 28,4 ц/га, що на 47,9 % перевищує середнє значення по району. Проте максимальної економічної ефективності в розрахунку на виробництво одиниці продукції досягають господарства, що в середньому мають мінімальні витрати на 1 га посівної площі соняшнику (до 6000 грн), вони отримують найбільший чистий дохід від реалізації 1 ц продукції (741,8 грн); мають мінімальну виробничу собівартість 1 ц продукції (377,2 грн); досягають найбільшої прибутковості з 1 ц продукції (257,6 грн) та рівня рентабельності (75,7%), що на 21,3 в. п. перевищує середнє районне значення даного показника.

6. Визначено, що Україна є світовим лідером серед країн експортерів соняшnikової олії. У 2017-2018 маркетинговому році частка України у світовому виробництві соняшnikової олії становила 55,1 %, що в 2,4 рази перевищує значення Російської Федерації, яка займала другу позицію у рейтингу країн-експортерів соняшnikової олії, та в 4,4 рази більше, ніж Аргентина та Туреччина, що ділять

третю сходинку серед світових експортерів соняшникової олії. Більше 95% виробленої в країні олії спрямовується на зовнішній ринок. Найбільшими імпортерами української соняшникової олії є Індія та Китай, питома вага яких у загальній структурі експорту соняшникової олії у 2017 р. становила відповідно 37,4% та 10,7 відсотки. Основними імпортерами українського ріпаку, ріпакової олії та шроту виступають країни ЄС. Лідером серед країн-імпортерів українських соєвих бобів у 2017 р. були Туреччина та Іран. Експорт продукції олійно-жирового комплексу України перевищує імпорт відповідної продукції, що забезпечує щорічне формування позитивного сальдо зовнішньоторговельного балансу, вартість якого має загальний висхідний тренд та складає звітного року 6952,6 млн дол США.

7. Доведено, що перспективною організаційною формою збалансування економічних інтересів підприємств олійно-жирового комплексу є створення регіонального кластера як добровільного об'єднання підприємств та інших організаційних структур, які ведуть спільну діяльність з виробництва органічної високоолеїнової соняшникової олії. При цьому основними завданнями такого кластера є: побудова високопродуктивних ланцюгів з виробництва, переробки, зберігання, товароруху та реалізації олійно-жирової продукції; попередження та врегулювання соціально-економічних конфліктів; забезпечення стійкого економічного зростання кожного господарюючого суб'єкта; стимулювання інноваційної діяльності; мотивація до ведення соціально-відповідального бізнесу.

8. Розроблено авторську економіко-математичну модель розвитку бізнес-процесів у сфері виробництва, переробки та реалізації продуктів кластерного об'єднання з виробництва органічної високоолеїнової соняшникової олії на території Березівського району Одеської області. Цільовою функцією економіко-математичної задачі є максимізація прибутку за умови продажу продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках та дотримання сучасних стандартів ведення органічного виробництва. Результати розв'язку економіко-математичної моделі, свідчать про високі показники ефективності та перспективи економічного зростання підприємств-учасників кластера.

9. Обґрунтовано пропозиції щодо удосконалення організаційно-економічного та маркетингового забезпечення розвитку зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів олійно-жирового комплексу, що передбачає: посилення державного контролю за дотриманням правил біологічної і генетичної безпеки вирощування сільськогосподарських рослин, розвиток інформаційно-консалтингового сервісу, формування державної політики щодо підтримки виробників органічної продукції, науковий супровід розробки регіональних програм розвитку олійно-жирових кластерів, підготовку та підвищення кваліфікації фахівців у сфері експортно-імпоротної діяльності підприємств аграрного сектора економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови: 170000 слів і словосполучень. Ірпінь, 2004. 1440 с.
2. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка. Москва, 2006. 672 с.
3. Баєва О. В. Менеджмент у галузі охорони здоров'я: навч. посіб. Київ, 2008. 640 с.
4. Гарбуз С. В. Особливості формування підсистеми управління інноваціями // Вісник Одеського національного університету. 2010. Т. 15. С.35 – 44.
5. Шатун В. Т. Основи менеджменту: навч. посіб. Миколаїв, 2006. 376 с.
6. Атаманчук Г. В. Теория государственного управления: курс лекций. Москва, 2005. 584 с.
7. Адміністративне право України: підруч. / Ю. П. Битяк, В. В. Богуцький, В. М. Гарашук [та ін.]. Харків: Право, 2000. 502 с.
8. Федоренко В. Г., Віденко О. М., Бондаренко Є. В. Основи менеджменту: підруч. / за ред. В. Г. Федоренка. Київ: Алерта, 2007. 418 с.
9. Peter F. Drucker. Management: Tasks, Responsibilities, Practices. New York: Harper and Row, 1973. 984 p.
10. Авер'янов В. Б. Адміністративне право України: підруч. Київ: Юрид. думка, 2004. 584 с.
11. Попов С. М. Наукова парадигма суб'єкт-суб'єктного управління в умовах сучасного континууму // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії, 2010. Вип. 43. С. 166-175.
12. Ліпкан В. А. Теорія управління в органах внутрішніх справ: навч. посіб. Київ: КНТ, 2007. 884 с.
13. Осовська Г. В. Основи менеджменту: навч. посіб. Київ: Кондор, 2003. 556 с.
14. Мельтюхова Н. М. Управління. Енциклопедичний словник з державного управління / за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. Київ: НАДУ, 2010. 820 с.
15. Удосконалення виробничо-економічної діяльності підприємств галузі

телекомунікацій: монографія / П. С. Єщенко, В. В. Жебка, Г.Ф. Балькін [та ін.]. Київ, 2011. 306 с.

16. Ожегов С. И. Словарь русского языка: 70000 слов / под ред. Н. Ю. Шведовой. Москва: Русский язык, 1990. 917 с.

17. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Ірпінь: ВТФ «Перун», 2007. 1736 с.

18. Скопненко О. І., Цимбалюк Т. В. Сучасний словник іншомовних слів. Київ: «Довіра», 2006. 789 с.

19. Ушачев И. Г. Управление агропромышленным комплексом: учеб. Москва: Агропромиздат, 1985. 336 с.

20. Мескон М., Альберт М., Хедоурі Ф. Основи менеджменту / пер. з англ. Москва: Справа, 1992. 702 с.

21. Бурмака М. М., Бурмака Т. М. Управління розвитком підприємства (на прикладі підприємств будівельної галузі): монографія. Харків: ХНАДУ, 2011. 204 с.

22. Скібіцька Л. І., Скібіцький О. М. Менеджмент: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2007. 416 с.

23. Нечаюк Л. І., Телеш Н. О. Готельно-ресторанний бізнес: менеджмент: навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2003. 348с.

24. Остапенко Т. М. Економічна сутність управління // Вісник Сумського державного університету. 2013. № 2. С. 85-91.

25. Савенко Н. В. Президент України як суб'єкт управління у сфері приватизації об'єктів незавершеного та законсервованого будівництва // Форум права. 2008. № 3. С. 442-447.

26. Кнорринг В. И. Теория, практика и искусство управления: учеб. 2-е изд., изм. и доп. Москва, 2001. 528 с.

27. Гарбуз С.В. Особливості формування підсистеми управління інноваціями // Вісник Одеського національного університету. 2010. Т. 15. С.35 – 44.

28. Шатун В. Т. Основи менеджменту: навч. посіб. Миколаїв: МДГУ ім. Петра Могили, 2006. 376 с

29. Малиновський В. Я. Державне управління: навч. посіб. Київ: Атіка, 2003. 576 с.
30. Казанджі А. В. Сутність дефініцій «управління», «менеджмент», «керівництво» та діалектика їх зв'язку // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2016. № 1. С. 254-259.
31. The Oxford English Dictionary. London., 1983, Vol.VI, p. 106.
32. Діденко В. М. Менеджмент: підруч. Київ: Кондор, 2008. 584 с.
33. Хміль Ф. І. Менеджмент: підруч. Київ: Вища школа, 1995. 351 с.
34. Дем'яненко С. І. Менеджмент аграрних підприємств: навч. посіб. Київ: КНЕУ, 2005. 347 с.
35. Кравченко В. О. Менеджмент: навч. посіб. Одеса: Атлант, 2013. 165 с.
36. Кузьмін О. Є. Нова парадигма побудови систем менеджменту // Науковий вісник «Демократичне врядування». 2010. Вип. 6. С. 75–82.
37. Рульєв В. А., Гуткевич С. О. Менеджмент: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 312с .
38. Крамарчук С. П. Уточнення сутності поняття фінансового менеджменту зовнішньоекономічної діяльності підприємства // Наукові записки Національного університету "Острозька академія". 2010. Вип. 15. С. 357-362 с.
39. Менеджмент / Г. В. Щокін., М. Ф. Головатий, О. В. Антонюк, В. П.Сладкевич. Київ: МАУП, 2007. 816 с.
40. Менеджмент / О. Т. Євтух, А. В. Бардась, М. В. Бойченко, А. В. Дудник. Д.: Національний гірничий університет, 2012. 381 с.
41. Туленков М. Концептуалізація понять «менеджмент» і «управління» в сучасному науковому дискурсі // Політичний менеджмент. 2009. № 3(36). С. 101-111.
42. Непочатенко О. О., Транченко Л. В., Транченко О. М. Розвиток теорії управління як основа конкурентоспроможності сільського господарства // Сучасні питання економіки і права. 2014. №1. С.64-67

43. Євтушенко Г. І., Вітренко Л. О. Шляхи формування професійної компетентності майбутнього менеджера // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. 2013. № 1. С.69-78с.
44. Горлачук В. В., Яненко І. Г. Економіка підприємства: навч. посіб. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. 344 с.
45. Никифорак В. А., Кобеля З. І., Вербівська Л. В Організація виробництва: навч. посіб. Чернівці: Чернів. нац. ун-т, 2010. 407 с.
46. Бондаренко Т. Ю. Аналіз виробничої діяльності в управлінні машинобудівним підприємством // Вісник ОНУ імені І. І. Мечникова. 2013. Т. 18. Вип. 4/1. С.49-52.
47. Геделевич Є. В. Економіко-математичне моделювання виробничої діяльності промислових підприємств // Вісник Хмельницького національного університету. 2013. № 2(3). С. 66-69.
48. Про ліцензування певних видів господарської діяльності: Закон України від 1 червня 2000 р. зі змін. і доп. № 1775-III. База даних Законодавство України / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19> (дата звернення: 05.12.2018).
49. Капінос Г. І., Бабій І. В. Операційний менеджмент: навч. посіб. Київ: «Центр учбової літератури», 2013. 352 с.
50. Причепя І. В., Руда Л. П. Економіка підприємства: навч. посіб. Вінниця: ВНТУ, 2014. 145 с.
51. Покропивний С. Ф. Економіка підприємства: підруч. Київ: КНЕУ, 2000. 528 с.
52. Черниш С. С. Економічний аналіз: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 312 с.
53. Казанджі А. В. Теоретичні аспекти управління виробничою діяльністю аграрних підприємств // Аграрний вісник Причорномор'я. Серія: економічні науки. 2014. Вип. 75. С. 30-38.

54. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015. База даних Законодавство України / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015> (дата звернення: 05.12.2018).

55. Про забезпечення масштабної експансії експорту товарів (робіт, послуг) українського походження шляхом страхування, гарантування та здешевлення кредитування експорту: Закон України від 20 грудня 2016 р. № 1792-VIII. База даних Законодавство України / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1792-19> (дата звернення: 05.12.2018).

56. Про утворення Ради з міжнародної торгівлі: Постанова КМУ від 4 липня 2017 р. № 455. База даних Законодавство України / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/455-2017-п> (дата звернення: 05.12.2018).

57. Питання утворення Експортно-кредитного агентства: Постанова КМУ від 7 лютого 2018 р. № 65. База даних Законодавство України / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/65-2018-п> (дата звернення: 05.12.2018).

58. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16.04.1991. зі змінами і доп. База даних Законодавство України / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12> (дата звернення: 05.12.2018).

59. Господарський Кодекс України № 436-IV від 16 січня 2003 р. База даних Законодавство України / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=436-1> (дата звернення: 05.12.2018).

60. Минюк Д. І. Правове поле зовнішньоекономічної діяльності: реальність, перспективи // Підприємництво, господарство і право. 2004. № 11. С. 125–127.

61. Шталь Т. В., Зосимова Ж. С. Наукові підходи до визначення поняття зовнішньоекономічної діяльності підприємства // Вісник Одеського національного університету. Економіка. 2013. Т. 18, Вип. 1(1). С. 134-136.

62. Купчак П. М. Перспективи розвитку виробництва олії в Україні // АгроСвіт. 2014. № 22. С.54-58.

63. Мищенко В. А., Мозенков О. В. Анализ функционирования предприятий масложировой промышленности Украины в конкурентной среде // Вестник Нац. техн. ун-та "ХПИ". Харьков : НТУ «ХПИ». 2014. № 45 (1088). С. 40-45.

64. Пилявець В. М. Сучасні тенденції розвитку олієжирового підкомплексу України // Збірник наукових праць ВНАУ. 2013. №4 (81). С.156-165.
65. Яценко В. М. Розвиток конкурентоспроможного олієжирового підкомплексу АПК як важливої складової продовольчої безпеки України // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. 2014. №36. С. 57-62
66. Манойленко О. В., Жадан Т. А. Специфічні особливості олійно-жирової галузі як об'єктивна необхідність її державної підтримки // Інноваційна економіка. 2013. № 1. С. 12-15.
67. Державна служба статистики України: офіційний сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 05.12.2018).
68. Kazandzhi A.V. The role of oil and fat subcomplex in the economy of Ukraine // Trends of modern science – 2017»: materials of the XIII Interna. scient. and pract. conf. (Sheffield 30 May - 07 June, 2017). Sheffield, 2017. P.17-19.
69. Запша Г. Н., Казанджи А. В. Отраслевые особенности функционирования масложировых предприятий Украины // Buletinul Științific al Universității de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul. 2015. №. 2 (14). С.102-109.
70. Бутенко Л. М. Стратегічні напрямки розвитку підприємств олійно-жирової промисловості // Стратегія підприємства: зміна парадигми управління та інноваційні рішення для бізнесу: матеріали наук.-практ. конф. з міжнар. участю (м. Київ 14-15 листоп, 2013 р.). Київ : КНЕУ, 2013. С. 16–18.
71. Розвиток ринку олійних культур України: проблеми та перспективи: монографія / Чирва О.Г., Побережець Н.Б. Умань: Візаві, 2019. 198 с.
72. Мочерний С. В. Економічна енциклопедія. Київ: Академія, 2002. 952с.
73. Пріб К. А. Управління розвитком підприємств аграрної сфери в умовах економічної нестабільності // Глобальні та національні проблеми економіки. 2014. № 2. С.666-669.
74. Фаїзов А. В. Олієжировий комплекс: проблеми і фактори розвитку // Агроінком. 2011. № 10-12.С. 21-29.

75. Сумець О. М. Фактори розвитку олійно-жирової галузі та їх вплив на логістичну діяльність підприємств // Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка. 2014. Вип. 149. С. 281-289.

76. Субота М. В. Зовнішні чинники розвитку підприємств олійно-жирової галузі // Економічний аналіз. 2014. Том 18. № 1. С. 80-87.

77. Дунда С. П. Розвиток підприємства та оцінка факторів, що на нього впливають // Ефективна економіка. 2016. № 12.

78. Менеджмент: навч. посіб. / П. В. Мельник, М. М. Філоненко, Л. П. Гацька, Е. М. Кошарська. Ірпінь: Академія ДПС України, 2001. 154 с.

79. Рижкова Г. А. Систематизація факторів внутрішнього і зовнішнього середовища торговельного підприємства для подальшого аналізу // Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. 2011. № 1(4). С. 339-345.

80. Бровкіна Ю. О. Фактори внутрішнього середовища та їхній вплив на економічну безпеку хлібопекарських підприємств // Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту. 2015. № 1. С. 93-99.

81. Талавиця О. М. Теоретико-методологічні підходи економічного аналізу розвитку підприємства // Науковий вісник Ужгородського університету. 2015. Вип. 1 (45). Том 2. С. 278-280.

82. Кваско А. В. Управління організацією виробництва та фактори, що впливають на її ефективність // Технологія і техніка друкарства. 2008. Вип. 3-4. С. 160-167.

83. Управління конкурентоспроможністю підприємства: навч. посіб./ С. М. Клименко, О. С. Дуброва, Д. О. Барабась, Т. В. Омеляненко, А. В. Вакуленко. Київ: КНЕУ, 2006. 527 с.

84. Хімченко А. М. Зовнішнє та внутрішнє середовище функціонування корпорацій // Науковий вісник НЛТУ України. 2013. Вип. 23.14. С. 258-264.

85. Князь О. В. Аналіз та оцінювання факторів, які впливають на рівень інноваційного розвитку підприємств // Економіка промисловості. 2006. № 3. С. 128-135.

86. Донець Л. І., Ващенко Н. В. Економічна безпека підприємства: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 240 с.
87. Багацька К. В. Ідентифікація факторів створення вартості на підприємствах харчової промисловості // Економіка ринкових відносин. 2014. № 12. С. 70-74.
88. Огієнко А. В., Орел В. М. Аспекти ефективного розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємств аграрної // Культура народів Причорномор'я. 2012. № 234. С. 182-185
89. Король В. І. Правове забезпечення зовнішньоекономічної стратегії України (теоретико-методологічні та прикладні засади державно-правового прогнозування): монографія. Київ: НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2013. 415 с.
90. Нагірна М. Я., Мельник О. Г. Діагностика факторів впливу на експортну діяльність підприємства // Інноваційна економіка. 2013. №43. С. 63-66.
91. Лозовський О. М., Слободянюк С. В. Проблеми розвитку сучасної олійно-жирової галузі в Україні // Економічний форум. 2014. № 1. С. 38-43.
92. Ліпич Л. Г., Фатенок-Ткачук А. О. Фактори впливу на розвиток зовнішньоекономічної діяльності машинобудівних підприємств України // Економіка та держава. 2008. № 5. С. 29-32.
93. Фатенок-Ткачук А. О. Аналізування факторів впливу на розвиток зовнішньоекономічної діяльності машинобудівних підприємств // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. 2010. Вип. 17. С. 93-100.
94. Ільїн В. Ю. Формування стратегії управління конкурентоспроможності аграрних підприємств України в умовах глобалізації // Часопис економічних реформ. 2013. № 4. С. 99-105.
95. Якушев О. О. Зовнішні та внутрішні загрози зовнішньоекономічної діяльності України // Культура народів Причорномор'я. 2012. № 233. С. 86-89.
96. Нижник Н., Пашко Л. Управлінська культура: теоретичне поняття чи управлінська поведінка? // Політичний менеджмент. 2005. № 5. С. 103-113.

97. Захарчин Г. М. Соціально-орієнтований менеджмент: об'єктивна необхідність і суть // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». 2008. № 611. С. 125-129.

98. Бендерська І. Роль організаційно-економічної культури в активізації діяльності машинобудівних підприємств // Соціально-економічні проблеми і держава. 2011. Вип. 2 (5). URL: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2011/11biidmp.pdf> (дата звернення: 05.12.2018).

99. Казанджі Альона. Організаційна культура як чинник розвитку підприємства // Стратегія економічного розвитку України: теоретичні засади та механізми реалізації: матеріали наук.-практ. конф. з міжнар. участю (м. Ніжин 14-15 квіт. 2016 р.). Ніжин, 2016. С.139-141.

100. Смолінська Н. В. Формування та зміна організаційної культури підприємства // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Проблеми економіки та управління. 2011. № 698. С. 290-294.

101. Захарчин Г. М. Розвиток соціального партнерства та організаційної культури між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. 2013. № 769. С. 27-32.

102. Яковлева А. М., Афонська Т. М. Сучасний тлумачний словник української мови. Харків: ТОРСІНГ ПЛЮС, 2007. 672 с.

103. Буряк Р. І. Удосконалення методичних підходів до оцінювання результативності систем менеджменту якості функціонування аграрних підприємств // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. 2013. № 3. С. 36-43.

104. Федулова Л. І. Менеджмент організацій: підруч. Київ: Либідь, 2004. 448 с.

105. Приходченко Л. Л. Щодо складності застосування показників оцінювання ефективності державного управління: теорія і практика // Державне будівництво. 2009. Вип. 1. URL:<http://www.kbuara.kharkov.ua/ebook/db/2009-1/doc/1/07.pdf> (дата звернення: 12.10.2018).

106. Ковальчик О. Визначення економічної сутності дефініції «провайдинг ефективності» // Соціально-економічні проблеми і держава. 2011. Вип. 2 (5). URL: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2011/11koadpe.pdf> (дата звернення: 12.10.2018).
107. Момот О. І., Демченко А. О. Про сутність понять «ефективність» та «результативність» в економіці // Економічний Вісник Донбасу. 2013. № 3 (33). С. 207-210.
108. Костенко О. Результативність діяльності як критерій ефективного управління сільськогосподарським підприємством // Аграрна економіка. 2012. № 3-4. С. 162-168.
109. Івченко А. О. Тлумачний словник української мови. Харків: Фоліо, 2007. 580с.
110. Гросул В. А., Аванесова Н. Е. Концепція стейкхолдерів в системі оцінки ефективності функціонування підприємства // Вісник ЖДТУ. Економічні науки. 2010. № 2 (52). С. 233–236.
111. Жнякін Б. О., Краснова В. В. Економіка підприємства: навч. посіб. Донецьк: Альфа-прес, 2005. 160 с.
112. Бланк И. А. Словарь-справочник финансового менеджера. Киев: Ника-Центр, 1998. 481 с.
113. Нили Энди, Адамс Крис, Кеннерли Майк. Призма эффективности: Карта сбалансированных показателей для измерения успеха в бизнесе и управление им: учеб.пособие / пер. с англ. А. Шагоян. Днепропетровск: Баланс-клуб, 2003. 400 с.
114. Грیشнова О. А. Економіка праці та соціально трудові відносини: підруч. Київ: Знання, 2011. 390 с.
115. Мельник Л.Г., Карінцева О.І. Економіка підприємства: навч. посіб. Суми: ВТД «Університетська книга», 2003. 412 с.
116. Дракер П. Эффективное управление: учеб. пособ. / пер. с англ. М. Котельниковой. Москва : Астрель, 2004. 284 с.
117. ДСТУ ISO 9000-2001. Київ: Держстандарт України, 2001. 40 с

118. Лігоненко Л. О. Дискусійні питання щодо трактування сутності та співвідношення понять «ефективність» і «результативність» управління підприємством // Актуальні проблеми економіки. 2008. № 10(88). С. 207-215.

119. Синк Д. Управление производительностью: планирование, 166 измерение, оценка, контроль и повышение. Москва: Прогресс, 1989. 528с.

120. Кравченко О. А., Ільницький В. В., Ульяновський О. І. Забезпечення результативності і ефективності виробничої діяльності підприємства // Економіка: реалії часу. 2013. № 3 (8). С. 29-35. URL: <http://economics.opu.ua/files/archive/2013/n3.html> (дата звернення: 12.10.2018).

121. Поршнев А. Г. Качество, результативность и эффективность менеджмента // Элитариум. URL: http://www.elitarium.ru/2010/04/05/kachestvo_menedzhmenta.html (дата звернення: 12.10.2018).

122. Тищенко А. Н., Кизим Н. А., Догадайло Л. В. Экономическая результативность деятельности предприятий: монография. Харьков. 2005.168 с.

123. Кондриков В. А., Плотникова И. В. Результативность и эффективность СМК предприятия // Методы менеджмента качества. 2006. №10. С. 27 – 31.

124. Кравченко О. А., Ільницький В. В., Ульяновський О. І. Забезпечення результативності і ефективності виробничої діяльності підприємства // Економіка: реалії часу. 2013. № 3. С.29 - 35.

125. Сахацький М. П., Казанджі А. В. Теоретико-методичні засади оцінки результативності управління виробничо-господарською діяльністю підприємства // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. 2017. Випуск 1(22). С.135-141.

126. Казанджі А. В. Теоретико-методичні основи управління виробничою та зовнішньоекономічною діяльністю підприємств олійно-жирового комплексу України. Одеса. 2019. 30 с. (Препринт/Одеса).

127. Дарміць Р. З., Вацик Н. О. Взаємозв'язок результативності та економічної ефективності в системі менеджменту підприємства // Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України. 2010. Вип. 20.12. С. 153-160.

128. Казанджі А. В. Олійно-жировий підкомплекс України та його суб'єктний склад // Сучасні тенденції економічного зростання: стратегії, напрями та пріоритети: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 25 трав. 2019 р.). Запоріжжя, 2019. С.16-19.

129. Сільське господарство України. 2017: стат. зб. / Держ. служба статистики України. Київ, 2017. 246 с.

130. Діяльність суб'єктів господарювання за 2017 рік: стат. зб. / Держ. Служба статистики України. Київ, 2017. 455 с.

131. Національний агропортал Latifundist: сайт. URL: <https://latifundist.com> (дата звернення: 05.12.2018).

132. Казанджі А. В. Ресурсне забезпечення виробничої діяльності в аграрних підприємствах // Науково-економічний розвиток: менеджмент, фінанси та аудит: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 24-25 лип. 2015 р.). Київ, 2015. Ч.1. С.84 – 87.

133. Рослинництво України. 2017: стат. зб. / Держ. служба статистики України. Київ, 2017. 166 с.

134. Чехова І. В., Чехов С. А. Основні тенденції розвитку ринку олійних культур в Україні // Продуктивність агропромислового виробництва. 2014. № 25. С. 71-78.

135. Про затвердження нормативів оптимального співвідношення культур у сівозмінах в різних природно-сільськогосподарських регіонах: Постанова Кабінету Міністрів України від 11 лютого 2010 р. № 164/2010/Кабінет Міністрів України. Офіційний вісник України. 2010. № 13. С.

136. Наявність сільськогосподарської техніки та енергетичних потужностей у сільському господарстві. 2017: стат. бюлетень / Держ. служба статистики України. Київ, 2017. 42 с.

137. Попов В. М. Сучасні особливості фінансового забезпечення сільського господарства // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. 2012. Вип. 22. С. 163-169.

138. Купівля матеріально-технічних ресурсів для виробничих потреб

сільськогосподарськими підприємствами». 2017: стат. бюлетень / Держ. служба статистики України. Київ, 2017. 42 с.

139. Радянська ера українського села. Як перестрибнути прірву? ЦензорНет: URL:<http://sensor.net.ua/b3922> (дата звернення: 05.12.2018).

140. Про стимулювання розвитку вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу: Закон України із змінами і доповненнями, внесеними від 09.12.2012 №5462-VI/ Верховна Рада України. База даних Законодавство України / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3023-14> (дата звернення: 05.12.2018).

141. Державна цільова програма розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року. URL: <http://minagro.gov.ua/node/10516> (дата звернення: 05.12.2018).

142. Олійник Т. І. Особливості розвитку сучасної аграрної освіти України // Вісник ХНАУ. 2010. № 6. С. 15-21.

143. Праця України у 2017 році: стат. збірник / Держ. служба статистики України. Київ, 2017. 220 с.

144. Благодир Л. М. Аналіз ефективності функціонування переробних підприємств олійно-жирової галузі України з використанням моделі виробничої функції // Глобальні та національні проблеми економіки. 2015. № 5. С. 1082-1087.

145. Олійно-жирова галузь України. 2017: Інформаційно-аналітичний бюлетень олійно-жирової галузі України та Російської Федерації/ УкрНДІОЖ НААН. Харків, 2017. 103 с.

146. Компанія «Кернел»: офіційний сайт. URL: <https://www.kernel.ua/ua/> (дата звернення: 05.12.2018).

147. Міністерство сільського господарства США (United States Department of Agriculture, USDA): офіційний сайт. URL: <http://www.usda.gov> (дата звернення: 05.12.2018).

148. Галузева програма «Соя України 2004-5-2010». URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 05.12.2018).

149. Галузева програма «Соя України 2008-2015». URL: <http://zakon.nau.ua> (дата

звернення: 05.12.2018).

150. Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини: Закон України від 03.09.2013 № 425-VII / Верховна Рада України. База даних Законодавство України / ВР України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/425-18> (дата звернення: 05.12.2018).

151. Аграрне інформаційне агентство «Агравері»: офіційний сайт. URL: <http://agravery.com> (дата звернення: 05.12.2018).

152. Марчук І. У. Добрива та їх використання: довідник. Київ: Арістей, 2010. 254 с.

153. Казанджі А. В. Лопотан Л. В. Порівняльна оцінка виробництва насіння соняшнику в Україні та Одеській області як складової сировинної бази олійно-жирового підкомплексу АПК // АгроСвіт. 2015. №10. С. 36-40.

154. Казанджі А. В. Сучасний стан розвитку сільськогосподарських підприємств та напрями підвищення їх конкурентоспроможності // Підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 13-14 черв. 2013 р.). Одеса, 2013. С.77-79.

155. Витрати на виробництво продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах. 2017: стат. бюлетень / Держ. служба статистики України. Київ, 2017. 23 с.

156. Виробництво промислової продукції за видами за 2017 рік. Державна служба статистики України: офіційний сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 05.12.2018).

157. Заїнчковський А. О., Швед Т. В. Сучасний стан вітчизняних підприємств олійно-жирової галузі в Україні // Економіка і регіон. 2014. № 3. С. 67-71.

158. Зовнішньоекономічна діяльність: підруч. / В. О. Новак, Т. Л. Мостенська, Г. С. Гуріна, О. В. Ільєнко. Київ. Кондор, 2012. 552 с.

159. Про ставки вивізного (експортного) мита на насіння деяких видів олійних культур. Закон України від 10.09.1999 р. № 1033-XIV. База даних Законодавство

України / ВР України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1033-14> (дата звернення: 05.12.2018).

160. Про внесення змін до деяких законів України. Закон України від 21.06.2001 р. № 2555-III. База даних Законодавство України / ВР України. URL:<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2555-14> (дата звернення: 05.12.2018).

161. Про внесення змін до Закону України Про ставки вивізного (експортного) мита на насіння деяких видів олійних культур. Закон України від 07.07.2005 р. №2773-IV. База даних Законодавство України / ВР України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2773-15> (дата звернення 05.12.2018).

162. Казанджі А. В. Встановлення експортного мита на сою та ріпак як напрям розвитку олійно-жирового підкомплексу України // Сучасні тенденції розвитку світової економіки: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 26 трав. 2017р.). Харків, 2017. С.45 - 46.

163. Казанджи А. В. Масложировой подкомплекс Украины в контексте обеспечения продовольственной безопасности страны // Общество и экономическая мысль в XXI в.: пути развития и инновации: материалы междунар. науч.-практ. конф. (г. Воронеж, 31 мар. 2016 г.). Воронеж, 2016. С. 93-97.

164. Казанджі А. В. Тенденції та перспективи розвитку експортної діяльності олійно-жирового підкомплексу України // Глобальні та національні проблеми економіки. 2017. № 19. URL: <http://global-national.in.ua/archive/19-2017/34.pdf> (дата звернення 05.12.2018).

165. Асоціація «Укроліяпром»: офіційний сайт. URL: <http://www.ukroilprom.org.ua> (дата звернення 05.12.2018).

166. Крисанов Д. Ф. Інтеграція агрохарчового сектора України в єдиний нормативний простір Європейського Союзу: монографія. Київ: «Ін-т екон. та прогнозів. НАН України», 2016. 368 с.

167. Жадан Т. А. Основні етапи становлення та розвитку державної підтримки олійно-жирової галузі України // Глобальні та національні проблеми економіки. 2015. № 7. С. 133-139. URL:<http://global-national.in.ua/archive/7-2015/30.pdf> (дата звернення 05.12.2018).

168. Про внесення змін у додаток до постанови Кабінету Міністрів України. Постанова КМУ від 5 жовтня 2011 року № 1031/ Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1031-2011-п> (дата звернення 05.12.2018).

169. Гелетуха Г. Г., Желєзна Т. А., Праховнік А. К. Аналіз енергетичних стратегій країн ЄС та світу і ролі в них відновлюваних джерел енергії // Аналітична записка БАУ. 2015. № 13. URL: <http://www.uabio.org/img/files/docs/uabio-position-paper-13-ua.pdf> (дата звернення 05.12.2018).

170. Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів: Закон України від 31.05.2007 № 1103–V /Верховна Рада України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1103-16> (дата звернення 05.12.2018).

171. ДСТУ ISO 4492:2005. Олія соняшникова. Технічні умови. Київ, 2005. 22 с.

172. Шебанін В. С., Кормишкін Ю. А. Державне регулювання розвитку аграрного підприємництва // Вісник аграрної науки Причорномор'я. 2018. Вип. 1 (97). С. 3-18.

173. Пузік В. К., Петров В. М., Бабарика Я. В. Стан і перспективи вирощування та формування ринку соняшнику в Україні // Посібник українського хлібороба. 2014. № 2. С. 46 - 50.

174. Реалізація продукції сільськогосподарськими підприємствами у 2015 році: стат. зб. / Держ. Служба статистики України. Київ, К.2016.109 с.

175. Благодир Л.М. Сучасний стан та тенденції розвитку олійнодобувної промисловості України // Агроінком. 2007. № 9–10. С. 29–32.

176. Войнаренко М. П. Концепція кластерів – шлях до відродження виробництва на регіональному рівні // Економіст. 2000. № 1. С. 29-33.

177. Осадчук С. В. Нові технології управління регіональним економічним розвитком // Вісник економічної науки України. 2009. № 1. С. 92–95.

178. Ковальова Ю. М. Кластер як новий інструмент модернізації економіки // Схід. 2007. №5(83). С.9-13.

179. Саєнко М. Г. Стратегія підприємства: підруч. Тернопіль: «Економічна думка», 2006. 390 с.

180. Скіцько В. Концептуальні засади управління логістичними системами з врахуванням синергії та синергетики // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. 2015. Вип. 4. С. 53-58.

181. Головня Ю. І. Формування агропромислових кластерів як фактор інноваційного розвитку в посткризових умовах // Ефективна економіка. 2013. № 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2013_4_6 (дата звернення: 05.12.2018).

182. Чорнодон В. І. Кластерна організація розвитку агропромислового виробництва // Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. 2012. Вип. 1 (4). Т.2. С. 337-341.

183. Агрокластер – ефективний інструмент для совместных проектов с зарубежными партнерами. Пропозиція: веб-сайт. URL: <https://propozitsiya.com/agroklaster-effektivnyy-instrument-dlya-sovmestnyh-proektov-s-zarubezhnymi-partnerami> (дата звернення: 05.12.2018).

184. Аналіз ринку. Перспективи соняшнику. «Високоолеїнова» ніша. «Журнал "Мій Бізнес"»: веб-сайт. URL: <https://msb.aval.ua/news/?id=25886> (дата звернення: 05.12.2018).

185. Високоолеїновий соняшник. «Сингента»: веб-сайт. URL: <https://www.syngenta.ua/news/sonyashnik/visokooleyinovi-y-sonyashnik> (дата звернення: 05.12.2018).

186. Національний медичний університет імені О.О.Богомольця: офіційний веб-сайт. URL: <http://nmu.ua> (дата звернення: 05.12.2018).

187. Михайленко О. Г. Розвиток органічного сільського господарства в системі євроінтеграційних процесів в Україні // Науковий вісник Херсонського державного університету. 2014. Вип. 6(3). С. 40-45.

188. Шкуратов О. І., Чудовська В. А., Вдовиченко А. В. Органічне сільське господарство: еколого-економічні імперативи розвитку: монографія. Київ: ТОВ «Діа», 2015. 248 с.

189. Грановська В. Г. Механізми стимулювання розвитку підприємств органічного сектору: адаптація світового досвіду // Економіка та суспільство. 2017. № 9. С. 384-390.

190. Комерційна служба Посольства США в Україні: офіційний веб-сайт. URL: <https://ua.usembassy.gov> (дата звернення: 05.12.2018).

191. Сидорук Б. Органічне сільськогосподарське виробництво: ефективність і перспективи розвитку // АгроЕліта. 2018. URL: <http://agroprod.biz/2018/06/20/orhanichne-silskohospodarske-vyrobnytstvo-efektyvnist-iperspektvyu-rozvytku> (дата звернення 01.01.2018).

192. Високоякісне насіння - добрий урожай – Семагро. ВНІС. 2018: веб сайт: URL:<http://www.semagro.com.ua/info/visokojakisne-nasinnja---dobrii-urozhai-404.html> (дата звернення 01.01.2018).

193. Некрасова Л. А., Попенко С. О. Формування кластеру, як напрямку інноваційного розвитку економіки // Економіка: реалії часу. 2014. № 2 (12). С. 132-138. URL: <https://economics.opu.ua/files/archive/2014/No2/132-138.pdf> (дата звернення 01.01.2018).

194. Про громадські об'єднання: Закон України у редакції від 22.07.2018 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17> (дата звернення 01.01.2018).

195. Агробізнес сьогодні: офіційний веб-сайт: URL: <http://agro-business.com.ua> (дата звернення: 05.12.2018).

196. Нормативи витрат кормових ресурсів та методологія оцінювання ефективності їх використання у тваринництві / Г.О. Богданов, В. П. Славов, Д. М. Микитюк [та ін.]. Київ, 2008. 50 с.

197. Казанджі А. В., Кравчук А. О. Публічні закупівлі в Україні: новації реформи // Аграрний вісник Причорномор'я. Серія: економічні науки. Одеса. 2017. № 86. С.76-89.

198. Казанджі А. В. Електронна система публічних закупівель в Україні та її роль в економіці країни // НАУКА, ИССЛЕДОВАНИЯ, РАЗВИТИЕ. Экономика. Менеджмент: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Rotterdam/Роттердам 30-31 берез. 2018 р.). Rotterdam. 2018. С.38-40.

199. Органік Стандарт: офіційний сайт: URL: <http://www.organicstandard.com.ua/ua> (дата звернення: 05.12.2018).

200. Trade Map - Trade statistics for international business development: офіційний сайт. URL: <https://www.trademap.org/Index.aspx> (дата звернення: 05.12.2018).

201. Інкотермс 2010. Правила ICC з використання термінів для внутрішньої та міжнародної торгівлі / пер. з англійської ТОВ «Асоціація експортерів і імпортерів «ЗЕД». К.: Асоціація «ЗЕД», 2011. 266 с.

202. Про технічні регламенти та оцінку відповідності: Закон України від 15.01.2015р. № 124-VIII. Ліга Закон: URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T150124.html (дата звернення: 05.12.2018).

203. Про безпечність та якість харчових продуктів: Закон України від 23.12.1997 р. № 771/97-ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1998 р. № 19. ст.98.

204. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо харчових продуктів: Закон України від 20.09.2015 № 1602 VII. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2014. № 41-42. ст.2024

205. ДСТУ ISO 14024:2002. Екологічні маркування та декларації. Екологічне маркування типу I. Принципи та методи. URL: <http://www.ecolabel.org.ua/iso-14024-dstu-iso-14024> (дата звернення: 05.12.2018).

206. ДСТУ ISO 9001:2015. Системи управління якістю. Вимоги. URL: http://online.budstandart.com/ru/catalog/doc-page?id_doc=64013 (дата звернення: 05.12.2018).

207. ДСТУ ISO 14001:2015. Системи екологічного управління. Вимоги та настанови щодо застосовування. URL: http://online.budstandart.com/ru/catalog/doc-page.html?id_doc=64015 (дата звернення: 05.12.2018).

208. ДСТУ ISO 22000:2007. Система управління безпечністю харчових продуктів. URL: http://online.budstandart.com/ru/catalog/doc-page.html?id_doc=68013 (дата звернення: 05.12.2018).

209. Крисанов Д. Ф. Інтеграція агрохарчового сектора України в єдиний нормативний простір Європейського Союзу: монографія. Київ, 2016. 368 с.

210. Казанджі А. В. Стратегічні вектори розвитку ринку органічної продукції України // ІНТЕЛЕКТ ХХІ». 2018. № 1. С.72-76.

211. Казанджі А. В. Актуальні проблеми розвитку ринку органічної продукції України. Реалізація концепції сталого розвитку: взаємодія держави та бізнесу: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 20 жовт. 2018 р.). Дніпро: НО «Перспектива», 2018. С.24-29.

212. Про затвердження державного логотипу для органічної продукції (сировини): Наказ Міністерство аграрної політики та продовольства України від 25.12.2015 № 495. URL: <http://search.ligazakon.ua> (дата звернення: 05.12.2018).

213. Ініціатива Міністерства аграрної політики та продовольства України. Базові матеріали. Робоча група №8.2. Виробництво органічної продукції URL: <http://minagro.gov.ua/system/files/8.2.%20Basic%20Material%20UKR.pdf> (дата звернення: 05.12.2018).

214. Certification overview by country - Organic Rules and Certification [Electronic resource]. – Available from: URL: <http://organicrules.org> (дата звернення: 05.12.2018).

215. Фещенко Н. М. Проблемні моменти ринку органічної сільськогосподарської продукції. Інноваційна економіка. 2013. № 7. С. 141-150.

216. Чернігівська ОДА: офіційний сайт. URL: http://cg.gov.ua/index.php?id=1967&tp=1&pg=single_page.php (дата звернення: 05.12.2018).

217. Волкова І. М. Дослідження поведінки споживачів на ринку органічної продукції // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету. 2013. № 1(2). С. 47-53.

218. Ключник А. В., Демитер О. М., Перепеч В. М. Пріоритети розвитку аграрного сектору України в умовах формування нових векторів міжнародного співробітництва // Молодий вчений». 2014. № 7 (10). С. 28-30.

219. Форми підтримки Представництва України при ЄС: URL: <http://ukraine-eu.mfa.gov.ua/ua/Ukraine+EU+export-import+helpdesk+/Useful+links> (дата звернення: 05.12.2018).

220. Підтримка аграрного і сільського розвитку» (ARDS): URL: <https://www.agro.dn.gov.ua/proekt-usaid-pidtrimka-agrarnogo-i-silskogo-rozvitku-ards/> (дата звернення: 05.12.2018).

221. Казанджі А. В. Проблемні аспекти зовнішньоекономічної діяльності підприємств олійно-жирового підкомплексу України // Тенденції сталого розвитку економіки країни: прогнози та пропозиції: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 28-29 серп. 2015 р.). Львів, 2015. С.48 – 50.

Додаток 1

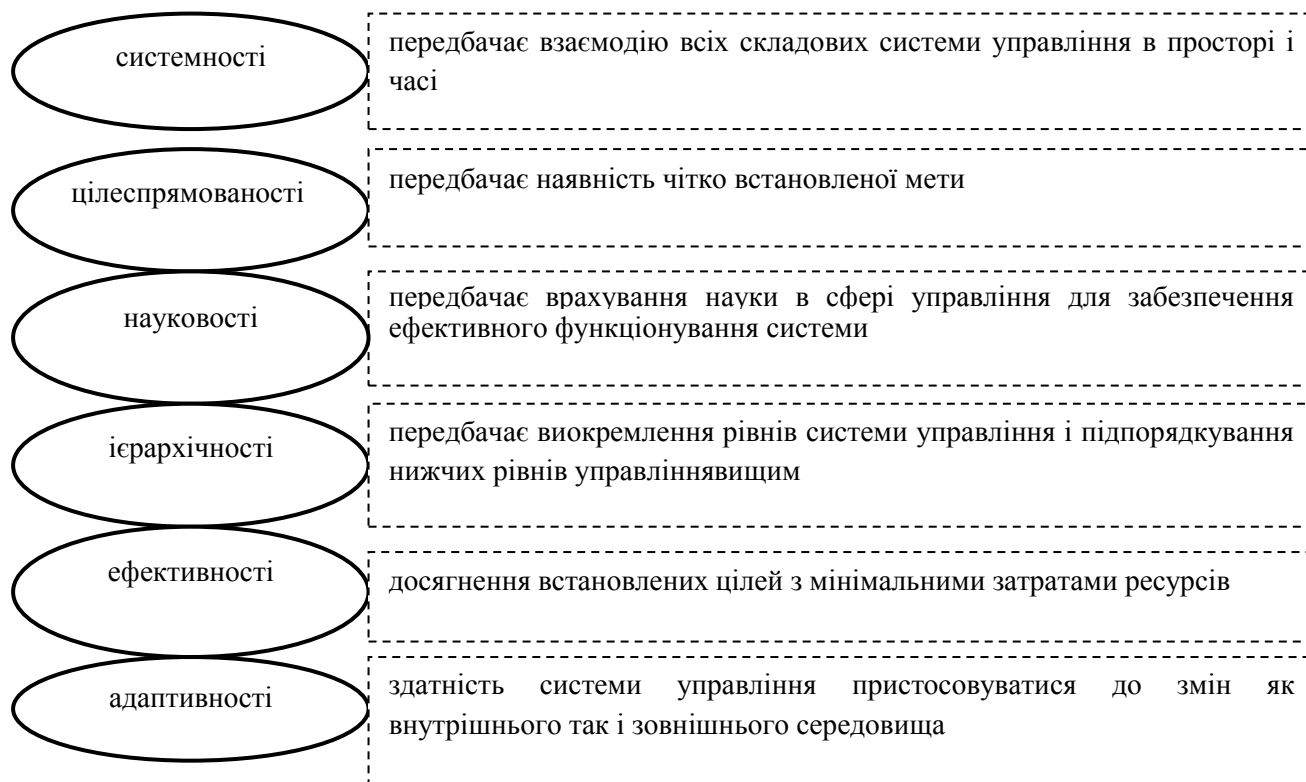

Рисунок - Принципи управління

Джерело: сформовано та доповнено автором за [28]

Додаток 2

Функції управління виробничою та зовнішньоекономічною діяльністю підприємства

Назва функції	Зміст
планування	спрямована на розроблення планів виробничої та зовнішньоекономічної діяльності та шляхів їх реалізації з визначенням обсягу необхідних ресурсів для досягнення поставлених цілей
організація	направлена на розробку організаційних заходів здійснення ефективної виробничої та зовнішньоекономічної діяльності. Ця функція передбачає поділ виробничої діяльності на окремі процеси, тобто формування структури виробничої діяльності; встановлення зв'язків між різними операціями, виробничого процесу; забезпечення діяльності необхідними ресурсами та їх ефективне використання; організація процесу проведення переговорів та укладання зовнішньоекономічної угоди, раціональний розподіл повноважень і відповідальності між працівниками та формування стійких зв'язків між членами колективу.
координація	встановлення раціональних комунікаційних зв'язків між учасниками виробничого процесу, що дозволяє узгоджувати всі стадії процесу управління. Дана функція реалізується через обговорення поточних справ на нарадах та семінарах, а також через технічні засоби зв'язку.
мотивація	спрямована на стимулювання всіх працівників до ефективної діяльності за допомогою мотиваційних заходів. Мотиваційні заходи враховують матеріальні і соціально-психологічні особливості людини та мають позитивний і негативний характер. До позитивних заходів відноситься преміювання, гідні умови праці, висока заробітна плата, можливості кар'єрного росту, зручна система відпусток, похвала колег та управлінського персоналу.
аналіз	полягає в дослідженні та оцінці досягнутих результатів діяльності підприємства, що дозволяє коригувати управлінські рішення.
контроль	передбачає нагляд і регулювання виробничих процесів відповідно до запланованих показників, контроль за здійснення зовнішньоекономічних операцій та укладених договорів, а також контроль за виконанням контракту.

Джерело: сформовано автором

Додаток 3

Структура посівних площ основних олійних культур за категоріями господарств України, %

Назва культури	Роки				
	2013	2014	2015	2016	2017
Сільськогосподарські підприємства					
Соняшник	80,9	80,5	80,2	81,8	82,1
Соя	93,2	93,6	92,8	91,9	91,9
Ріпак	97,7	97,1	97,6	97,0	98,2
Інші	91,7	94,6	96,2	95,4	93,1
у тому числі: фермерські господарства					
Соняшник	25,1	25,4	25,1	25,0	25,3
Соя	18,2	18,6	19,6	20,3	21,8
Ріпак	19,1	20,5	19,1	18,4	20,5
Інші	20,4	19,2	15,8	18,8	20,5
Господарства населення					
Соняшник	19,1	19,5	19,8	18,2	17,9
Соя	6,8	6,4	7,2	8,1	8,1
Ріпак	2,3	2,9	2,4	3,0	1,8
Інші	8,3	5,4	3,8	4,6	6,9

Джерело: розраховано за даними [133]

Додаток 4

Площа, з якої зібрано соняшник та її структура за регіонами України

Регіони	Роки, тис га					2017 р. у % до 2013 р.	Роки, %				
	2013	2014	2015	2016	2017		2013	2014	2015	2016	2017
Вінницька	166,7	193,0	187,0	266,7	248,2	148,9	3,3	3,7	3,6	4,4	4,1
Волинська	1,9	2,8	2,5	6,4	15,9	в 8 разів	0,01	0,1	0,01	0,1	0,3
Дніпропетровська	515,8	558,1	536,3	631,4	625,1	121,2	10,1	10,7	10,4	10,4	10,3
Донецька	445,1	411,0	316,8	332,5	335,0	75,3	8,7	7,9	6,1	5,5	5,5
Житомирська	49,9	69,8	60,6	91,9	107,4	в 2,2 рази	1,0	1,3	1,2	1,5	1,8
Закарпатська	7,1	3,6	2,7	3,2	3,1	43,7	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Запорізька	552,6	578,9	536,1	601,9	571,3	103,4	10,9	11,1	10,4	9,9	9,4
Івано-Франківська	8,4	16,3	12,1	23,1	31,6	в 3,6 рази	0,2	0,3	0,2	0,4	0,5
Київська	108,2	116,8	116,0	165,6	164,8	152,3	2,1	2,2	2,2	2,7	2,7
Кіровоградська	507,1	544,8	547,8	577,4	553,7	109,2	10,0	10,5	10,6	9,5	9,1
Луганська	365,9	296,8	308,4	339,5	361,1	98,7	7,2	5,7	6,0	5,6	6,0
Львівська	8,1	14,2	11,0	26,3	35,1	в 4,3 рази	0,2	0,3	0,2	0,4	0,6
Миколаївська	437,5	459,1	475,6	558,5	532,6	121,7	8,6	8,8	9,2	9,2	8,8
Одеська	380,5	371,8	418,0	468,6	453,8	119,3	7,5	7,1	8,1	7,7	7,5
Полтавська	250,3	284,3	315,2	312,5	311,7	124,5	4,9	5,5	6,1	5,1	5,1
Рівненська	1,9	3,1	4,2	13,2	24,6	в 13 разів	0,01	0,1	0,1	0,2	0,4
Сумська	161,5	175,5	175,2	196,9	201,7	124,9	3,2	3,4	3,4	3,2	3,3
Тернопільська	13,4	19,4	30,9	55,1	82,1	в 6 разів	0,3	0,4	0,6	0,9	1,4
Харківська	391,5	429,4	402,8	486,6	484,9	123,9	7,7	8,2	7,8	8,0	8,0
Херсонська	296,1	312,4	300,6	383,3	356,6	120,4	5,8	6,0	5,8	6,3	5,9
Хмельницька	40,7	34,6	40,0	115,8	146,2	в 3,6 рази	0,8	0,7	0,8	1,9	2,4
Черкаська	156,5	177,7	190,1	203,4	203,4	130,0	3,1	3,4	3,7	3,3	3,4
Чернівецька	7,5	5,1	10,4	19,6	17,3	в 2,3 рази	0,1	0,1	0,2	0,3	0,3
Чернігівська	132,1	133,7	165,9	207,3	193,5	146,5	2,6	2,6	3,2	3,4	3,2
Україна	5090,1	5212,2	5166,2	6086,7	6060,7	119,1	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Джерело: розраховано за даними [133]

Додаток 5

Валовий збір соняшнику та його структура за регіонами України

Регіони	Роки, тис т					2017 р. у % до 2013 р.	Роки, %				
	2013	2014	2015	2016	2017		2013	2014	2015	2016	2017
Вінницька	507,4	531,2	503,6	819,8	725,8	143,0	4,6	5,2	4,5	6,0	5,9
Волинська	1,8	4,2	5,2	15,6	39,5	в 22 рази	0,01	0,01	0,01	0,1	0,3
Дніпропетровська	1172,8	945,6	1198,6	1264,1	1202,8	102,6	10,6	9,3	10,7	9,3	9,8
Донецька	778,2	740,1	528,3	620,0	555,5	71,4	7,0	7,3	4,7	4,5	4,5
Житомирська	104,1	169,1	141,5	231,7	247,6	в 2,4 рази	0,9	1,7	1,3	1,7	2,0
Закарпатська	9,7	6,0	4,7	6,9	6,8	70,1	0,1	0,1	0,0	0,1	0,1
Запорізька	921,3	771,1	961,8	985,2	866,4	94,0	8,3	7,6	8,6	7,2	7,1
Івано-Франківська	20,0	40,5	27,3	53,1	76,9	в 3,8 рази	0,2	0,4	0,2	0,4	0,6
Київська	297,1	300,9	292,1	452,6	397,5	133,8	2,7	3,0	2,6	3,3	3,2
Кіровоградська	1229,1	1165,5	1170,1	1293,8	1091,9	88,8	11,1	11,5	10,5	9,5	8,9
Луганська	639,5	525,7	484,8	670,1	566,1	88,5	5,8	5,2	4,3	4,9	4,6
Львівська	18,5	28,9	27,8	67,6	73,7	в 4 рази	0,2	0,3	0,2	0,5	0,6
Миколаївська	939,9	727,8	938,7	1162,3	875,8	93,2	8,5	7,2	8,4	8,5	7,2
Одеська	777,2	673,6	755,3	1004,2	903,9	116,3	7,0	6,6	6,8	7,4	7,4
Полтавська	729,5	710,8	848,4	824,4	730,9	100,2	6,6	7,0	7,6	6,0	6,0
Рівненська	4,1	5,9	9,6	37,0	67,0	в 16 разів	0,01	0,1	0,1	0,3	0,5
Сумська	418,9	423,8	471,2	488,4	516,3	123,3	3,8	4,2	4,2	3,6	4,2
Тернопільська	29,9	42,1	74,7	149,1	234,2	в 7,8 разів	0,3	0,4	0,7	1,1	1,9
Харківська	1117,8	1152,8	1172,2	1352,2	1103,0	98,7	10,1	11,4	10,5	9,9	9,0
Херсонська	356,9	272,3	486,5	613,1	499,2	139,9	3,2	2,7	4,4	4,5	4,1
Хмельницька	77,1	87,5	105,9	346,7	438,7	в 5,7 разів	0,7	0,9	0,9	2,5	3,6
Черкаська	487,2	496,8	541,6	576,0	504,7	103,6	4,4	4,9	4,8	4,2	4,1
Чернівецька	16,8	10,1	20,8	55,5	43,6	в 2,6 рази	0,2	0,1	0,2	0,4	0,4
Чернігівська	286,4	301,5	410,4	537,5	467,7	163,3	2,6	3,0	3,7	3,9	3,8
Україна	11050,5	10133,8	11181,1	13626,9	12235,5	110,7	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Джерело: розраховано за даними [133]

Додаток 6

Урожайність соняшнику за регіонами України, ц/га

Регіони	Роки					2017 р. у % до 2013 р.
	2013	2014	2015	2016	2017	
Вінницька	30,4	27,5	26,9	30,7	29,2	96,1
Волинська	9,2	15,3	20,6	24,3	24,7	268,5
Дніпропетровська	22,7	16,9	22,4	20,0	19,2	84,6
Донецька	17,5	18,0	16,7	18,6	16,6	94,9
Житомирська	20,9	24,2	23,3	25,2	23,1	110,5
Закарпатська	13,7	16,6	17,6	21,8	21,7	158,4
Запорізька	16,7	13,3	17,9	16,4	15,2	91,0
Івано-Франківська	23,8	24,9	22,4	23,0	24,4	102,5
Київська	27,4	25,8	25,2	27,3	24,1	88,0
Кіровоградська	24,2	21,4	21,4	22,4	19,7	81,4
Луганська	17,5	17,7	15,7	19,7	15,7	89,7
Львівська	22,7	20,3	25,4	25,7	21,0	92,5
Миколаївська	21,5	15,9	19,7	20,8	16,4	76,3
Одеська	20,4	18,1	18,1	21,4	19,9	97,5
Полтавська	29,2	25,0	26,9	26,4	23,5	80,5
Рівненська	21,1	19,0	22,8	28,0	27,3	129,4
Сумська	25,9	24,1	26,9	24,8	25,6	98,8
Тернопільська	22,3	21,7	24,1	27,0	28,5	127,8
Харківська	28,6	26,8	29,1	27,8	22,7	79,4
Херсонська	12,1	8,7	16,2	16,0	14,0	115,7
Хмельницька	18,9	25,3	26,4	30,0	30,0	158,7
Черкаська	31,1	28,0	28,5	28,3	24,8	79,7
Чернівецька	22,2	19,5	20,0	28,4	25,3	114,0
Чернігівська	21,7	22,6	24,7	25,9	24,2	111,5
Україна	21,7	19,4	21,6	22,4	20,2	93,1

Джерело: розраховано за даними [133]

Додаток 7

Площа, з якої зібрано сою та її структура за регіонами України

Регіони	Роки, тис га					2017 р. у % до 2013 р.	Роки, %				
	2013	2014	2015	2016	2017		2013	2014	2015	2016	2017
Вінницька	114,7	164,9	218,9	141,4	144,8	126,2	8,5	9,2	10,3	7,6	7,3
Волинська	22,7	32,6	47,0	40,9	37,2	в 1,6 рази	1,7	1,8	2,2	2,2	1,9
Дніпропетровська	4,7	5,8	7,0	7,4	6,3	134,0	0,3	0,3	0,3	0,4	0,3
Донецька	0,8	0,9	0,8	2,2	1,2	150,0	0,1	0,1	0,0	0,1	0,1
Житомирська	77,9	124,0	173,0	138,4	151,0	в 1,9 рази	5,8	6,9	8,1	7,4	7,6
Закарпатська	0,6	2,1	4,6	4,5	7,2	в 12 разів	0,0	0,1	0,2	0,2	0,4
Запорізька	7,2	10,1	12,0	14,6	16,0	в 2,2 рази	0,5	0,6	0,6	0,8	0,8
Івано-Франківська	7,7	14,8	22,8	24,4	25,8	в 3,3 рази	0,6	0,8	1,1	1,3	1,3
Київська	146,0	189,2	214,4	173,8	170,8	117,0	10,8	10,6	10,0	9,3	8,6
Кіровоградська	124,0	150,2	174,7	151,4	158,0	127,4	9,2	8,4	8,2	8,1	8,0
Луганська	0,7	–	0,1	0,1	0,5	71,4	0,1	-	0,01	0,01	0,01
Львівська	15,6	22,7	38,9	48,5	57,6	в 3,7 рази	1,2	1,3	1,8	2,6	2,9
Миколаївська	15,2	16,4	20,1	19,5	16,8	110,5	1,1	0,9	0,9	1,0	0,8
Одеська	6,4	10,7	7,3	6,4	10,1	157,8	0,5	0,6	0,3	0,3	0,5
Полтавська	163,9	206,3	215,3	208,7	219,7	134,0	12,1	11,5	10,1	11,2	11,1
Рівненська	34,9	54,4	76,7	57,4	64,8	185,7	2,6	3,0	3,6	3,1	3,3
Сумська	63,9	92,6	104,0	118,5	147,2	в 2,3 рази	4,7	5,2	4,9	6,4	7,4
Тернопільська	49,9	68,6	104,5	84,1	79,9	в 1,6 рази	3,7	3,8	4,9	4,5	4,0
Харківська	36,9	38,3	34,3	46,2	60,3	в 1,6 рази	2,7	2,1	1,6	2,5	3,0
Херсонська	87,4	101,7	98,5	100,8	117,0	133,9	6,5	5,7	4,6	5,4	5,9
Хмельницька	162,1	225,5	266,5	211,4	191,1	117,9	12,0	12,6	12,5	11,4	9,6
Черкаська	98,0	133,4	139,6	116,9	128,9	131,5	7,3	7,4	6,5	6,3	6,5
Чернівецька	47,5	59,1	71,7	57,2	60,1	126,5	3,5	3,3	3,4	3,1	3,0
Чернігівська	48,4	68,6	82,9	84,7	109,6	в 2,3 рази	3,6	3,8	3,9	4,6	5,5
Україна	1351,0	1792,9	2135,6	1859,4	1981,9	146,7	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Джерело: розраховано за даними [133]

Додаток 8

Валовий збір сої та його структура за регіонами України

Регіони	Роки, тис т					2017 р. у % до 2013 р.	Роки, %				
	2013	2014	2015	2016	2017		2013	2014	2015	2016	2017
Вінницька	229,3	370,1	290,7	323,3	291,0	126,9	8,3	9,5	7,4	7,6	7,5
Волинська	42,7	77,0	70,1	84,9	81,9	в 1,9 рази	1,5	2,0	1,8	2,0	2,1
Дніпропетровська	6,2	6,9	14,4	10,3	7,6	122,6	0,2	0,2	0,4	0,2	0,2
Донецька	0,5	0,7	0,4	1,3	0,5	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Житомирська	161,3	301,5	292,1	295,4	355,7	в 2,2 рази	5,8	7,8	7,4	6,9	9,1
Закарпатська	0,5	8,3	13,8	16,4	26,8	в 53 рази	0,0	0,2	0,4	0,4	0,7
Запорізька	20,5	27,2	36,0	45,6	41,1	в 2 рази	0,7	0,7	0,9	1,1	1,1
Івано-Франківська	16,1	34,4	42,6	49,2	65,2	в 4 рази	0,6	0,9	1,1	1,2	1,7
Київська	301,2	414,9	351,6	393,4	293,8	97,5	10,9	10,7	8,9	9,2	7,5
Кіровоградська	189,7	226,8	290,3	278,8	179,2	94,5	6,8	5,8	7,4	6,5	4,6
Луганська	0,8	–	0,1	0,1	0,3	37,5	0,0	-	0,01	0,01	0,01
Львівська	27,4	48,4	76,1	111,4	133,1	в 48,5 рази	1,0	1,2	1,9	2,6	3,4
Миколаївська	23,0	27,0	25,2	32,6	18,7	81,3	0,8	0,7	0,6	0,8	0,5
Одеська	10,1	18,6	10,2	18,4	21,7	в 2,1 рази	0,4	0,5	0,3	0,4	0,6
Полтавська	305,7	325,4	475,0	496,9	315,8	103,3	11,0	8,4	12,1	11,6	8,1
Рівненська	67,0	133,6	138,5	136,1	160,6	в 2,4 рази	2,4	3,4	3,5	3,2	4,1
Сумська	118,9	168,4	220,8	327,1	271,9	в 2,3 рази	4,3	4,3	5,6	7,6	7,0
Тернопільська	101,3	166,3	170,0	162,0	208,9	в 2 рази	3,7	4,3	4,3	3,8	5,4
Харківська	46,0	60,5	62,0	95,5	63,8	138,7	1,7	1,6	1,6	2,2	1,6
Херсонська	300,6	310,1	328,0	364,0	348,2	115,8	10,8	8,0	8,3	8,5	8,9
Хмельницька	387,2	627,2	497,3	465,1	471,9	121,9	14,0	16,2	12,7	10,9	12,1
Черкаська	189,3	232,0	264,3	258,3	207,4	109,6	6,8	6,0	6,7	6,0	5,3
Чернівецька	111,6	168,5	109,8	84,3	109,2	97,8	4,0	4,3	2,8	2,0	2,8
Чернігівська	83,8	128,1	151,3	226,6	225,1	в 2,7 рази	3,0	3,3	3,8	5,3	5,8
Україна	2774,3	3881,9	3930,6	4277,0	3899,4	140,6	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Джерело: розраховано за даними [133]

Додаток 9

Урожайність сої за регіонами України, ц/га

Регіони	Роки					2017 р. у % до 2013 р.
	2013	2014	2015	2016	2017	
Вінницька	20,0	22,4	13,3	22,9	20,1	100,5
Волинська	18,8	23,6	14,9	20,8	22,0	117,0
Дніпропетровська	13,4	11,9	20,6	14,1	12,0	89,6
Донецька	6,2	7,8	5,3	5,8	3,7	59,7
Житомирська	20,7	24,3	16,9	21,3	23,6	114,0
Закарпатська	9,1	39,8	29,8	36,8	37,2	в 4 рази
Запорізька	28,3	27,0	30,0	31,2	25,7	90,8
Івано-Франківська	21,0	23,2	18,7	20,1	25,2	120,0
Київська	20,6	21,9	16,4	22,6	17,2	83,5
Кіровоградська	15,3	15,1	16,6	18,4	11,3	73,9
Луганська	10,2	–	6,0	10,7	4,7	46,1
Львівська	17,6	21,3	19,5	23,0	23,1	131,3
Миколаївська	15,1	16,5	12,6	16,7	11,1	73,5
Одеська	15,7	17,3	14,0	28,8	21,4	136,3
Полтавська	18,7	15,8	22,1	23,8	14,4	77,0
Рівненська	19,2	24,5	18,1	23,7	24,8	129,2
Сумська	18,6	18,2	21,2	27,6	18,5	99,5
Тернопільська	20,3	24,2	16,3	19,3	26,2	129,1
Харківська	12,5	15,8	18,1	20,7	10,6	84,8
Херсонська	34,4	30,5	33,3	36,1	29,7	86,3
Хмельницька	23,9	27,8	18,7	22,0	24,7	103,3
Черкаська	19,3	17,4	18,9	22,1	16,1	83,4
Чернівецька	23,5	28,5	15,3	14,7	18,2	77,4
Чернігівська	17,3	18,7	18,2	26,8	20,5	118,5
Україна	20,5	21,6	18,4	23,0	19,7	96,1

Джерело: розраховано за даними [133]

Додаток 10

Площа, з якої зібрано ріпак та її структура за регіонами України

Регіони	Роки, тис га					2017 р. у % до 2013 р.	Роки, %				
	2013	2014	2015	2016	2017		2013	2014	2015	2016	2017
Вінницька	91,0	75,3	67,9	35,4	60,2	66,2	9,1	8,7	10,1	7,9	7,7
Волинська	25,7	24,8	25,1	18,1	28,0	108,9	2,6	2,9	3,7	4,0	3,6
Дніпропетровська	77,8	57,6	41,6	28,6	51,0	65,6	7,8	6,7	6,2	6,4	6,5
Донецька	6,5	8,7	3,3	2,9	14,7	в 2,3 рази	0,7	1,0	0,5	0,6	1,9
Житомирська	27,1	21,4	19,1	12,0	23,7	87,5	2,7	2,5	2,8	2,7	3,0
Закарпатська	0,6	0,3	0,5	0,2	н/д	х	0,1	0,0	0,1	0,01	Х
Запорізька	38,8	30,6	23,2	17,3	25,3	65,2	3,9	3,5	3,5	3,9	3,2
Івано-Франківська	25,6	29,8	26,8	17,5	33,1	129,3	2,6	3,4	4,0	3,9	4,2
Київська	46,7	40,1	35,8	19,4	28,7	61,5	4,7	4,6	5,3	4,3	3,7
Кіровоградська	52,3	49,5	23,3	23,1	35,5	67,9	5,3	5,7	3,5	5,1	4,6
Луганська	1,4	1,9	0,7	1,0	н/д	Х	0,1	0,2	0,1	0,2	Х
Львівська	55,9	51,7	52,7	44,1	56,6	101,3	5,6	6,0	7,9	9,8	7,3
Миколаївська	50,7	44,4	20,7	9,7	31,2	61,5	5,1	5,1	3,1	2,2	4,0
Одеська	95,5	120,5	65,3	37,5	111,5	116,8	9,6	13,9	9,7	8,3	14,3
Полтавська	18,9	8,2	8,7	3,8	8,9	47,1	1,9	0,9	1,3	0,8	1,1
Рівненська	22,0	19,1	20,1	9,5	17,2	78,2	2,2	2,2	3,0	2,1	2,2
Сумська	37,4	22,0	10,0	4,4	13,3	35,6	3,8	2,5	1,5	1,0	1,7
Тернопільська	59,8	47,5	53,5	44,1	49,8	83,3	6,0	5,5	8,0	9,8	6,4
Харківська	14,4	15,3	14,0	6,4	18,2	126,4	1,4	1,8	2,1	1,4	2,3
Херсонська	58,7	52,3	32,8	23,9	51,1	87,1	5,9	6,0	4,9	5,3	6,6
Хмельницька	64,7	63,8	68,2	45,7	51,5	79,6	6,5	7,4	10,2	10,2	6,6
Черкаська	58,9	42,1	37,3	28,9	30,6	52,0	5,9	4,9	5,6	6,4	3,9
Чернівецька	12,8	10,6	7,5	7,4	9,7	75,8	1,3	1,2	1,1	1,6	1,2
Чернігівська	44,5	27,8	13,0	8,4	30,3	68,1	4,5	3,2	1,9	1,9	3,9
Україна	996,1	865,3	671,1	449,3	785,7	78,3	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Джерело: розраховано за даними [133]

Додаток 11

Валовий збір ріпаку та його структура за регіонами України

Регіони	Роки, тис т					2017 р. у % до 2013 р.	Роки, %				
	2013	2014	2015	2016	2017		2013	2014	2015	2016	2017
Вінницька	245,3	235,5	188,9	99,2	186,7	76,1	10,4	10,7	10,9	8,6	8,6
Волинська	76,9	80,4	85,5	47,3	98,7	128,3	3,3	3,7	4,9	4,1	4,5
Дніпропетровська	161,4	99,0	84,1	77,4	127,8	79,2	6,9	4,5	4,8	6,7	5,9
Донецька	14,2	17,5	7,6	7,9	40,1	в 2,8 рази	0,6	0,8	0,4	0,7	1,8
Житомирська	64,5	57,3	47,9	23,1	67,8	105,1	2,7	2,6	2,8	2,0	3,1
Закарпатська	1,7	0,8	1,2	0,5	н/д	х	0,1	0,01	0,1	0,01	-
Запорізька	71,7	47,4	50,8	42,2	58,4	81,5	3,0	2,2	2,9	3,7	2,7
Івано-Франківська	64,6	79,9	58,7	56,2	98,7	152,8	2,7	3,6	3,4	4,9	4,5
Київська	115,3	115,0	99,4	49,5	76,2	66,1	4,9	5,2	5,7	4,3	3,5
Кіровоградська	126,0	109,3	49,3	63,3	86,4	68,6	5,4	5,0	2,8	5,5	4,0
Луганська	1,9	4,3	1,0	2,6	н/д	Х	0,1	0,2	0,1	0,2	0,0
Львівська	153,7	157,2	141,2	118,3	175,9	114,4	6,5	7,2	8,1	10,3	8,1
Миколаївська	97,2	92,1	41,5	17,3	71,5	73,6	4,1	4,2	2,4	1,5	3,3
Одеська	196,0	251,7	137,7	75,9	260,9	133,1	8,3	11,5	7,9	6,6	11,9
Полтавська	48,6	17,7	22,2	11,2	29,8	61,3	2,1	0,8	1,3	1,0	1,4
Рівненська	64,2	66,6	64,2	23,7	61,4	95,6	2,7	3,0	3,7	2,1	2,8
Сумська	70,0	58,6	23,7	8,4	46,4	66,3	3,0	2,7	1,4	0,7	2,1
Тернопільська	156,2	159,8	170,2	117,2	155,7	99,7	6,6	7,3	9,8	10,2	7,1
Харківська	31,5	31,6	27,7	10,4	46,2	146,7	1,3	1,4	1,6	0,9	2,1
Херсонська	99,8	81,3	59,4	58,3	128,6	128,9	4,2	3,7	3,4	5,1	5,9
Хмельницька	177,6	209,7	223,5	124,1	161,1	90,7	7,6	9,5	12,9	10,8	7,4
Черкаська	175,7	124,7	110,3	85,8	81,8	46,6	7,5	5,7	6,3	7,4	3,7
Чернівецька	29,9	33,6	16,3	13,9	25,3	84,6	1,3	1,5	0,9	1,2	1,2
Чернігівська	91,4	67,0	25,3	20,2	98,0	107,2	3,9	3,0	1,5	1,8	4,5
Україна	2351,7	2198,0	1737,6	1153,9	2194,8	92,8	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Джерело: розраховано за даними [133]

Додаток 12

Урожайність ріпаку за регіонами України, ц/га

Регіони	Роки					2017 р. у % до 2013 р.
	2013	2014	2015	2016	2017	
Вінницька	27,0	31,3	27,8	27,9	31,0	114,8
Волинська	30,0	32,4	34,1	26,1	35,3	117,7
Дніпропетровська	20,7	17,2	20,2	27,0	25,0	120,8
Донецька	21,9	20,0	22,9	27,3	27,1	123,7
Житомирська	23,8	26,8	25,1	19,4	28,6	120,2
Закарпатська	27,8	25,0	24,8	27,2	н/д	X
Запорізька	18,5	15,5	21,8	24,4	23,0	124,3
Івано-Франківська	25,2	26,8	21,9	32,0	29,8	118,3
Київська	24,7	28,7	27,8	25,6	26,5	107,3
Кіровоградська	24,1	22,1	21,2	27,4	24,3	100,8
Луганська	13,6	22,9	15,2	27,2	н/д	X
Львівська	27,5	30,4	26,8	26,8	31,1	113,1
Миколаївська	19,2	20,7	20,1	17,7	22,9	119,3
Одеська	20,5	20,9	21,1	20,3	23,4	114,1
Полтавська	25,8	21,6	25,6	29,5	33,4	129,5
Рівненська	29,2	34,8	32,0	25,1	35,8	122,6
Сумська	18,7	26,7	23,7	19,2	34,9	в 1,9 рази
Тернопільська	26,1	33,7	31,8	26,5	31,3	119,9
Харківська	21,9	20,7	19,8	16,2	25,3	115,5
Херсонська	17,0	15,6	18,1	24,3	25,2	148,2
Хмельницька	27,5	32,9	32,8	27,1	31,3	113,8
Черкаська	29,8	29,6	29,6	29,6	26,8	89,9
Чернівецька	23,3	31,7	21,7	18,9	26,4	113,3
Чернігівська	20,5	24,1	19,4	23,8	32,3	157,6
Україна	23,6	25,4	25,9	25,7	27,9	118,2

Джерело: розраховано за даними [133]

Додаток 13

Частка посівної площі соняшнику у структурі посівних площ за регіонами України, %

Регіони	Роки				
	2013	2014	2015	2016	2017
Вінницька	10,3	12,0	11,4	16,3	15,2
Волинська	0,4	0,5	0,5	1,2	2,8
Дніпропетровська	27,0	29,1	28,0	33,4	31,9
Донецька	31,5	30,4	32,3	34,0	33,5
Житомирська	6,2	8,5	7,3	11,0	10,9
Закарпатська	3,7	1,9	1,4	1,7	1,6
Запорізька	34,7	36,2	33,2	37,5	34,1
Івано-Франківська	2,3	4,3	3,3	6,3	8,3
Київська	9,4	10,2	10,1	14,3	13,9
Кіровоградська	30,4	32,7	32,7	34,3	32,6
Луганська	36,2	30,0	43,1	43,9	44,4
Львівська	1,3	2,3	1,7	4,0	5,2
Миколаївська	28,7	29,6	30,7	37,0	34,1
Одеська	20,7	20,2	22,7	25,5	24,2
Полтавська	14,6	16,6	18,4	18,2	18,1
Рівненська	0,4	0,6	0,8	2,4	4,3
Сумська	14,6	16,2	15,7	17,7	17,8
Тернопільська	1,7	2,4	3,9	6,8	9,9
Харківська	22,3	25,0	23,1	28,0	27,2
Херсонська	21,3	21,9	21,9	28,7	24,8
Хмельницька	3,6	3,1	3,5	10,1	12,5
Черкаська	13,0	14,9	15,9	17,0	17,1
Чернігівська	2,4	1,7	3,4	6,4	5,6
Чернівецька	11,4	11,9	14,2	17,5	15,6

Джерело: розраховано за даними [133]

Додаток 14

Групування потужностей оліє-добувних підприємств за регіонами України, тис т

Регіони	Роки, тис т/рік					2017 р. у % до 2013 р.	Роки, %				
	2013	2014	2015	2016	2017		2013	2014	2015	2016	2017
Вінницька	1605,5	1111,1	1467,4	1493,9	1552,4	96,7	12,1	7,3	9,2	8,1	7,2
Волинська	-	39,0	39,0	39,0	39,0	X	-	0,3	0,2	0,2	0,2
Дніпропетровська	414,7	570,7	597,1	1030,9	1762,2	в 4,2 рази	3,1	3,7	3,7	5,6	8,2
Донецька	1563,7	1352,4	969	936,5	892,7	57,1	11,7	8,9	6,1	5,1	4,2
Житомирська	-	16,3	22,8	32,5	39,0	x	-	0,1	0,1	0,2	0,2
Запорізька	1392,8	2136,7	2163,2	1967,7	1993,7	143,1	10,5	14,0	13,5	10,7	9,3
Київська	471,4	471,4	471,4	471,4	380,4	80,7	3,5	3,1	2,9	2,6	1,8
Кіровоградська	2028,7	2485,8	2239,1	2921,2	3728,4	в 1,8 рази	15,2	16,3	14,0	15,8	17,4
Луганська	379,7	379,7	379,8	324,5	362,3	95,4	2,9	2,5	2,4	1,8	1,7
Львівська	596,1	596,1	533,5	378,1	492,6	82,6	4,5	3,9	3,3	2,0	2,3
Миколаївська	853,5	879,5	879,5	1819,7	2059,4	в 2,4 рази	6,4	5,8	5,5	9,9	9,6
Одеська	1303,3	1866,7	2492,7	2867,8	2993,0	в 2,3 рази	9,8	12,3	15,6	15,5	14,0
Полтавська	725	795,8	833,7	878,2	893,9	123,3	5,4	5,2	5,2	4,8	4,2
Рівненська	-	26,0	26,0	26,0	26,0	x	-	0,2	0,2	0,1	0,1
Сумська	-	19,5	32,5	39,0	157,5	x	-	0,1	0,2	0,2	0,7
Тернопільська	-	-	-	81,3	97,5	x	-	-	-	0,4	0,5
Харківська	859	1231,4	1266,6	1381,9	1261,1	146,8	6,4	8,1	7,9	7,5	5,9
Херсонська	707,5	766	766	847,2	723,7	102,3	5,3	5,0	4,8	4,6	3,4
Хмельницька	49,4	39,7	39,7	39,7	784,9	в 15 разів	0,4	0,3	0,2	0,2	3,7
Черкаська	201,5	232	545	587,4	625	в 3 рази	1,5	1,5	3,4	3,2	2,9
Чернівецька	135,4	157,5	157,5	173,8	173,8	128,4	1,0	1,0	1,0	0,9	0,8
Чернігівська	32,5	58,5	91	117	401,6	в 12 разів	0,2	0,4	0,6	0,6	1,9

Джерело: розраховано за даними [145]

Додаток 15

Структура виробництва олійних в Україні за категоріями господарств, %

Назва культури	Роки				
	2013	2014	2015	2016	2017
Сільськогосподарські підприємства					
Соняшник	85,4	85,7	85,4	86,1	86,6
Соя	93,9	94,7	93,5	93,5	93,5
Ріпак	98,1	97,8	98,4	97,3	98,5
Інші	91,2	96,7	97,1	96,7	94,9
у тому числі: фермерські господарства					
Соняшник	22,3	22,5	22,7	22,5	22,3
Соя	16,4	16,6	17,3	17,5	18,3
Ріпак	17,9	18,6	16,7	18,2	19,9
Інші	11,8	21,9	18,3	25,8	17,6
Господарства населення					
Соняшник	14,6	14,3	14,6	13,9	13,4
Соя	6,1	5,3	6,5	6,5	6,5
Ріпак	1,9	2,2	1,6	2,7	1,5
Інші	8,8	3,3	2,9	3,3	5,1

Джерело: розраховано за даними [133]

Додаток 16

Внесення добрив у ґрунт сільгосп підприємствами підпосіви соняшнику

Показник	Роки					2017 р. (+,-) 2013 р.
	2013	2014	2015	2016	2017	
<i>Мінеральні добрива</i>						
Всього внесено, тис. ц	1895,9	1991,7	1954,7	3175,2	3789,4	1893,5
Удобрена площа під урожай, тис. га	2835,6	2966,4	2845,1	3976,0	4170,1	1334,5
Частка удобреної площі, %	73,4	74,5	73,2	84,1	88,4	15,0
<i>Внесено поживних речовин</i>						
азотних, тис. ц	1046,1	1122,2	1110,3	1778,9	2033,7	987,6
калійних, тис. ц	348,0	361,4	374,8	575,6	731,6	383,6
фосфорних, тис. ц	501,8	508,1	469,6	820,7	1024,1	522,3
на 1 га, кг посівної площі	49,0	50,0	50,0	67,0	80,0	31
<i>Органічні добрива</i>						
Всього внесено тис. тонн	981,1	793,7	852,1	1121,4	1114,5	133,4
Удобрена площа, тис. га	56,0	42,8	52,8	76,8	79,5	23,5
Частка удобреної площі, %	1,5	1,1	1,4	1,6	1,7	0,2
<i>внесено поживних речовин на 1 га, тонн</i>						
Посівної площі	0,3	0,2	0,2	0,2	0,2	-0,1

Джерело: розраховано за даними [129]

Додаток 17

Внесення добрив у ґрунт сільгосп підприємствами під посіви ріпаку

Показник	Роки					2017 р. (+,-) 2013 р.
	2013	2014	2015	2016	2017	
<i>Мінеральні добрива</i>						
Всього внесено вживаних речовин, тис. ц	1219,3	1082,6	915,9	711,8	1261,2	41,9
Удобрена площа під урожай, тис. га	893,7	775,1	593,3	412,0	733,6	-160,1
Частка удобреної площі, %	91,3	92,0	90,4	94,3	95,9	4,6
<i>внесено поживних речовин, тис. ц</i>						
азотних, тис. ц	888,8	789,8	646,8	517,3	923,1	34,3
калійних, тис. ц	167,6	140,1	126,5	100,3	181,8	14,2
фосфорних, тис. ц	162,9	152,7	142,6	94,2	156,3	-6,6
на 1 га, кг посівної площі	125,0	129,0	140,0	163,0	165,0	40
<i>Органічні добрива</i>						
Всього внесено тис. тонн	223,0	216,2	218,7	200,1	377,6	154,6
Удобрена площа, тис. га	14,9	15,0	15,2	15,5	28,5	13,6
Частка удобреної площі, %	1,5	1,8	2,3	3,5	3,7	2,2
<i>внесено поживних речовин на 1 га, тонн</i>						
Посівної площі	0,2	0,3	0,3	0,5	0,5	0,3

Джерело: розраховано за даними [129]

Додаток 18

Внесення добрив у ґрунт сільгосппідприємствами під посіви сої

Показник	Роки					2017 р. (+,-) 2013 р.
	2013	2014	2015	2016	2017	
<i>Мінеральні добрива</i>						
Всього внесено впоживних речовинах, тис. ц	691,1	916,7	1029,0	1024,4	1181,5	490,4
Удобрена площа під урожай, тис. га	926,5	1298,5	1463,6	1279,5	1397,9	471,4
Частка удобреної площі, %	76,1	80,8	76,9	78,9	80,8	4,7
<i>внесено поживних речовин</i>						
азотних, тис. ц	329,6	465,8	531,1	539,3	633,9	304,3
калійних, тис. ц	183,0	231,7	252,0	234,5	274,4	91,4
фосфорних, тис. ц	178,5	219,2	245,9	250,6	273,2	94,7
на 1 га, кг посівної площі	57,0	57,0	54,0	63,0	68,0	11
<i>Органічні добрива</i>						
Всього внесено тис. тонн	261,3	521,0	607,8	396,1	371,2	109,9
Удобрена площа, тис. га	20,0	36,9	50,9	38,4	40,8	20,8
Частка удобреної площі, %	1,6	2,3	2,7	2,4	2,4	0,8
<i>внесено поживних речовин на 1 га, тонн</i>						
Посівної площі	0,2	0,3	0,3	0,2	0,2	0

Джерело: розраховано за даними [129]

Додаток 19

Середня ціна на добрива, грн/ц

Назва добрив	Роки				
	2013	2014	2015	2016	2017
Азотні	274,4	319,1	618,6	557,2	635,7
Фосфатні	375,2	463,4	840,5	783,0	764,6
Калійні	363,5	445,9	751,2	764,4	820,3

Джерело: сформовано за даними [129]

Додаток 20

Кількість внесених мінеральних добрив у ґрунт сільгосппідприємствами
під посіви основних олійних, кг на гектар

Культура	Роки				
	2013	2014	2015	2016	2017
Соняшник					
Азотні	27,1	28,2	28,5	44,7	48,7
Калійні	9,0	9,1	9,6	14,5	17,5
Фосфорні	13,0	12,8	12,1	20,6	24,5
Соя					
Азотні	27,1	29,0	27,9	42,1	45,3
Калійні	15,0	14,4	13,2	18,3	19,5
Фосфорні	14,7	13,6	12,9	19,6	19,6
Ріпак					
Азотні	90,8	93,7	98,5	125,5	125,8
Калійні	17,1	16,6	19,3	24,3	21,3
Фосфорні	16,6	18,1	21,7	22,9	24,8

Джерело: сформовано за даними [129]

Додаток 21

Витрати на виробництво основних олійних культур в Україні

Назва продукції	Роки										2017 р. у % до 2013 р.	
	2013		2014		2015		2016		2017		всього, тис грн	на 1 ц продукції, грн
	всього, тис грн	на 1 ц продукції, грн	всього, тис грн	на 1 ц продукції, грн	всього, тис грн	на 1 ц продукції, грн	всього, тис грн	на 1 ц продукції, грн	всього, тис грн	на 1 ц продукції, грн		
Насіння соняшнику	15830377,4	193,4	18617511,0	243,7	29983617,1	362,1	43686816,9	448,3	50 296 103,8	411,0	в 3,2 рази	в 2 рази
Соя	5523677,3	249,3	9044461,2	286,3	14700449,8	502,7	16285192,0	508,5	20 335 730,3	521,5	в 3,7 рази	в 2 рази
Ріпак	4995041,9	239,4	5039267,2	259,8	6321657,1	413,1	5468288,1	545,9	11 473 056,0	522,7	в 3,3 рази	в 2,2 рази

Джерело: розраховано за даними [129]

Додаток 22

Витрати на виробництво основних олійних культур за елементами у 2017 році

Статті витрат	Насіння соняшнику		Соя		Ріпак	
	тис грн	%	тис грн	%	тис грн	%
Витрати – всього, <i>у тому числі:</i>	50 296 103,8	100,0	20 335 730,3	100,0	11 473 056,0	100,0
прямі матеріальні витрати, з них	28 542 136,6	56,7	10 338 763,5	50,8	6 769 008,5	59,0
насіння та посадковий матеріал	7 105 866,8	14,1	2 107 076,6	10,4	785 944,9	6,9
мінеральні добрива	8 068 998,8	16,0	2 496 252,2	12,3	2 797 268,7	24,4
пальне і мастильні матеріали	5 302 374,5	10,5	1 824 625,4	9,0	959 750,5	8,4
решта матеріальних витрат	8 064 896,5	16,1	3 910 809,3	19,1	2 226 044,4	19,3
Прямі витрати на оплату праці	2 427 291,4	4,9	955 921,8	4,7	451 466,4	3,9
Інші прямі витрати і загальнопромислові витрати всього, з них	19 326 675,8	38,4	9 041 045,0	44,5	4 252 581,1	37,1
амортизація	3 108 105,2	6,2	1 153 107,3	5,7	713 866,3	6,2
відрахування на соціальні заходи	548 584,2	1,1	222 618,7	1,1	100 154,2	0,9
оплата послуг і робіт сторонніх організацій	4 088 589,1	8,1	2 731 558,3	13,4	1 116 259,6	9,7
решта інших прямих та загальнопромислових витрат	11 581 397,3	23,0	4 933 760,7	24,3	2 322 301,0	20,3

Джерело: розраховано за даними [129]

Додаток 23

Валовий збір соняшнику та його структура за районами Одеської області

Регіони	Роки, тис т					2017 р. у % до 2013 р.	Роки, %				
	2013	2014	2015	2016	2017		2013	2014	2015	2016	2017
Ананівський	28,3	30,3	32,8	36,7	42,8	151,2	3,7	4,5	4,3	3,7	4,7
Арцизький	41,8	43,7	44,8	51,6	56,7	135,6	5,4	6,5	5,9	5,1	6,3
Балтський	27,4	25,7	28,6	35,7	44,3	в 1,6 рази	3,5	3,8	3,8	3,6	4,9
Білгород-Дністровський	24,1	19,7	36,7	40,3	46,4	в 1,9 рази	3,1	2,9	4,9	4,0	5,1
Біляївський	20,6	15,0	20,2	26,0	32,7	158,7	2,7	2,2	2,7	2,6	3,6
Березівський	33,4	39,4	19,6	27,1	28,7	105,4	4,3	5,8	4,2	3,4	3,9
Болградський	24,1	22,5	24,7	33,9	41,7	в 1,7 рази	3,1	3,3	3,3	3,4	4,6
Великомихайлівський	38,6	30,6	31,9	40,0	46,3	119,9	5,0	4,5	4,2	4,0	5,1
Іванівський	26,3	17,4	23,0	33,0	36,2	137,6	3,4	2,6	3,0	3,3	4,0
Ізмаїльський	24,7	23,0	24,3	34,3	37,8	153,0	3,2	3,4	3,2	3,4	4,2
Кілійський	13,1	13,1	12,3	25,7	16,7	127,5	1,7	1,9	1,6	2,6	1,8
Кодимський	21,2	20,8	21,0	28,7	17,0	80,2	2,7	3,1	2,8	2,9	1,9
Лиманський	88,7	53,1	55,3	69,9	42,3	47,7	11,5	7,9	7,3	7,0	4,7
Подільський	23,1	19,6	17,1	25,0	24,4	105,6	3,0	2,9	2,3	2,5	2,7
Окнянський	27,3	25,9	19,9	28,8	23,8	87,2	3,5	3,8	2,6	2,9	2,6
Любашівський	25,7	24,0	26,3	39,0	28,2	109,7	3,3	3,6	3,5	3,9	3,1
Миколаївський	56,9	45,8	65,3	76,6	54,0	94,9	7,4	6,8	8,6	7,6	6,0
Овідіопольський	12,3	7,5	12,6	20,0	18,4	149,6	1,6	1,1	1,7	2,0	2,0
Роздільнянський	26,2	18,8	24,0	30,9	24,6	93,9	3,4	2,8	3,2	3,1	2,7
Ренійський	7,4	5,9	6,3	7,1	10,6	143,2	1,0	0,9	0,8	0,7	1,2
Савранський	13,7	15,0	21,5	34,3	22,3	162,8	1,8	2,2	2,8	3,4	2,5
Саратський	25,5	24,4	45,1	59,5	43,9	в 1,7 рази	3,3	3,6	6,0	5,9	4,9
Тарутинський	46,8	61,8	44,0	62,9	49,6	106,0	6,1	9,2	5,8	6,3	5,5
Татарбунарський	31,0	23,1	34,6	47,7	50,8	в 1,6 рази	4,0	3,4	4,6	4,8	5,6
Захарівський	11,4	10,4	8,5	13,4	16,7	146,5	1,5	1,5	1,1	1,3	1,8
Ширяївський	52,4	37,3	43,0	59,8	40,5	77,3	6,8	5,5	5,7	6,0	4,5
Всього по області	772	673,8	755,3	1004,2	903,9	117,1	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Джерело: розраховано автором за даними Головного управління статистики в Одеській області

Додаток 24

Кореляційно-регресійний аналіз сільськогосподарських підприємств Березівського району Одеської області
(всередньому за 2015-2017 рр.)

Назва підприємства	Рівень рентабельності, % (Y)	прибуток з 1 га (X ₁)	Виробничасобівартість 1 га (X ₂)	Середнєзначення частки посівів насіння ясоняшнику в загальній посівній площі підприємства, % (X ₃)	Зібрана площа посівів, га (X ₄)	Урожайність з 1 га (X ₅)
ТОВ ім. Шевченко	25,0	2369,8	9918,6	24,2	386,7	18,7
Ф.Г. "Імпульс"	37,6	3438,8	6788,5	23,8	406,0	18,1
АФ "Сатурн"	67,1	5751,1	8766,2	28,9	907,0	20,2
ПП "Чеське"	23,5	2644,4	11082,7	28,8	1054,0	22,9
ПП "Вересень"	165,0	9035,3	6703,3	32,1	444,0	23,0
ТОВ "Агрофірма Маяк"	94,1	5689,1	7116,7	11,3	500,0	19,4
ТОВ "Обрій"	57,5	2787,3	3789,3	21,4	119,0	13,1
ПП "Роздолянське"	6,7	940,8	14311,1	22,3	75,0	22,5
ПСП ім Б. Хмельницького	67,9	3001,4	5678,2	31,3	356,7	16,6
ПП "Злагода"	2,5	1507,5	20766,2	71,7	546,0	35,1
ДП "Укрзернопром- Березівка"	45,6	3639,9	5144,2	37,8	516,3	13,1
ТОВ НВК "Славенко"	55,0	1585,8	8137,7	57,1	50,3	14,8
АФ "Соія"	18,8	1578,6	8917,2	18,7	108,4	18,3
ПСП "Іскра 2005"	109,4	1914,1	2343,3	25,2	350,0	7,9
ПП "Славянка"	18,6	2238,5	11220,1	18,6	170,0	25,3
ПП "Берегиня"	211,8	1647,7	12714,0	42,3	94,0	19,4
СФГ "Слабенко С.С."	34,0	2387,8	6082,7	33,7	481,0	14,6

ПП "Овен"	187,4	3341,1	5521,9	31,5	107,0	9,3
ТОВ "Мрія"	41,8	2743,7	5222,8	34,7	175,7	13,2
ПП "Хлібопродукт"	8,6	1668,7	17183,0	62,4	993,0	33,4
АФГ "Сімя"	25,9	-44,9	13225,4	26,8	119,3	31,5
ТОВ "Кранц"	78,7	1725,5	2851,8	29,9	302,0	9,4
ДНЗ "Березівський ПАЛ"	18,2	1780,3	4283,8	35,0	289,0	13,4
ТОВ "Юг Агро Сервіс"	193,0	8324,1	5458,7	17,7	600,0	20,2
СПП "Агро-2000"	156,6	11129,7	7699,6	25,3	928,0	23,8
ТОВ "Березівський Хлібороб"	41,7	6370,8	7144,8	46,2	950,7	22,4
ПСП "Марія"	7,8	1048,8	11351,0	14,3	89,8	23,4
ПП "Україна-2004"	47,1	1315,0	5182,2	29,5	133,5	13,6
ПП "Чорногірське"	68,1	6968,6	8047,3	18,8	897,3	20,2

Джерело: розраховано за даними сільськогосподарських підприємств Березівського району Одеської області

Додаток 25

Кореляційно-регресійний аналіз сільськогосподарських підприємств Березівського району Одеської області
(всередньому за 2015-2017 рр.)

<i>Регрессионная статистика</i>								
Множественный R	0,838771437							
R-квадрат	0,703537523							
Нормированный R-квадрат	0,639089158							
Стандартная ошибка	32,05431883							
Наблюдения	29							
<i>Дисперсионный анализ</i>								
	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Значимость F</i>			
Регрессия	5	56081,35172	11216,27034	10,91629752	1,79783E-05			
Остаток	23	23632,02518	1027,479356					
Итого	28	79713,37691						
	<i>Коэффициенты</i>	<i>Стандартная ошибка</i>	<i>t-статистика</i>	<i>P-Значение</i>	<i>Нижние 95%</i>	<i>Верхние 95%</i>	<i>Нижние 95,0%</i>	<i>Верхние 95,0%</i>
Y-пересечение	43,97979181	23,79691897	1,848129662	0,077483409	-5,247885448	93,20746907	-5,247885448	93,20746907
Переменная X 1	0,018909287	0,003487802	5,421547696	1,64949E-05	0,011694218	0,026124356	0,011694218	0,026124356
Переменная X 2	0,001001763	0,004061776	0,246631706	0,807381227	-0,00740066	0,009404185	-0,00740066	0,009404185
Переменная X 3	0,342361335	0,517426652	0,661661578	0,514762972	-0,728017241	1,412739911	-0,728017241	1,412739911
Переменная X 4	-0,046009878	0,026413753	-1,741891024	0,094887254	-0,100650888	0,008631131	-0,100650888	0,008631131
Переменная X 5	-2,792076754	2,419323442	-1,154073368	0,260321499	-7,796828577	2,212675068	-7,796828577	2,212675068

Джерело: розраховано за даними сільськогосподарських підприємств Березівського району Одеської області

Додаток 26

Структура виробництва олій в Україні, %

Вид олії	Роки				
	2013	2014	2015	2016	2017
соняшникова	95,9	95,2	93,0	95,2	96,1
соєва	2,9	2,9	3,7	3,2	2,9
ріпакова	1,3	1,9	3,3	1,6	1,0

Джерело: сформовано за даними [145]

Додаток 27

Споживання олії в Україні

Показники	Роки					2017 р. у % до 2013 р.
	2013	2014	2015	2016	2017	
Споживання на 1 людину, кг	13,3	13,1	12,3	11,7	11,7	88,0
Фонд споживання, тис т	603,5	561,2	525,1	497,3	496,5	82,3
Населення України, млн осіб	45,6	45,4	42,9	42,8	42,3	92,8

Джерело: сформовано за даними [67]

Додаток 28

Структура виробництва нерафінованої олії спеціалізованими олійно-жировими підприємствами в Україні, %

Вид олії	Роки				
	2013	2014	2015	2016	2017
соняшникова	95,8	94,7	92,1	94,7	95,3
соєва	2,7	3,0	3,9	3,5	3,1
ріпакова	1,4	2,2	3,9	1,7	1,5
інша	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1

Джерело: розраховано за даними [145]

Додаток 29

Структура виробництва нерафінованої соняшникової олії спеціалізованими олійно-жировими підприємствами України

Назва підприємства	Роки, %				
	2013	2014	2015	2016	2017
ПАТ «Запорізький ОЖК»	6,7	8,0	9,1	5,1	X
ТОВ «Українська Чорноморська Індустрія»	5,4	5,1	6,2	3,8	4,6
ПрАТ «Вінницький ОЖК»	4,9	5,7	5,9	6,0	5,7
ТОВ «Бандурський ОЕЗ»	6,0	5,2	5,8	4,5	5,0
ТОВ «ПОЕЗ - Кернел Груп» (м. Полтава)	4,8	5,0	5,4	4,1	3,8
ЗАТ «Каховський ОЕЗ»	4,5	4,6	5,4	4,6	3,9
ПАТ «Кіровоградолія» (м. Кропивницький)	4,9	4,9	5,1	4,1	3,7
ПрАТ«Дніпропетровський ОЕЗ»	5,3	4,8	4,5	4,9	4,1
ПрАТ «Пологівський ОЕЗ»	4,2	3,9	4,2	2,8	2,4
ПрАТ «Вовчанський ОЕЗ»	2,6	3,3	3,9	2,9	2,9
ТОВ «ДельтаВілмар СНД» (Одеська обл.)	-	-	3,6	4,3	4,1
ТОВ «ВІННИЦЬКА ПТАХОФАБРИКА»	2,2	2,7	3,3	3,8	2,9
ПАТ «Миронівський ЗВКК»	3,4	2,8	3,3	2,5	2,0
ТОВ «Сателліт» (м. Маріуполь)	1,7	2,9	3,1	2,5	2,7
ПрАТ«АДМ Іллічівськ»	2,4	2,1	2,8	1,4	3,9
ТОВ «ГрадОлія» (м. Кіровоград)	1,6	2,0	2,1	2,0	1,7
ПрАТ«Колос.» (сmt. Пересічне)	1,2	2,7	2,0	1,9	1,6
ПАТ «Чернівецький ОЖК»	1,4	1,6	1,8	1,3	1,2
ПАТ «Креатив» (м. Кропивницький)	11,8	9,4	1,8	0,5	X
ТОВ «ОлсідБлек Сі» (Одеська обл.)	-	-	-	3,1	5,1
ТОВ «Миколаївський ОЕЗ»	-	-	-	4,6	6,8
ТОВ «Катеринопільський елеватор» (Черкаська обл.)	2,1	1,7	1,7	1,3	1,1
Інші	23,0	21,8	19,1	28,1	30,8
Всього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Джерело: розраховано за даними [145]

Додаток 30

Виробництво нерафінованої соняшникової олії за регіонами України

Регіони	Роки, тис т					2017 р. у % до 2013 р.	Роки, %				
	2013	2014	2015	2016	2017		2013	2014	2015	2016	2017
Вінницька	243,6	375,7	346,3	448,5	471,4	в 1,9 рази	7,5	8,9	9,8	10,2	9,0
Волинська	1,5	3,2	0,6	-	0,8	53,3	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0
Дніпропетровська	174,9	207,9	170,9	288,4	258,0	147,5	5,4	4,9	4,9	6,6	4,9
Донецька	350,5	282	102,4	120,4	198,9	56,7	10,7	6,7	2,9	2,7	3,8
Житомирська	-	0,1	0,1	0,1	0,7	X	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Запорізька	424,1	612,8	589,3	589,5	572,0	134,9	13,0	14,5	16,8	13,4	10,9
Київська	109,8	118,8	114,9	108,5	103,1	93,9	3,4	2,8	3,3	2,5	2,0
Кіровоградська	665,1	761,5	431,6	678,9	791,7	119,0	20,4	18,0	12,3	15,4	15,1
Луганська	66,7	97,2	91,2	85,2	103,2	154,7	2,0	2,3	2,6	1,9	2,0
Львівська	2,1	5,3	-	21,9	33,4	в 16 разів	0,1	0,1	0,0	0,5	0,6
Миколаївська	247,8	296,5	254,7	429,9	713,7	в 2,9 рази	7,6	7,0	7,2	9,8	13,6
Одеська	286,5	505,6	529,2	733,8	1014,1	в 3,5 рази	8,8	12,0	15,0	16,7	19,3
Полтавська	174,4	232,3	225,5	228,2	267,3	153,3	5,3	5,5	6,4	5,2	5,1
Рівненська	0,6	0,5	0,1	0,1	0,1	16,7	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Сумська	0,1	8,0	10,0	7,4	14,2	в 142 рази	0,0	0,2	0,3	0,2	0,3
Тернопільська	0,4	5,4	4,0	7,4	7,1	в 17,8 рази	0,0	0,1	0,1	0,2	0,1
Харківська	240,8	342	290,8	299,9	348,8	144,9	7,4	8,1	8,3	6,8	6,6
Херсонська	148,6	204,4	198,3	204,2	203,4	136,9	4,5	4,8	5,6	4,6	3,9
Хмельницька	0,2	0,2	0,1	0,1	3,6	в 18 разів	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1
Черкаська	76,3	84,8	74,5	69,7	74,5	97,6	2,3	2,0	2,1	1,6	1,4
Чернівецька	46,2	66,1	62,8	54,5	64,4	139,4	1,4	1,6	1,8	1,2	1,2
Чернігівська	6,3	15,5	20,1	24,4	13,5	в 2,1 рази	0,2	0,4	0,6	0,6	0,3
Всього по Україні	3266,2	4225,8	3517,7	4400,9	5257,9	161,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Джерело: розраховано за даними [145]

Додаток 31

Виробництво нерафінованої соєвої олії спеціалізованими олійно-жировими підприємствами України

Назва підприємства	Роки, тис т					Роки, %				
	2013	2014	2015	2016	2017	2013	2014	2015	2016	2017
ТОВ «Глобінський переробний завод (Полтавська обл.)»	-	34,5	34,4	38,7	39,4	-	26,1	23,0	24,2	23,6
ТОВ «Протеїн продакшн» (м. Кропивницький)	24,7	30,6	27,8	12,0	10,1	26,9	23,2	18,6	7,4	6,0
ПП «Оліяр» (Львівська обл.)	-	3,8	18,2	7,9	10,1	-	2,9	12,1	4,7	6,0
ТОВ «Каховка Протеїн-Агро» (м. Нова Каховка)	20,7	11,0	11,2	6,7	н/д	22,5	8,3	7,5	4,1	X
ПрАТ «Вінницький ОЖК»	-	-	9	0,1	2,1	-	-	6,0	0,1	1,3
ДП «Тегра Україна ЛТД» (Гайсинська філія)	8,4	-	7,0	6,2	7,2	9,1	-	4,7	3,9	4,3
ТОВ «Промтехагроторг» (Запорізька обл.)	-	-	5,7	11,2	9,8	-	-	3,8	7,1	5,9
ТОВ «Укролія» (Полтавська обл.)	-	-	5,5	4,7	0,7	-	-	3,7	2,9	0,4
ТОВ «Катеринопільський елеватор» (Черкаська обл.)	-	-	4,6	33,7	39,1	-	-	3,1	21,0	23,4
ПрАТ «Пологівський ОЕЗ»	6,3	4,5	3,5	10,4	19,4	6,9	3,4	2,3	6,2	11,6
ТОВ «Саноіл-Трейд» (Рівненська обл.)	-	3,2	3,4	2,4	н/д	-	2,4	2,3	1,5	X
ТОВ «Агрофірма-Відродження» (Житомирська обл.)	-	2,2	2,8	4,0	4,6	-	1,7	1,9	2,5	2,8
ПП «Юкон агро» (Харківська обл.)	-	2,0	2,4	2,2	2,2	-	1,5	1,6	1,4	1,3
ТОВ «Агро-Еко ХХІ Плюс» (Хмельницька обл.)	-	0,9	1,8	2,2	1,6	3,5	0,7	1,2	1,4	1,0
ТОВ «Компанія Система» (м. Запоріжжя)	8,6	7,8	1,7	0,1	н/д	9,4	5,9	1,1	0,1	X
ТОВ «Славтрейд Агро» (м. Слов'янськ)	6,4	4,4	1,4	0,1	н/д	27,8	19,1	6,1	0,1	X
ТОВ «Венус Україна» (Хмельницька обл.)	1,8	1,4	1,3	0,9	1,2	2,0	1,1	0,9	0,5	0,7
ПрАТ «Київ-Атлантик Україна» (м. Київ)	2,3	3,1	1,1	0,1	н/д	2,5	2,3	0,7	0,1	X
ПП «Валента» (Київська обл.)	1,2	1,4	1,3	1,2	1,2	1,3	1,1	0,9	0,7	0,7
Інші	8,3	21,3	5,7	16,0	18,5	9,0	16,1	3,8	9,9	11,1
Всього	91,9	132,1	149,8	160,7	167,2	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Джерело: розраховано за даними [145]

Додаток 32

Виробництво нерафінованої ріпакової олії спеціалізованими олійно-жировими підприємствами України

Назва підприємства	Роки, тис т					Роки, %				
	2013	2014	2015	2016	2017	2013	2014	2015	2016	2017
ПрАТ «Вінницький ОЖК»	12,9	33,6	40,7	26,9	15,0	27,3	34,8	27,6	33,5	17,9
ТОВ «Оліяр» (Львівська обл.)	3,1	33,2	32,5	23,2	26,5	6,6	34,4	22,0	28,9	31,7
ТОВ «Агротехніка» (м. Луцьк)	4,8	7,2	11,5	7,6	1,2	10,2	7,5	7,8	9,5	1,4
ТОВ «ГрадОлія» (м. Кропивницький)	9,9	6,9	8,7	6,0	5,3	21,0	7,2	5,9	7,5	6,3
ПП «Захід-Агроінвест» (м. Тернопіль)	-	-	5,3	11,1	3,2	-	-	3,6	13,8	3,8
ПП «Бессарабія-В» (Одеська обл.)	-	-	3,3	-	н/д	-	-	2,2	0,0	X
ПрАТ«Ніжинський ЖК»	1,3	3,2	2,0	1,2	1,4	2,8	3,3	1,4	1,5	1,7
ТОВ «Ясенвіт» (Черкаська обл.)	-	-	1,8	2,8	2,1	-	-	1,2	3,5	2,5
ТОВ «Красногірський ОЗ» (Черкаська обл.)	-	0,9	1,1	1,5	0,6	-	0,9	0,7	1,9	0,7
ТОВ «Відродження» (Кіровоградська обл.)	7,2	11,5	-	-	н/д	15,3	11,9	-	-	X
ПАТ «Чернівецький ОЖК»	8,0	-	-	-	н/д	16,9	-	-	-	X
Інші	-	-	40,8	-	28,4	-	-	27,6	-	33,9
Всього	47,2	96,5	147,7	80,3	83,7	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Джерело: розраховано за даними [145]

Додаток 33

Виробництво рафінованої олії спеціалізованими олійно-жировими підприємствами України

Назва підприємства	Роки, тис т			Роки, %		
	2015	2016	2017	2015	2016	2017
ПрАТ «Дніпропетровський ОЕЗ»	81,1	92,4	125,6	14,9	16,7	17,3
ПАТ «Мелітопольський ОЕЗ» (Запорізька обл.)	-	3,0	13,8	-	0,01	1,9
ТОВ «Дельта Вілмар СНД» (Одеська обл.)	69,1	49,8	105,9	12,7	9,0	14,6
ТОВ «Приколотнянський ОЕЗ» (Харківська обл.)	32,0	37,5	54,5	5,9	6,8	7,5
ПрАТ «Пологівський ОЕЗ» (Запорізька обл.)	36,4	32,6	30,6	6,7	5,9	4,2
ПрАТ «ПОЕЗ - Кернел Груп» (м. Полтава)	71,8	68,3	76,7	13,2	12,3	10,6
ПП «Харківагросоюз» (м. Харків)	0,8	0,4	0,7	0,1	0,1	0,1
ПАТ «Запорізький ОЖК»	54,1	11,9	-	9,9	2,1	-
ТОВ «Торговий дім «Щедро» (м. Запоріжжя)	-	42,6	16,2	-	0,01	2,2
ТОВ «Щедро» (м. Запоріжжя)	-	-	20,7	-	-	2,9
ПрАТ «Чернівецький ОЖК»	12,2	13,3	17,1	2,2	2,4	2,4
ТОВ «Агроальянс Груп» (м. Слов'янськ)	0,2	-	-	0,01	-	-
ПрАТ «Ніжинський ЖК» (Чернігівська обл.)	0,6	1,2	0,9	0,1	0,2	0,1
ТОВ «Радема» (м. Рівне)	4,4	4,6	4,3	0,8	0,8	0,6
ПрАТ «Вінницький ОЖК»	5,9	6,4	5,4	1,1	1,2	0,7
ПрАТ «Київський маргариновий завод»	4,8	8,9	17,5	0,9	1,6	2,4
ТОВ «Авіс» (м. Вінниця)	3,7	4,4	8,9	0,7	0,8	1,2
ТОВ «Оліс» Василівська філія (Запорізька обл.)	4,2	5,5	5,3	0,8	1,0	0,7
ТОВ «Екобіотек-Україна» (м. Херсон)	6,2	5,0	3,2	1,1	0,9	0,4
ПП «Оліяр» (Львівська обл.)	51,2	50,8	67,4	9,4	9,2	9,3
ТОВ «ВВВВ» (м. Каховка)	18,2	24,9	36,0	3,3	4,5	5,0

ТОВ «Нововолинський ОЖК» (Волинська обл.)	6,3	-	-	1,2	-	-
ПП «Віктор і К» (Кіровоградська обл.)	46,0	60,0	42,7	8,5	10,8	5,9
ТОВ «Укроліяпродукт» (Полтавська обл.)	30,2	32,4	39,6	5,5	5,8	5,5
ПАТ «Сумський завод продовольчих товарів»	1,4	1,8	6,2	0,3	0,3	0,8
ТОВ «Слобожанський завод продтоварів» (Луганська обл.)	0,1	0,1	0,4	0,0	0,01	0,01
ТОВ «Гідросенд» (Кіровоградська обл.)	3,4	-	23,5	0,6	-	3,2
ТОВ «Сан Ойл» (Кіровоградська обл.)	0,5	0,8	1,5	0,1	0,1	0,2
Інші	3,2	0,1	-	0,6	0,01	-
РАЗОМ	544,2	554,7	724,6	100,0	100,0	100,0

Джерело: розраховано за даними [145]

Додаток 34

Структура виробництва фасованої соняшникової олії спеціалізованими олійно-жировими підприємствами України

Назва підприємства	Роки, %				
	2013	2014	2015	2016	2017
ТОВ «Приколотнянський ОЕЗ» (Харківська обл.)	19,8	18,7	15,6	19,8	22,6
ПрАТ «Пологівський ОЕЗ» (Запорізька обл.)	6,5	6,7	6,7	4,4	2,4
ПрАТ «Дніпропетровський ОЕЗ»	34,4	37,0	28,0	29,4	21,7
ПрАТ «Вінницький ОЖК»	0,5	0,1	1,6	1,6	1,5
ТК «Урожай» (м. Слов'янськ)	0,2	0,1	X	X	X
ТОВ «Агроальянс Груп» (м. Слов'янськ)	X	0,1	0,1	X	X
ПрАТ «ПОЕЗ - Кернел Груп» (м. Полтава)	12,9	17,5	24,6	29,0	30,8
ЗАТ «Міловський ЗРО «Стрілецький степ»	0,6	0,1	X	X	X
ПрАТ «Ніжинський ЖК» (Чернігівська обл.)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1
ПрАТ «Київський маргариновий завод»	1,6	2,1	1,0	0,8	0,9
ТОВ «Укроліяпродукт» (Полтавська обл.)	6,7	7,8	12,7	14,8	12,9
ПП «Віктор і К» (Кіровоградська обл.)	7,3	9,9	9,7	X	6,6
ПАТ «Креатив» (м. Кіровоград)	9,6	X	X	X	X
ПАТ «Мелітопольський ОЕЗ» (Запорізька обл.)	X	X	X	0,1	0,6
РАЗОМ	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Джерело: розраховано за даними [145]

Додаток 35

Виробництво маргаринової продукції по регіонах України

Регіони	Роки, тис т					2017 р. у % до 2013р.	Роки, %				
	2013	2014	2015	2016	2017		2013	2014	2015	2016	2017
Вінницька	39,7	48,0	47,3	39,5	40,5	102,0	14,2	17,8	22,2	21,4	17,9
Волинська	3,4	3,6	3,9	2,9	3,4	100,0	1,2	1,3	1,8	1,6	1,5
Дніпропетровська	-	-	0,3	0,3	0,5	X	-	-	0,1	0,2	0,2
Донецька	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	50,0	0,1	0,1	0,01	0,01	0,01
Житомирська	0,1	0,1	0,1	-	-	X	0,01	0,01	0,01	-	-
Запорізька	86,6	85,4	78,8	82,1	84,9	98,0	31,0	31,7	37,1	44,5	37,6
Івано-Франківська	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0
Київська	11,3	14,5	11,4	8,6	10,5	92,9	4,0	5,4	5,4	4,7	4,6
Кіровоградська	72,5	66,8	11,9	0,2	0,2	0,3	25,9	24,8	5,6	0,1	0,1
Львівська	18,8	6,8	9,4	27,3	32,9	в 1,7 рази	6,7	2,5	4,4	14,8	14,6
Миколаївська	0,6	0,3	0,1	-	-	X	0,2	0,1	0,01	-	-
Одеська	3,7	0,8	22,6	17,3	44,4	в 12 разів	1,3	0,3	10,6	9,4	19,7
Полтавська	2,2	3,4	0,1	0,1	0,1	4,5	0,8	1,3	0,0	0,1	0,0
Рівненська	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	100,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0
Харківська	36,9	37,3	24,8	1,9	3,9	10,6	13,2	13,9	11,7	1,0	1,7
Херсонська	-	0,1	0,1	0,1	-	X	-	0,0	0,0	0,1	-
Хмельницька	0,8	1,3	0,7	1,3	1,4	в 1,7 рази	0,3	0,5	0,3	0,7	0,6
Черкаська	2,9	0,7	1,2	2,5	3,1	106,9	1,0	0,3	0,6	1,4	1,4
Всього по Україні	279,8	269,3	212,6	184,3	225,9	80,7	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Джерело: розраховано за даними [145]

Додаток 36
Виробництво майонезів та соусів по регіонах України

Регіони	Роки, тис т					2017 р. у % до 2013 р.	Роки, %				
	2013	2014	2015	2016	2017		2013	2014	2015	2016	2017
Вінницька	2,0	1,8	1,5	1,5	1,5	75,4	1,1	1,1	1,0	1,2	1,2
Волинська	39,7	34,3	35,2	28,2	25,6	64,5	22,6	20,9	23,7	22,4	20,4
Дніпропетровська	0,4	0,4	0,3	0,1	0,1	22,0	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1
Донецька	28,4	22,7	0,9	-	-	X	16,1	13,8	0,6	-	-
Закарпатська	-	0,1	0,1	-	-	X	-	0,1	0,1	-	-
Запорізька	16,1	16,6	21,6	21,1	19,9	123,6	9,1	10,1	14,5	16,7	15,8
Івано-Франківська	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	97,0	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Київська	13,3	10,1	10,4	9,3	9,2	69,2	7,6	6,2	7,0	7,4	7,3
Кіровоградська	14,1	13,3	14,7	18,5	22,2	157,2	8,0	8,1	9,9	14,7	17,7
Луганська	0,1	0,01	-	-	-	X	0,1	0,1	-	-	-
Львівська	19,6	20,6	22,4	27,3	27,8	141,8	11,1	12,6	15,1	21,6	22,1
Миколаївська	0,5	0,2	-	-	-	X	0,3	0,1	-	-	-
Одеська	7,3	7,4	4,8	2,8	1,0	13,8	4,1	4,5	3,2	2,2	0,8
Полтавська	0,5	1,2	3,7	3,8	3,2	в 6,5 рази	0,3	0,7	2,5	3,0	2,5
Рівненська	0,9	0,8	1,0	0,5	0,6	62,8	0,5	0,5	0,7	0,4	0,5
Сумська	0,5	0,5	0,6	0,5	0,4	76,4	0,3	0,3	0,4	0,4	0,3
Харківська	19,9	21,5	20,3	2,1	2,1	10,7	11,3	13,1	13,6	1,7	1,7
Херсонська	10,4	10,8	10	9,9	11,5	110,5	5,9	6,6	6,7	7,9	9,1
Черкаська	1,8	1,1	0,9	0,1	0,1	3,0	1,0	0,7	0,6	0,1	0,1
Чернігівська	0,4	0,4	0,4	0,3	0,4	98,0	0,2	0,2	0,3	0,2	0,3
Всього по Україні	176,0	164,0	148,8	126,1	125,6	71,4	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Джерело: розраховано за даними [145]

Додаток 37

Виробництво майонезів та соусів спеціалізованими олійно-жировими підприємствами України, тис т

Підприємства	Роки					2017 р. у % до 2013 р.
	2013	2014	2015	2016	2017	
ТК «Урожай» (м. Донецьк)	12,4	6,7	-	-	-	X
ПАТ «Київський маргариновий завод»	4,0	4,7	5,1	4,9	4,7	118,6
ПАТ «Львівський ЖК»	19,6	20,5	22,3	27,3	9,0	45,9
ВАТ «Одеський ОЖК»	5,2	5,4	3,6	1,6	-	X
ПАТ «Харківський ЖК»	4,8	6,0	4,2	-	-	X
ЗАТ «Чумак» (м. Каховка)	9,4	10,3	9,6	9,7	11,3	120,6
ПП «Віктор і К» (Кіровоградська обл.)	14,4	12,3	12,6	15,7	18,8	130,6
ТОВ «Віста» (м. Ворзель)	1,1	0,7	0,5	0,2	0,3	24,7
ПрАТ «Волиньхолдінг» (Волинська обл.)	39,7	34,3	33,5	28,2	25,4	64,0
ТОВ «Прайм-Продукт» (Донецька обл.)	9,7	9,1	0,7	-	-	X
ТОВ «Комбінат харчових продуктів»	5,7	4,3	-	-	-	X
ТОВ «Оліс ЛТД» (м. Запоріжжя)	5,3	4,7	6,2	6,0	7,2	136,3
ТОВ «Кристал» (м. Полтава)	0,2	0,8	3,3	3,8	3,2	в 6,5 рази
ПП «Бест» (Київська обл.)	6,2	2,7	2,8	3,6	3,6	58,5
ТОВ «Авіс» (м. Вінниця)	2,0	1,8	1,4	1,5	1,5	74,7
ПАТ «Сумський завод продтоварів»	0,5	0,5	0,6	0,5	-	X
ТОВ «Форес» (м. Одеса)	2,1	2,0	1,2	1,2	0,4	18,2
ПП «Костопольський маргариновий завод»	0,8	0,7	0,5	0,5	0,5	67,6
ПВКФ «Пані Крістіна» (Херсонська обл.)	0,9	0,5	0,3	0,2	0,1	16,6
ТОВ «Тайфун-2000» (м. Харків)	3,1	2,7	-	-	-	X
ТОВ «Гідросенд» (м. Кіровоград)	-	-	2,0	2,7	3,4	X
ТОВ «Ново-Водолазький ОЖК»	1,2	1,5	1,3	2,1	2,1	177,8
ТОВ «Торговий дім – Дельта» (м. Київ)	10,8	11,9	15,4	15,2	12,7	117,4
ТОВ «Фея» (м. Київ)	0,8	0,8	0,5	0,6	0,6	71,4
ТОВ «Техноком» (Харківська обл.)	9,2	9,3	-	-	-	X
Інші	4,7	6,1	1,0	0,6	20,7	в 4,4 рази
РАЗОМ	173,8	160,3	128,6	126,1	125,6	72,3

Джерело: розраховано за даними [145]

Додаток 38

Виробництво саломасу спеціалізованими олійно-жировими підприємствами України, тонн

Підприємства	Роки				
	2013	2014	2015	2016	2017
ПрАТ «Вінницький ОЖК»	4941	9906	18023	13309	16268
ПАТ «Запорізький ОЖК»	38470	45910	40503	3441	-
ПАТ «Львівський ЖК»	7429	2332	2942	10020	-
ПАТ «Харківський ЖК»	25969	22628	12558	-	-
ПрАТ «Мелітопольський ОЕЗ»	1509	1285	-	-	-
ТОВ «Дельта Вілмар СНД» (Одеська обл.)	-	99	-	-	-
РАЗОМ	78318	82160	74026	26770	16268

Джерело: сформовано за даними [145]

Додаток 39

Використання виробничих потужностей оліє-добувних підприємств за регіонами України, %

Регіони	Роки				
	2013	2014	2015	2016	2017
Вінницька	83,9	91,9	83,4	80,0	78,4
Волинська	н/д	97,3	77,4	82,1	н/д
Дніпропетровська	93,8	97,1	29,1	46,9	40,8
Донецька	66,4	51,8	18,4	40,7	24,4
Житомирська	н/д	98,8	92,1	91,4	83,3
Запорізька	49,0	92,4	65,9	70,6	68,3
Київська	56,3	64,0	50,6	53,3	70,6
Кіровоградська	72,5	80,3	58,8	57,0	52,2
Луганська	73,3	54,1	73,1	60,0	63,0
Львівська	н/д	51,2	35,2	51,6	67,3
Миколаївська	51,2	67,5	52,0	69,2	41,8
Одеська	92,5	70,0	66,9	64,0	70,5
Полтавська	76,1	74,2	63,4	66,1	62,4
Рівненська	н/д	91,9	96,9	84,2	н/д
Сумська	н/д	102,0	72,6	43,3	65,9
Тернопільська	н/д	н/д	н/д	88,3	43,4
Харківська	58,9	79,4	59,2	60,2	53,3
Херсонська	49,9	45,2	43,3	39,6	53,9
Хмельницька	78,1	42,9	62,7	51,2	31,9
Черкаська	86,1	66,6	71,0	52,0	48,4
Чернівецька	77,2	108,3	90,1	57,5	65,1
Чернігівська	45,5	89,7	87,2	80,6	52,8

Джерело: сформовано за даними [145]

Додаток 40

Частка олійно-жирової продукції, що спрямовується на експорт, %

Продукція	Роки				
	2013	2014	2015	2016	2017
Олійне насіння – всього	24,4	23,3	21,6	20,6	27,7
у т.ч.: соняшник	0,6	0,7	0,4	1,4	0,6
соя	54,5	43,1	55,9	64,0	73,5
ріпак	100,5	92,7	82,6	86,1	97,3
Олія – всього	80,2	85,4	93,0	97,8	95,9
у т.ч.: соняшникова	80,4	85,3	92,8	97,8	95,9
соєва	68,4	79,0	91,8	90,7	92,9
ріпакова	92,7	99,4	99,0	112,6	100,3
Шрот – всього	84,8	85,6	86,0	86,8	88,9
у т.ч.: соняшниковий	101,9	98,4	96,5	94,2	97,2
соєвий	3,6	15,1	33,5	42,7	37,4
ріпаковий	93,8	99,3	106,5	126,1	100,0
Маргарин та харчові суміші	20,6	19,4	14,6	21,6	27,1

Джерело: розраховано за даними [67]

Додаток 41

Структура експорту олійного насіння та продуктів його переробки, %

Продукція	Роки				
	2013	2014	2015	2016	2017
Олійне насіння – всього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
у т.ч.: соняшник	1,8	2,0	1,3	5,0	1,4
соя	38,2	44,2	60,5	69,7	56,5
ріпак	60,0	53,8	39,5	25,3	42,1
Олія – всього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
у т.ч.: соняшникова	96,1	95,1	92,9	95,2	96,1
соєва	2,5	2,7	3,6	3,0	2,8
ріпакова	1,4	2,2	3,5	1,8	1,1
Шрот – всього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
у т.ч.: соняшниковий	97,2	94,4	89,1	90,0	92,6
соєвий	0,7	2,7	6,7	7,6	5,9
ріпаковий	2,1	2,9	4,2	2,4	1,4

Джерело: розраховано за даними [67]

Додаток 42

Географія експорту насіння соняшнику та продуктів
його переробки у 2013-2016 рр., %

Насіння соняшнику		Соняшникова олія		Соняшниковий шрот	
2016 рік					
Країна	%	Країна	%	Країна	%
Нідерланди	19,9	Індія	31,7	Франція	12,9
Франція	19,5	Китай	13,1	Білорусь	12,5
Туреччина	18,8	Нідерланди	8,3	Польща	9,8
Португалія	9,4	Іспанія	7,4	Іспанія	9,4
Іспанія	8,7	Італія	6,4	Італія	8,2
Болгарія	4,3	Іран	5,8	Нідерланди	7,4
Інші	19,6	Інші	27,3	Інші	39,8
2015 рік					
Країна	%	Країна	%	Країна	%
Португалія	35,0	Індія	35,3	Франція	19,6
Німеччина	14,5	Китай	14,7	Білорусь	15,4
Нідерланди	7,4	Іспанія	5,2	Польща	11,8
Молдова	5,3	Нідерланди	4,4	Туреччина	10,8
Польща	5,1	Іран	4,9	Іспанія	7,1
Азербайджан	5,0	Туреччина	3,9	Італія	6,7
Інші	27,7	Інші	31,6	Інші	28,6
2014 рік					
Країна	%	Країна	%	Країна	%
Франція	21,4	Індія	39,2	Білорусь	15,1
Туреччина	20,8	Китай	9,2	Польща	15,0
Азербайджан	8,7	Іран	6,6	Франція	16,6
Німеччина	8,0	Єгипет	5,0	Італія	7,5
Російська Федерація	6,3	Іспанія	4,8	Іспанія	7,3
Болгарія	5,1	Нідерланди	4,5	Туреччина	7,0
Інші	29,7	Інші	30,7	Інші	31,5
2013 рік					
Країна	%	Країна	%	Країна	%
Туреччина	56,0	Індія	33,5	Польща	18,6
Польща	7,6	Китай	13,6	Білорусь	18,3
Німеччина	6,8	Єгипет	11,1	Франція	16,3
Болгарія	6,5	Туреччина	6,4	Нідерланди	6,4
Азербайджан	4,3	Іран	5,1	Італія	5,6
Російська Федерація	2,2	Іспанія	3,2	Туреччина	5,4
Інші	16,6	Інші	27,1	Інші	29,4

Джерело: розраховано за даними [67]

Додаток 43

Географія експорту насіння ріпаку та продуктів
його переробки у 2013-2016 рр., %

Насінняріпаку		Ріпакова олія		Ріпаковий шрот	
2016 рік					
Країна	%	Країна	%	Країна	%
Франція	21,7	Польща	28,8	Литва	29,8
Польща	18,1	Литва	17,9	Польща	18,9
Бельгія	16,3	Італія	13,0	Іспанія	11,7
Німеччина	16,0	Китай	12,5	Ізраїль	9,8
Нідерланди	13,7	Нідерланди	10,8	Латвія	7,4
Португалія	5,2	Франція	6,5	Білорусь	5,7
Інші	9,0	Інші	10,5	Інші	16,7
2015 рік					
Країна	%	Країна	%	Країна	%
Франція	31,3	Італія	31,7	Іспанія	33,2
Бельгія	17,8	Китай	30,7	Ізраїль	21,4
Португалія	17,6	Індія	9,1	Литва	20,0
Пакистан	9,5	Литва	6,4	Польща	14,6
Нідерланди	6,7	Польща	5,6	Італія	4,7
Польща	5,0	Болгарія	3,1	Латвія	3,7
Інші	12,1	Інші	13,4	Інші	2,4
2014 рік					
Країна	%	Країна	%	Країна	%
Пакистан	21,1	Китай	26,3	Литва	28,0
Бельгія	18,1	Італія	25,0	Іспанія	28,2
Нідерланди	14,6	Португалія	10,0	Польща	16,1
Франція	13,8	Литва	7,4	Велика Британія	11,9
Португалія	8,8	Польща	5,9	Латвія	5,9
Польща	6,0	Франція	5,1	Ізраїль	5,3
Інші	17,6	Інші	20,9	Інші	4,6
2013 рік					
Країна	%	Країна	%	Країна	%
Франція	22,7	Португалія	33,8	Іспанія	28,0
Нідерланди	18,3	Нідерланди	22,8	Литва	23,1
Бельгія	12,8	Польща	12,3	Велика Британія	17,1
Пакистан	9,6	Іспанія	7,3	Польща	17,0
Швейцарія	8,6	Індія	6,4	Ізраїль	11,0
Об'єднані Арабські Емірати	5,7	Литва	5,9	Латвія	1,9
Інші	22,3	Інші	11,5	Інші	1,9

Джерело: розраховано за даними [67]

Додаток 44

Географія експорту насіння сої та продуктів
його переробки у 2013-2016 рр., %

Насіння сої		Соєваоля		Соєвий шрот	
2016 рік					
Країна	%	Країна	%	Країна	%
Єгипет	30,7	Китай	34,4	Білорусь	19,1
Туреччина	27,7	Польща	32,4	Грузія	17,0
Іран	14,9	Індія	11,9	Туреччина	12,3
Греція	5,0	Іспанія	5,8	Угорщина	8,0
Ліван	4,2	Саудівська Аравія	3,8	Індія	7,9
Білорусь	3,4	Малайзія	2,9	Франція	6,7
Інші	14,1	Інші	8,8	Інші	29,0
2015 рік					
Країна	%	Країна	%	Країна	%
Туреччина	47,8	Китай	53,0	Туреччина	28,2
Іран	18,9	Литва	2,5	Польща	4,8
Єгипет	4,8	Єгипет	3,6	Азербайджан	2,3
Ліван	4,2	Польща	28,7	Грузія	5,0
Греція	3,9	Білорусь	2,5	Білорусь	51,1
Ізраїль	3,9	Іспанія	3,9	Молдова	4,2
Інші	16,5	Інші	5,8	Інші	4,4
2014 рік					
Країна	%	Країна	%	Країна	%
Туреччина	28,6	Польща	38,3	Білорусь	53,8
Єгипет	14,1	Іспанія	17,3	Російська	14,0
Італія	10,6	Індія	9,6	Польща	4,4
Греція	8,3	Китай	6,6	Туніс	5,1
Іран	8,2	Іран	6,3	Казахстан	3,4
Іспанія	4,6	Алжир	5,0	Молдова	2,5
Інші	25,6	Інші	16,9	Інші	16,8
2013 рік					
Країна	%	Країна	%	Країна	%
Італія	24,9	Польща	15,9	Польща	18,6
Єгипет	16,3	Об'єднані Арабські	8,5	Білорусь	17,9
Туреччина	12,1	Оман	6,8	Франція	15,9
Російська Федерація	10,5	Єгипет	6,1	Нідерланди	6,2
Греція	7,0	Іспанія	6,1	Ізраїль	5,4
Іспанія	6,8	Ліван	3,9	Іспанія	5,4
Інші	22,4	Інші	52,7	Інші	30,6

Джерело: розраховано за даними [67]

Додаток 45

Структура імпорту олійного насіння та продуктів його переробки, %

Продукція	Роки				
	2013	2014	2015	2016	2017
Олійне насіння – всього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
у т.ч.: соняшник	2,5	2,7	1,5	67,3	60,3
соя	37,3	43,4	57,7	15,8	23,8
ріпак	60,2	53,8	40,8	17,0	15,8
Олія – всього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
у т.ч.: соняшникова	96,6	95,2	93,3	34,8	11,8
соева	2,2	2,6	3,3	30,4	5,9
ріпакова	1,3	2,2	3,4	34,8	82,4
Шрот – всього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
у т.ч.: соняшниковий	96,4	91,5	84,3	15,6	65,1
соєвий	1,5	5,7	11,6	6,3	33,3
ріпаковий	2,1	2,8	4,0	6,3	1,6

Джерело: розраховано за даними [67]

Додаток 46

Географія експорту та імпорту маргаринової продукції у 2013-2017 рр., %

Експорт									
2017 рік		2016 рік		2015 рік		2014 рік		2013 рік	
Країна	%	Країна	%	Країна	%	Країна	%	Країна	%
Білорусь	25,1	Молдова	17,8	Азербайджан	17,0	Російська Федерація	33,7	Російська Федерація	45,8
Литва	8,0	Грузія	9,9	Грузія	13,7	Азербайджан	13,8	Азербайджан	12,7
Азербайджан	7,7	Румунія	8,7	Молдова	13,7	Вірменія	12,8	Вірменія	11,2
Грузія	6,7	Азербайджан	8,5	Вірменія	12,3	Молдова	12,0	Молдова	11,0
Молдова	6,5	Казахстан	8,1	Казахстан	10,6	Грузія	11,9	Грузія	8,1
Естонія	6,4	Вірменія	8,0	Російська Федерація	9,8	Казахстан	4,8	Узбекистан	2,4
Інші	39,6	Інші	39,0	Інші	22,9	Інші	11,0	Інші	8,8
Імпорт									
2017 рік		2016 рік		2015 рік		2014 рік		2013 рік	
Країна	%	Країна	%	Країна	%	Країна	%	Країна	%
Швеція	50,4	Швеція	34,1	Швеція	33,7	Російська Федерація	46,3	Російська Федерація	41,3
Бельгія	19,0	Латвія	20,5	Російська Федерація	29,3	Швеція	32,0	Швеція	35,5
Малайзія	8,9	Нідерланди	12,7	Бельгія	12,8	Бельгія	8,6	Данія	9,7
Нідерланди	7,3	Бельгія	8,7	Румунія	7,5	Нідерланди	4,0	Бельгія	4,5
Польща	3,4	Малайзія	8,2	Нідерланди	7,5	Румунія	3,1	Малайзія	2,7
Білорусь	1,9	Румунія	5,9	Малайзія	5,9	Італія	2,2	Нідерланди	2,5
Інші	9,1	Інші	9,9	Інші	3,3	Інші	3,8	Інші	3,8

Джерело: розраховано за даними [67]

Додаток 48

Розрахунок вартості поставки органічної високоолеїнової соняшникової олії
на умовах CIF

Назва операції	порт Мерсін (Туреччина)	порт Джебель-Алі (ОАЕ)
Кількість ІВС-контейнерів (об'ємом 1 000 л)	40	40
Кількість продукції, л	40000	40000
Кількість продукції, кг	37000	37000
Ціна з заводу (EXW), грн/кг	41	41
Сертифікація, грн	4000	4000
Доставка до порту Одеса, грн	11500	11500
Митне очищення для експорту та супровід наземного транспорту в порту до навантаження на борт судна, дол. США	200	200
Ставка фрахту, дол США	2120	2950

Джерело: власні дослідження автора

СЕЛЯНСЬКЕ (ФЕРМЕРСЬКЕ) ГОСПОДАРСТВО
"Імпульс"

УКРАЇНА, 67324, ОДЕСЬКА ОБЛ., БЕРЕЗІВСЬКИЙ Р-Н, С. РОЗКВІТ, ВУЛ. ЦЕНТРАЛЬНА, 4
 ТЕЛ. +38 (04856) 92-1-90, ТЕЛ./ФАКС +38 (04856) 2-00-23
 код ЄДРПОУ 30849040

У СПЕЦІАЛІЗОВАНУ ВЧЕНУ РАДУ
 ДЛЯ ЗАХИСТУ ДИСЕРТАЦІЇ
 НА ЗДОБУТТЯ НАУКОВОГО СТУПЕНЯ
 КАНДИДАТА ЕКОНОМІЧНИХ НАУК

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
КАЗАНДЖІ АЛЬОНИ ВІКТОРІВНИ
 на тему «Управління виробничою та зовнішньоекономічною діяльністю
 підприємств олійно-жирового комплексу України»

Результати дослідження Казанджі А.В. являють практичний інтерес та можуть бути використані в діяльності підприємства СФГ «Імпульс» Березівського району Одеської області.

Особливий інтерес становлять наукові обґрунтування переходу до органічного землеробства на основі економіко-математичної моделі, що будуть використані в діяльності підприємства.

Позитивно оцінюють пропозиції щодо участі підприємства в кластері з виробництва та експорту органічної високоолеїнової соняшникової олії, що ґрунтується на принципах інноваційного розвитку, економічної взаємовигідності та соціальної відповідальності його учасників.

Директор

Бондарець В.М.

12.04.2018 р. №5

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
 65012, Одеська обл., м. Одеса, вул. Пантелеймонівська, 13. тел. (048) 784-57-32, факс (0482) 37-19-27
 E-mail: ogsi@te.net.ua, ідентифікаційний код 00493008

Вих. № 01-18/19 від 14 серпня 2019 року
 - 748

ДОВІДКА

про впровадження у науково-дослідну роботу та навчальний процес
 результатів дисертаційної роботи Казанджі Альони Вікторівни
 на тему: «Управління виробничою та зовнішньоекономічною діяльністю
 підприємств олійно-жирового комплексу України»

Розробки автора за даним напрямом наукових досліджень знайшли практичне застосування при виконанні науково-дослідних робіт кафедри менеджменту Одеського державного аграрного університету, яка є складовою науково-дослідних робіт Одеського державного аграрного університету за темою: «Розвиток менеджменту і маркетингу в аграрному секторі економіки України в умовах економічної глобалізації» (номер реєстраційної картки 0115U007157).

Результати наукових досліджень асистента кафедри менеджменту Одеського державного аграрного університету Казанджі Альони Вікторівни, які представлені у дисертаційній роботі мають теоретичне, методологічне та практичне значення і використовуються в навчальному процесі при викладанні дисциплін: «Менеджмент», «Маркетинг», «Зовнішньоекономічна діяльність підприємства», «Управлінський консалтинг», «Рекламний менеджмент».

Довідка видана для подання у спеціалізовану вчену раду за місцем захисту дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук.

В.о. ректора Одеського державного
 аграрного університету, доцент

О.А. Коваленко

УКРАЇНА

**БЕРЕЗІВСЬКА РАЙОННА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

пл.Т.Г.Шевченка 1, м. Березівка, Одеська область, 67300, тел. (04856) 2-08-51,
факс (04856)2-09-88, E-mail: rda@berezivka.odessa.gov.ua, Код СДРПОУ 04056888

№ _____
№ _____ від _____

ДОВІДКА
**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Казанджі Альони Вікторівни**

Управління агропромислового та економічного розвитку Березівської районної державної адміністрації Одеської області розглянуло дисертаційну роботу Казанджі А.В. Результати дослідження мають практичне значення і можуть бути використані в діяльності Управління агропромислового та економічного розвитку Березівської районної державної адміністрації Одеської області.

Заслужують на увагу рекомендації щодо створення кластера з виробництва та експорту органічної високоолеїнової соняшникової олії в Березівському районі Одеської області.

Наведені в дисертації пропозиції щодо формування системи консультативної та інформаційної підтримки підприємствам-виробникам органічної продукції, популяризації органічного виробництва та споживання серед населення будуть включені в програму розвитку району.

Виконуючий обов'язки голови
Березівської райдержадміністрації

Цапкаленко Сергій Васильович
(04856) 2-09-72

С.Д. Лоскутніков

Березівська районна державна адміністрація
12/01-24/1085 від 30.05.2019

0

Товариство з обмеженою відповідальністю

«Мрія»

Код ЄДРПОУ 30817877, р/р 26007300025992, філія Одеське ОУ АТ «Ощадбанк»,
МФО 328845, ІПН № 308178715105, 67331, вул. Чапаєва(Радісна) буд. № 28, с. Чигирин
Березівський район, Одеська область

У СПЕЦІАЛІЗОВАНУ ВЧЕНУ РАДУ
ДЛЯ ЗАХИСТУ ДИСЕРТАЦІЇ
НА ЗДОБУТТЯ НАУКОВОГО СТУПЕНЯ
КАНДИДАТА ЕКОНОМІЧНИХ НАУК

№ 11 від 04.06.2018р.

ДОВІДКА

Про впровадження результатів дисертаційного дослідження

КАЗАНДЖІ АЛЬОНИ ВІКТОРІВНИ

Керівництвом ТОВ «МРІЯ» Березівського району Одеської області розглянуто дисертаційну роботу Казанджі Альони Вікторівни.

Результати дисертаційного дослідження мають наукову цінність та знайшли своє практичне застосування в діяльності підприємства. Керівництвом підприємства схвалена рекомендована структура чинників розвитку виробничої та зовнішньоекономічної діяльності підприємств, які розмежовано на внутрішньо фірмові та зовнішні, що дають змогу підвищити результативність здійснення виробничо-господарської діяльності підприємства.

Директор ТОВ «МРІЯ»

В.А.Сабрам